

ESTONIAN DISCUSSIONS ON ECONOMIC POLICY

Tallinn, the capital of Estonia — the green capital of Europe 2023
30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd) publishing, conference, consultation and training company
2023 is the year of the sauna in Estonia

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Tallinn, die Hauptstadt Estlands — die grüne Hauptstadt Europas 2023
30 Jahre seit der Gründung des Unternehmens für Publikationen, Konferenzen, Beratung und
Ausbildung — Mattimar OÜ (GmbH)
2023 ist das Jahr der Sauna in Estland

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Eesti pealinn Tallinn — Euroopa roheline pealinn 2023
30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamisest
2023 on Eestis sauna- aasta

Articles (CD-ROM) * Summaries * Chronicle
Beiträge (CD-ROM) * Zusammenfassungen * Chronik
Artiklid (CD-ROM) * Kokkuvõtted * Kroonika

31st year of issue * 31. Jahrgang * 31. aastakäik

Peer-reviewed and refereed international scientific Journal
of **Business Administration and Economic Policy**

Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche
Zeitschrift für **Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik**

Eelretsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline
Ettevõtte majanduse ja majanduspoliitika teadusajakiri

1-2 / 2023

Estonian Discussions on Economic Policy: Tallinn, the capital of Estonia – the green capital of Europe 2023 / 30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd) publishing, conference, consultation and training company / 2023 is the year of the sauna in Estonia

Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Tallinn, die Hauptstadt Estlands – die grüne Hauptstadt Europas 2023 / 30 Jahre seit der Gründung des Unternehmens für Publikationen, Konferenzen, Beratung und Ausbildung – Mattimar OÜ (GmbH) / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland

Eesti majanduspoliitilised väätlused: Eesti pealinn Tallinn – Euroopa roheline pealinn 2023 / 30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamisest / 2023 on Eestis sauna-aasta

Peer reviewed and refereed international scientific Journal of **Business Administration and Economic Policy**/ Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche Zeitschrift für **Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik**/ Eelretsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline **Ettevõtetmajanduse ja majanduspoliitika** teadusajakiri

Publikatsioon ilmub kuni kaks korda aastas / Die Publikation erscheint bis zu zwei Mal im Jahr / The publication is published once or twice a year

ASUTAJA, KOORDINAATOR JA PEATOIMETAJA / GRÜNDER, KOORDINATOR UND CHEFREDAKTEUR / FOUNDER, COORDINATOR AND CHIEF EDITOR:

Matti Raudjärv (Tartu Ülikool * University of Tartu [1996 – 2019; since 2021 – Emeritus]; Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology [1968 – 1998]; since 1974 – Alumni/ ja Mattimar OÜ (GmbH / Ltd) [1993 – ..., Director])

ARTIKLID ON AVALDATUD ANDMEBAASIDES: / Die Beiträge sind in der Datenbanken: / Articles have been published in the databases:

DOAJ – Directory of Open Access Journals (Netherlands),

EBSCO – Elton B. Stephens Company (USA),

EBSCO – Central & Eastern European Academic Source,

EBSCO – Discovery Service (**EDS**),

EBSCO Essentials (USA),

EconBib – Economics Bibliography (KSP Journals; International),

ECONIS – Economics Information System (Germany),

Elsevier-SCOPUS – Largest abstract & citation database of peer-reviewed literature (USA, United Kingdom, Germany),

ESO – European Sources Online (United Kingdom),

SSRN – Social Science Research Network (USA)

USA Kongressi raamatukogu/ US Congress Library/ US-Kongressbibliothek

Alates juunist 2019, pärast andmebaasi Scopus poolset tunnustust, on käesolev ajakiri Eesti Teadusinfosüsteemis (ETIS) tasemel 1.1

ESTONIAN DISCUSSIONS ON ECONOMIC POLICY

Tallinn, the capital of Estonia – the green capital of Europe 2023
30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd) publishing,
conference, consultation and training company
2023 is the year of the sauna in Estonia

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Tallinn, die Hauptstadt Estlands – die grüne Hauptstadt Europas 2023
30 Jahre seit der Gründung des Unternehmens für Publikationen,
Konferenzen, Beratung und Ausbildung – Mattimar OÜ (GmbH)
2023 ist das Jahr der Sauna in Estland

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Eesti pealinn Tallinn – Euroopa roheline pealinn 2023
30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma
Mattimar OÜ asutamise
2023 on Eestis sauna-aasta

31 st year of issue * 31. Jahrgang * 31. aastakäik

Reviewed and refereed international scientific Journal
of Business Administration and Economic Policy

Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche
Zeitschrift für Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik

Retsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline
Ettevõtte majanduse ja majanduspoliitika teadusajakiri

1-2 / 2023

MATTIMAR
anno 1993

TALLINN

TOIMETUSKOLLEGIUM / REDAKTIONSKOLLEGIUM / EDITORIAL BOARD:

Peter Friedrich (University of Federal Armed Forces Munich * University of Tartu)
Irina Gogorishvili (Tbilisi Riiklik Ülikool * Ivane Javakhishvili State University of Tbilisi)
Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel * University of Applied Sciences of Kiel)
Stefan Okruch (Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität Budapest)
Armin Rohde (Ernst-Moritz-Armdt-Universität Greifswald * University of Greifswald)
Klaus Schrader (Kieli Maailmamajanduse Instituut * Kiel Institute of the World Economy)
Mart Sörg (Tartu Ülikool * University of Tartu)

* * *

TOIMETAJAD / REDAKTEURE / EDITORS:

Üllas Ehrlich (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)
Sulev Mäeltsemees (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)
Matti Raudjärv (Tartu Ülikool * University of Tartu [1996 – 2019; since 2021 Emeritus];
Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology [1968 – 1998]; since 1974 –
Alumni; Mattimar OÜ * GmbH * Ltd [1993 – ..., Director])

Toimetaja-konsultant / Redakteurin-Konsultantin / Editor-Consultant:

Ruth Tammeorg (Tartu Ülikooli Ametiühing * Tartu University Faculty Association;
kvalifikatsioon: kutsestandard – raamatukoguhoidja, tase VI/ Occupational qualification
standard – Subject Librarian, level VI)

IT toimetajad-konsultandid / IT-Redakteure-Berater / IT editors-consultants:

Ragnar Kolga (Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži infotehnoloogia spetsialist)
Jüri Kristal (firma CADi Eesti OÜ tegevdirektor)

* * *

KONTAKT - CONTACT:

Matti Raudjärv, Ph D (filosoofiadoktor-majanduskandidaat)
Mattimar OÜ (GmbH / Ltd) [1993 – ..., Director] (kirjastaja, Verlag, publisher)
Kose tee 79, 12013 Tallinn, Pirita; Eesti – Estland – Estonia;
Tartu Ülikool * University of Tartu [1996-2019; since 2021 – Emeritus]
mattir@mattimar.ee * www.mattimar.ee * matti.raudjarv@ut.ee

Tehniline sekretär ja korrektuur / Technical secretary and proofreader:

Kaarin Birk (MA) (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology),
kaarin_birk@hotmail.com

Estonian Discussions on Economic Policy: Tallinn, the capital of Estonia – the green capital of Europe 2023 / 30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd) publishing, conference, consultation and training company / 2023 is the year of the sauna in Estonia. **2023, No. 1-2**

Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Tallinn, die Hauptstadt Estlands – die grüne Hauptstadt Europas 2023 / 30 Jahre seit der Gründung des Unternehmens für Publikationen, Konferenzen, Beratung und Ausbildung – Mattimar OÜ (GmbH) / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland. **2023, Nr 1-2**

Eesti majanduspoliitilised väitlused: Eesti pealinn Tallinn – Euroopa roheline pealinn 2023 / 30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamisest / 2023 on Eestis sauna aasta. **2023, nr. 1-2**

Peer reviewed and refereed international scientific Journal of **Business and Economic Policy** / Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche Zeitschrift für **Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik** / Eelretsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline **Ettevõtte majanduse ja majanduspoliitika** teadusajakiri

Tallinn: Mattimar; 31th year of issue / 31. Jahrgang / 31. aastakäik
MATTIMAR OÜ (GmbH, Ltd), 2023

ISSN 1736-5597 (trükis)
ISSN 1736-5600 (CD-ROM)
ISSN 2228-1878 (pdf, online)
ISBN 978-9916-672-08-2 (trükis)
ISBN 978-9916-672-09-9 (CD)
ISBN 978-9916-672-10-5 (pdf)
ISBN 978-9916-672-11-2 (epub)
ISBN 978-9916-672-12-9 (e-book)

The journal has / Die Zeitschrift hat / Ajakirjal on – DOI: 10.15157/edep

Electronic publications of articles are assigned a DOI / Elektronische Veröffentlichungen von Artikeln werden mit einem DOI versehen / Artiklite elektroonilistele väljaannetele omistatakse DOI: <https://doi.org/10.15157/edep>

Käesolevas publikatsioonis avaldatud artiklid on eelretsenseeritud anonüümselt sõltumatute doktorikraadiga retsensentide poolt/ Alle Beiträge der vorliegenden Publikation wurden vor der Veröffentlichung anonym von unabhängigen promovierten Experten rezensiert / Before publishing, the articles in this collection have been anonymously peer-reviewed by independent reviewers holding a doctor's degree.

Trükitud trükikojas Miniprint OÜ / Gedruckt in der Druckerei Miniprint OÜ /
Printed in the publishing house of Miniprint OÜ, Tallinn, Estonia

© Esikaas ja üldkujundus / Cover und Gesamtlayout / Front cover and general design:
kirjastaja Mattimar OÜ; Mattimar-Verlag GmbH; publisher Mattimar Ltd 2023
© Kirjastamine: kirjastajad, Herausgeber, publisher – Tallinn: Mattimar-Verlag GmbH, 2023
© Autorid, Autoren, Authors

NB! NB! NB!

AJAKIRJAST / ÜBER ZEITSCHRIFT / ABOUT JOURNAL

Käesolevat ajakirja tervikuna on näha:

- **Mattimar OÜ** kodulehel (www.mattimar.ee) Mattimar OÜ (GmbH / Ltd):
  - eesti keelsel kodulehel / estnisch / Estonian:
http://www.mattimar.ee/est_publikatsioonid.html
  - saksa keelsel kodulehel / deutsch / German:
http://www.mattimar.ee/ger_publikatsioonid.html
  - inglise keelsel kodulehel / englisch / English:
http://www.mattimar.ee/eng_publikatsioonid.html

Mattimar OÜ koduleht on uuendamisel ja lisaks on koostamisel ka kodulehe vene keelne osa ning kui edaspidi tekib piisavalt palju vene keeles artiklite kirjutajaid-autoreid (NB! ja konverentsil osalejaid, et konverentsile tekib vajalik hulk ka vene keelseid ettekandeid) ning kirjutatakse sisukaid artikleid, siis on võimalik, et laieneb ka ajakirja neljakeelseks.

Üsna terviklikult on ajakirja samuti näha koos suures mahus eessõnade, sh oluliste sündmuste äramärgimisega, täismahus teadusartiklite, nende artiklite teisekeelsete kokkuvõtete, kroonika ja muu olulisega ojs.utlib.ee lehel:

- **OJS** (ojs.utlib.ee) – (Open Journal System) on veebiajakirjade publitseerimis süsteem, mida kasutatakse Tartu Ülikooli avatud juurdepääsuga (Open Access) teadusajakirjade haldamiseks ja publitseerimiseks. OJS platvormil on avaldatud Tartu Ülikooli nime all (sh TÜ Kirjastuses) kirjastatavad eelretsenseeritud ajakirjad, mis sisaldavad artiklite täistekste eesti, inglise ja vene keeles (meie ajakirja puhul lisaks ka saksa keelse tekstid). Kõik Tartu Ülikooli OJS platvormil avaldatud ajakirjad on kättesaadavad ka rahvusvahelises **DOAJ** (Directory of Open Access Journals) andmebaasis. Ka meie käesolev ajakiri on selles andmebaasis (DOAJ) esindatud.

* * *

Die vorliegende Zeitschrift in Gänze kann eingesehen werden: auf dem Homepage von Mattimar OÜ (GmbH) (www.mattimar.ee) bei OJS (ojs.utlib.ee) – (Open Journal System), es handelt sich um ein Publizierungssystem der Onlinezeitschriften, das von der Universität Tartu zur Verwaltung und Publikation von wissenschaftlichen Zeitschriften verwendet wird und öffentlich zugänglich ist (Open Access). Alle auf der OJS-Plattform der Universität Tartu veröffentlichten Zeitschriften sind auch in der internationalen Datenbank von **DOAJ** (Directory of Open Access Journals) zugänglich. Auch unsere vorliegende Zeitschrift ist in dieser Datenbank (DOAJ) vertreten.

Der Homepage von Mattimar OÜ wird gerade erneuert und zusätzlich wird auch der russischsprachige Teil der Seite zusammengestellt. Wenn es in nächster Zukunft

genügend russischsprachige Autoren und Verfasser der Beiträge geben wird (NB! und auch Teilnehmer an den Konferenzen, so dass auch eine notwendige Menge an russischsprachigen Vorträgen entsteht) und dem Redaktionsteam der Zeitschrift inhaltvolle Beiträge vorgelegt werden, dann wird es möglich sein, dass wir auch die Zeitschrift auf vier Sprachen erweitern werden. Aber, wir werden es sehen, denn dies wird wohl auch einen Redakteur und Rezensenten für das Russische voraussetzen!?

* * *

The full edition of this journal is available:

- on the web site of **Mattimar OY (Ltd)** (www.mattimar.ee)
- in **OJS** (ojs.utlib.ee) – (Open Journal System) which is a publishing system for online journals used for the management and publishing of open access research journals of the **University of Tartu**. All journals published in the OJS platform of the University of Tartu are available also in the international **DOAJ** (Directory of Open Access Journals) database. Also this our journal is represented in that database (DOAJ).

The web site of Mattimar OY is undergoing updates, and in addition, the part in the Russian language will be added to the web site, and if we have enough authors of papers in Russian in the future (NB! and conference participants so that we have the necessary number of presentations also in Russian) and papers rich in content are submitted to the editorial board of the journal, it will be possible to expand the journal also to include the fourth language. But we will wait and see since this assumes also an editor and peer reviewers in the Russian language!?

TÄHELEPANUKS AUTORITELE!
WICHTIGE ANMERKUNG FÜR AUTOREN!
NOTE FOR THE AUTHORS!

Autor vastutab oma kirjutise sisu, õigekirja ja vormistamise eest ainuisikuliselt. Mattimar OÜ ei võta vastutust andmete õigsuse, täpsuse ega täielikkuse osas, samuti ei arvesta ka kolmandate poolte eraõiguslikke huve.

Artikli sissejuhatavas osas ootame me autoritelt, et nad **konkreetselt ja selgelt**

- kirjutaksid, mille poolest on autori tema arvates artikli teema aktuaalne;
- formuleeriksid artikli eesmärgi;
- formuleeriksid need uurimisülesanded, mille lahendamine aitab seatud esmärki saavutada.

Artiklite, kokkuvõtete ja muude materjalide vormistamisnõuded on avaldatud Mattimar OÜ kodulehel (www.mattimar.ee – “Aktuaalne” all: Infokiri).

Verantwortlich für den Inhalt sind die Autoren. Mattimar OÜ (GmbH) übernimmt keine Gewähr für die Richtigkeit, Genauigkeit und Vollständigkeit der Angaben sowie die Beachtung privater Rechte Dritter.

Im einführenden Teil des Beitrages erwarten wir von dem Autor, dass er **konkret und deutlich**

- die Aktualität des Beitrages und des Themas hervorhebt;
- das Ziel des Beitrages formuliert;
- umfassend die Forschungsaufgaben formuliert, die zur Erreichung des Ziels gelöst werden müssen.

Die eingereichten Artikel und die dazugehörigen Zusammenfassungen müssen folgende Formvorschriften erfüllen (www.mattimar.ee – „Aktuell“: Merkblatt)

Authors are personally responsible for the content, correct spelling and formatting of their publications. Mattimar OY (Ltd) will not accept responsibility for the correctness, accuracy or completeness of the information and will not take into account private interests of third persons.

We expect from authors a **specific and clear** statement in the introductory part of the paper about:

- why the subject of the paper is topical in the opinion of the author;
- the objective of their paper;
- the research tasks which have to be fulfilled to achieve the stated objective.

With the delivery of your paper you will grant to the publishers the right to publish your paper (www.mattimar.ee – „Topical“: Information Letter)

UUS! NEU! NEW!

LAIENDAME AJAKIRJA SISULIST POOLT!
WIR ERWEITERN DEN INHALT DER ZEITSCHRIFT!
WE WILL EXPAND THE RANGE OF TOPICS OF THE JOURNAL!

NB! NB! NB!

Alates aastast 2022:

laiendasime ajakirja sisulist poolt, st võtame senisest enam juba 2021. aasta teisest poolest avaldamiseks vastu **ettevõtte ja ettevõtlusega seotud teadusartikleid** eesmärgiga anda head võimalused samuti nendele teadlastele ja praktikutele, kes ettevõttemajanduse uurimisega tegelevad, seda nii Eestis kui teistes riikides.

See annaks võimalused ka **ettevõttemajanduse** probleeme paremini majanduspoliitika siduda ja integreerida. Sisu poolest oleks tegemist **eelretsenseeritud ning viidatud rahvusvahelise ettevõttemajanduse ja majanduspoliitika teadusajakirjaga**.

Ajakirja pealkiri ja avaldamistingimused jäävad endisteks, **artikleid võtame vastu jooksvalt, aasta läbi**.

Artiklite esitamise tähtjad, mis tuuakse välja aasta lõppudel ja alguses meie poolt levitatavates **Infokirjades**, on eeskätt nendele autoritele, *kes on huvitatud meie konverentsidel osalemisest ja esinemisest* kesksuvel (iga-aastaselt: juuni lõpp – juuli algus) ning enne konverentsi ilmuvas ajakirjas oma artikli avaldamisest.

* * *

NB! NB! NB!

Ab dem Jahr 2022 werden wir:

den inhaltlichen Teil der Zeitschrift erweitern, d. h., dass wir bereits ab der zweiten Hälfte des Jahres 2021 zahlreicher als bis jetzt Wissenschaftsartikel zur Veröffentlichung annehmen werden, die mit Unternehmen und Unternehmertum verbunden sind, mit dem Ziel, gute Möglichkeiten auch jenen Wissenschaftlern und Praktikern zu offerieren, die sich mit der Forschung der Betriebswirtschaft beschäftigen, und das sowohl in Estland wie in anderen Ländern.

Dies würde uns auch Möglichkeiten bieten, die Probleme der **Betriebswirtschaft** besser mit der Wirtschaftspolitik zu verbinden und zu integrieren. Vom Inhalt her würde es sich um: **eine vorzensierte und referenzierte Wissenschaftszeitschrift für internationale Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik** handeln.

Der Titel der Zeitschrift und die Veröffentlichungsbedingungen bleiben die gleichen, **die Artikel werden laufend, während des ganzen Jahres entgegengenommen**.

Die Fristen für die Einreichung von Artikeln, die in den an Jahresenden und Jahresanfängen von uns verbreiteten **Informationsschriften** angegeben werden, sind vor allem für jene Autoren vorgesehen, die an der Teilnahme an unseren Konferenzen und an einem Auftritt im Mittsommer (alljährlich: Ende Juni – Anfang Juli) sowie an einer Veröffentlichung des eigenen Artikels in der vor der Konferenz erscheinenden Zeitschrift interessiert sind.

* * *

NB! NB! NB!

Starting from 2022:

we will expand the range of topics of the journal – i. e. **already from the second half of 2021 we will accept more research papers related to enterprises and business** activities in order to afford good opportunities also to researchers and experts of the field studying business administration both in Estonia and other countries.

It would also make it possible to link and integrate **business administration** problems better with economic policy. In essence it would be: **a peer-reviewed and indexed international scientific journal of business administration and economic policy.**

The journal title and the conditions for publishing will remain the same, **we will accept papers all the year round.**

The deadlines for the submission of papers that will be set at the beginning and end of each year in the **Information letters** we will be sending out are above all *for the authors who are interested in participation in our conferences and making presentations* in summer (annually: end of June – beginning of July) and publishing their papers in the journal that will be published before the conference.

AJAKIRJA KOOSTAMIST, VÄLJAANDMIST JA TRÜKKIMIST TOETANUD ÜLIKOOID NING ORGANISATSIOONID

UNIVERSITÄTEN UND ORGANISATIONEN, DIE DIE VORBEREITUNG, VERÖFFENTLICHUNG UND DEN DRUCK DRE ZEITSCHRIFT UNTERSTÜTZT HABEN

UNIVERSITIES AND ORGANIZATIONS THAT SUPPORTED THE PREPARATION, PUBLICATION AND PRINTING OF THE JOURNAL

- Tartu Ülikool * Universität Tartu * University of Tartu
- Tallinna Tehnikaülikool * Technische Universität Tallinn * Tallinn University of Technology
- Mattimar OÜ * Mattimar GmbH * Mattimar Ltd
- Kieli Rakendusülikool * Fachhochschule Kiel * University of Applied Sciences of Kiel
- Greifswaldi Ülikool * Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald * University of Greifswald
- Kieli Maailmamajanduse Instituut * Institut für Weltwirtschaft Kiel * Kiel Institute of the World Economics
- Tbilisi Riiklik Ülikool * Ivane Javakhishvili Staatliche Universität Tbilisi * Ivane Javakhishvili State University of Tbilisi
- Jena Rakendusülikool * Ernst-Abbe-Hochschule Jena * University of Applied Sciences of Jena

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOO
MAJANDUSTEADUSKOND

AJAKIRJA TOIMETUSE JA KONVERENTSI KORRALDAJATE MÕTTED- SEISUKOHAD NII VARASEMATE AASTATE KOHTA KUI KA SEOSE AASTAGA 2023!

Teaduskonverentsi ei õnnestunud meil aastatel 2020–2023 korraldada ja seda mitmel põhjusel (kuigi ettevalmistused tegime ja need oleks igati korrektse konverentsi läbiviimise taganud):

- Corona-19 kahel esimesel aastal (2020 ja 2021);
- 2022 ja 2023 laienes viiruste haare – ka gripp nõudis enesele „kliente“;
- aastal 2022 lisandus viirustele (corona-viirus oli küll juba taandumise märke näidanud) 24. veebruaril (mis on Eesti Vabariigi sünnipäev!) Ukrainas alanud Venemaa poolne agressioon.

Neil eeltoodud põhjustel loobusid paljud kolleegid välisülikoolidest eeskätt konverentsile tulemisest (mitmed piirangud ja kohatine ohtlikkus) ning sellest tulenevalt ka artikli kirjutamisest. Seda lootuses ja meile teatades, et edaspidi on olud ehk paremad. Osa autoreid ja retsensendid palusid ka lisaega, mistõttu ajakirja väljaandmine hilines. Ka reisimisele teistesse riikidesse oli sageli mitmeid piiranguid seatud. Seega oli olukord etteaimamatu ning edaspidi loodame parematele aegadele.

2023. aastal lisandusid-asendusid: üldine *ehu-olu kallinemine* ning võimalik *olukorra muutus Jänedal*. Neid takistavaid asjaolusid saab järgneva seletada:

- majanduslik ja julgeoleku olukord nii maailmas kui Eestis on viimastel aastatel keerulisemaks muutunud, sh paljude toodete ja teenuste hinnad on oluliselt kasvanud. Seetõttu on ka konverentsi korraldamise kulud suuremad kui varem.

Juunis 2022 kasvasid tarbijahinnad 2021. aasta juuniga võrreldes 21,9% ja sarnaselt eelmiste kuudega andis energia poole kogu hinnakasvust. Sellest omakorda oli suurim osa elektril, mis vaatamata suvele püsis kallina. Tuleb ka arvestada, et energia mõju tarbijahindadele on suurem riikides, kus selle osakaal on tarbimises suurem – 2022. aastal oli energia osakaal tarbijakorvis Eestist suurem ainult Lätis. Toidukaupade hinnad moodustasid aastastest hinnakasvust veerandi, põhjuseks nii toormete kallinemine kui ka energiahindade ülekandumine, mis on toimunud mõningase viitega.¹

Jaanuaris 2023 tõusid tarbijahinnad statistikaameti andmetel aastaga 18,6% protsenti. Jaanuari hinnakasv kajastab valdavalt 2022. aasta esimeses pooles toimunud hindade hüppelist tõusu, alates mullu augustist on tarbijakorvi hinnatase püsinud enam-vähem muutumatuna. Hinnatõusu järkjärguline alanemine lähikuudel jätkub ning 2023. aasta keskmine hinnakasv ulatub Eesti Panga prognoosis 9,3 protsendini.²

Kõrvalmärkusena olgu lisatud, et Covid-pandeemia ja sõda Ukrainas on viimastel aastatel vähendanud ka Eesti kõrgkoolides õppivate välisüliõpilaste huvi ja hulka.

---

¹ Lauri Matsulevitš. Energia andis poole juuni hinnakasvust. [<https://www.eestipank.ee/press/energia-andis-poole-juuni-hinnakasvust-07072022>] 7.07.2022

² Sulev Pert. Hinnakasvu aeglustumine lähikuudel jätkub. [<https://www.eestipank.ee/press/hinnakasvu-aeglustumine-lahikuudel-jatkub-07022023>] 7.02.2023

Täiendavate põhjustena on välisüliõpilaste vähenemisel Eestis olnud ka elukalliduse tõusul, tasuta õppest loobumisel (näiteks, TTÜ-s) õppetasude suurendamisel ning vastuvõtutingimuste karmistumisel (näiteks, rahvusvaheliste testide rakendamine).³

Eesti Statistikaameti andmetel õpib sel õppeaastal Eesti ülikoolides 5235 välisüliõpilast, mis on 293 võrra vähem kui aasta varem. Kahanenud on nii bakalaureuse- kui ka magistriastmes õppivate välisüliõpilaste arv, välisdoktorantide arv jätkas kasvamist. Statistikaameti analüütiku **Birgit Vahingu** sõnul on viimastel aastatel Eestisse üha rohkem välisüliõpilasi õppima tulnud, ent eelmisel aastal alanud koroonapandeemia ja piirangud avaldasid oma mõju ka siin. Bakalaureuseastmes õppivate välistudengite arv vähenes võrreldes eelmise õppeaastaga 6% ning magistriõppes tudeerivate välisüliõpilaste arv 9% võrra. Doktoriooppes aga eelmiste aastate kasv jätkus ning välisüliõpilaste arv suurenes 14% võrra.

Kõige enam tudeerib sel õppeaastal Eestis välisüliõpilasi Euroopast (2641), Aasiast (1725) ning Aafrikast (545). Oluliselt vähem jõudis Eestisse üliõpilasi Põhja-Ameerikast (139) ning Austraaliast ja Okeaniast (22).

Eelmise õppeaastaga võrreldes suurenes ainsana Austraalia ja Okeania piirkonnast siia õppima asunud tudengite arv. Protsentuaalselt vähenes kõige enam aga Ladinameerika ja Kariibi mere piirkonnast tulnud välistudengite arv. Kokku on üliõpilasi Eestis sel õppeaastal 45 259, mis tähendab, et välistudengeid on neist ligi 12%.⁴

Omaette probleemiks on ka **konverentsi toimumise koht** – Jäneda Mõis OÜ. Oleme seal konverentsi alates aastast 2013 korraldanud. Igati tore ja sobilik paik: tööruumid, majutus, toitlustamine, õhtune saunandus, kultuuri programm ja ekskursioonid, sealne personal eesotsas direktor Enno Must'aga jms, on olnud suurepärased. Ka koht, Tallinna lähedus (eriti hea välismaalastele, kes lennukiga Tallinnasse saabuvad ja seal auto rendivad), on hea. Sujuv on ka rongiliiklus (mis läheb ajapikku veelgi paremaks) Aegviitu-Jänedale, küll on kehvemaks läinud aga bussiliiklus (konkurendiks rong), ka oma autoga pole probleeme Jänedale saamiseks.

Firmal Jäneda Mõis OÜ-l on kavas hotell-külastemaja müüa ning mõisakompleksi üks endine hoone uueks majutuskompleksiks ümber ehitada, renoveerida. Seal, Aidahotellis⁵, saab aga võrreldes vana majutusega, voodikohti oluliselt vähem olema (12 kahekohalist tuba koos hommikusöögiga). Kuna seni oleme vanas külastemaja kompleksis peale konverentsitöö ja majutuse ka kultuuriprogrammi ning saunatamise korraldanud, siis pole selge, kuidas kõik konverentsi nn üksikdetailid uutes tingimustes sobituvad. Pole ka see selge, millised kavad on majutuskompleksi ostjal, uuel omanikul, hoonega ette

---

³ ERR, Vikerraadio uudised, 30.08.2023, kell 8.00, 9.00

⁴ Statistikaamet (2021). Eestis õppivate välisüliõpilaste arv hakkas sel õppeaastal vähenema. [<https://www.stat.ee/et/uudised/eestis-oppivate-valisuliopilaste-arv-hakkas-sel-oppeaastal-vahenema>] 30.08.2023

⁵ 25. oktoobri 2023 pärastlõunal avati Jänedal Aidahotell, mille ehitamist-renoveerimist alustati nelja aasta eest. Uus hotel võimaldab ka väiksemaid koolitusi ja konverentsi korraldada.

võtta. Võib-olla peame uut konverentsikohta otsima hakkama!? See vajab aga mõningat ettevalmistust.

Eelnevast tulenevalt võttis toimetuse koos konverentsi toimkonnaga märtsi lõpul 2023 vastu otsuse, et käesoleva aasta suvel (29. juuni kuni 1. juuli 2023 Jänedal) me XXXI rahvusvahelist teaduskonverentsi ei korralda ning edasised otsused sõltuvad eeltoodud sündmuste, tingimuste ja keskkonna muutumisest.

Konverentsi korraldustoimkond on arutanud järgnevate aastate konverentside korraldamise mõistlikkust ning oleme seisukohal, et konverentsi läbiviimisel on siis mõtet kui see toimub kaks-kolm päeva ja kohale sõitmisega, st Eestisse kogunemisega. Mõne varasema osaleja poolt on tehtud ka ettepanekuid, et konverentsi võiks Interneti kaudu (Zoom jt) korraldada, kuid me pole seda otstarbekeks pidanud, sest siis jääb sündmus ühekülgselt – tehakse ettekanded, vastatakse mõnele küsimusele ning lõpp.

Oleme seisukohal, et heaks ja tulemuslikuks konverentsi korraldamiseks peab olema ka osalejate vahetu suhtlemine konverentsil, mida Interneti kaudu korraldada eriti ei õnnestu. Pealgi oleks vaja siiski vähemalt ca 15-20 ettekande toimumine. Muidugi on võimalus ka ümarlaud lisada, mida oleme ka korduvalt teinud (näiteks kohaliku omavalitsuse juhtide ja spetsialistide osalusel haldusreformi hindamiseks) ja see konverentsi esimesel päeval organiseerida. Selge on aga see, et konverentsi korraldamist kohalesõiduga (meie praktikas Värskasse ja Jänedale) raskendab see, et viimastel aastatel on mitmel põhjusel osalejate konverentsikulude finantseerimine keerulisemaks muutunud.

Korraldajad on ka seda arutanud, et konverentsid võiks üldse ära jätta (neljal korral on see nii juba olnud: 2020, 2021, 2022 ja 2023) ning vaid artiklite avaldamisega meie ajakirjas piirduda. Tore – aga inimeste omavaheline suhtlemine jääb siis ära. Võib küsida – aga võib-olla oleme tänaseks jõudnud selleni, et kiire elu ja rahaliste võimaluste kitsenedes võiks just suhtlemist vähendada? Paraku pole see vist õige lahendus? Oleme seisukohal, et just suhtlemine loob võimalused parimateks lõpptulemusteks. Kas inimesed pole tänases maailmas juba niigi omaette hakanud hoidma ja kapseldunud? Siit ka depressioonid ja muud vaimse tervise süvenevad probleemid!?

Novembris-detsembris 2022 uurisid artikli avaldamise võimalusi meie ajakirjas paljud majandusteadlased Ukrainast, Venemaalt ja mujalt, kuid seekord nad ilmselt ei jõudnud oma töödega valmis. Ukrainas toimuva sõja tõttu oleks neil aga Eestisse konverentsile tulek ilmselt võimatu olnud?

Vaatamata kõigele on meie ajakiri ja ajakirjas avaldatud artiklid fikseeritud paljudes Euroopa ja USA tunnustatud rahvusvahelistes andmebaasides (sh Scopus ja mitmed teised) ning ajakiri on aastaid tellitud ka USA Kongressi raamatukogusse. Ajakirja väljaandmine on viimastel aastatel mõnevõrra viibinud, sest osa autoritest ja ka retsensentidest palusid haigestumise (ikka Corona viirus) tõttu ajapikendust. Mitmed autorid idapoolsetest riikidest esitasid toimetusele küll oma artikli, kuid pärast retsenseerimist loobusid lõppvariandi saatmisest. Nagu lugejad võivad aru saada ja

veenduda, ilmub ka käesoleval, 2023. aastal meie ajakiri järjepidevalt, ja nii loodetavasti ka edaspidi⁶. ETISes on meie ajakiri tasemel 1.1.

---

⁶ Alates aastast 2001 on meil olnud viljakas koostöö saksa kirjastusega „Berlin Verlag Arno Spitz“ (asutatud Berlin-Dahlemis 1962) rahvusvahelise majanduspoliitikaalase teaduskogumiku väljaandmiseks (tänapäevane kolmekeelne rahvusvaheline teadusajakiri „Estonian Discussions on Economic Policy/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik/ Eesti majanduspoliitilised väitlused“ (teadusajakirjana aastast 2007).

Aastal 2002 muudeti saksa kirjastuse nime: „Berliner Wissenschafts-Verlag“ (BWV). 2011. aastal võttis Berliner Wissenschafts-Verlag üle ettevõtte „Pro Universitate Verlag GmbH“ kui Imprint Verlag'i (st väljaandja, keda iseseisva ettevõttega enam ei eksisteeri ja kes tegutseb nn *trükisena*, kelle nime all jätkab raamatute väljaandmist teine kirjastus). Alates 2015. aastast kuulub Berliner Wissenschafts-Verlag Stuttgartis asuvalle „Franz Steiner Verlag“ile ja seega „Deutscher Apotheker Verlags“ meediakontsernile.

Seejärel hakkas BWV iseseisvus ajapikku vähenema ning „Franz Steiner Verlag“ asus aastatel 2022–2023 BWVi programmi ümber korraldama, varasemast teisiti fookuseerima ning töötajaid koondama. Mitmel viimasel aastal vahetusid töötajad, kes ka meie ajakirjaga tegelesid. Siin oli oluline osa ka majandusliku olukorra halvenemisel, epideemiatel (koroona ja gripi viirused) ning sõjal Ukrainas.

Aastast 2022 laendasime oma, käesoleva ajakirja temaatikat, st lisaks varasematele, vaid majanduspoliitika alaste artiklite avaldamisele teatasime oma Infokirjades, et ka ettevõtte- ja majanduse alased artiklid on oodatud. Sellega andsime eeskätt eesti majandusteadlastele võimaluse ka ettevõtluse valdkonna uurimistööde alusel artikleid avaldada. Seega arendasime välja eelretsenseeritud ja viidatud rahvusvahelise **ettevõtetmajanduse ja majanduspoliitika** teadusajakirja.

Enne seda, aastatel 2021–2022, oli ajakirja eesti toimkonnal tehtud otsus: vähendada sissejuhatavas ja kroonika osas järkjärgult ajakirja saksa keele osa mahtu (va teadusartiklid), kuna varasemad aktiivsed toimetajad olid meie seast lahkunud (Janno Reiljan /8.10.1951– 23. 01.2018/ ja Manfred O. E. Hennies /10.09.1938–18.10.2019/) ning mitmed endised sisukad ja sageli head kaastööd teinud autorid saksa ülikoolidest pensionile siirdunud.

Kokkuvõttes tähendasid need muudatused ja kõrvalmõjud seda, et eesti kirjastaja Mattimar OÜ ja saksa kirjastus BWV andsid käesoleva teadusajakirja viimati ühiselt välja aastal 2022 (nr-d 1-2/ 2022). Seega oli möödunud 22 aastat sisukat, viljakat ning sõbralikku koostööd eesti ja saksa kirjastajate vahel. Esiolgu, vähemalt 2023. aastal, on kirjastajaks vaid Mattimar OÜ, edaspidine koostöö mõne väliskirjastajaga pole aga välistatud.

On huvitav, et 21. märtsil 2023 sai allakirjutaja e-maili ettepanekuga Indiast, kus oli ka järgmine mõte: „... I am a representative of the **National Institute of STEM-Research (NISTEMR)**, Mumbai, India. Our team is interested in acquiring complete ownership of your prestigious journal (Estonian Discussions on Economic Policy-ISSN:1736-5597) and hopes to advance our research careers by collaborating with it. We ensure that the journal's reputation is not compromised, and we maintain a high level of debate secrecy....”;

tõlge: „... olen Indias Mumbaiis asuva **Riikliku STEM-uuringute Instituudi (NISTEMR)** esindaja. Meie meeskond on huvitatud teie maineka ajakirja (Estonian Discussions on Economic Policy-ISSN:1736-5597) täielikust omandiõigusest ja loodab sellega koostööd tehes oma teadlaskarjääri edendada. Tagame, et ajakirja mainet ei kahjustata, ja hoiame arutelude kõrget taset salajas. ...”. (MR: viimasest lause mõttest ei saanud hästi aru!?)

NB! Loe ka käesoleva eesti keelse artikli lõpus olevat PS-i, kus on ka augustis saadetud huvi meie ajakirja ostu kohta ühelt teadlaste võrgustikult **Global Illuminators** (juhtkond koosneb Kagu-Aasia /Malaisia, Indoneesia/, Lõuna-Aasia /Pakistan, Sri-Lanka/ ja Lähis-Ida /Iraak/ riikide esindajatest). Viimaste aastate jooksul on tulnud mitmeid huvitavaid koostöö ettepanekuid Georgiast, Pakistanist, Poolast, Saksamaalt, Ukrainast, Venemaalt (Krasnodar, Moskva, teiselt poolt Uraale) ja mujalt.

Mõningaid muudatusi-täiendusi on meil ajakirja toimetuskolleegiumi ja toimetajate seas olnud, seda nii meie seast lahkunud inimeste kui ka teadustööga lõpetamiste tõttu (lõplikult pensionile jäänutega).⁷

Võrreldes alkoosseisudega, on meil *täiendavateks toimetuskolleegiumi liikmeteks*:

- 2015. aasta sügisest Saksamaalt, Kieli Maailmamajanduse Instituudi vanemteadur doktor Klaus Schrader;
- 2018. aasta algusest Georgiast (venepäraselt: Gruusia) Tbilisi Riikliku Ülikooli professor doktor Irina Gogorišvili ning
- Ka *toimetajate koosseis* on täienenud-uuenenud: 2022. aasta suvest on täiendavateks toimetajateks IT-valdkonnas infotehnoloogia spetsialist Ragnar Kolga Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžist ja CADI-i Eesti OÜ tegevjuht Jüri Kristal.

On alustatud läbirääkimisi *veel ühe täiendava toimetuskolleegiumi liikme kaasamiseks tulevikus* (võimalik, et järgmisest, 2024. aastast):

- Kubani Riikliku Ülikooli⁸ (Venemaa Föderatsioon) professor doktor Tatjana Avdejeva⁹ (kelle perekond kannatas 1950-ndatel aastatel stalinlike repressioonide läbi /kuigi Tatjana isa Timofei käis-sõdis sõja lõpul ka Berliinis, ootas neid ees Siberisse saatmine ja hiljem ka elukoha vaba valiku puudumine/).

---

⁷ NB! Ei varem, praegu ega tulevikus pole toimetajatele ega toimetuskolleegiumi liikmetele tegevus- või osalustasu maksmist kavandatud.

⁸ Avalik-õiguslik ülikool asub Krasnodari linnas, asutatud 1920. aastal, olles üks suurimaid ja vanimaid ülikoole Lõuna-Venemaal. 1994. aastal tunnistati ülikool üheks Venemaa juhtivaks kõrgkooliks. Aastatel 2004 ja 2005 kuulus ülikool Venemaa 100 parima kõrgkooli hulka ja sai Euroopa kvaliteedimärgi. Krasnodar on linn Venemaal, Krasnodari krai ja Kubanimaa keskus. Asub Põhja-Kaukaasias Kubani jõe ääres. 2010. aasta rahvaloenduse andmetel oli Krasnodaris 744 995 elanikku. Ta on üks linnadest, mida hütatakse Venemaa lõunapealinnaks.

⁹ Koostöö temaga ja Kubani RÜ-ga on allkirjutanul ning mitmel teisel eesti majandusteadlasel toimunud juba aastast 1979. Professor Avdejeva on esinenud sisuka ettekandega meie konverentsil Jänedal (26.-28. Juuni 2014) ning retsenseerinud ka meie ajakirjas avaldatud artikleid. Ta on avaldanud *ca* 200 teadusartiklit, sh neli monograafiat kohaliku omavalitsuse ökonomika, strateegilise plaanimise ja juhtimise valdkonnast. Aastatel 2005 – 2019 oli ta Kubani RÜ kohaliku arengu organiseerimise ja plaanimise kateedri juhataja. Stažeerinud USA-s, Hollandis, Prantsusmaal ja Taanis kohaliku omavalitsuse isemajandamise teemadel ning osalenud mahukates rahvusvahelistes teadusprojektides ja nende kaudu reformide eluviimisel Kubanimaal.

T. Avdejeva liikmelisus erialastes organisatsioonides Venemaal:

- Sotsiaalsete tehnoloogiate ja kohaliku omavalitsuse akadeemia tegevliige;
- Rahvusvahelise regionaalse koostöö akadeemia korrespondentliige;
- Munitsipaalakadeemia akadeemik.

Käesoleval ajal on ta ka Krasnodari krai Majandusministeeriumi ühiskondliku nõukogu liige. Aastatel 2020–2022 oli ta tegev Moskvast ilmuva ajakirja „Munitsipaalakadeemia“ peatoimetaja asetäitjana. Maikopis (Adõgee pealinn) ilmuva ajakirja “Uued tehnoloogiad” toimetuskolleegiumi liige.

Eesti majandusteadlastel (Hans Jalasto, Jüri Katz, Sulev Mäeltsemees, Matti Raudjärv, Mare Viies) on ajavahemikul 1979 kuni 1989 olnud tihedad koostöösidemed Kubani RÜ majandusteadlastega (sh professor T. Avdejeva /endine T. Mazurova/) kui Sotšis toimusid nn üleliidulised noorte majandusteadlaste ca nädalased iga-aastased talveseminarid (jaanuar-veebruar). Matti Raudjärvel jätkus koostöö teaduskonverentsidel Sotšis veel ka aastast 2007 ja mõned korrad hiljem, viimane online konverents toimus 19.-22. aprillil 2021 Krasnodaris Kubani RÜ-s.

Eeltoodud inimesed on suuremal või vähemal määral meiega koostööd juba aastaid teinud ning osutunud meie ajakirja ja konverentsi temaatikas headeks asjatundjateks-spetsialistideks.

2023. aasta lõpul ja 2024. aasta algul on toimetusel kavas pidada läbirääkimisi täiendavate toimetuskolleegiumi liikmete leidmiseks, seda eeskätt Tartu Ülikooli majandusteadlaste seast. Praegused TÜ liikmed on teinud head tööd, kuid nad on juba aastaid pensionil (ka emeeritud) ning toimetus ei soovi neid edaspidi liigselt koormata.

Ka on kavas pidada läbirääkimisi Eesti Pangaga, et seda institutsiooni ajakirja väljaandmise protsessi teiste organisatsioonide kõrvale kaasata.

Jaanuar-oktoober, Pirta-Kose kodukontoris Tallinnas

Ajakirja ja konverentside toimkondade nimel,
Matti Raudjärv (peatoimetaja – peakorraldaja)

* * *

PS: 16. augustil 2023 (kordusena 19. augustil 2023; kuna ei viibinud augusti teisel poolel oma Tallinna kodukontoris, vaid Kaasiku talus ning tegelesin talu arendamisega – kaasas ning kasutusel oli ainult telefon kõnede ja sõnumite jaoks) sain ajakirja peatoimetajana e-maili rahvusvahelisest teadusarenduse, õppimise, teadmiste jagamise, innovatsiooni ja suutlikkuse suurendamise teadlaste võrgustikust (võrgustiku lühend: **Global Illuminators /GI/**), selle **9-liikmelise juhtkonna (esindajad asuvad: Malaisia /2 inimest/, Pakistan /3/, Iraak /1/, Sri Lanka /1/ ja Indoneesia /2/) ühelt direktorilt sooviga meie ajakirja enesele omandada-osta.**

Põhiline osa kirjust: “I am Dr NNN - Director Global Operations Global Illuminators... I am interested in buying "*Estonian Discussions on Economic Policy*", a leading journal. We have long respected the journal's research and insights for its research community, and we believe this acquisition would be a great opportunity to grow our footprint in this field.

We publish cutting-edge research and development in linked sectors. We feel that acquiring "*Estonian Discussions on Economic Policy*" would expedite our progress towards these aims by providing us with new research findings and insights from leading professionals.

We believe our organization has the resources and skills to support "*Estonian Discussions on Economic Policy*" and help it develop. We are committed to maintaining the publication's editorial independence and making it a reliable source of research information and insights.

We appreciate this may be a complicated and time-consuming procedure, and we will work with you to achieve a smooth transition. We look forward to discussing this and how we may collaborate to enhance this field's publications.

Thank you for considering our proposal. ...
Sincerely

Dr. NNN (PhD)
Director Global Operations
Global Illuminators
... “

Nüüd ka tõlge eesti keelde: “*Olen dr NNN - direktor Global Operations Global Illuminators... Olen huvitatud juhtiva ajakirja "Estonian Discussions on Economic Policy" ostmisest. Oleme pikka aega austanud ajakirja uuringuid ja teadmisi selle teadusringkondade jaoks ning usume, et see omandamine oleks suurepärase võimalus oma jalajälje kasvatamiseks selles valdkonnas.*

Avaldame tiipptasemel teadus- ja arendustegevust seotud sektorites. Tunneme, et "Eesti majanduspoliitilised väitlused" omandamine kiirendaks meie liikumist nende eesmärkide suunas, pakkudes meile uusi uurimistulemusi ja teadmisi juhtivatelt spetsialistidelt.

Usume, et meie organisatsioonil on olemas ressursid ja oskused, et toetada "Eesti majanduspoliitilised väitlused" ja aidata kaasa selle arengule. Oleme pühendunud väljaande toimetusliku sõltumatuse säilitamisele ning selle muutmisele usaldusväärseks teadusteabe ja teadmiste allikaks. Hindame, et see võib olla keeruline ja aeganõudev protseduur ning teeme teiega koostööd sujuva ülemineku saavutamiseks. Ootame huviga arutelu selle üle ja selle üle, kuidas saaksime teha koostööd selle valdkonna väljaannete täiustamiseks. ...

Täna, et kaalusite meie ettepanekut. ...

Lugupidamisega

Dr. NNN (PhD)

Director Global Operations

Global Illuminators

... "

MR

GEDANKEN UND STANDPUNKTE DER REDAKTION DER ZEITSCHRIFT UND DER VERANSTALTER DER KONFERENZ IM ZUSAMMENHANG MIT FRÜHEREN JAHREN WIE AUCH DEM JAHR 2023!

Es gelang uns nicht, die Wissenschaftskonferenz in den Jahren 2020–2023 zu veranstalten, und zwar aus mehreren Gründen (obwohl wir die Vorbereitungen getroffen hatten und diese hätten eine in jeder Hinsicht korrekte Durchführung der Konferenz gesichert):

- Corona-19 in den ersten zwei Jahren (2020 und 2021);
- 2022 und 2023 griffen die Viren breiter um sich – auch die Grippe forderte für sich „Kunden“;
- im Jahre 2022 kam den Viren (das Corona-Virus hatte wohl bereits Zeichen des Rückzugs gezeigt) am 24. Februar (was der Geburtstag der Republik Estland ist!) die seitens Russlands in der Ukraine begonnene Aggression hinzu.

Wegen dieser vorhin aufgeführten Gründe haben viele Kollegen, vorwiegend aus ausländischen Universitäten, von der Beteiligung an der Konferenz (wegen vieler Beschränkungen und teilweise Gefährlichkeit) und davon bedingt auch vom Schreiben eines Artikels abgesehen. Das taten sie in der Hoffnung und uns mitteilend, dass in der Zukunft die Umstände wohl besser sein würden. Ein Teil der Autoren und Rezensenten baten auch um zusätzliche Zeit, weswegen die Herausgabe der Zeitschrift sich verzögert hat. Auch auf Reisen in andere Staaten waren des Öfteren etliche Einschränkungen auferlegt. Daher war die Situation unabsehbar und in der Zukunft hoffen wir auf bessere Zeiten.

Im Jahre 2023 wurden ersetzt bzw. kamen hinzu: die allgemeine *Verteuerung des Lebens und Alltags* sowie eine mögliche *Änderung der Situation in Jäneda*. Diese behindernden Umstände können folgendermaßen erklärt werden:

- **die Wirtschafts- und Sicherheitslage** sowohl in der Welt wie auch in Estland ist in den letzten Jahren sehr viel komplizierter geworden, unter anderem sind Preise für viele Produkte und Dienstleistungen erheblich gestiegen. Deshalb sind auch die Kosten für die Veranstaltung der Konferenz größer als vorher;
- auch **der Ort der Durchführung der Konferenz** – Jäneda Mõis OÜ – ist dabei, sich zu einem Problem für sich zu entwickeln. Wir haben dort die Konferenzen seit dem Jahre 2013 veranstaltet. Es ist in jeder Hinsicht ein netter und passender Ort: Arbeitsräume, Unterkunft, Verpflegung, Sauna am Abend, Kulturprogramm und Exkursionen, das dortige Personal usw. sind großartig gewesen. Auch ein Ort in der Nähe von Tallinn ist gut (besonders gut für die Ausländer, die in Tallinn mit dem Flugzeug ankommen und dort einen Wagen mieten). Auch der Zugverkehr nach Aegviidu bzw. Jäneda verläuft reibungslos (was mit der Zeit noch besser werden wird). Die Firma Jäneda Mõis OÜ es hat geplant, das Hotel und Gästehaus zu verkaufen sowie ein ehemaliges Gebäude des Gutshofskomplexes zu einem neuen Unterkunfts-komplex umzubauen und zu renovieren. Dort wird es aber im Vergleich zur älteren Unterkunft erheblich weniger Bettenplätze geben. Vielleicht müssen wir uns nach einem neuen Konferenzort umsehen!/? Das braucht jedoch einige Vorbereitung.

Ausgehend von dem vorhin Gesagten, hat die Redaktion zusammen mit dem Arbeitsteam der Konferenz Ende März 2023 eine Entscheidung getroffen, dass im Sommer des laufenden Jahres (vom 29. Juni bis zum 1. Juli 2023 in Jämeda) wir die XXXI. internationale Wissenschaftskonferenz nicht veranstalten werden und dass die weiteren Entscheidungen von den vorhin erwähnten Ereignissen, Bedingungen und Änderungen des Umfeldes abhängen werden. Wir vertreten den Standpunkt, dass für eine gute und ergebnisreiche Veranstaltung der Konferenz auch eine unmittelbare Kommunikation der Teilnehmer auf der Konferenz vorhanden sein muss, was beim Veranstalten übers Internet nicht besonders gelingt.

Im November-Dezember 2022 haben sich viele Wirtschaftswissenschaftler aus der Ukraine, Russland und anderswo nach den Möglichkeiten zur Veröffentlichung eines Artikels in unserer Zeitschrift erkundigt, sie sind aber diesmal anscheinend mit ihren Arbeiten nicht fertig geworden. Wegen des in der Ukraine stattfindenden Krieges wäre es wohl für sie unmöglich gewesen, zur Konferenz nach Estland zu kommen?

Trotz allem ist unsere Zeitschrift und die darin erschienenen Artikeln in vielen anerkannten internationalen Datenbanken von Europa und der USA fixiert (darunter Scopus und mehrere andere) und die Zeitschrift wird auch schon jahrelang für die US Library of Congress abonniert. Wie die Leser es verstehen und sich überzeugen können, wird unsere Zeitschrift auch in diesem Jahr, 2023, konsequent erscheinen, und so hoffentlich auch weiterhin.¹

---

¹ Seit dem Jahr 2001 begann unsere fruchtbare Zusammenarbeit mit dem deutschen Verlag „Berlin Verlag Arno Spitz“ (gegründet 1962 in Berlin-Dahlem) zur Herausgabe eines internationalen wirtschaftspolitischen wissenschaftlichen Sammelbandes (der heutigen dreisprachigen internationalen Wissenschaftszeitschrift „Estonian Discussions on Economic Policy / Eestnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ (als Wissenschaftszeitschrift seit dem Jahre 2007).

Im Jahre 2002 wurde der Name des deutschen Verlages geändert: „Berliner Wissenschafts-Verlag“ (BWV). Im Jahre 2011 hat der Berliner Wissenschafts-Verlag das Unternehmen „Pro Universitate Verlag GmbH“ als einen Imprint-Verlag übernommen (d. h. als ein Herausgeber, der als eigenständiges Unternehmen nicht mehr existiert und der als sogenanntes *Imprint* tätig ist, unter dessen Namen ein anderer Verlag die Publikation der Bücher fortsetzt). Seit dem Jahre 2015 gehörte der Berliner Wissenschafts-Verlag dem in Stuttgart ansässigen „Franz Steiner Verlag“ und damit dem Medienkonzern „Deutscher Apotheker Verlag“.

Danach hat sich die Selbstständigkeit des BWV im Laufe der Zeit vermindert und „Franz Steiner Verlag“ begann in den Jahren 2022–2023, das Programm des BWV umzugestalten, anders als früher zu fokussieren und Mitarbeiter zu entlassen. In mehreren letzten Jahren wechselten die Mitarbeiter, die sich auch mit unserer Zeitschrift beschäftigt haben. Hier spielten auch die Verschlechterung der wirtschaftlichen Situation, die Epidemien (Corona- und Grippeviren) wie auch der Krieg in der Ukraine eine wesentliche Rolle.

Zusammenfassend haben diese Veränderungen und Nebenwirkungen dies bedeutet, dass der estnische Verleger Mattimar OÜ und der deutsche Verlag BWV die vorliegende Wissenschaftszeitschrift zum letzten Mal gemeinsam im Jahre 2022 herausgegeben haben (die Nummern 1–2/2022). Damit waren 22 Jahre einer inhaltsreichen, fruchtbaren und freundlichen Zusammenarbeit zwischen den estnischen und deutschen Verlegern vergangen. Vorerst, zumindest im Jahre 2023, ist der Herausgeber alleine Mattimar OÜ, eine zukünftige Zusammenarbeit mit einem anderen ausländischen Verleger ist aber nicht ausgeschlossen.

Januar-Juli, im Heimbüro von Pirita-Kose in Tallinn

Im Namen des Arbeitsteams der Zeitschrift und der Konferenzen
Matti Raudjärv (Chefredakteur – Hauptveranstalter)

Es ist interessant, dass am 21. März 2023 der Unterschriebene eine E-Mail aus Indien erhalten hat, die auch den folgenden Gedanken enthielt: "...I am a representative of the **National Institute of STEM-Research (NISTEMR)**, Mumbai, India. Our team is interested in acquiring complete ownership of your prestigious journal (Estonian Discussions on Economic Policy – ISSN:1736-5597) and hopes to advance our research careers by collaborating with it. We ensure that the journal's reputation is not compromised, and we maintain a high level of debate secrecy..."

Seit der Anerkennung von unserer Zeitschrift durch Scopus sind während der letzten Jahre mehrere interessante Vorschläge zur Zusammenarbeit gekommen: aus Georgien, China, Kosovo, Pakistan, Polen, Nordmazedonien, Deutschland, Türkei, Ukraine, Russland (Krasnodar, Moskau) und von anderswo. Die Ukrainer haben sogar Interesse bekundet, eine vollständig aus den Artikeln von ukrainischen Autoren bestehende Sonderausgabe von unserer Zeitschrift herauszugeben.

THE THOUGHTS-ATTITUDES OF THE EDITOR OF THE MAGAZINE AND THE ORGANIZERS OF THE CONFERENCE BOTH ABOUT THE PREVIOUS YEARS AND IN RELATION TO THE YEAR 2023!

We did not manage to organize the scientific conference in 2020–2023 and for several reasons (although we made the preparations which would have ensured conduction of a quite proper conference):

- COVID-19 in the two first years (2020 and 2021);
- in 2022 and 2023 the viruses spread more extensively – also the flu claimed its “clients”;
- in 2022, in addition to viruses (although the spread of COVID had begun to decline), Russian aggression in Ukraine started on 24 February 2022 (which is the birthday of the Republic of Estonia!).

For the above-mentioned reasons, many colleagues from universities of other countries cancelled first of all their participation in the conference (several restrictions and risks at some places) and therefore also writing the papers. They informed us that hopefully the situation would be better in the future. Some authors and peer reviewers also requested additional time and therefore the publishing of the journal was delayed. Often also several restrictions had been set to travelling to other countries. Thus the situation was unpredictable and we hope for better times in the future.

In 2023 the additional factors were *general increases in price levels* and possible *change in the situation at Jänedä*. These obstacles can be explained as follows:

- **The economic and security situation** has become more complicated both globally and in Estonia in the recent years, including the considerable increase in the prices of many products and services. Therefore also the expenses of organisation of the conference have increased.
- The **conference venue** is becoming another problem – Jänedä Mõis OÜ. We have organized conferences there since 2013. A quite nice and suitable venue: working rooms, accommodation, catering, sauna available in the evening, cultural programme and tours, the staff, etc. have been excellent. Also the location near Tallinn is very good (particularly for foreigners flying to Tallinn and renting a car there). There is also smooth railway traffic (which will be even better in the future) to Aegviidu-Jänedä. The company Jänedä Mõis OÜ is planning to sell the hotel-guesthouse and to reconstruct and renovate a former building of the manor complex into a new accommodation complex. The number of beds will be much lower than in the old accommodation, however. Maybe we should start looking for a new conference venue? That will require some preparation, however.

Due to this situation the editorial team together with the organizing committee of the conference adopted the decision at the end of March 2023 not to organise the XXXI International Scientific Conference (from 29 June to 1 July 2023 at Jänedä), and further decisions will depend on changes in the events, conditions and the environment as described above. Our position is that good and effective organization of a conference

assumes also personal communication among participants which we cannot very much arrange over the Internet.

In November-December 2022, many economists from Ukraine, Russia and other countries inquired about possibilities to publish a paper in our journal but this time they probably just could not finish their papers in time. But because of the war in Ukraine it would probably have been impossible for them to come to a conference in Estonia?

Despite everything, our journal and the papers published in the journal have been included in many recognised European and U.S. international databases (incl. Scopus and others) and also the U.S. Congress Library has subscribed to our journal for years. As the readers can understand and see for themselves, our journal will be published as usual also this year, in 2023, and hopefully also in the future.¹

January-July, at Pirita-Kose home office in Tallinn

In the name of the organizing committee of the conference and editorial board of the journal,

Matti Raudjärv
(Chief Editor – main organizer)

---

¹ In 2001 we started fruitful cooperation with the German publisher Berlin Verlag Arno Spitz (established in Berlin-Dahlem in 1962) for publishing the international collection of research papers on economic policy (current international scientific journal in three languages *Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused* (as a scientific journal since 2007).

In 2002 the name of the publishing house was changed to Berliner Wissenschafts-Verlag (BWV). In 2011 the Berliner Wissenschafts-Verlag acquired the company Pro Universitate Verlag GmbH as an Imprint Verlag (i.e., publisher which is no longer an independent company and operates as a publication, and under whose name another publisher continues publishing of books). Since 2015 the Berliner Wissenschafts-Verlag was acquired by Franz Steiner Verlag based in Stuttgart and thus by the Deutscher Apotheker Verlag media group.

After that the independence of BWV started to gradually decrease and Franz Steiner Verlag began reorganisation of the BWV programme in 2022–2023, refocus the activities and make the employees redundant. In several recent years the employees who also took worked on our journal were replaced. Also the declining economic situation, epidemics (COVID and flu viruses) and the war in Ukraine had an important role here.

Due to these changes and collateral effects, the Estonian publisher Mattimar OÜ and the German publisher BWV published this scientific journal jointly last in 2022 (vol. 1-2/ 2022). This ended the 22 years of substantial, productive and friendly cooperation between the Estonian and German publishers. Initially, at least in 2023, the only publisher will be Mattimar OÜ but cooperation with some foreign publisher in the future is not excluded.

It is interesting to note that the undersigned received an e-mail from India on 21 March 2023 which contained the following idea: "... I am a representative of the **National Institute of STEM-Research (NISTEMR)**, Mumbai, India. Our team is interested in acquiring complete ownership of your prestigious journal (*Estonian Discussions on Economic Policy*-ISSN:1736-5597) and hopes to advance our research careers by collaborating with it. We ensure that the journal's reputation is not compromised, and we maintain a high level of debate secrecy...".

We have received several interesting cooperation offers in the recent years after the recognition of our journal by Scopus: from Georgia, China, Kosovo, Pakistan, Poland, North Macedonia, Germany, Turkey, Ukraine, Russia (Krasnodar, Moscow) and other places. Ukrainians have even been interested in publishing our separate journal issue consisting only of Ukrainian authors.

SISUKORD / INHALTSVERZEICHNIS / CONTENTS

Toimetuskollegium / Redaktionskollegium / Editorial Board	4
Toimetajad / Redakteure / Editors	4
Kontakt – contact	4
Ajakirjast/ Über Zeitschrift/ About Journal	6
Tähelepanuks autoritele! / Wichtige Anmerkung für Autoren! / Note for the authors!	8
Uus! Neu! New!	
Laiendame ajakirja sisulist poolt!	9
Wir erweitern den Inhalt der Zeitschrift!	9
We will expand the range of topics of the journal!	10
Ajakirja koostamist, väljaandmist ja trükkimist toetanud ülikoolid ning organisatsioonid	11
Universitäten und Organisationen, die die Vorbereitung, Veröffentlichung und den Druck der Zeitschrift unterstützt haben	11
Universities and organizations that supported the preparation, publication and printing of the journal	11
Ajakirja toimetuse ja konverentsi korraldajate mõtted-seisukohad nii varasemate aastate kohta kui ka seoses aastaga 2023! (koostaja: peatoimetaja Matti Raudjärv) ...	12
Gedanken und Standpunkte der Redaktion der Zeitschrift und der Veranstalter der Konferenz im Zusammenhang mit früheren Jahren wie auch dem Jahr 2023! (zusammengestellt von: Chefredakteur Matti Raudjärv)	19
The thoughts and opinions of the magazine's editors and conference organizers are as follows about previous years as well as about the year 2023! (compiled by: editor-in-chief Matti Raudjärv)	22

* * *

SISSEJUHATAV OSA / EINFÜHRUNGSTEIL / INTRODUCTORY PART¹

Eesti pealinn Tallinn – Euroopa roheline pealinn 2023	30
Tallinn, die Hauptstadt Estlands – die grüne Hauptstadt Europas 2023	34
Tallinn, the capital of Estonia – the green capital of Europe 2023	36
30.06-2.07.2023 toimus Tallinnas Eesti XIII noorte laulu- ja tantsupidu „Püha on maa“! / 30.06.-2.07.2023 – die estnische XIII. Jugendlied- und	

---

¹ Vastavalt aasta alateemadele/ nach den Unterthemen des Jahres/ according to the sub-themes of the year.

Tanzfestival fand in Tallinn statt! /30.06-2.07.2023 – the XIII Estonian Youth Singing and Dance Festival took place in Tallinn!	38
Riigikogu valimised Eestis – 2023: mõned tähelepanekud ja probleemid (Matti Raudjärv)	43
State assembly elections in Estonia – 2023: some observations and problems (by Matti Raudjärv)	49
2023 on Eestis sauna-aasta. Saared, hiidlased ja saun (koostaja: peatoimetaja Matti Raudjärv)	54
2023 ist das Jahr der Sauna in Estland. Inseln, Insulaner von Hiiumaa und Sauna (zusammengestellt von: Chefredakteur Matti Raudjärv)	64
2023 is the year of the Sauna in Estonia. Islands, giants and sauna (compiled by: editor-in-chief Matti Raudjärv)	70
* * *	
Mõnedest ühiskonna kriisidest Euroopas ja mujal: enne, nüüd ja tulevikus. Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast (Matti Raudjärv)	76
Über einige Gesellschaftskrisen in Europa und anderswo: Vorher, Jetzt und in der Zukunft. Einführende Gedanken zur aktuellen Situation (von Matti Raudjärv)	85
About certain social crises in Europe and elsewhere: earlier, now and in the future. Introductory thoughts on the current situation (by Matti Raudjärv)	90

KOKKUVÕTTED / ZUSAMMENFASSUNGEN / SUMMARIES²

Üllas Ehrlich	Ökosüsteemi turuväliste teenuste hindamine: rekreatsiooniteenuse väärtus Eesti näitel	95
<i>Artikkel/Article</i>	Valuation of Ecosystem Non-market Services: Recreational Service in Estonia	95
Revaz Gvelesiani, Irina Gogorishvili, Eka Sepashvili	Entwicklungspolitik für Grüne Energie in Georgien	100
<i>Artikkel/Article</i>	Green Energy Development Policy in Georgia	114

² Tervikartiklid inglise või saksa keeles on käesoleva trükisega kaasasoleval CD-l.

The full text of papers in English or in German is available on the CD enclosed with this publication. Die Beiträge in voller Länge entweder in englischer oder deutscher Sprache finden Sie auf der beigelegten CD.

Maret Güldenkoh, Uno Silberg, Rando Värnik	Readiness of Estonian Entrepreneurs for a Paradigm Shift in the Accounting Field	107
<i>Artikkel/Article</i>	Eesti ettevõtjate valmisolek arvestusala paradigma muutuseks	138
Ebe Nõmm	Tõhusam tervishoiusüsteem läbi modelleerimise	112
<i>Artikkel/Article</i>	Toward a More Efficient Healthcare System Using Modelling Approach	157
Matti Raudjär	Sauna Experiences in Estonia, Baltic States and Nordic Countries	116
<i>Artikkel/Article</i>	Sauna kogemustest Eestis, Balti riikides ja Põhjamaades ³ ...	180
Klaus Schrader	After the Change of Times: Less Russia in German Foreign Trade	126
<i>Artikkel/Article</i>	Nach der Zeitenwende: weniger Russland im deutschen Aussenhandel?	239

---

³ Tervikartikkel on avaldatud CD-l eesti keeles, kuna saun on artiklis esitatult oma paljukesisuses omane peamiselt Eesti, Balti ja Põhjala riikidele (kuigi paljudele rahvastele on nn „oma traditsiooniline saun“ tuntud). Näiteks, inglise ja saksa keeles tuleks saunakultuuri juba läbi mahuka raamatu kirjeldada-selgitada, et teistest rahvustest inimesed kogu seda paljusust mõistaksid, aru ja ka kogemusi saaksid. Tervikartiklis kasutatud kirjandus on valdavalt eesti keelne ja soovitatav neile, kes veelgi põhjalikumalt informatsiooni soovivad saada, mida aga eesti keele mitteoskajad vaevalt oma emakeelde tõlkima hakkavad.

The full text of the paper has been published in Estonian as different aspects of sauna are mainly familiar to Estonia and the Baltic and Nordic countries (although many countries know their own “traditional sauna”). For instance, in English and German the sauna culture should already be described/explained in a thick book to enable people from other nationalities to understand and experience all these different aspects. The literature sources used in the full paper are mainly in Estonian and useful for those who would like to have even more thorough information but those who cannot read Estonian would probably not translate them into their native language.

Der vollständige Artikel wird auf der CD in estnischer Sprache veröffentlicht, da saun (die Sauna), wie sie im Artikel vorgestellt wird, in dieser Vielfältigkeit hauptsächlich für die Völker von Estland sowie der Baltischen und Nordischen Länder eigen ist (obwohl vielen Völkern eine sog. „eigene traditionelle Sauna“ bekannt ist). Beispielsweise müsste man in englischer und deutscher Sprache die Saunakultur bereits durch ein umfangreiches Buch beschreiben und erklären, damit die Menschen anderer Nationalitäten all diese Vielfältigkeit begreifen und verstehen sowie ihre Erfahrungen bekommen würden. Die im vollständigen Artikel verwendete Literatur ist vorwiegend in estnischer Sprache und empfohlen für diejenigen, die noch gründlichere Informationen haben möchten, was aber diejenigen, die der estnischen Sprache nicht mächtig sind, wohl kaum in ihre Muttersprache übersetzen werden.

KROONIKA / CHRONIK / CHRONICLE

A.

Tähelepanuväärsed Eesti majandusteadlased, majandusõppejõud ja teadus-organisaatorid, majandustegelased ja -praktikud

Bedeutende estnische Wirtschaftswissenschaftler, Hochschullehrer für Wirtschaft und Wissenschaftsorganisatoren, Wirtschaftskenner und Praktiker

Notable Estonian economists, economic academics and scientific research organisers, economic figures and practitioners

Majandustegelane, tööstusjuht ja minister Jüri Kraft (6.01.1935–15.03.2023).

In memoriam (Matti Raudjärv) 132

Economic professional, industry manager and minister

Jüri Kraft (6.01.1935–15.03.2023). In memoriam (Abstract) (by Matti Raudjärv) 159

CD-l/ on CD: ..... 301 / 308

Sünnipäevalised-juubilarid – seotud meie ajakirja väljaandmise ja rahvusvahelise teaduskonverentsi korraldamise ning toetamise ja mentorlusega

Geburtstagskinder und Jubilare, die mit der Herausgabe unserer Zeitschrift und der Organisation der internationalen Wissenschaftskonferenz sowie mit Unterstützung und Mentoring verbunden sind

Birthdays and jubilees – related to the publishing of our journal and organisation, supporting and mentoring of the international scientific conference

Manfred Oskar Eitel Hennies – 85 (10.09.1938 – 18.10.2019) 143

Peter Joachim Friedrich – 85 (3.03.1938) 146

Mart Sörg – 80 (17.05.1943) 147

Üllas Ehrlich – 60 (9.12.1963) 149

CD-l/ auf CD/ on CD: ..... 312 / 315 / 316 / 318

B.

Aktuaalne nii ülikoolide õppe- kui teadustöös

Aktuelles in Unterricht und Forschung der Universitäten

Topical in both the academic and research activities of universities

30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma

Mattimar OÜ asutamiseast 151

30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd)

publishing, conference, consultation and training company 153

CD-l/ on CD: ..... 320 / 322

* * *

Enno Langfeldt – 27. juuni 2016: 18 aastat õppetööd on lõppenud!/ seitse aastat tema viinasest loengust ja emeriteerumisest	155
Enno Langfeldt – 27. Juni 2016: 18 Jahre Unterricht sind vorbei!/ sieben Jahre seit seiner berühmten Vorlesung und Pensionierung	158
Enno Langfeldt – June 27, 2016: 18 years of teaching is over!/ seven years since his famous lecture and retirement	160
CD-/ auf CD/ on CD:	324 / 327 / 329

C.

Majanduspoliitika teaduskonverentsid ja muud tegevused

Wissenschaftliche Konferenzen über Wirtschaftspolitik und andere Veranstaltungen

Scientific conferences on economic policy and other activities

C1. Majanduspoliitika teaduskonverentsid Eestis (1984 – 2023...2024) / Liste der wissenschaftlichen Konferenzen über Wirtschaftspolitik in Estland (1984–2023...2024) / List of scientific conferences on economic policy in Estonia (1984–2023...2024)	162
--	-----

C2. Loodetav tulevikuinformatsioon (2024–2029) / Die Zukunftsinformation (2024–2029) / Expected future information (2024–2029)	168
--	-----

* * *

D.

Informatsioon ajakirja toimkonnalt	174
Information des Redaktionsteams	175
Information from the editorial team	176

Mattimar OÜ – usaldusväärne ettevõtte / Mattimar OÜ (GmbH) – Zuverlässiges Unternehmen / Mattimar OÜ (Ltd) – Trustworthy Enterprise	178
---	-----

* * *

NB! NB! NB!

30.06-2.07.2023 toimus Tallinnas Eesti XIII noorte laulu- ja tantsupidu „Püha on maa“!

30.06-2.07.2023 – das 13. estnische Jugend-Gesangs- und Tanzfestival fand in Tallinn statt!

30.06-2.07.2023 – the 13th Estonian Youth Singing and Dance Festival took place in Tallinn!

NB! NB! NB!

Järgmine, **XXXII** majanduspoliitika ja ettevõtetmajanduse teaduskonverents toimub/
Die nächste, **XXXII** wirtschaftspolitische und betriebswirtschaftliche Konferenz findet
statt /

The next, **XXXII** Scientific Conference on Economic Policy and Business Administration
will be held:

XXXII 2024

27.-29.06.2024 (Eesti-Estland-Estonia):

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2024: Eesti
on 20 aastat NATO ja Euroopa liidu liige olnud/ Eesti ülikoolilinn Tartu – Euroopa
kultuuripealinn/ 40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai
1984)/ Konverentsi seeria algataja ja ajakirja asutaja Matti Raudjärv – 75

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2024:
Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union/ Estnische
Universitätstadt Tartu – Kulturhauptstadt Europas/ 40 Jahre seit der ersten, sog.
Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (Mai 1984)/ Initiator der
Konferenzreihe und Gründer der Zeitschrift Matti Raudjärv – 75

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2024:
Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years/ Estonian
University City Tartu – European Capital of Culture/ 40 years from the first, so-to-say
ship conference and the foundation of journal (May 1984)/ Initiator of the conference
series and founder of the journal Matti Raudjärv – 75

Täpsem informatsioon alates oktoobrist-novembrist 2023 / Genauere Informationen
ab Oktober-November 2023 / More detailed information from October-November
2023: www.mattimar.ee

* * *

EESTI PEALINN TALLINN – EUROOPA ROHELINE PEALINN 2023

Tallinna Euroopa rohelise pealinna aasta põhiteemad on elurikkuse hoidmine, kliima, rohetehnoloogiad ning kestlikest põhimõtetest lähtuv juhtimine. Samuti on võetud eesmärgiks kaasata rohepealinna tegemistesse nii tallinlasi, kohalikke ettevõtteid kui ka erinevaid vabaaühendusi. Tallinna rohelise pealinna programmis on huvitavaid keskkonnateemalisi tegevusi kõigile Tallinna elanikele ja külalistele, mh üle 60 ürituse. Tallinn sai tiitli just tänu aastal 2020 vastu võetud Tallinna strateegia 2035 ja Tallinna kliimakavale, mis pakuvad tugevat tulevikuvisioni ja selget tahet rohepööret läbi viia ja linlasi linna juhtimisse rohkem kaasata.

„Oleme Tallinnas väga pühendunud sellele, et lükata tiitliaastal hoogu juurde päris muutustele keskkonnasõbralikuma linna suunas ja et need oleksid ka nähtavad igal pool Tallinnas, nii tänavapildis, linna töötajate ja ametnike suhtumises kui ka linnakodanike mõtteviisis,“ ütles Tallinna linnapea Mihhail Kõlvart. „Meie suurem eesmärk on tallinlaste heaolu. Sellepärast sai loodud arengustrateegia Tallinn 2035. Euroopa rohelise pealinna tiitel on ainult osa, ainult üks verstapost sellest suuremast pildist, mille omale eesmärgiks võtnud oleme,“ lausus Kõlvart. Näiteks keskkonnasõbralikuma ühistranspordi arendamiseks on linnal täiendavad vahendid, et soetada elektribusse ning algas uue, Vanasadama trammiliini ehitus.

Tallinn soovib rohelise pealinna aastal tutvustada valdkonna ekspertidele ja maailmale laiemalt linna kui soodsat roheinnovatsiooni testkeskkonda ning kui Euroopa tasemel kompetentsikeskust, kus töötavad linna arendamise ja kestliku juhtimise mudeli edendajad ja spetsialistid.

Greentech week toob Tallinna roheinnovatsiooni säravaimad ideed

Tallinna rohelise pealinna aasta kulminatsioonsündmus on 14.-17. novembril toimuv Tallinn Greentech Week. Linnal on au võõrustada maailma roheinnovatsiooni kõige edumeelsemaid ja värskemaid ideid ning nende rakendajaid üle kogu maailma. Tegemist on rahvusvaheline äri- ja inspiratsioonisündmustega, mille peaesmärk on edendada koostööd rohetehnoloogia spetsialistide vahel ja dialoogi Euroopa linnade ja ettevõtete vahel.

Tahame näidata Tallinna kui roheinnovatsiooni ja tehnoloogiaalast kohtumispaika, tuues kokku roheinnovatsiooniga tegelevaid ettevõtteid, akadeemilisi asutusi ja linnu ning esitledes laiemale üldsusele valdkonna säravamaid saavutusi. Näitusel tuuakse avalikkuse ette maailmatasemel kestlikud rohetehnoloogiad ja lahendused, mida saavad näha ja kogeda nii erialaspetsialistid kui linnakodanikud.

Nädala tippsündmuseks saab olema Cleantech Forum Europe (15.-16. november), kus kohtuvad rohetehnoloogia valdkonna investorid, innovaatorid, ettevõtjad ja neid toetav era- ja avalik kogukond kogu Euroopast. 2002. aastal San Franciscost alguse saanud foorum toimub igal aastal kolmel kontinendil – Aasias, Ameerikas ja Euroopas. Greentech expo (14.-17. november) toob kokku rohetehnoloogia valdkonna kõige uudsemad

ja värskemad ideed, tutvustades neid nii investoritele, erinevate linnade esindajatele kui ka rohetehnoloogia huvilistele. Ligi 60 ettevõtet ja organisatsiooni.

Lisaks ettevõtjatele ootame Tallinnasse Targa Linna Konverentsile (14.-16. november) ka 30 pealinna ja metropoli esindajat, mille eesmärgiks on edendada koostööd Euroopa linnade ja ettevõtete vahel ning näidata Tallinna kui roheinnovatsiooni ja tehnoloogia-alast kohtumispaika. Toome kokku roheinnovatsiooniga tegelevaid ettevõtteid, akadeemilisi asutusi ja linnu ning esitleme laiemale üldsusele valdkonna säravamaid saavutusi.

Rohetiiger on valdkondade vaheline koostööplatvorm, mille eesmärk on luua tasakaalus majanduse mudel Eestile ja maailmale tehes koostööd neljal suunal: ettevõtjad, avalik sektor, vabakond ja üksikisikud. Rohetiigri Konverentsi (17. november) käigus kutsume kokku kõik muutuste juhtijad, motiveerides neid osalema uue keskkonna loomises ning kujundamises.

Rohenädalal tekkinud ideid ja lahendusi soovime tulevikus kasutada Tallinna linna arendamisel ning jagada neid kogemusi ka teiste linnadega üle maailma. Tallinlased on juba väga eeskujulikud rohepöörde rakendajad ning janunevad uute rohelist mõtteviisi evivate lahenduste järele.

Test in Tallinn – nutikate lahenduste linn

Lisaks on Tallinn välja töötanud ka Test in Tallinn meetme, mille eesmärk on näidata Tallinna nutikate lahenduste katsetamise jaoks suurepärase kohana. „Keskkonnaprobleemide lahendamine linnades on ülemaailmsete kliimaeesmärkide saavutamiseks ülioluline ja linnadel on kliimaneutraalsema majandusele üleminekul võtmeroll. Kutsume kõiki üle maailma tulema ja arendama või proovima Tallinnas oma innovaatilisi uusi ideid, prototüüpe või tooteid. Lubame Tallinna poolt ettevõtetele igakülgselt tuge ja abi,“ ütles Tallinna linnapea Mihhail Kõlvart.

Täna on Eestil, sh Tallinnal positiivne kuvand nii ettevõtluskeskkonna (ärisõbralikkus, asjaajamise lihtsus), idufirma tekke- ja kasvukeskkonna (ükssarvikute arv elanike kohta, e-residentsuse programm) kui laiemalt digitaalse ühiskonna osas. Eeltoodud kinnitavad ka kõrged kohad rahvusvahelistes edetabelites, näiteks Lausanne'i IMD rahvusvaheline konkurentsivõime, EL Startup Heatmap Europe, ÜRO digiriikide edetabel. Eesti ja Tallinna tugevuseks on väiksus, paindlikkus ja ühiskonna tehnoloogiline avatus, mis soosib innovaatiliste lahenduste väljatöötamist ja rakendamist (sh katsetused läbinud prototüüpide testimist reaalelu keskkonnas väiksemal skaalal ja edu korral lahenduste paindlikku võimendamist).

Tallinnas on testimisvõimalusi kasutatud erinevates formaatides. Esiteks linnakupõhised pilootprojektid innovatsioonikeskustes nagu Ülemiste City, Tehnopol koostöös linnaku omanikega. Näiteks Ringo korduspakendite projekt Ülemiste Citys. Tallinnas on läbi viidud piirkondlikuid pilootprojekte, näiteks AuveTechi isejuhtivate busside testimine erinevates linnaosades.

Linna ja Tehnopoliga koostöös korraldatava Tallinnovation konkursi võitjad on saanud oma tooteid-teenuseid linnakeskkonnas piloteerida - näiteks ettevõtte Thinnect targa kogukonna lahendus Kalamajas, mis annab ülevaate piirkonna liikluse olukorrast ning müra tasemest, aidates samas parandada ka liiklusohutust.

Lisaks on loodud kahepoolseid kokkuleppeid linna ja eraettevõtete vahel toodete katsetamiseks ja teenuste osutamiseks. Näiteks hea tahte kokkulepe elektritõukerattaid rentivate firmadega Bolt ja Tuul, kes saavad tasuta kasutada kesklinna rattaparkimis-kohti.

Kõiki neid kogemusi arvesse võttes on Tallinn on endale võtnud ambitsiooni kujundada pealinnast atraktiivne keskkond, kus ettevõtted üle maailma on oodatud testima erinevaid rohetehnoloogiaid. Test in Tallinna peamiseks valdkondadeks on liikuvus, energia ja energiasääst – need on suurima mõjuga ja seadusandliku valmisolekuga valdkonnad, kus tänane koostöö linna ja kohalike ettevõtjate vahel on olnud kõige tulemuslikum.

21. sajandi linnade jätkusuutlik juhtimine ja elurikkus

Tulevikulinnadest rääkides nõustatakse enim sellega, et meie linnade ümberkujundamiseks on vaja ka ümberkujundavat juhtimissüsteemi. Tallinnas nimetame seda kestlikuks juhtimiseks. Sellega rakendatakse meie eesmärkide raamistikuna kestliku arengu eesmärke ning pakutakse välja protsesside ja suhete süsteem, mis aitab meil saavutada üksmeelt, arendada poliitikat, täiendada oskusi ja suurendada indu, et oma eesmärgid ellu viia. Juhtimist ei saa ümber mõtestada ainult üks linn.

Seetõttu kutsub Tallinn üles kõiki huvipooli – linnu, akadeemilisi ringkondi, mõttekodasid, asjatundjaid ja teisi – ühendama jõud ning tegema koostööd, et luua 21. sajandi linnade juhtimise raamistik. Selle ettevõtmisele soovib Tallinn just roheline pealinna aastal hoogu anda. Hea näide sellest, mida Tallinnal on teistele linnadele jagada, on meie kogemus ÜRO kestliku arengu eesmärkide kasutamisest linna pikaajalise arengustrateegias.

Kestlik linn on see, mis keskendub sellele, kuidas luua hea elukeskkond nii inimestele kui ka teistele liikidele, kes linnas elavad. Juba praegu on Tallinn elurikas linn: on väga vähe selliseid pealinnu, kus on loomadele ja lindudele nii mitmekesiseid elupaiku ja elab nii palju haruldasi liike kui Tallinnas. Tallinnas elab või peatub rändel 138 kaitsealust loomaliiki (sh 92 linnuliiki) ja kasvab 41 kaitsealust taimeliiki ning 13,8% Tallinna pindalast on erinevad kaitsealad. Värske uuringu järgi elab Tallinna rohealadel mitusada rebast, metskitse ja jänest ning kuni poolsada põtra. Euroopa kontekstis muudab Eesti pealinna eriliseks ka see, et siin leidub lisaks kopraid ning läbikäigul ilveseid ja karusid.

Tallinn on elurikkuse hoidmiseks loomas mitut rohekoridori: 14-kilomeetri pikkune Putukaväil läbib Tallinna kaheksast linnaosast kuut, 9-kilomeetri pikkune Klindipark kolme. Rohekoridor teeb inimesele linnas jalgsi või rattal liikumise mugavaks ja mida tolmeldajad, näiteks liblikad, kimalased ja mesilased ning teisedki loomarühmad kasutavad, et suunduda ühelt rohealalt teisele.

Tallinnal on Euroopa rohelise pealinna aastal plaanis ka üle linna erinevaid elurikkust hoidvaid talguid korraldada ja kutsub kõiki linlasi neis kaasa lööma. See on terve aasta kestev talgute programm, kus linnakodanikud saavad kaasa lüüa, et oma elupiirkonna elurikkust toetada. Tere tulemast Tallinnasse, et saada osa rohelisest, jätkusuutlikkust ja keskkonnahoidlikust elust!

Aprill, 2023

Maarja Pakats

Tallinna kommunikatsioonispetsialist

Foto 1: Vabaduse väljak Tallinnas.¹

Foto 2: Reidi tee äärne promenaad Pirita Linnaosa ja Tallinna kesklinna vahel.²

¹ Photo 1: Tallinn's Freedom Square and our Freedom Statue. [https://lh3.googleusercontent.com/pw/AMWts8D_kne5Q_6OGZt7njTaBwT9tJQRLowKTNu00gtNIDvi5kyfdnL9C-PI56-efmmORKuPj4KErQmYITZbNtV-VScKBZRPYi7g4N5jWUqQyaeX4YaJ_USj8AbkZ5bkoysG2FTAAWwxHmoc2hXO20BzeRxts=w1171-h780-s-no?authuser=0] 5.04.2023

² Photo 2: The promenade along Reidi road Pirita and between the center of Tallinn. [https://lh3.googleusercontent.com/pw/AMWts8Ao515hgAHgQkW0fMsFXbVh9cStDAPo5y08sbNjMuqdKdY_ZTevWsdCOXhvoSGJmDY9foXPhkcQNB0i3h49AiFevSOIv13-6_FrGfUhbHxjcdt7u1ZKqRH9kF388Jq256t4f8kBUN3N6GZdgXENU5=w1171-h780-s-no?authuser=0] 5.04. 2023

TALLINN – DIE GRÜNE HAUPTSTADT EUROPAS 2023 UNTERSTÜTZT BIODIVERSITÄT, INNOVATION UND NACHHALTIGKEIT

Die estnische Hauptstadt Tallinn hat die Auszeichnung „Grüne Hauptstadt Europas 2023“ für ihr Engagement zur Verringerung der CO₂-Emissionen, zur Wiederherstellung der biologischen Vielfalt sowie zur Förderung grüner Innovationen und einer nachhaltigen Verwaltung erhalten.

Die estnische Hauptstadt plant für 2023 im Rahmen des Programms „Grüne Hauptstadt“ Aktivitäten zum Thema Umwelt für alle Einwohner:innen und ausländische Besucher:innen Tallinns, unter anderem über 60 Veranstaltungen, darunter 17 internationale Veranstaltungen.

„Ich bin der festen Überzeugung, dass die Grünen Hauptstädte Europas eine Führungsrolle bei der Schaffung nachhaltiger, widerstandsfähiger und integrativer Städte der Zukunft übernehmen müssen, um ein qualitativ hochwertiges Lebensumfeld als Schlüssel zu einer ausgewogenen und nachhaltigen wirtschaftlichen und sozialen Entwicklung zu gewährleisten“, sagte Tallinns Bürgermeister Mihhail Kõlvart.

Das Engagement Tallinns für grüne Technologien und biologische Vielfalt zeigt sich in den zahlreichen Initiativen, die die Stadt vorantreibt. Zum Beispiel die Test in Tallinn Initiative.

„Die Lösung der städtischen Herausforderung ist entscheidend, um die globalen Klimaziele zu erreichen, und Städte spielen eine Schlüsselrolle beim Übergang zu einer kohlenstoffarmen Wirtschaft. Wir laden jeden auf der ganzen Welt ein, zu kommen und seine bahnbrechenden neuen Ideen, Prototypen oder Produkte zu bauen oder auszuprobieren. Wir verpflichten uns, die besten Optionen und die beste Unterstützung für die Unternehmen zu finden“, sagte Bürgermeister Kõlvart.

Die Initiative Test in Tallinn lädt Unternehmen auf der ganzen Welt ein, ihre intelligenten Lösungen auf den Straßen von Tallinn in drei Schwerpunktbereichen zu testen: Mobilität, Energieeffizienz und erneuerbare Energien. Diese Bereiche mit der größten Wirkung und Gesetzgebungsreife und in denen die heutige Zusammenarbeit zwischen der Stadt und lokalen Unternehmern am effektivsten war.

Tallinn und Estland haben bereits ein positives Image sowohl in Bezug auf die Leichtigkeit der Geschäftstätigkeit, das Gründungs- und Wachstumsumfeld für Start-up-Unternehmen als auch auf die digitale Gesellschaft im Allgemeinen. Die Stärke von Tallinn ist unsere Kleinheit, Flexibilität und die technologische Offenheit der Gesellschaft.

Im Bereich der biologischen Vielfalt entwickelt Tallinn derzeit eine „Bestäuberautobahn“, die durch sechs Stadtteile führt. Die Autobahn wird auch ein grüner Transportkorridor für Schmetterlinge, Hummeln, Bienen und andere Tiergruppen sowie für Menschen sein.

„Tallinn hat mehr als 2 100 Hektar geschützte Gebiete – Naturschutzgebiete, geschützte Parks und sogar eine Insel“, sagte Vladimir Svet, Tallinns Vizebürgermeister für Umwelt und Stadtentwicklung.

„Tallinn ist auch eine der wenigen Hauptstädte, die ihr eigenes Moor haben. Und wahrscheinlich die einzige, in der schottische Hochlandrinder Angestellte der Stadt sind. Dies ist nur eines unserer vielen Projekte zur Wiederherstellung und zum Schutz der Artenvielfalt der Küstenwiesen“, erklärte er.

Darüber hinaus möchte Tallinn ein Beispiel für nachhaltiges Stadtmanagement werden. Tallinn arbeitet an einem nachhaltigen Stadtmanagementmodell, das auf Forschung und realen Erfahrungen verschiedener Städte in Europa basiert.

Willkommen zur Greentech Week

Einer der Höhepunkte des Jahres wird die Greentech Week (14.–17. November) mit dem Cleantech Forum Europe, der Greentech Expo, der Green Tiger Conference und der Smart City Convention sein. Bis zu 500 Investoren, Innovatoren und Unternehmer grüner Technologie. Mehr als 30 Städtelegationen und über 2000 Enthusiasten grüner Technologien aus Estland und der ganzen Welt.

Es wird von der Motivation angetrieben, die Zusammenarbeit zwischen führenden Spezialisten für Greentech-Technologie zu fördern und den Dialog zwischen Weltstädten und Unternehmern zu verbessern. Tallinn als grüne Hauptstadt Europas wird ein Treffpunkt für Umweltinnovationen und -technologien sein, indem Greentech-Technologieunternehmen, Hochschulen und Städte zusammengebracht werden.

Das Highlight dieser Woche wird die Greentech Expo sein, die an den vier Tagen stattfindet. Die Messe richtet sich in erster Linie an Unternehmen mit innovativen Technologien und Smart-City-Lösungen. Eines der Hauptthemen der Messe ist Mobilität, aber die Veranstaltung wird auch die Themen Energie & Energie, Materialien & Chemikalien, Ressourcen & Umwelt, Landwirtschaft & Ernährung und Basistechnologien abdecken. Jeder, der neue nachhaltige Werte für den urbanen Raum schafft, ist 2023 in Tallinn willkommen!

April 2023

Maarja Pakats

Tallinner Kommunikationsspezialistin

TALLINN – EUROPEAN GREEN CAPITAL 2023 SHOWCASES BIODIVERSITY, INNOVATION AND SUSTAINABILITY

In 2023 Tallinn proudly holds the title of the European Green Capital. Tallinn will showcase its biodiversity, sustainability governance and eco-innovation. The city is planning over 60 green capital projects, events and initiatives, including 17 international events.

„Tallinn is very proud to hold the title of European Green Capital 2023. Especially since the idea of a European green capital was born in Tallinn in 2006. We want every citizen of Tallinn as well as our guests to benefit from the European Green Capital year and the accompanying developments, because our goal is a greener city with a better environment and urban space,“ said Mr. Mihhail Kõlvart, the Mayor of Tallinn.

Greentech Week. For everyone who wants to be part of the future City

One of the year's highlights will be the Greentech Week (14th-17th of November) with the Cleantech Forum Europe, Greentech Expo, Green Tiger Conference, and the Smart City Convention. Up to 500 investors, innovators and entrepreneurs of green technology. More than 30 city delegations and over 2000 green technology enthusiasts from Estonia and all over the world.

It is driven by the motivation of promoting cooperation between leading specialists in Greentech technology as well as enhancing the dialogue between world cities and companies. Tallinn as the Green Capital of Europe will be a meeting point for environmental innovation and technology by bringing together Greentech technology companies, academia and cities.

The highlight of this week will be the Greentech Expo taking place throughout the four days. The exhibition is primarily intended for companies with innovative technologies and smart city solutions. One of the main focal themes of the expo is mobility, however, the event will cover also the topics of energy & power, materials & chemicals, resources & environment, agriculture & food and enabling technologies. Everyone who creates new sustainable value for the urban space is welcome to Tallinn in 2023!

Think global – Test in Tallinn!

In addition, Tallinn invites companies to test their sustainable innovation solutions in the capital city of Estonia. The Test in Tallinn initiative welcomes companies around the world to test their smart solutions on the streets of Tallinn in three focus areas: mobility, energy efficiency and renewable energy. These areas with the greatest impact and legislative readiness, and where today's cooperation between the city and local entrepreneurs has been the most effective. Tallinn and Estonia already have a positive image both in terms of the ease of doing business, the creation and growth environment for start-up companies and digital society in general. The strength of Tallinn is our smallness, flexibility, and the technological openness of society.

“Solving the urban challenge is crucial to reach global climate goals and cities have a key role to play in the transition to a low carbon economy. We invite anyone around the world to come and build or try out their ground-breaking new ideas, prototypes, or products. We commit to find the best options and support for the companies,” Mayor Kõlvart said.

Sustainable governance in the city

The changes begin from the city itself. Therefore, Tallinn cooperates with local entrepreneurs and organisations to make the city more sustainable. For example, in creating environmentally friendly guidelines for events and endorsing sustainable food for Tallinn’s restaurants.

“We have developed a guide for environmentally friendly events, added environmental requirements to the Law of Procurements and made our own institutions follow the principles of the green office. Through the inclusive budget and various support measures we can support the ideas of our citizens, NGOs and companies and bring more attention to Tallinn and all of Estonia,” Mr. Vladimir Svet, Vice-Mayor of Environment and Urban Development.

According to Ms. Krista Kampus, Executive Director of Tallinn European Green Capital 2023 Tallinn has re-organized the whole city structure and organization to better coordinate sustainable changes and work better with the UN Sustainable Development Goals. “We also wish to further involve local communities in city development, find opportunities to support green innovation, develop environmentally friendly modes of travel, such as cycle lanes and public transport, and improve circular economy. In addition, we also wish to help citizens better understand the importance of environmental protection,” Ms. Kampus said.

You are welcome to visit and explore biodiverse, innovative, and sustainable Tallinn during the European Green Capital year. Find the full program and more information at greentallinn.eu. See you in Tallinn!

April, 2023

Maarja Pakats
Communication specialist, City of Tallinn

30.06-2.07.2023 toimus Tallinnas Eesti XIII noorte laulu- ja tantsupidu „Püha on maa“!
30.06.-2.07.2023 – die estnische XIII. Jugendlied- und Tanzfestival fand in Tallinn statt!
30.06-2.07.2023 – the XIII Estonian Youth Singing and Dance Festival took place in Tallinn!

Foto 1: Tantsuansambel Lee tantsijad tulid laulupeol "Sata-sata" laulu ajal laulukaare ette tantsima/
Die Tänzer des Tanzensembles Lee kamen während des Liedes „Sata-sata“ auf der Liederparty zum Tanzen vor dem Gesangsbogen/

The dancers of the dance ensemble Lee came to dance in front of the singing arch during the song "Sata-sata" at the song party.

Autor/allikas: Ken Mürk/ERR. [<https://i.err.ee/resize?type=optimize&height=1080&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2Fcrop%2F2023%2F07%2F05%2F1987781h41f2.jpg>] 6.07.2023

* * *

Toimunud XIII noorte laulu- ja tantsupidu külastas ligi 90 000 inimest, kellele esines 31 415 lauljat, tantsijat ja pillimängijat. Tallinna Lauluväljakul XIII noorte laulupeol osales 778 kollektiivi, 23 139 koorilaulja ja orkestrandiga. Koore ja orkestreid juhendas 657 dirigenti. Aväitendkooris laulis 362 koori ja 11 900 lauljat ning lõputäitendkooris 326 koori ja 10 700 lauljat.

90.000 Menschen besuchten das XIII. Jugendlied- und Tanzfestival, bei dem 31.415 Sänger, Tänzer und Instrumentalisten auftraten. 778 Kollektive, 23.139 Chorsänger und Orchesterspieler nahmen am 13. Jugendlied festival im Tallinn Lauluväljakul teil. Chöre und Orchester wurden von 657 Dirigenten betreut. Im Eröffnungs-Gemeinschaftschor sangen 362 Chöre und 11.900 Sänger und im Schluss-Gemeinschaftschor 326 Chöre und 10.700 Sänger.

90,000 people visited the XIII Youth Song and Dance Festival, where 31,415 singers, dancers and instrumentalists performed. 778 collectives, 23,139 choir singers and orchestra players participated in the 13th Youth Song Festival at the Tallinn Song Festival Grounds. Choirs and orchestras were supervised by 657 conductors. 362 choirs and 11,900 singers sang in the opening joint choir and 326 choirs and 10,700 singers in the closing joint choir.

Foto 2: Lõpuühendkooris oli 326 koori ja 10 700 lauljat/ 326 Chöre und 10.700 Sänger im endgültigen Gesamtchor/ 326 choirs and 10,700 singers in the final combined choir. Autor/allikas: Ken Mürk/ ERR. [<https://i.err.ee/smartcrop?type=optimize&width=672&aspectratio=16%3A10&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2F023%2F07%2F02%2F1983224h8bdb.jpg>] 6.07.2023

* * *

Dirigent ja koori- ning orkestrijuht Tõnu Kaljuste ütles ERR-ile antud intervjuus, et kui lätlaste laulupidu on nagu kontsert, siis eestlaste laulupidu on midagi kontserdi ja mõnusa rahvapeo vahepealset. "Laulupeol ei ole tegemist tavalise kontserdiga, see on midagi enamast, see on nagu protsessioon," rõhutas Kaljuste.

Der Dirigent, Chor- und Orchesterleiter Tõnu Kaljuste sagte in einem Interview mit ERR, dass das Liederfest der Letten zwar wie ein Konzert sei, das Liederfest der Esten aber etwas zwischen einem Konzert und einer angenehmen Volksparty sei. „Die Liederparty ist kein gewöhnliches Konzert, sie ist etwas mehr, sie ist wie eine Prozession“, betonte Kaljuste.

Conductor and choir and orchestra leader Tõnu Kaljuste said in an interview to ERR that if the song festival of Latvians is like a concert, the song festival of Estonians is something in between a concert and a pleasant folk party. "The song party is not an ordinary concert, it is something more, it is like a procession," emphasized Kaljuste.

Foto 3: Noorte tantsupeo teine etendus (foto: Aivar Pihelgas)/ Der zweite Auftritt der Jugendtanzparty/ The second performance of the youth dance party. [<https://i.err.ee/resize?type=optimize&height=1080&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2Fcrop%2F2023%2F07%2F01%2F1980080haa1c.jpg>] 6.07.2023

Foto 4. Rahvamuusikapeol osales kokku rohkem kui 830 pillimängijat ja 83 kollektiivi ning üles astus seitse erinevat pillikoori/ Insgesamt nahmen mehr als 830 Instrumentalisten und 83 Kollektive am Volksmusikfestival teil und sieben verschiedene Instrumentenchöre traten auf/ A total of more than 830 instrument players and 83 collectives participated in the folk music festival, and seven different instrument choirs performed. [<https://s.err.ee/photo/crop/2023/07/01/1979945he5d0t27.jpg>] 6.07.2023

Foto 5: Noorte laulu- ja tantsupeo „Püha on maa“ rongkäik kesklinnast lauluväljakuni (algus kesklinnas). (foto: Siim Lõvi/ ERR)/ Jugendlied- und Tanzparty „Pyha on maa“ Prozession vom Stadtzentrum zum Liederplatz (Beginnen Sie im Stadtzentrum)/ Youth song and dance party "Pyha on maa" procession from the city center to the song square (start in the city center).

Foto 6: Noorte laulu- ja tantsupeo „Püha on maa“ rongkäik kesklinnast lauluväljakuni (5 km; esimesed peolised on jõudnud Lauluväljakule). (foto: Siim Lõvi/ ERR)/ Jugendlied- und Tanz-party „Pyha on maa“ Prozession vom Stadtzentrum zum Liederplatz (5 km; Die ersten Party-gänger sind in Lauluväljak /in Liedfeld/ angekommen)/ Youth song and dance party "Pyha on maa" procession from the city center to the Tallinn Song Festival Grounds /the song square/ (5 km; the first partygoers have arrived at the Tallinn Song Festival Grounds / Song field/).
<https://i.err.ee/resize?type=optimize&height=1080&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2Fcrop%2F2023%2F07%2F02%2F1981265h0d27.jpg> 6.07.2023

* * *

Järgmine, XXVIII laulu- ja XXI tantsupidu toimub juba 2025. aasta juuli alguses.

Die nächste, XXVIII. Lied- und XXI. Tanzparty findet bereits Anfang Juli 2025 statt.

The next, XXVIII song and XXI dance party will take place already at the beginning of July 2025.

RIIGIKOGU VALIMISED EESTIS – 2023: MÕNED TÄHELEPANEKUD JA PROBLEEMID

Korralised Riigikogu XV koosseisu valimised Eesti Vabariigis toimusid 5. märtsil 2023. Valimisinädal algas esmaspäeval, 27. veebruaril ja lõppes pühapäeval valimispäeval, 5. märtsil 2023. Valimised toimuvad iga nelja aasta tagant, seega eelmised toimusid aastal 2019. Käesoleva aasta valimised toimusid praegu kehtiva Riigikogu valimise seaduse alusel, mis võeti vastu 12.06.2002 ning seejärel on seda täiendatud 27 korda, ajavahemikul 12.02.2003 kuni 25.10.2017.

Teised eelmised valimised Eestis toimusid:

2019 – Euroopa Parlamendi valimised (toimuvad iga viie aasta tagant);

2021 – Vabariigi Presidendi valimine (toimuvad iga viie aasta tagant);

2021 – Kohaliku omavalitsuse (KOV) volikogu valimised (toimuvad iga nelja aasta tagant).

Käesolevatel valimistel oli Eestis 12 valimisringkonda. Neist kolm oli Tallinnas, kus on kaheksa linnaosa ning need olid jaotatud ringkondadesse järgmiselt:

- Valimisringkond nr 1: Haabersti (71), Põhja-Tallinn (11), Kristiine (7);
- Valimisringkond nr 2: Kesklinn (9), Lasnamäe (20), Pirita (6);
- Valimisringkond nr 3: Mustamäe (10), Nõmme (10).

Valimisjaoskondi oli üle Eesti 405, sh Tallinnas 81 jaoskonda². Lisaks olid valimisvõimalused (elektrooniliselt, välisesinduses kohapeal või kirja teel) loodud ka ca 84 000-le välisriigis elavale valijale. Kuigi välisriigis elavate valijate arv on suur, on nende valimisaktiivsus madal (eelmistel valimistel osales vaid ca kaheksa protsenti).³

Käesolevas lühiaartiklis vaatleb autor neid valimisi Tallinnas, valimisringkonnas nr 2 ning seda sellepärast, et ta elab Pirital, mis kuulub nimetatud valimisringkonna koosseisu.

Valimisringkond nr 2 – Tallinna Kesklinna, Lasnamäe ja Pirita linnaosa, kus oli esindatud üheksa erakonda ja nn üksikkandidaatide grupp. Registreeritud kandidaate oli järgnevalt:⁴

1. *Erakond Parempoolsed* – kandidaate 15 (ei ühtegi nn tuttavat /kohatut /nähtut/ kuuldut/ teatud/⁵);

---

¹ Valimisjaoskondade arv vastavas linnaosas, Tallinnas kokku: 80. Valimispäeval hääletamine. [<https://www.tallinn.ee/et/valimised/valimispaeval-haaletamine>] 7.03.2023

² Märkus: viite nr 1 alusel oli Tallinnas 80 jaoskonda, viite nr 3 alusel aga 81 jaoskonda. Kontrollides viidet nr 1 selgus, et jaoskondade loetelus puudus nr 16 ja nr 18 vahel jaoskond nr 17.

³ Riigikogu valimistel hääletas 63,7 protsenti valijatest. [<https://www.err.ee/1608904970/riigikogu-valimistel-haaletas-63-7-protsenti-valijatest>] 6.03.2023

⁴ Siseministeerium. Valimiste teabeleht – Riigikogu valimised 2023. Valimised Eestis. [<https://www.valimised.ee>] 22.02.2023

⁵ Tuttavate-kohatute-nähtute-kuuldute-teatute ehk koondatuna tinglikult **tuttavate** all on mõeldud neid inimesi-kandidaate, kellega allkirjutanu on „kas isiklikult kohtunud-vestelnud (näiteks, endised üliõpilased, kaaskolleegid, samas valdkonnas tegutsejad jt); kuulnud-näinud neid esinemas

2. *Erakond Eestimaa Rohelised* – kandidaate oli 5 (üks nn tuttavad: Rene Kuulmann**);
3. *Isamaa Erakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 8: Riho Terras*, Marko Kaljuveer**, Lagle Parek*, Kalev Vapper**, Peep Lassmann*, Tiit Matsulevitš**, Feliks Undusk*, Tõnis Palts**);
4. *Sotsiaaldemokraatlik Erakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 2: Jevgeni Ossinovski**, Tõnu Oja**);
5. *Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE)* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 3: Leo Kunnas*, Ivan Makarov**, Harri Kingo**);
6. *Erakond Eesti 200* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 3: Marek Reinaas**, Liisa-Ly Pakosta**, Ignar Fjuk*);
7. *Eesti Reformierakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 8: Siim Kallas**, Heidy Purga**, Andres Sut***, Karmen Joller**, Valdo Randpere**, Enn Listra**, Ülle Rajasalu**, Ivi Eenmaa**);
8. *Eesti Keskerakond* – kandidaate 15 (nn tuttavaid 6: Mihhail Kõlvart**, Tõnis Mölder**, Aivar Riisalu**, Monika Haukanõmm**, Merle Klandorf**, Andres Jaadla**);
9. *Eestimaa Ühendatud Vasakpartei* – kandidaate 6 (ei tunne kedagi /slaavipäraseid nimesid/, pole kuulnud);
10. *Üksikkandidaadid* – vaid üks kandidaat (ei tunne /oli slaavipärase nimega/, pole kuulnud).

Eestis oli kandidaate kokku: 968 inimest. Kandidaate oli ringkonnas nr 2 kokku 117 (sh, nn „tuttavaid“ – 31 inimest ehk 26,5% ringkonna kandidaatidest), nendest:

- vaid kuut* kandidaati (19,4%) oleks võinud usaldada (kui nad oleks oma seisukohti tutvustanud), aga pealegi olid nad nn vales ehk väheusaldatavas erakonnas;
- täiesti vastuvõtmatuid** kandidaate oli 13 (41,9%) ehk sellised kellest võinuks ainult pahandusi, udutamist ja rahvale kahjulikke tegusid oodata; samas ei olnud ka nende varasem tegevus positiivne aga vastuvõetav;
- kandidaate, kellest oleks peale selle teadmise, et olin neist varasemalt vaid nn põgusalt kuulnud või nende kohta lugenud, ja kui nad oleks end põhjalikult enne valimisi tutvustanud, oli 12 (38,7%);
- kui 117-st kandidaadist 31 kandidaati maha arvata, jäi järele 86 kandidaati, kellest ei olnud midagi teada, täiesti tundmatud ja võõrad inimesed; seega jäi võimalike valitute hulka äärmiselt vähe inimesi;
- usaldusväärsete kandidaatide hulka (kuus inimest) ei saanud ka mitmeid teisi kandidaate arvata, kuna olid teada nende sidemed mitteusaldusväärsete kandidaatidega (või varasemate poliitikutega), kes ilmselt kandideerisid teises valimisringkonnades Tallinnas ja üle Eesti;
- täiesti usaldusväärne ei olnud ükski erakond, sest nende seas oli kandidaate, kes olid täiesti vastuvõtmatud või arusaamatud oma tulevases tegevuses Riigikogus.

---

või saadet juhtimas raadios, televisioonis, teatris vm; ajakirjanduses on nad ise kirjutanud või nendest on kirjutatud, neid on intervjuueeritud jms.“ Mitte tuttavate all mõtleb autor neid inimesi-kandideerijaid, kellest pole midagi kuulnud ega näinud, et otsustada-arvata midagi nende mõtetest, seisukohtadest, suhtumisest, suhtlemisest, võimekusest, valmidusest ühiskonnas aktiivselt osalema, vastutusest jms.

Kui hinnata kandidaatide tutvustamist, siis oli see lahja või enamasti olematu. Kodusesse postkasti oli saadetud vaid järgmiste erakondade tutvustus-reklaam (seegi valdavalt ebapiisav, kohati isegi eksitav ja mannetu). Nn „paremuse järjestuses“ oli olukord järgmine:

1. Isamaa Erakond – siin oli informatsioon kolme kandidaadi kohta nimekirjas olevast viieteistkümnest (nimesid ei hakka esitama):

- üks varasema kogemusega kandidaat oli esitanud oma seisukohad positiivselt rahuldaval tasemel ja need kolme kompleksgruppi jaotanud;
- üks (ilmselt eriliste kogemusteta) kandidaat oli küll suhteliselt palju üksikuid mõtteid kirja pannud ja ennast usinasti kiitnud, kuid samas täiesti elu- ja praktikavõõraid ettepanekuid teinud (alampalga ja vanaduspensioni kehtestamise osas), kõrvutades Eesti Vabariigi ühiskonna olukorda Saksamaa LV majandusega;
- üks kandidaat arvas piisavaks kui pani kirja Eesti Vabariigi hümmi (?), soovis kaunist Vabariigi aastapäeva ja esitles end lehviva sini-must-valge taustal.

2. Sotsiaaldemokraatlik Erakond – siin oli vaid üks kandidaat viieteistkümnest suvatseenud midagi kirjutada: lühidalt oli kirja pandud kolm väärtust, millest kavatseti lähtuda (haridus, keskkond ja võrdsem ühiskond). Lisaks oli kuut igat poliitilist eesmärki ühe lausega sõnastatud (alampalk; metsade raie ja taastuvenergia; õpetajate palga tõstmine ja kõrghariduse rahastamise suurendamine; koosõppiv kool üleminekul eestikeelsele õppele; lapsetoetuse suurendamine esimese ja teise lapse puhul ning ravikindlustus kõigile koos tervishoiu rahastamise suurendamisega). Taunitud oli ka EKRE. Lisaks ilmestasisid bukletti mõned toredad fotod viidetega mitmekesisele perekonnale ja vabaduse kaitsmisele!

3. Erakond Eesti 200 – nemad olid selles mõttes erilised (võrreldes teistega), et nad eitasid kõigi 15-ne kandidaadi portreefotod väitega – meiega on võimalik! Lisaks programmilised eesmärgid (tarkus, jõukus, õnnelikkus) ning hulgaliselt taunitavat ühekahepersonalisust (parem internetühendus, bürokraatia, mitmed muudatused rahvamajandusharudes kuni lumekoristamiseni välja). Ja eesmärk – mitte viie parema hulka, vaid maailma parimaks. Pole paha!?

Teised erakonnad (Parempoolsed, Rohelised, EKRE, Reform, Kesk, Vasak ja üksik-kandidaat) ei pakkunud midagi! Hoidsid head paberit ja trükivärvi kokku.

Mida arvata – pilt on kasin kuid „tore“. Ja selle kõrval paljude agitatsioon enne 5. märtsi 2023, et minge tingimata valima-hääletama ning valige kasvõi veidi parem halvemast.

Esialgsetel andmetel osales riigikogu valimistel 63,5% valijatest.⁶ Kõige kõrgem oli riigikogu valimiste osalusprotsent Rapla maakonnas (77,6%), kõige madalam Ida-Viru maakonnas (53,1%). Eelhääletamise ajal langetas otsuse 47,1% valijatest. Alaliselt välisriikides elavatest valijatest hääletas 10,7%.

---

⁶ 6. märtsil kell 13.00 täpsustati andmeid – valimistest osavõtt oli 63,7%. Allikas: Valimised Eestis. [<https://www.valimised.ee>] 6.03.2023

Kui elektroonilised tulemused teatavaks said, peremehetses aga Keskerakonna valimisepeol vaikus. Peotort lõigati ilma hurraahüüeteta lahti saali nurgas.

President Alar Karise avaldus Riigikogu valimiste järel:

„Valija on kõnelenud.

Vabadel valimistel valisid kodanikud endale uue parlamendi.

Aitäh kõigile, kes rekordhulga e- või paberhääletega muutsid selle võimalikuks. See näitab, kui paljud meist tahavad Eesti tulevikku mõjutada.

Samuti suur tänu neile sadadele inimestele, kes valimiste korraldamise eest hoolt kandsid.

Riigikogu uue koosseisu jõujooned on nüüd selged.

Kutsun erakondi, kes praegu teadaolevalt jõudsid parlamenti, alustama kiiresti omavahelisi kõnelusi tugeva valitsuskoalitsiooni moodustamiseks. Siis saan valimistulemuste välja kuulutamise järel teha ettepaneku valitsuse moodustamiseks selle erakonna esimehele, kes ülesande ka lahendada suudab.

Minu soov on, et aeg ei läheks tühja. Praegune olukord ei soosi pikka ebamäärasuse perioodi, mis jääb lahkuvale valitsuse kohvrite pakkimise ja saabuva koalitsiooni käivitumise vahele.

Loodan ka, et kõik erakonnad, sõltumata neile antud häälte arvust ning kaasatusest või kõrvale jäätusest uue võimaliku koalitsiooni moodustamisel hoiavad viisakat ja ratsionaalset joont ega hakka kunstlikult pidurdama valimistulemuste väljakuulutamist. Inimesed ootavad kiiret lahendust või leevendust mitmete majanduslikele, sotsiaalsedele või turvalisusega seotud muredele.

Lähipäevil kohtun kõigi praeguse info järgi parlamenti valitud erakondade esimeestega.“

Vastavalt seadusele algas esmaspäeval, 6. märtsil kell 10 linna ja valla valimiskomisjonides häälte teistkordne üle lugemine. Uuesti loeti üle ka e-hääled.⁷

Tulemused: 966 129 hääleõiguslikust inimesest osales 2023. aasta riigikogu valimistel 613 801. Pärast topelt hääletamise kontrolli läks lugemisse 312 181 e-häält. 301 620 valijat andis oma hääle pabersedeliga jaoskonnas. Seega oli lõplik osalusprotsent 63,7. Kehtivaid sedeleid oli 610 299 ja kehtetuid 3502. Lisaks anti üks kehtetu e-hääle.⁸

Valimistel 37 mandaati saanud Reformierakond alustas kolmapäeval, 8. märtsil koalitsiooniläbirääkimisi riigikogus vastavalt 14 ja 9 mandaati saanud Eesti 200 ja sotsiaaldemokraatidega.

Lõplike valimistulemuste järgi:⁹

---

⁷ VALIMISBLOGI | Riigikogu valimised võitis Reformierakond. Karis: kutsun erakondi alustama kiireid koalitsioonikõnelusi. Ohtuleht.ee. 6.03.2023

⁸ Täpsustatud andmetel osales riigikogu valimistel 63,7 protsenti valijatest. [https://www.postimees.ee/7727489/tapsustatud-andmetel-osales-riigikogu-valimistel-63-7-protsenti-valijatest] 8.03.2023

⁹ Täna algavad koalitsiooniläbirääkimised Reformierakonna, Eesti 200 ja sotside vahel. Ohtuleht.ee 8.03.2023

- võitis parlamendivalimised Reformierakond saades 31,2 protsenti häältest, seega riigikogus 37 mandaati;
- teiseks jäi Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE) 16,1 protsentina häältest, mis tähendas riigikogus 17 mandaati;
- kolmandale kohale jäi Keskerakond 15,3 protsenti häältega ning see tegi 16 mandaati;
- Eesti 200 sai 13,3 protsenti häältest ehk 14 mandaati;
- Sotsiaaldemokraatlik Erakond sai 9,3 protsenti häältest, mis tegi üheksa mandaati;
- Isamaa sai 8,2 protsenti häältest ehk kaheksa mandaati.

Tulemuskünnise (5%) alla jäid:

- Parempoolsed 2,4-protsendilise häälte saagiga;
- Eestimaa Ühendatud Vasakpartei 2,3 protsendiga;
- üksikkandidaadid ühe protsendiga ning
- rohelised ühe protsendiga.

Järgmised valimised Eestis toimuvad:

2024 – Euroopa Parlamendi valimised;

2025 – KOV volikogu valimised;

2026 – Vabariigi Presidendi valimine.

Seega pea igal aastal on toimunud (vt ka artikli alguses) ja ka edaspidi toimuvad mingid valimised.

Kõige selle taustal kinnitab valijate kriitikat rahvasaadikute aadressil asjaolu, et eelmise XIV koosseisu rahvasaadikutest koguni 31 ei osutunud Riigikokku tagasi valituks (10 ei kandideerinud).¹⁰ Kui siit järeldada, et küllalt palju on XV Riigikogu koosseisus nüüd uusi inimesi, siis võib ehk edaspidi ka tulemuslikumat tööd rahvasaadikute puhul loota. Ühtlasi tahaks loota, et üha rohkem satub Riigikokku spetsialiste, kes tegelevad oma seadusandlikus töös just oma kompetentsusega seotud küsimustega. Mitte nii, et juhuslikud kuid muidu tuntud (või kuulsad) inimesed peavad tegelema Riigikogus nende küsimustega, millest neil on vähe selgust. Riigikogu pole erialases mõttes õppimise koht, selleks peaks olema varasemad koolid ja ameti-erialased teadmised juba varem selged olema. Vabandan, aga tundub, et paljudel endistel rahvasaadikutel ja ka äsjastel kandideerijatel on majandusosalased teadmised äärmiselt puudulikud ning ähmased. Usun, et paljud Eesti ülikoolide majandusteaduskondade paremad üliõpilased jagavad Eesti majanduse olukorda paremini.

Maailmavaade. Sageli rõhutatakse, et erakonnad on jagunenud maailmavaate alusel. Kui aga jälgida (mida allakirjutanu on üldiselt ka teinud) Riigikogus esindatud erakondade liikmete ja teiste erakonna esindajate poliitilisi ja majanduspoliitilisi sõnavõtte ning seisukohti, siis on raske neid maailmavaateliselt selgelt eristada. Nii mõnigi kord kaldutakse oma nn maailmavaatest ka mõne teise erakonna nn maailmavaatesse, kohati kahjuks aga isegi demagoogiasse. Tundub, et osa erakondade liikmeid peavad veel palju

---

¹⁰ ERR, Terevisioon, Uudised. 8.03.2023, kell 9.00; ERR, Vikerraadio, Uudised. 13.03.2023, kell 12.00

aega tööd tegema ja kogemusi omandama, et tõe poolest tekiks selgus ja võimalus nn maailmavaatest aru saamiseks ning ka vastavaks käitumiseks.

Olles paljude aastate jooksul kokku puutunud ja vestelnud hulga inimestega ka Riigikogu tegevusest, siis sageli arvatakse, et paljudele rahvasaadikutele on maailmavaateks isiklik kõrgem palk (ja tulevikus ka kõrgem pension) ning rida soodustusi. Jälgides nende tegevusi (ka infotunde jms) tekib arusaamine, et enamus riigikogulasi on justkui pöranda all (pole neid näinud ega kuulnud, nimesid võib vaid Riigikogu liikmete nimekirjast leida, mitte aga nende aktiivsest tegevusest märgata.

Veebruar – aprill 2023
Tallinnas, Pirita-Kosel

Matti Raudjärv

STATE ASSEMBLY ELECTIONS IN ESTONIA – 2023: SOME OBSERVATIONS AND PROBLEMS

Regular elections of the members of the XV Riigikogu were held in the Republic of Estonia on 5 March 2023. The election week started on Monday, 27 February, and ended on Sunday, the election day, 5 March 2023. Elections are held every fourth year, so the previous elections were in 2019. The elections held this year were based on the Riigikogu Election Act adopted on 12.06.2002 which has had 27 amendments in the period from 12.02.2003 to 25.10.2017.

Other previous elections in Estonia were held:

in 2019 – elections of the European Parliament (held every five years);

in 2021 – elections of the President of the Republic (held every five years);

in 2021 – elections of local government councils (held every four years).

There were 12 electoral districts during these elections in Estonia. Three of them were in Tallinn which has eight city districts and they were divided into electoral districts as follows:

- Electoral District No. 1: Haabersti (71), North Tallinn (11), Kristiine (7);
- Electoral District No. 2: Kesklinn (9), Lasnamäe (20), Pirita (6);
- Electoral District No. 3: Mustamäe (10), Nõmme (10).

There were 405 polling places in Estonia, including 81 polling places in Tallinn. In addition, voting was made possible (electronically, at the location of foreign missions or by post) also for about 84,000 voters living in foreign countries. Although there are many voters living abroad, they have low voting activity (only about 8% participated in the previous elections).²

In this brief article the author gives an overview of these elections in Tallinn, in Electoral District No. 2 because he lives at Pirita which belongs to that electoral district.

Electoral District No. 2 – Tallinn City Centre, Lasnamäe ja Pirita city districts where nine political parties and a group of independent candidates were represented. The following candidates had been registered:³

1. The Right-Wingers Party – 15 candidates (no acquaintances or people I have met, know, have seen or heard before⁴);

---

¹ The number of polling places in the respective city district, total number in Tallinn: 80. Voting on the election day: [<https://www.tallinn.ee/et/valimised/valimispaeval-haaletamine>] 07/03/ 2023; MR: The correct number is 81 polling places after all.

² 63.7 of the voters voted at the Riigikogu elections. [<https://www.err.ee/1608904970/riigikogu-valimistel-haaletas-63-7-protsenti-valijatest>] 06/03 /2023

³ Ministry of the Interior. Election Information Sheet – Riigikogu elections of 2023. Elections in Estonia. [<https://www.valimised.ee>] 22/02/2023

⁴ By **people known** (people I have met, know, have seen or heard) we mean people, candidates whom the undersigned has met or talked to personally (e.g. former students, colleagues, people working in the same field, etc.), who have been heard or seen on the radio, TV or theatre or who

2. *Estonian Green Party* – 5 candidates (one person known);
3. *Isamaa Party* – 15 candidates (8 people known);
4. *Social Democratic Party* – 15 candidates (2 people known);
5. *Estonian Conservative People's Party* (EKRE) – 15 candidates (3 people known);
6. *Estonia 200 Party* – 15 candidates (3 people known);
7. *Estonian Reform Party* – 15 candidates (8 people known);
8. *Estonian Centre Party* – 15 candidates (6 people known);
9. *Estonian United Left Party* – 6 candidates (not known (Slavic names), never heard);
10. *Independent candidates* – only one candidate (not known (Slavic names), never heard).

The total number of candidates in Estonia was: 968 persons. There were in total 117 candidates in Electoral District 2 (including 31 known people, i.e. 26.5% of the candidates of the district), of whom:

- only six candidates (19.4%) could have been trusted (if they had presented their positions) but they were in a wrong, i.e. not so trustworthy party anyway;
- 13 candidates (41.9%) were completely unacceptable, i.e. from whom only trouble, foggy talk and actions which are bad for the people could have been expected; also their earlier activities had not been positive or acceptable;
- the number of candidates whom I had briefly heard or read about earlier and who should have thoroughly introduced themselves before the elections, was 12 (38.7%);
- apart from 31 candidates from 117, the remaining 86 candidates were quite unfamiliar, nothing was known about them, they were complete strangers, so very few people remained among those for whom it was possible to vote;
- also several other candidates (six people) could not be regarded as trustworthy candidates as they were known to have connections with non-trustworthy candidates (or former politicians) who were probably candidates in other electoral districts in Tallinn and elsewhere in Estonia;
- no political party was completely trustworthy as they included candidates who were completely unacceptable or whose future activities in the Riigikogu would have been incomprehensible.

If we had to evaluate the introduction of candidates, it was bland or mostly inexistent. Only the following parties had sent their introduction/advertisement to the mailbox at home (even that mostly inadequate, at places even misleading and poor). The “ranking” was as follows:

1. Isamaa Party – it contained information about three candidates of the 15 listed (no names will be mentioned here):

---

have led programmes, etc., who have written in the media or about whom someone has written or who have been interviewed, etc. By people not known the author means people, candidates of whom he has heard nothing and whom he has never seen to be able to decide or think anything about their thoughts, positions, attitudes, communication, abilities or readiness to participate actively in the society, responsibility, etc.

- one candidate with earlier experience had presented his/her positions positively on a satisfactory level and had divided them into three general groups;
- one candidate (probably without particular prior experience) had written relatively many single thoughts and praised him-/herself a lot but the proposals were very far from real life and the practical situation (concerning setting the minimum wages and old age pension), comparing the situation in the Republic of Estonia with the economy of the Federal Republic of Germany;
- one candidate considered it enough to write the text of the anthem of the Republic of Estonia (?), to wish happy anniversary of the Republic and to present him-/herself on the background of a waving blue-black-white flag.

2. Social Democratic Party – here only one candidate of the 15 had bothered to write something: three values had been briefly written from which they planned to proceed (education, environment and more equal society). In addition, each of the six political objectives had been characterised in one sentence (minimum wages; cutting or forests and renewable energy; raising the salaries of teachers and increased financing of higher education; team learning at school during transition to studies in the Estonian language; increasing child support for the first and the second child, and health insurance to everybody with the increased financing of health care). Also EKRE had been deprecated. Besides, the booklet had been illustrated with some nice photos with references to family diversity and protection of freedom!

3. Estonia 200 Party – they were different from others in that sense that they presented the portrait photos of all 15 candidates with the statement – It is possible with us! Besides, the objectives of their programme (smartness, wealth, happiness) and using a lot of disapproved one- or two-word phrases (better internet connection, bureaucracy, several changes in economic sectors up to snow removal). And the goal – not to be among the top five but to be the best in the world. Not bad!?

Other parties (Right-Wingers, Greens, EKRE, Reform, Centre Party, Left Party and the independent candidate) did not offer anything! They saved good paper and printing ink.

What to think – the picture is poor but “fine”. And besides that the agitation of many people before 5 March 2023: be sure to go and vote, choose at least someone slightly better than the bad ones.

According to the preliminary information, 63.5% of voters participated in the elections of the Riigikogu.⁵ The participation rate at the Riigikogu elections was the highest in the Rapla County (77.6%) and the lowest in the Ida-Viru County (53.1%). 47.1% of voters made their decision during advance voting. 10.7% of voters permanently living abroad gave their vote.

But the election party of the Centre Party became silent when electronic results were made public. The party cake was cut in the corner of the hall without shouting hurrah.

---

⁵ At 13:00 on 6 March the information was corrected – 63.7% of voters participated in the election. Source: Elections in Estonia. [<https://www.valimised.ee>] 06/03/2023

According to the law, recounting of votes started at 10 o'clock on Monday, 6 March by the electoral committees of cities and rural municipalities. Also e-votes were recounted.⁶

Results: 613,801 of the 966,129 people with voting rights participated in the Riigikogu elections in 2023. After checking for double votes, 312,181 e-votes were counted. 301,620 voters gave their vote with a ballot paper at a polling place. Thus the final participation rate was 63.7. There were 610,299 valid and 3,502 invalid ballot papers. In addition, an invalid e-vote had been given.⁷

The Reform Party who had received 37 mandates at the elections started on Wednesday, 8 March coalition talks with Estonia 200 and Social Democrats who had received 14 and 9 mandates in the Riigikogu, respectively.

According to the final election results:⁸

- the Reform party won the elections, having got 31.2% of votes and thus 37 mandates in the Riigikogu;
- the Estonian Conservative People's Party (EKRE) remained the second with 16.1% of votes, which means 17 mandates in the Riigikogu;
- the Centre Party was the third with 15.3% of votes which gave 16 mandates;
- Estonia 200 received 13.3% of votes, i.e. 14 mandates;
- the Social Democratic Party received 9.3% of votes, which gave nine mandates;
- Isamaa received 8.2% of votes i.e. eight mandates.

The following remained below the threshold (5%):

- Right-Wingers with 2.4% votes;
- Estonian United Left Party with 2.3% of votes;
- independent candidates with 1% and
- the Greens with 1%.

The next elections will take place in Estonia:
in 2024 – elections of the European Parliament;
in 2025 – elections of local government councils;
in 2026 – election of the President of the Republic.

Thus some kind of elections have taken (see also the beginning of this article) and will take place almost every year.

---

⁶ VALIMISBLOGI | Riigikogu valimised võitis Reformierakond. Karis: kutsun erakondi alustama kiireid koalitsioonikõnelusi. Ohtuleht.ee. 06 March 2023

⁷ According to final statistics, 63.7 per cent of voters participated in the Riigikogu election. [<https://www.postimees.ee/7727489/tapsustatud-andmetel-osalet-riigikogu-valimistel-63-7-protsenti-valijatest>] 08/03/2023

⁸ Täna algavad koalitsiooniläbirääkimised Reformierakonna, Eesti 200 ja sotside vahel. Ohtuleht.ee 8.03.2023

On the background of all this the criticism of people's deputies by voters is justified by the fact that even 31 people's deputies of the previous, XIV Riigikogu were not elected again (10 did not stand as candidates).⁹ If we conclude from this that the XV Riigikogu now consists of a lot of new people, we can perhaps hope for more effective work of the people's deputies. We also hope to have increasingly more experts in the Riigikogu who would work on issues related to their competency in their legislative activities. Otherwise random people who are well-known (or famous) have to work with issues in the Riigikogu which are not very clear to them. The Riigikogu is not a place of studying one's speciality, for that the earlier education and professional knowledge should have been acquired already. I apologise but many former people's deputies and also recent candidates have extremely low and vague knowledge of the economy. I believe that many best students of the faculties of economy of Estonian universities understand the economic situation of Estonia better.

World-view. It is often emphasised that political parties differ from each other according to the world-view. However, if we observe (which the undersigned has also generally done) the political speeches and positions on economic policy of the members of the parties represented in the Riigikogu and other representatives of the parties, it is difficult to clearly discern them from each other according to their world-view. They often gravitate from their own world-view also to the world-view of another party, sometimes unfortunately also to demagogy. It seems that members of political parties will have to work and acquire experience for a long time to gain actual clarity and understanding of their world-view and also behave respectfully.

Having been in contact and talked to many people about the activities of the Riigikogu in the course of many years, people often think that the personal higher salary (and in the future also higher pension) and a number of benefits are the world-view of the people's deputies. When observing their activities (also information sessions, etc.), it is becoming clear that some members of the Riigikogu are like underground (they have not been seen or heard, the names can be found in the list of Riigikogu members but not noticed from their active activities).

February – July 2023
At Pirita-Kose in Tallinn

Matti Raudjärv

---

⁹ ERR, Terevisioon, Uudised. 8.03.2023, kell 9.00; ERR, Vikerraadio, Uudised. 13.03.2023, at 12.00

2023 ON EESTIS SAUNA-AASTA¹

Saared, hiidlased² ja saun³

Koostaja: peatoimetaja Matti Raudjärv (MR)

[50-aastase tänapäevase saunastaažiga saunaline (1973–2023)⁴]

Eestis on palju saari, enamik neist on väikesaared ja paljud neist asustamata. Eesti saarte statistika on uhke: meresaari on meil tervelt 2222 (millest 318 on suuremad kui üks hektar), millele lisandub 133 saart siseveekogudes. Nii suurele hulgatele saartele, sh Hiiu saarele ja hiidlastele, mahub ka tohutult erinevaid kogemusi, teiste seas ka saunaga seotud kogemusi, mis ei ole tingimata võrdelised nende suurusega. Lääne-Eesti saarte unikaalne ja mitmekesine loodus, mis on säilinud tänu siinsete inimeste oskustele elada kooskõlas tundliku saare keskkonnaga, on põhjuseks, miks Lääne-Eesti saared (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Vormis ja Ruhnu) valiti UNESCO programmi „Inimene ja biosfäär“ alaks. Siin kohtud pärisloodusega, naudid saarte traditsioonilist toitu ning koged eripäraselt loomingu, mis inspireeritud merest, maast ja metsast! Lääne-Eesti saarestiku biosfäärialal on UNESCO sertifikaat alates 1990. aastast.⁵

Ka suuruselt seitsmenda saare Kihnu elustiil on kantud UNESCO pärandi hulka. Suuruselt neljas saar Vormsi võib uhkeldada maailma suurima rõngasristide koguga. Suuruselt teine saar Hiiumaa arvatavalt maailma vanima lakkamatult töötanud majakaga. Rääkimata pikkade traditsioonide ja tasemel spaadega kuurortlinnast Kuresaarest Eesti suurimal saarel Saaremaal.

Lisaks pakuvad saared puutumatut loodust ja kordumatut kultuuriajalugu, mida matkates avastada. Veeda meditatiivne puhkus merelõhna ja linnuhälletega, plaani pere ja sõpradega jalgrattaretk või purjekasõit mööda väikesadamaid, võta osa intiimsetest

---

¹ Sauna-aasta idee autor on ajakirjanik Rein Sikk, eestvedaja aga MTÜ Eesti Maaturism ja nn tagant lükkaja Maaleht. Muuhulgas on Eesti Maaturismi Ühing viimasel paaril aastal eest arendanud Eesti Saunatee võrgustikku. Just ühinguks kuuluvad saunaaktivistid olid need, kes 4. mail 2022 Lääne-Virumaal Kunda Lammasmäe puhkekeskuses toimunud saunakoolitusel võtsid nõuks kuulutada aasta 2023 sauna-aastaks.

31. jaanuaril 2023 oli käesoleva artikli koostaja telefonitsi ühenduses sauna-aasta idee autori Rein Sikkuga ning informeeris teda artikli avaldamisest meie käesolevas ajakirjas. See rõõmustas teda. Ühtlasi sain loa (autorioigus!) sauna-aasta ja teiste logode kasutamiseks käesolevas ajakirjas.

² Suuruselt teine saar, mis kuulub Lääne-Eestisse ja asub Läänemeres, on Hiiumaa ning seal elavaid inimesi kutsutakse hiidlasteks.

³ Sauna-aasta 2023. Hiiumaa. [https://hiiumaa.ee/sauna-aasta/] 8.02.2023

⁴ Oma varasema, 20-aastase staaži aastatel 1953–1973 saunas käimise arvab MR võrreldes tänapäeva sauna kvaliteedi ja võimalustega nõ saunatamise eelperioodi (vt ka sellega seotud viiteid ja eesti keelset täisartiklit CD-I ning selle trükisel olevat inglise keelset kokkuvõtet).

⁵ Lääne-Eesti saared on UNESCO tiiva all kestliku looduskasutuse eeskujuks. [https://hiiumaa.ee/laane-estis-saared-on-unesco-tiiva-all-kestliku-looduskasutuse-eeskujuks/] 12.02.2023

kultuurisündmustest, lase hea maitsta värskel kalal ja muudel kohalikel hõrgutistel – kõik on võimalik.⁶

97% Eesti saarte elanikest elavad kolmel suuremal saarel:⁷ Saaremaal (2683,25 km² ja 31 304 elanikku), Hiiumaal (1018,49 km² ja 8995 elanikku) ja Muhumaal (204,86 km²). 2011. aasta rahvaloenduse andmetel elas saartel püsivalt 40 715 inimest ehk 3% Eesti püsielanikest. Veel 2000. aasta loenduse ajal elas saartel kokku 47 404 inimest. Kuigi saareelanike arv on jätkuvalt vähenenud, on püsivalt asustatud saarte arv 2000. aastaga võrreldes, mil aastaringseid asukaid oli 14 saarel ja laiul (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Kihnu, Kassari, Vormsi, Prangli, Ruhnu, Piirissaar, Manija, Abruka, Kesselaid, Vilsandi ja Naissaar), kasvanud 2011. aastaks 19-le – lisandunud on Väike-Pakri, Osmussaar, Kõinastu, Aegna ja Mohni.

Väikseid saari nimetatakse laidudeks, rahudeks, karedeks, nasvadeks, mäkkideks, kivideks, kuivadeks jne.⁸ Umbes pooled Eesti väikesaared on ametlike nimedeta.

* * *

Saun ja saunandus on Eestis sajandeid au sees ja aktuaalne olnud. Siiski võib ütelda, et nõ uue hoo sai saunandus Eestis sisse eelmise sajandi kuuekümnendate aastate teise poolel ja seitsmekümnendate aastate esimese poolel. Selleks andis hoogu suvilate ehitamine põhiliselt hooajaliseks kasutamiseks, kus saun oli oluline hoone osa. Mõneti oli eeskujuks Soomes tehtu ja nähtu. Sellest tekkis meil ka saunatüübi iseloomustamiseks mõiste – soome saun.

Järgnev sauna-aasta kirjutis on tähelepanu juhtimine hiidlaste saunandusele ning tänuku ja lugupidamisest hiidlaste vastu, sest olen kümneid ja kümneid kordi Hiiumaal lahke vastuvõtu osaliseks saanud ning nende abil Hiiumaad avastanud.

Artikli koostajale on kõigi teiste saunade kõrval südamelähedaseks olnud saunad Hiiumaal (eriti suitsusaun, on ju ka koduhoovis Pirita-Kosel oleva suitsusauna eeskujuks Hiiumaa Soera Talumuuseumis olev saun; lisaks seinte materjaliks jalal kuivanud kuused-männid Kõpu poolsaarelt, sauna palkide varaja, meister-paadiehitaja Kukka külast; sauna kokku panijad ja lõplikult valimistajad samuti Hiiumaalt). Suitsusauna ehitus MR-le toimus hea sõbra, hiidlase Riho Tartu (9.09. 1950–29.05.2020) otsesel ja kaudsel juhtimisel-juhendamisel ning seepärast on alljärgnevalt kirjutatud hiidlaste poolsed sauna kogemused, seisukohad ja paar fotot. Muide, juulis-augustis 1974, pärast TPI lõpetamist Tapal sõjaväe laagris, magasime Rihoga ühes ja samas kaheksakohalises telgis.

Artikli lõpus on põgusalt (PS: Saaremaine saunaelamus) siiski ka Saaremaa ja Muhumaa saunadest kirjutatud ning mõned fotod lisatud.

Kuna artiklis tuleb juttu eeskätt Eesti kolme suurema saare saunandusest, siis pidas artikli koostaja vajalikuks üldse meie saartest lühiülevaade anda.

---

⁶ Saared. Eesti saared | Puhka Eestis. [<https://www.puhkaeestis.ee/et/ponevad-paigad/saared>] 11.02.2023

⁷ 2015. aasta andmed: Eesti saared suuruse järgi. Valem.ee [<https://www.valem.ee/et/eesti-saared>] 11.02.2023; 2015 arvestuses on maakerke tulemusena teiste saartega liitunud ega kuulu meresaarte ametlikku nimistusse Kassari, Võilaid ja Suur-Tulpe.

⁸ Saared. Eesti Saarte Kogu. [<https://saared.ee/liikmed/>] 11.02.2023

Sauna-aasta puhul valmis koduleht Sauna2023, kus on üle Eesti kaardistatud kõik avalikud- ja rendisaunad – üle 150 sauna ja üle 20 erineva saunatüübi, sealhulgas puuküttega, elektri-, sambla-, turba-, auru-, aromaati-, infrapuna-, soola- ja iglusaunad, parvel ujuvad tünnivannid jpm. Valmimas on ka sauna broneerimissüsteem.

Eesti suitsusauna traditsioon kuulub lausa UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirja. Suure töö saunatraditsioonide väärtustamiseks on teinud võrokeled, eesotsas Mooska talu perenaise Eda Veerojaga. Just nende eestvedamisel kanti 2014. aastal Võromaa suitsusaunakombestik UNESCO vaimse pärandi esindusnimekirja.

Pirita-Kosel asuvas MR kodus loodepoolses nurgas paiknevas suitsusaunas ning selle ees kiigel ja kõrval välikamina-suitsuahju juures on suveperioodil paljusid sõpru ja kolleege nii Eestist kui teistest riikidest võõrustatud ning konverentside korraldamise, ajakirja väljaandmise ja teiste aktuaalsete sündmuste probleeme, mõnikord ka suitsulesta, grillvorsti ja -liha jms juures arutatud (osalenud on Manfred O. E. Hennies (10.09.1938 – 18.10.2019) /Kieli Rakendusüliskool, Saksamaa/, Jaan Karu /TTÜ/, Sulev Mäeltsemees /TTÜ/, Janno Reiljan (8.10.1951 – 23.01.2018) /TÜ/, Igor Risin /Voroneži RÜ, Venemaa/, Jüri Sepp /TÜ/, Epp ja Tiit Õim /sõber tudengiajast/ ning mitmed teised). Sagedased külalised on suitsusaunas olnud ka mitmed teised kolleegid, paljud tuttavad, sugulased ja naabrid. Eriti suur saunafänn on olnud Manfred, sest tema jaoks oli suitsusaun tõeline eksootika.

Hiidlasele on saun püha

2023.aasta on Eestis kuulutatud sauna-aastaks. Hiiumaal on kõik aastad sauna-aastad. Iga hiiu kodu ja suurema osa saare majutuste juures on saun. Või vähemalt kokkulepe naabriga, kelle juures saab sauna teha. Saunaga käib kaasas hüva suupiste, mõnus jutuveestmine ja vaimukas hiiu nali.

Saun on parem kui jalgpall

Saun on hiidlasele nii tähtis ja püha asi, et laupäeviti ehk saunapäeval võiks nii Ott Tänaku sõidud kui jalgpalli MM-mängud pidamata olla. Et saaks rahuneda, leili võtta ja vihelda. Parematel aegadel olid hiidlastel saunapäevad ka kolmapäeviti, kuid tänapäevased olmemugavused on kesknädalase ihu harimise traditsiooni harvemaks jätnud.

Vihitlemine on omaette teadus

Hiiumaal öeldi, et neli asja, mis teevad inimese terveks on: saun, viht, viin ja tõrv. Vihitlemisel annab efekti mitte jõuline nüpeldamine, vaid ihule kleepunud lehe lahti tõmbamine – mida suurem leht, seda parem toime.

Viha võib teha ükskõik mis puu okstest, aga eri puuliikidel on oma mõju. Kadakaviha kohta näiteks öeldakse, et see turgutab. Kõige levinum on muidugi kaseviht (vt foto 1), aga vihtasid on väga erinevaid. Mitte ainult puuokstest, vaid kõigest oskab hiidlane viha teha, kasvõi vanast kalavõrgust või nõgestest. Osavamad kasutavad viha sidumiseks nõõri asemel kasevitsa. Vihale anti vanasti mitu tööd, enne kui see otsa sai. Näiteks tehti

vanast vihast enne tulehakatiseks saatmist leivaahju luud. Õeldi, et naised, kes leivaahju luuda teha ei oska, ei saa mehele.

Foto 1: Sauna lahutamatu osa on vihtlemine – saunavihad on leos ja valmis vihtlemiseks // Foto: Kristina Mägi

Saun on oluline rituaal

Õeldakse, et vanasti hiidlase elu algas ja lõppes saunas. Saunast sai hiidlane abi ka haiguse korral – see oli vaese inimese arst. Seljavalude leevendamiseks tuli haiget kohta kõvasti vihelda, kurguhaiguste ravimiseks tilgutati leilivette tärpentini.

Vaesel ajal ei tehtudki igas talus iga nädal sauna. Küttepuid olid hinnas ja neid sai raha eest suurele maale müüa, kokkuhoiu mõttes kasutati naabrisauna. Sellest ka väljend „küla saunad köetakse kordamööda“.

Juba sauna kütmine oli eriline toiming. Sauna ettevalmistamisele kulus vanakooli kerisega terve päev. Kütta tuli viis tundi, lisaks veel puhastamised-tuulutamised ja muud tähtsad asjatoimetused. Kui elumajas kasutati tule tegemiseks oksikäbisid ja muud käepärast, siis saunaõhtuteks varuti kase- ja haavahalge. Keris pidi kuum olema, hästi köetud saun oli soe hommikuni ja leili sai võtta veel ka teisel päeval. Vanasti kasutati saunas pesemiseks puust vanni, sest usutavasti oli vesi selles palju parem kui tavalises vannis.

Sauna jagub omadele ja külalistele

Saunade valik Hiiumaal on lai ja vist ei leidu maailmas saunatüüpi, mida saarel ei ole. On iglusaun, auru- ja telksaun, tunnisaun, Soome saun ja kõik ülejäänud variandid. On ka kaks toimivat avalikku suitsusauna (vt foto 2), mida saab privaatsemaks ürituseks

rentida. Ratastel sauna või saunatünni saab tellida kuhu vaid soov on: metsa, mere äärde või lumisele põllule.

Saun nõuab pühendumist

Lisaks tavadest kinni pidamisele on tähtis ka tuju. Sauna tuleb minna heal meelel, ilma kurjade plaanideta. Saunamõnude kõrval on olulisel kohal omavaheline suhtlemine. Hiidlastel on ka täitsa oma uudisteagentuur – KKNSR, mis on lahti seletatult „keegi Kärkla naine saunas rääkis“. Sauna sisse minnes ikka teretati, öeldi: „Tere, sauna!“. Olid ka mitmesugused keelud, näiteks ei tohtinud saunas vilistada. Saunas pidi olema viisakas.

Foto 2: Sauna-aasta 2023. Hiiumaa. Suitsusauna leiliruum. [<https://support.google.com/legal/answer/3463239?hl=et>] 7.02.2023

Saunabusside festival kutsub leiutajaid

Juba 17 aastat on Hiiumaal korraldanud liikuvate saunade festivali „Saunabussi pidu“, kus viheldakse korralikult ja valitakse välja aasta parimad mobiilsed saunad. Pikaks nädalalõpuks tulevad Hiiumaale kokku nii isesõitvad kui järel veetavad saunad ja kogemusi saab vahetada kõigil saunaga seotud teemadel alates vihtlemise temperatuurist ja lõpetades saunabussi rehivialikuga.

Iseliikuvaid saunasõidukeid on ehitatud mitmel pool Eestimaal, kuid saunabusside kokkutuleku traditsioon on välja kujunenud ja püsib just Hiiumaal.

Pööriöö tulepidu

Vananaistesuvel, 23. septembril toimub esmakordselt hiiumaa suur saunapäev! Üle saare on võimalik kogeda erinevaid saunaelamusi. Avatud on mitmed töötoad ja maitsta saab saunatoite. Saunapäeva lõpetab pööriöö tulepidu.

Hiiumaa saunatooted on saadaval ka tänapäeval

Koguni oma saunaseebid ja muud saunatarbed on Hiiumaal olemas. Pesuõvami asemel kasutatakse Hiiumaal peenikese silmaga kalavõrku, toredad kohalikud tooted on ka selja pesemishõõr, leiliveekotike ja Käina lahe muda.

Foto 3: Sauna-aasta 2023. Hiiumaa. Vaade saunabasseinist merele!

[<https://hiiumaa.ee/wp-content/uploads/2023/01/H2A9653-1024x682.jpg>] 7.02.2023

Vana aja saunatoidud olid karask, kruubipuder, herved, kuivatatud õunad, – sest kes siis kommi sõi – ja käkiseplik. Hiiumaal leili võttes tasuks esmalt vaadata kohalike tootjate riilulite poole – Hiiu maitseid sobivad Hiiu saunaga hästi.

<https://pood.hiiumaa.ee/wp-content/uploads/2021/04/hrm-est-2.png>

* * *

PS (Post Scriptum; < l'd pärast juurdekirjutatu): Saaremaine saunaelamus ⁹

Vanasti oli saun talu süda, kus elu nii algas kui ka lõppes. Saunas suitsutati liha ja kuivatati ravimtaimi. See oli peamine pesemise koht ja talve külmematel päevadel isegi elati koos loomadega saunas. Tänapäevaks on sauna roll paljuski muutunud, ent populaarsus siiski säilinud. Ei ole oluline millisesse sauna minna. Kõik need pakuvad turgutust nii ihule kui hingele. Alljärgnevalt mõned huvitavad saunad, mida Saaremaal ja Muhus proovida saab.

Spaade erilisemad saunad

Spaapuhkus on üks lihtsaim viis saunaelamuse saamiseks. Klassikalise Soome sauna ja aurusauna kõrval on Saaremaa spaades mitmeid huvitavaid variante. Näiteks pakub **Grand Rose SPA** saunakeskus kadakasauna, mis on 60 kraadine ja suure õhuniiskusega kadaka aroomidega saun. Tõeliselt saaremaine! **Georg Ots SPA** ootab tõelisi saunasõpru leilisauna "Sven". See 80-kraadine Soome saun on mõeldud neile, kes eelistavad saunas olla ilma riieteta, nii nagu vanad skandinaavlastel seda kunagi tegid. Mitmes spaas saab soovi korral rentida privaatasauna. Kui **Arensburg Boutique Hotel & Spa**, **Asa spa** privaatasaunad asuvad spaakompleksi lähedal, siis **Johan Spa** on enda privaatasauna viinud hoopis hotelli katusele. Lisaks kuumale leilile saad seal nautida ka kõrget vaadet Kuressaare vanalinnale. (vt. foto 4)

Foto 4: Johan Spa privaatasauna juurde kuulub ka katusel olev mullivann // Foto: Johan Spa

---

⁹ Saaremaine saunaelamus. [<https://visitsaaremaa.ee/saun-saaremaal/>] 12.02.2023

Tõelise sauna elamuse saab mõnest ajaloolisest saare talust. Näiteks **Maali talu** saun seisis esimesed 100 aastat Ahjal (alevik Põlva maakonnas Põlva vallas) suitsusaunana. Pärast Saaremaale toomist sai sellest keriseküttega saun. Lisaboonusena on saunalistel võimalik osaleda viha meisterdamise ja kehakooriga valmistamise õpitubades.

Sadama talus vihtlemine ja leilitamine on Saaremaa nõuetele vastav – mõnus! Sauna kõrval asub allikatiik, mille temperatuur on aastaringselt 3 kraadi. Peremehe sõnul väheneb allikas supeldes supleja vanus lausa 3,5 aastat. Saare saunakultuuri lahutamatuks osaks on päris ehedad suitsusaunad.

Saunast sauna saunarallil

Saaremaa loodeosas Tagamõisa poolsaarel **Undva külas** toimub igal suvel saunaralli, kus päeva jooksul läbitakse mitmeid kohalikke saunasid. Liikumine saunade vahel toimub üheskoos rongkäiguna pillimängu saatel. Iga võõrustaja tutvustab mõnd põnevat saunarituaali ja lisaks kostitab saunalisi isevalmistatud hea ja paremaga. Osalised saavad tänuks sauna seinale kadakast medaljoni.

Muhu saarel romantilises **Koguva kalurikülas** ootab sootuks isemoodi saunaelamus. Seal on võimalik saunatada otse keset merd. **Bottengarni külalistemajas** saab ööbida ujumajas, mille juurde kuulub ka õhtune saunatamine keset merd asuvas ujussaunas. (vt foto 5)

Foto 5: Muhu saarel, Bottengarni külalistemajas saab sauna nautida keset vett // Foto: Bottengarni külalistemaja

Rendi saun oma õuele või üksikule mererannale

Kui olemas on asukoht sauna jaoks, aga sauna ennast ei ole, siis aitab vähemalt ajutiselt hädast välja sauna rentimine. Saarel pakutakse nii torusauna kui ka kumblustünni, mis tuuakse just sinna, kuhu sina tahad. Olgu selleks siis jõekallas või kohisev metsaveer.

* * *

Sauna ja saunatamist võib pidada Eesti rahvuslikuks rikkuseks ja kultuuriväärtuseks. Niisama on see kindlasti kõigi teiste Balti riikide ja Põhjamaade rahvaste rikkus ja kultuuriväärtus, aga sama ka kõigi nende rahvaste ja rahvuste jaoks kogu maailmas, kus saunast lugu peetakse ja sellealaseid traditsioone hinnatakse ning alal hoitakse. Seda toetab kindlasti Eesti sauna-aasta 2023, mis on ühtlasi üks osa meie kultuuripoliitikast.

* * *

Lõpetuseks

Soome on kahtlematult kõige kuulsam saunamaa. Tooksin siinjuures kuus fakti rahvusvaheliselt tuntud saunaksperdi, Sauna from Finland ry asutaja ja tegevjuhi, soomlase Carita Harju raamatust „Hea enesetunne saunast. Saunafulness“ eesti keelsest versioonist (lk. 223-224):

„Fakt 1. Soomekeelne sõna *sauna* on võõrkeeltes üks levinumaid laensõnu soome keelest ning saunatamine on Soome riigikuvandi ja maine oluline osa.

Fakt 2. Soome saun pälvis 2020. aasta lõpul väärtusliku rahvusvahelise tunnustuse, kui Soome saunatraditsioon valiti UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja: see on selles muide esimene Soome objekt. Pääs UNESCO nimekirja teeb Soome sauna maailmas veelgi kuulsamaks.

Fakt 3. Soomlane läheb esimest korda sauna varem kui pooleaastaselt ja jätkab saunatamist keskmiselt poolteist korda nädalas kuni kõrge eani. Kokku käivad soomlased aasta jooksul keskmiselt saunas üle 200 miljoni korra.

Fakt 4. Soomes on hinnanguliselt üle kolme miljoni sauna. mis tähendab, et meie maal on saunu rohkem kui autosid. Tuntud on ka väide, et kui soomlased tahaksid, võiksid nad kõik ühel ajal korraga sauna minna.

Fakt 5. Soome on maailma saunatihedaim riik, st meil on kõige rohkem saunu elaniku kohta.

Fakt 6. Igaühel on oma viis, kuidas ja millal saunatada. Uuringute järgi käib 90% soomlastest saunas vähemalt kord nädalas.“

Allikas:

Harju, C. (2021). Hea enesetunne saunast. Saunafulness. Elina Ahlbäck Literary Agency OY. 230 lk.

Lisateave: www.saunafulness.fi ; eesti keelde tõlkinud: Ülle Tarum-Saarmann. Rahva Raamat AS

Eesti Maaturismi kiri, 24.08.2023. eessti@maaturism.ee:

Kirjuta ajalugu!

Saunasõpradelt oodatakse Eesti Rahvaluule Arhiivi lugusid, mis kajastavad erinevaid kogemusi, räägivad saunatamise kombestikust, saunast kui tervendavast rituaalst, lugusid, mis kajastavad saunavestlusi ja koosviibimisi, erinevat pärimust ning uskumusi, kus saun on saanud püha paiga staatuse. Kirjutada saab ka mitu lugu. Kuni 31.12.2023

2023 IST DAS JAHR DER SAUNA IN ESTLAND¹ Inseln, Insulaner von Hiiumaa² und Sauna³

Zusammensteller: Chefredakteur Matti Raudjärv (MR)
[Ein Sauna-Liebhaber mit 50-jähriger Sauna-Erfahrung (1973–2023)⁴]

In Estland gibt es viele Inseln, die meisten davon sind Kleininseln und viele davon ohne Besiedlung. Auf die Statistik der estnischen Inseln kann man stolz sein: wir haben ganze 2222 Meeresinseln (davon 318 sind größer als 1 ha), zu denen gesellen sich weitere 133 Inseln in den Binnengewässern. Auf eine so große Menge von Inseln, darunter auf die Insel Hiiumaa und für die Insulaner von Hiiumaa, passt eine Riesensmenge von unterschiedlichen Erfahrungen, unter anderem auch mit der Sauna verbundenen Erfahrungen, die nicht unbedingt in Korrelation mit der Größe der Inseln stehen.

Die unikale und vielseitige Natur der Inseln von West-Estland, die dank der Fähigkeiten der hiesigen Menschen, mit der empfindlichen Umwelt der Insel im Einklang zu leben, erhalten geblieben ist, ist der Grund, warum die Inseln von West-Estland (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Vormsi und Ruhnu) zum Gebiet des UNESCO-Programmes „Der Mensch und die Biosphäre“ ausgewählt wurden. Hier begegnet man der wirklichen Natur, genießt man das traditionelle Essen der Inseln und erlebt man ein eigenartiges Schaffen, das vom Meer, Land und Wald inspiriert ist! Das Biosphärengebiet des westestnischen Archipels besitzt seit 1990 das UNESCO-Zertifikat.⁵

Auch der Lebensstil von Kihnu, der siebtgrößten Insel, wurde zum UNESCO-Weltkulturerbe eingetragenen. Die viertgrößte Insel Vormsi kann auf die weltweit größte

---

¹ Der Autor der Idee für das Jahr der Sauna ist der Journalist Rein Sikk, der Initiator ist jedoch *MTÜ Eesti Maaturism* (Gemeinnütziger Verband für Estnischen Landtourismus) und den Anstoß hat sozusagen die Wochenzeitung *Maaleht* (Landzeitung) gegeben. Unter anderem hat der Verband für Estnischen Landtourismus in den letzten paar Jahren das Netzwerk des Estnischen Saunapfades entwickelt. Gerade die dem Verband angehörenden Sauna-Aktivisten waren diejenigen, die bei einer Saunaschulung, die am 4. Mai 2022 im Erholungszentrum Lammasmäe bei Kunda im Landkreis Lääne-Virumaa stattgefunden hat, sich vornahmen, das Jahr 2023 zum Jahr der Sauna zu verkünden.

Am 31. Januar 2023 war der Zusammensteller des vorliegenden Artikels über das Telefon in Verbindung mit Rein Sikk, dem Ideenautor des Jahres der Sauna, und informierte ihn über die Veröffentlichung des Artikels in unserer vorliegenden Zeitschrift. Das hat ihn gefreut. Zugleich erhielt ich die Genehmigung (Autorenrecht!) für die Benutzung des Logos für das Jahr der Sauna wie auch anderer Logos in der vorliegenden Zeitschrift.

² Estlands zweitgrößte Insel, die zu West-Estland gehört und sich in der Ostsee befindet, heißt Hiiumaa und die dortigen Einwohner werden *hiidlased* (Insulaner von Hiiumaa) genannt.

³ Sauna-aasta 2023. Hiiumaa. [<https://hiiumaa.ee/sauna-aasta/>], 8.02.2023

⁴ Seine früheren, 20 Jahre langen Sauna-Erfahrungen von 1953–1973 zählt MR im Vergleich zu der Qualität der heutigen Sauna und den Möglichkeiten sozusagen zu der Vorperiode des Saunabadens (siehe auch die damit verbundenen Hinweise und den vollständigen estnischsprachigen Artikel auf der CD und dessen englischsprachige Zusammenfassung in der Druckpublikation).

⁵ Lääne-Eesti saared on UNESCO tiiva all kestliku looduskasutuse eeskujuks. [<https://hiiumaa.ee/laane-estti-saared-on-unesco-tiiva-all-kestliku-looduskasutuse-eeskujuks/>], 12.02.2023

Sammlung von Radkreuzen stolz sein. Die zweitgrößte Insel, Hiiumaa, hat vermutlich den ältesten kontinuierlich betriebenen Leuchtturm der Welt. Erwähnenswert ist natürlich auch die Kurortstadt Kuressaare auf Saaremaa, der größten Insel von Estland, mit langen Traditionen und hochwertigen Spas.

Darüber hinaus bieten die Inseln eine unberührte Natur und eine einzigartige Kulturgeschichte, die man beim Wandern entdecken kann. Man kann einen meditativen Urlaub mit Meeresduft und Vogelstimmen verbringen, eine Fahrradtour mit der Familie und Freunden oder eine Yachtfahrt entlang der kleinen Häfen planen, an intimen Kulturereignissen teilnehmen, sich den frischen Fisch und sonstige lokale Leckerbissen schmecken lassen – alles ist möglich.⁶

97% der Einwohner der estnischen Inseln leben auf den drei größeren Inseln⁷: auf Saaremaa (2683,25 km² und 31 304 Einwohner), auf Hiiumaa (1018,49 km² und 8995 Einwohner) und auf Muhu (204,86 km²). Nach den Angaben der Volkszählung des Jahres 2011 lebten 40 715 Menschen bzw. 3% der ständigen estnischen Einwohner ständig auf den Inseln. Noch während der Volkszählung des Jahres 2000 lebten auf den Inseln insgesamt 47 404 Menschen. Obwohl die Zahl der Inselbewohner weiterhin abgenommen hat, können wir die Anzahl der ständig bewohnten Inseln im Vergleich zum Jahr 2000, als man übers ganze Jahr Einwohner auf 14 Inseln und Inselchen (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Kihnu, Kassari, Vormsi, Prangli, Ruhnu, Piirissaar, Manija, Abruha, Kesselaid, Vilsandi und Naissaar) gehabt hat, bis zum Jahre 2011 mit 19 Inseln als wachsend angeben – die Inseln Väike-Pakri, Osmussaar, Kõinastu, Aegna und Mohni sind hinzugekommen.

Die kleinsten Inseln haben alle spezielle Namen, sie werden als *laiud*, *rahud*, *kared*, *nasvad*, *mäkkid*, *kivid*, *kuivad* usw. bezeichnet, für welche es keine Übersetzungen in anderen Sprachen gibt.⁸ Etwa die Hälfte der kleinsten Inseln von Estland hat keinen offiziellen Namen.

* * *

Die Sauna und das Saunabaden sind in Estland seit Jahrhunderten in Ehren gehalten und aktuell gewesen. Doch kann man sagen, dass das Saunabaden in Estland in der zweiten Hälfte der Sechzigerjahre und in der ersten Hälfte der Siebzigerjahre des vorigen Jahrhunderts sozusagen einen neuen Aufschwung erhalten hat. Einen Anstoß dazu hat der Bau von Sommerhäusern gegeben, die vorwiegend zur saisonalen Nutzung vorgesehen sind, wobei die Sauna einen wichtigen Teil des Gebäudes darstellte. In gewisser Weise war das, was in Finnland getan und gesehen wurde, ein Vorbild. Daraus entstand bei uns auch ein Begriff zur Charakterisierung eines Saunatypus – die finnische Sauna.

⁶ Saared. Eesti saared | Puhka Eestis. [<https://www.puhkaeestis.ee/et/ponevad-paigad/saared>], 11.02.2023

⁷ 2015. aasta andmed: Eesti saared suuruse järgi. Valem.ee [<https://www.valem.ee/et/eesti-saared>], 11.02.2023; entsprechend dem Ergebnis des Landanstiegs haben sich in der Berechnung vom Jahr 2015 Kassari, Võilaid und Suur-Tulpe mit den anderen Inseln zusammengeschlossen und gehören nicht mehr in die offizielle Liste der Meeresinseln.

⁸ Saared. Eesti Saarte Kogu. [<https://saared.ee/liikmed/>], 11.02.2023

Das folgende Schriftstück zum Jahr der Sauna soll die Aufmerksamkeit auf das Saunabaden der Insulaner von Hiiumaa lenken sowie Dank und Respekt ihnen gegenüber ausdrücken, denn ich wurde mehrere Dutzend Male auf Hiiumaa großzügig empfangen und konnte mit ihrer Hilfe Hiiumaa entdecken. Dem Zusammensteller des Artikels liegen neben allen anderen Saunas vor allem die Saunas auf Hiiumaa am Herzen (besonders die Rauchsauna, das Vorbild der Rauchsauna auf dem Hof von seinem Zuhause in Pirita-Kose ist ja eine im Bauernhofmuseum von Soera befindliche Sauna; darüber hinaus stammt das Wandmaterial aus den auf Füßen getrockneten Fichten und Kiefern von der Halbinsel Kõpu, die Balken für die Sauna und der Meister-Bootsbauer kamen aus dem Dorf Kukka; die Leute, die die Sauna zusammengebaut und endgültig gefertigt haben, stammen ebenfalls von Hiiumaa). Der Bau der Rauchsauna für MR geschah unter der direkten und manchmal auch indirekten Leitung und Beratung von einem guten Freund, Insulaner von Hiiumaa, Riho Tartu (9.09.1950–29.05.2020), und daher sind im Folgenden die Erfahrungen und Standpunkte mit der Sauna aus der Sicht der Insulaner von Hiiumaa aufgeführt. Übrigens, im Juli-August 1974, nach der Absolvierung des Polytechnischen Instituts Tallinn (TPI), schliefen wir im Militärlager von Tapa mit Riho gemeinsam im gleichen Zelt mit acht Plätzen.

Am Ende des Artikels wird jedoch flüchtig auch über die Saunas auf den Inseln Saaremaa und Muhu geschrieben (P. S. ein Saunaerlebnis von Saaremaa), und es sind einige Fotos hinzugefügt.

Da im Artikel die Rede in erster Linie über das Saunabaden auf drei größeren Inseln von Estland sein wird, hielt der Zusammensteller des Artikels es für notwendig, einen allgemeinen kurzen Überblick über unsere Inseln zu geben.

* * *

Anlässlich des Jahres der Sauna ist die Homepage Sauna2023 entstanden, wo über ganz Estland alle öffentlichen und Miet-Saunas auf die Karte getragen sind – es sind über 150 Saunas und über 20 unterschiedliche Saunatypen, darunter jene mit Holzheizung, Strom-, Moos-, Torf-, Dampf-, Aroma-, Infrarot-, Salz- und Iglusaunas, auf dem Floss schwimmende Fassbäder und viele andere aufgeführt. Es ist auch ein Reservierungssystem der Saunas am Entstehen.

Die Tradition der estnischen Rauchsauna gehört sogar in die UNESCO-Liste des immateriellen Kulturerbes. Eine große Arbeit zur Wertschätzung der Saunatraktionen haben *võrokesed*, die Leute aus Võrumaa, geleistet, geleitet von Eda Veeroja, der Inhaberin des Bauernhofs Mooska. Gerade dank ihrer Initiative wurden die mit der Rauchsauna verbundenen Traditionen in Võrumaa im Jahre 2014 in die UNESCO-Liste des immateriellen Kulturerbes eingetragen.

In der Rauchsauna, die sich in der nordwestlichen Ecke des Hausgartens von MR in **Pirita-Kose** befindet, sowie auf der Schaukel davor und am Aussenkamin und Räucherofen daneben, wurden in der Sommerperiode viele Freunde und Kollegen sowohl aus Estland wie auch aus anderen Staaten empfangen und über die Veranstaltung

von Konferenzen, Herausgabe der Zeitschrift und Probleme anderer aktueller Ereignisse besprochen, so manches Mal auch mit geräucherter Scholle, Grillwürstchen und -fleisch und anderem (teilgenommen haben Manfred O. E. Hennies (10.09.1938 – 18.10.2019) /Fachhochschule Kiel, Deutschland/, Jaan Karu /Technische Universität Tallinn, TTÜ/, Sulev Mäeltseemes /Technische Universität Tallinn, TTÜ/, Janno Reiljan (8.10.1951 – 23.01.2018) /Universität Tartu, TÜ/, Igor Risin /Staatliche Universität Woronesch, Russland/, Jüri Sepp /Universität Tartu, TÜ/, Epp und Tiit Õim /Freund aus der Studienzzeit/ und viele andere). Häufige Besucher in der Rauchsaua sind auch viele andere Kollegen gewesen, viele Bekannte, Verwandte und Nachbarn. Ein besonders großer Sauna-Fan ist Manfred gewesen, denn für ihn war eine Rauchsaua etwas wirklich Exotisches.

Für die Insulaner von Hiiumaa ist die Sauna heilig: das Jahr 2023 wurde in Estland zum Jahr der Sauna verkündet. Auf Hiiumaa sind alle Jahre Saunajahre. Bei jedem Zuhause auf der Insel Hiiumaa und bei einem Großteil der Unterkünfte der Insel ist eine Sauna vorhanden. Oder es gibt zumindest eine Absprache mit dem Nachbarn, bei dem man zur Sauna gehen kann. Mit der Sauna gehören auch ein guter Snack, ein angenehmes Gespräch und ein humorvoller Witz der Insulaner von Hiiumaa zusammen.

Die Sauna ist besser als der Fußball: die Sauna ist für die Insulaner von Hiiumaa derart wichtig und heilig, dass am Samstag bzw. Saunatag könnten sowohl die Rennfahrten von Ott Tänak wie auch die Fußball-Weltmeisterschaften weg bleiben. Damit man sich in aller Ruhe unterhalten, Aufguss machen und sich mit Badebesen abklopfen kann. In besseren Zeiten hatten die Insulaner von Hiiumaa auch mittwochs Saunatage, aber die heutigen Alltagsbequemlichkeiten haben die Tradition der Körperreinigung am Mittwoch seltener gemacht.

Das Abklopfen mit dem Badebesen ist eine Wissenschaft an sich: auf Hiiumaa wurde gesagt, dass es vier Sachen gibt, die den Menschen gesund machen: Sauna, Badebesen, Wodka und Teer. Beim Abklopfen gibt den Effekt nicht ein kraftvolles Schlagen, sondern das Abziehen eines am Körper haftenden Blattes – je grösser das Blatt, desto besser die Wirkung.

Den Badebesen kann man aus den Ästen von egal welchem Baum machen, aber unterschiedliche Baumarten haben ihre eigene Wirkung. Über den Wachholder-Besen sagt man zum Beispiel, dass dieser ermuntert. Am weitesten verbreitet ist bestimmt der Birken-Besen, aber es gibt sehr viele unterschiedliche Badebesen. Ein Insulaner von Hiiumaa kann den Badebesen nicht nur aus den Baumästen, aber sogar aus altem Fischernetz oder aus Brennesseln machen. Die Begabteren verwenden eine Birkenrute anstelle eines Schnurs zum Binden des Badebesens. Einem Badebesen hat man früher mehrere Aufgaben erteilt, bevor er zur Seite gelegt wurde. Zum Beispiel machte man aus einem alten Badebesen, bevor er verbrannt wurde, noch einen Brotofenbesen. Es wurde auch gesagt, dass die Frauen, die keinen Brotofenbesen machen können, keinen Mann zum Heiraten finden werden.

Die Sauna ist ein wichtiges Ritual: es wird gesagt, dass das Leben eines Insulaners von Hiiumaa früher in der Sauna begann und endete. Von der Sauna erhielt der Insulaner

von Hiiumaa auch Hilfe auch bei der Krankheit – das war der Arzt des armen Mannes. Zur Linderung von Rückenschmerzen musste man die wunde Stelle kräftig abklopfen, zur Behandlung von Halskrankheiten wurde Terpentin in Aufgusswasser getropft.

In der ärmeren Zeit wurde nicht in jedem Bauernhof jede Woche Sauna gemacht. Das Heizholz war teuer und man konnte es für Geld aufs Festland verkaufen, im Sinne der Sparmaßnahme verwendete man die Sauna des Nachbarn. Von daher stammt auch der Ausdruck: „die Dorfsaunas werden abwechselnd beheizt“.

Schon das Beheizen der Sauna war eine besondere Tätigkeit. Zur Vorbereitung der Sauna brauchte man mit einem Hitzstein der alten Schule einen ganzen Tag. Man musste fünf Stunden heizen, darüber hinaus noch das Säubern und Lüften und sonstige wichtige Tätigkeiten. Wenn im Wohnhaus zum Feuermachen Zweige, Zapfen und sonstiges, was zur Hand lag, verwendet wurden, wurden für Sauna-Abende Birken- und Espenscheite gesammelt. Der Hitzstein musste heiß sein, eine gut beheizte Sauna war warm bis in die Morgenstunden und man konnte auch noch am zweiten Tag einen Aufguss machen. Früher hat man zum Waschen in der Sauna eine hölzerne Wanne verwendet, denn man glaubte, dass das Wasser darin viel besser war als in der gewöhnlichen Wanne.

Die Sauna reicht für die eigenen Leute und für die Gäste aus: die Auswahl der Saunas auf Hiiumaa ist breit und es gibt wohl keinen Saunatypus auf der Welt, den es auf der Insel nicht gäbe. Es gibt die Iglusauna, Dampfsauna, Zeltsauna, Fasssauna, finnische Sauna und alle übrigen Varianten. Es gibt auch zwei funktionierende öffentliche Rauchsaunas, die man für eine privatere Veranstaltung mieten kann. Eine Sauna auf Rädern oder ein Saunafass kann man überallhin bestellen, wo ein Wunsch besteht: in den Wald, ans Meer oder auf ein schneebedecktes Feld.

Die Sauna erfordert ein Engagement: zusätzlich zum Festhalten an Traditionen ist auch die Stimmung wichtig. In die Sauna muss man mit guter Laune gehen, ohne bössartige Pläne zu schmieden. Neben dem Saunavergnügen steht auch die Kommunikation untereinander auf wichtiger Stelle. Die Insulaner von Hiiumaa haben auch ihre eigene Nachrichtenagentur – KKNSR, was erklärt bedeutet „irgendeine Frau aus Kärdla hat es in der Sauna erzählt“. Wenn man in die Sauna hineinging, wurde immer begrüßt und gesagt: „Guten Tag, Sauna!“ Es gab auch unterschiedliche Verbote, so durfte man in der Sauna zum Beispiel nicht pfeifen. In der Sauna musste man höflich sein.

Das Festival der Saunabusse lädt die Erfinder ein: schon 17 Jahre lang wurde auf der Insel Hiiumaa das Festival der mobilen Saunas „Fest der Saunabusse“ veranstaltet, wobei man sich richtig abklopft und wobei die besten mobilen Saunas des Jahres ausgewählt werden. Für ein langes Wochenende kommen auf Hiiumaa sowohl die selbstfahrenden wie auch die angehängten Saunas zusammen, und man kann Erfahrungen über alle mit der Sauna verbundenen Themen austauschen, angefangen von der Temperatur zum Abklopfen und endend mit der Auswahl der Reifen für den Saunabus. Selbstfahrende Saunamobile wurden an verschiedenen Orten in Estland

gebaut, aber eine Tradition zum Treffen von Saunabussen hat sich gerade auf Hiiumaa entwickelt und ist gerade da erhalten geblieben.

Das Feuerfest der Sonnenwende: im Altweibersommer, am 23. September findet zum ersten Mal der große Saunatag von Hiiumaa statt! Überall auf der Insel ist es möglich, unterschiedliche Saunalerlebnisse zu erleben. Geöffnet sind mehrere Workshops und man kann das Sauna-Essen ausprobieren. Der Saunatag wird mit einem Feuerfest der Sonnenwende beendet.

Die Saunaprodukte von Hiiumaa sind auch heute erhältlich: auf Hiiumaa sind sogar eigene Saunaseifen und sonstige Saunautensilien vorhanden. Anstelle eines Waschschwamms werden auf Hiiumaa feinmaschige Fischernetze verwendet, nette lokale Produkte sind auch ein Waschschnur für den Rücken, ein Wassersäckchen für das Aufgusswasser und der Schlamm aus der Bucht von Käina.

Die Sauna-Essen der alten Zeit waren Gerstenmehlfladen, Graupenbrei, Erbsen, getrocknete Äpfel – denn wer hat denn damals Bonbons gegessen – und *käkiseplik* (eine Art von Mischbrot). Wenn man auf Hiiumaa Aufguss macht, lohnt es sich, zuerst auf den Regalen der lokalen Hersteller herumzuschauen – die Geschmäcke von Hiiumaa passen gut mit der Sauna von Hiiumaa zusammen.

* * *

Früher war die Sauna das Herz des Bauernhofes, wo das Leben sowohl begann wie auch endete. In der Sauna wurde Fleisch geräuchert und es wurden Heilpflanzen getrocknet. Es war der wichtigste Platz zum Waschen und an den kälteren Wintertagen lebte man in der Sauna sogar mit den Tieren zusammen. Bis zum heutigen Tag hat sich die Rolle der Sauna in vielerlei Hinsicht verändert, ihre Popularität hat sie dennoch behalten. Es ist nicht wichtig, in welche Art Sauna man geht. Sie alle bieten Ermunterung sowohl für den Körper wie für die Seele.

Die Sauna und das Saunabaden können für einen nationalen Reichtum und einen Kulturschatz von Estland gehalten werden. Ebenso ist es sicherlich ein Reichtum und Kulturschatz von allen anderen baltischen Staaten und Nationen der nordischen Länder, aber ebenfalls auch von all diesen Völkern und Nationen aus der ganzen Welt, wo die Sauna geehrt wird und derartige Traditionen geschätzt und beibehalten werden. Dies wird sicherlich auch durch das estnische Jahr der Sauna 2023 unterstützt, was ebenfalls ein Teil unserer Kulturpolitik ist.

2023 IS THE YEAR OF SAUNA IN ESTONIA¹ Islands, giants² and sauna³

Compiled by: Matti Raudjärvi, Chief Editor (MR)
[Frequent modern sauna user for 50 years (1973–2023)⁴]

There are many islands in Estonia, most of them are small islands and many are uninhabited. The statistics on Estonian islands are magnificent: we have 2,222 islands in the sea (318 of which are larger than 1 hectare), and 133 islands in inland waters. Such a large number of islands, including the Hiiumaa Island and its inhabitants, provide also a lot of varying experience, including experience related to sauna, which is not always proportional to the size of the island.

The unique and diverse wildlife of the islands of Western Estonia, which has preserved due to the ability of the local people to live in harmony with the delicate environment of the islands, is the reason why the islands of Western Estonia (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Vormsi and Ruhnu) were selected as a reserve of the UNESCO Man and the Biosphere Programme. Here you meet real wildlife, enjoy the traditional food of the islands and experience peculiar creative works inspired by the sea, land and forests! The West Estonian Archipelago Biosphere Reserve has the UNESCO certificate since 1990.⁵

Also the lifestyle of Kihnu, the 7th largest island, has been included in UNESCO heritage. The 4th largest island Vormsi can boast the largest collection in the world of Celtic crosses with circles. The second largest island Hiiumaa is considered to have the oldest continuously operated lighthouse in the world. Not to mention the resort town Kuressaare with its long traditions and high-level spas on the largest Estonian island Saaremaa.

---

¹ The idea of the Year of Sauna came from the journalist Rein Sikk, its organizer is MTÜ Eesti Maaturism (the Estonian Rural Tourism Organization) and “pusher” the *Maaleht* newspaper. Among other things, the Estonian Rural Tourism Organization has developed the Estonian Sauna Map Network in the couple of recent years. During the sauna training at the Lammasmäe Holiday Centre in Kunda, Lääne-Virumaa on 4 May 2022, sauna activists who are members of the organization decided to declare 2023 the Year of Sauna.

On 31 January 2023 the author of this article called the author of the idea of the Year of Sauna, Rein Sikk, and informed him of the publishing of this article in our journal. He was glad to hear it. I also got the permission (copyright!) to use the logo of the Year of Sauna and other logos in this journal.

² Hiiumaa (literal translation: the Land of Giants) is the second largest island of Estonia, in the Western part of Estonia in the Baltic Sea, and Hiiumaa islanders are called hiidlased (giants).

³ Year of Sauna 2023. Hiiumaa. [<https://hiiumaa.ee/sauna-aasta/>] 08/02/2023

⁴ MR considers the earlier period of 20 years of using sauna in 1953–1973 a preliminary sauna use period compared to the quality and possibilities of modern saunas (see also the related links and the full paper in Estonian on CD and the summary in English in this publication).

⁵ Islands of Western Estonia are a model of sustainable nature use under UNESCO protection. [<https://hiiumaa.ee/laane-estii-saared-on-unesco-tiiva-all-kestliku-looduskasutuse-eeskujuks/>] 12.02.2023

Besides, the islands offer untouched nature and unique cultural history which you can discover when hiking. Spend a meditation holiday with the smell of the sea and sounds of birds, plan a bicycle tour with the family and friends or sail on a sailing ship between small ports, participate in intimate cultural events, taste fresh fish and other local delicacies – everything is possible.⁶

97% of the inhabitants of Estonian islands live on the three largest islands:⁷ Saaremaa (2,683.25 km² and 31,304 inhabitants), Hiiumaa (1,018.49 km² and 8995 inhabitants) and Muhumaa (204.86 km²). According to the census of 2011, 40,715 people, i.e. 3% of the permanent population of Estonia lived permanently on the islands. According to the census of 2000, even in total 47,404 people lived on the islands. Although the number of islanders continues to decrease, the number of permanently inhabited islands has increased to 19 by 2011 compared to 2000 when people lived on 14 islands and islets all the year round (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Kihnu, Kassari, Vormsi, Prangli, Ruhnu, Piirissaar, Manija, Abruka, Kesselaid, Vilsandi and Naissaar) – the additional islands are now Väike-Pakri, Osmussaar, Kõinastu, Aegna and Mohni. Small islands are called islets, shoals, stones, dries, etc.⁸ Approximately a half of Estonian small islands have no official name.

* * *

Sauna and using saunas have been held in esteem and have been topical in Estonia for centuries. However, we can state that using saunas gathered new momentum in Estonia during the second half of 1960s and the first half of 1970s. It became popular with building summer houses mainly for seasonal use where a sauna was an important part of the building. The saunas built and seen in Finland somewhat served as a model. Thus we also started to characterise this type of sauna with the term Finnish sauna.

The following text about the Year of Sauna focuses on the sauna traditions of Hiiumaa islanders for gratitude and respect for Hiiumaa islanders who have kindly welcomed me dozens of times on Hiiumaa and helped me to discover places on Hiiumaa. For the author of the article, saunas of Hiiumaa (particularly the smoke sauna, also the smoke sauna in my home garden at Pirita-Kose was built according to the sauna in the Hiiumaa Soera Farm Museum; besides, standing dried-up spruces and pines from the Kõpu Peninsular were used as the material of the walls of the sauna and the logs for the sauna were provided by the master boat builder from the Kukka Village; the sauna was assembled and finished also by Hiiumaa men) have become close to the heart. Smoke sauna was built for MR under direct and indirect guidance of a good friend, Hiiumaa islander Riho Tartu (9.09. 1950–29.05.2020) and therefore the following is a description of the sauna experience and

---

⁶ Islands. Estonian islands | Visit Estonia. [<https://www.visitestonia.com/en/where-to-go/islands>] 11/02/2023

⁷ Statistics of 2015: Estonian islands by size. Valem.ee [<https://www.valem.ee/et/eesti-saared>] 11.02.2023; according to the statistics of 2015, Kassari, Võilaid and Suur-Tulpe have merged with other islands as a result of rising of the land and are not included in the official list of sea islands.

⁸ Islands. The Association of Estonian Islands. [<https://saared.ee/liikmed/>] 11.02.2023

opinions of Hiiumaa islanders. By the way, in July-August 1974, at the military service camp at Tapa after graduation from the current Tallinn University of Technology, we slept with Riho in the same tent for 8 persons.

At the end of the article briefly (PS: Sauna experience on Saaremaa) also the saunas of Saaremaa and Muhumaa have been described with a few photos. Since this article is above all about using saunas on the three largest islands of Estonia, the author of the article considered it necessary to give a brief overview of our islands in general.

* * *

On the occasion of the Year of Sauna, the web site Sauna2023 was launched with the map of all public and for rent saunas in Estonia – more than 150 saunas and more than 20 different types of saunas, including those heated with wood or with an electric heater, moss saunas, turf saunas, steam saunas, aroma saunas, infrared saunas, salt saunas and igloo saunas, barrel baths floating on a raft, etc. Also the sauna booking system will be ready soon.

The Estonian smoke sauna tradition has even been included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage List of Humanity. Võro people led by Eda Veeroja at the Mooska Farm have done great work for the valuing of smoke sauna traditions. It was on their initiative that the smoke sauna traditions of Võrumaa were included in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2014.

In the smoke sauna in the North-Western corner of the home garden of MR at **Pirita-Kose** and on the swing in front of it and at the outdoor fireplace and smoke oven next to it many friends and colleagues both from Estonia and other countries have been spending time during summer, discussing problems related to the organization of conferences, publishing of the journal and other topical events, sometimes also at the table with smoked flounder, grilled sausages and meat, etc. (Manfred O. E. Hennies (10.09.1938 – 18.10.2019) /Applied University of Kiel, Germany/, Jaan Karu /Tallinn University of Technology/, Sulev Mäeltsemees /Tallinn University of Technology/, Janno Reiljan (8.10.1951 – 23.01.2018) /University of Tartu/, Igor Risin /Voronezh State University, Russia/, Jüri Sepp /University of Tartu/, Epp and Tiit Õim /friend from student years/ and several others). Also several other colleagues, many acquaintances, relatives and neighbours have often visited the smoke sauna. Manfred has been a particular fan of sauna as smoke sauna was really exotic for him.

Sauna is sacred for a Hiiumaa islander: 2023 has been declared as the Year of Sauna in Estonia. On Hiiumaa, all years are sauna years. Every home on Hiiumaa and most accommodation establishments on the island have a sauna. Or at least an agreement with a neighbour whose sauna can be used. Sauna is accompanied by good snacks, cosy storytelling and funny Hiiumaa jokes.

Sauna is better than football: Sauna is such an important and sacred thing for a Hiiumaa islander that even races of Ott Tänak or the World Championship football games should be on other days than on Saturday, the sauna day. To be able to talk without hurry, make steam and whisk oneself. During better times, Hiiumaa islanders had sauna days also on Wednesdays but modern comforts of homes have made the tradition of washing oneself in mid-week less frequent.

Whisking is a real science: People used to say on Hiiumaa that there are four things which make a person healthy: sauna, whisk, vodka and tar. The effect of whisking does not come from hard beating but from pulling off a leaf which has stuck to the body – the bigger the leaf, the better the effect.

A whisk can be made of any tree twigs but different tree species have a different effect. For instance, it is said that a juniper whisk gives energy. Birch whisk is certainly most common but whisks can be very different. A Hiiumaa islander can make a whisk from anything, not just tree twigs – even from an old fishing net or from nettles. More skilful of them use a birch twig to tie the whisk instead of rope. A whisk had to do several jobs in the old times before it was finished. For instance, before using an old whisk for kindling firewood, it was turned into a brush for the bread oven. It was said that women who cannot make a bread oven brush will not find a husband.

Sauna is an important ritual: It is said that in the old times the life of a Hiiumaa islander began and ended in a sauna. A Hiiumaa islander got help from sauna also when he was ill – it was a doctor for poor people. For the alleviation of back pain the affected area had to be whisked hard, for the treatment of sore throat, drops of turpentine were added to the steaming water.

During the poor times not every farm had sauna every week. Firewood was expensive and could be sold to the mainland instead, so they used a neighbour's sauna to save money. This is where the expression "village saunas are heated by turns" originated. Already heating a sauna was a special procedure. It took a whole day to prepare a sauna with an old-school heater. It was necessary to heat it for five hours, in addition, the cleaning and ventilation and other important activities. While the home was heated with branches, cones and other available materials, the firewood for sauna evenings consisted of birch and aspen logs. The heater had to be hot, a well-heated sauna was warm until morning and steaming was possible also in the next day. In the old times, a wooden bath was used for washing in sauna as the water was believed to be much better in it than in an ordinary bath.

There are enough saunas for own people and guests: There is a large choice of saunas on Hiiumaa and there are probably no types of saunas in the world you cannot find here. There are the igloo sauna, steam sauna, tent sauna, barrel sauna, Finnish sauna and all other versions. There are also two public steam saunas available which can be rented for a more private event. A sauna on wheels or a sauna barrel can be ordered to any place you wish: to the forest, by the sea or to a snowy field.

Sauna needs dedication: In addition to following the traditions also good mood is important. You have to go to a sauna in a kind mood, without evil plans. Besides

enjoying sauna also talking to other people is important. Hiiumaa islanders have their own news agency – KKNSR which means “a woman from Kärđla told me in sauna”. People said hello when entering a sauna, saying: “Hello, sauna!”. There were also different prohibitions, for instance, it was not allowed to whistle in a sauna. One had to be polite in a sauna.

A festival of sauna buses invites inventors: A festival of mobile saunas – Sauna Bus Party – has been organised on Hiiumaa for 17 years already. People whisk a lot there and elect the best mobile saunas of the year. Both sauna vehicles and sauna trailers gather in Hiiumaa for the long weekend and people exchange their experience in all subjects related to sauna from the whisking temperature up to the choice of tyres for a sauna bus. Sauna vehicles have been built at several places in Estonia but the tradition of sauna bus convention has developed and continues on Hiiumaa.

Equinox Night Fire Party: During Indian summer (called Old Wives’ Summer here), on 23 September, the first big Sauna Day will take place on Hiiumaa! Different kinds of sauna experience will be available all over the island. Several workshops will be opened and sauna dishes can be tasted. The Sauna Day will end with the Equinox Night Fire Party.

Hiiumaa sauna products are available also today. Hiiumaa has even its own sauna soaps and other sauna products. Instead of a washing sponge, fine mesh fishing nets are used on Hiiumaa and other nice local products are back scrubbing rope, steam water bag and mud from Käina Bay.

Sauna dishes in the old times were scone, pearl barley porridge, peas, dried apples – because who could eat candies then – and graham bread with bacon. When steaming on Hiiumaa you should first take a look at the shelves of local producers – Hiiumaa tastes are in good harmony with the Hiiumaa sauna.

* * *

In the old times, sauna was the heart of a farm, where life both began and ended. Meat was smoked in sauna and herbs were dried there. It was the main washing place and in the coldest winter days people even lived in the sauna together with animals. The role of sauna has changed a lot by now but it has retained its popularity. It is not important which sauna to visit. They all give you energy, both to the body and mind.

Saunas and using saunas can be regarded as a national wealth and cultural value of Estonia. Similarly, it is surely a national wealth and cultural value of all other Baltic countries and Nordic nations, and also for all these people and nations in the world who hold sauna in esteem and value and preserve the related traditions. This is certainly supported by the Estonian Year of Sauna 2023 which is at the same time a part of our cultural policy.

* * *

Letter from Estonian Rural Tourism, 24.08.2023. eesti@maaturism.ee :

Write history!

Sauna lovers are expected to hear stories from the Estonian Folklore Archive that reflect different experiences, talk about the custom of sauna, sauna as a healing ritual, stories that reflect sauna conversations and gatherings, different traditions and beliefs where the sauna has received the status of a sacred place. You can also write several stories. Until 31.12.2023

MÕNEDEST ÜHISKONNA KRIISIDEST EUROOPAS JA MUJAL: ENNE, NÜÜD JA TULEVIKUS Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast

Täna võime kindlasti rääkida vähemalt kolmest kõige olulisemast kriisidest-probleemidest-riskidest:

- tervishoiukriisid (Covid-19 pandeemia ja järgnenud tüved);
- energia- ja majanduskriisid (elekter, gaas, kivisüsi, nafta jt energiaallikad ning nende, eeskätt hinna mõju kogu majandusele);
- julgeoleku kriisid (agressioon, invasioon, küüditamine ja genotsiid Ukraina vastu; sellele on varem eelnenud pea samalaadne tegevus (kuigi osaliselt ja väiksemas ulatuses) nõ sissejuhatavas mõttes Georgias, Mägi-Karabahhis, Transnistrias, Tšetšeenias, Süürias jm; siia ritta võib ka varasema Teise Maailmasõja panna).

Ette rutates, arvestades seda mis toimub ja milline on olukord aastal 2022 Euroopas ja kogu maailmas, tuleb kohe ütelda – energia- ja majanduskriisid ning julgeoleku kriisid on omavahel äärmiselt tihedalt seotud ning mõju on vastastikuselt integreeritud.

Allakirjutanul on oma suhteliselt pika elu jooksul olnud võimalus väga paljude inimestega suhelda, töö õppejõuna ligi 50. aasta kestel on võimaldanud väga palju mõtelda-rääkida-diskuteerida. Palju töölaseid tuttavaid ja sõpru on tekkinud ka väljaspool Eestit, näiteks Georgias, Leedus, Rootsis, Saksamaal, Soomes, Ukrainas, Ungaris, Venemaal ja mujal. Siin artiklis peatuksin eeskätt oma kahe hea ja pikaajalise saksa sõbraga peetud vestlustel-diskussioonidel, mis on väga aktuaalsed ka täna.

Sellega seoses käsitleksin *energia- ja majanduskriisi ning julgeoleku kriisi*, mis algasid varem kui tervishoiukriis. Viimasest ei olnud paraku oma kahe hea ja pikaajalise sõbraga võimalik rääkida, sest selle kriisi alates olid nemad juba manala teele läinud, jutt on nimelt kahest saksa majandusõppejõust-teadlasest, professorist ja majandusdoktorist:

- Professor, dr Peter Karl-Friedrich Hoss (25.04.1937 – 21.12.2018)¹ ja
- Professor, dr Manfred Oskar Eitel Hennies (10.09.1938 – 18.10.2019)².

Pärast Teist Maailmasõda, Lääne-Berliini blokaadi ja Saksa Demokraatliku Vabariigi moodustamist ning Lääne- ja Ida-Berliini kujunemist elasid nad aga eri ühiskondades: Peteri elu ja töö kulges Ida-Berliinis ning Manfredi esialgne elu ja töö Lääne-Berliinis.

---

¹ Vt pikemalt meie ajakiri: In memoriam, 1-2/ 2019, lk. 109–118.

² Vt pikemalt meie ajakiri: In memoriam, 3-4/ 2019, lk. 93–121.

Mõlemad olid sündinud Berliinis ja seal ka gümnaasiumi lõpetanud: Peter aastal 1955 ja Manfred 1958. Mõlemad olid majandust õppinud: Peter Berliini Majanduse Kõrgkoolis (diplomeeritud rahandusteadlane, 1962) ja Manfred Berliini Vaba Ülikoolis (diplomeeritud rahvamajandusteadlane, 1964).

Seejärel töötasid mõlemad oma ülikoolis edasi ning järgnes väitekirja kirjutamine: Peter kaitses doktorikraadi Berliini Humboldti Ülikoolis aastal 1981, Manfred kaitses doktorikraadi Berliini Vaba Ülikoolis aastal 1969.

Peale tööd ülikoolis töötasid mõlemad ka pikka aega majanduspraktikas.

Hiljem asus Manfred elama ja töötama endisele Lääne-Saksamaale Maini-äärse Frankfurti piirkonda.

Peter Hoss'iga tutvusime tema ametireisil Eestisse ja seejärel kohtusin temaga mitmel korral Tallinnas ja Ida-Berliinis ajavahemikul sügis 1982 kuni kevad 1984, kui töötasin majandusmehhanismi labori juhatajana Eesti Plaaninstituudis³, aga ka Kasahstani tookordse pealinna Alma-Atas, kus toimus nädalane konverents nn sotsmaade ja endiste liiduvabariikide Plaaninstituutide delegatsioonide osalusel. Hiljem kohtusime korduvalt ka nn ühinenud Berliinis, Frankfurts /Main/ ja Taunusel, Prierosis ning mujal.

Manfred Henniesiga tutvusime novembris 1989 Saksamaal Kielis (stažeerisin Kieli Ülikoolis), Kieli Rakendusülikooli dekanaadis. Pärast seda pea igal nädalal Kielis ja tema kodus Warderis. Hiljem pea igal aastal Eestis või Saksamaal erinevates linnades nii teiselt kui puhkust veetes. Manfrediga seotud sündmustest olen meie ajakirja varasemates numbrites korduvalt kirjutanud.

Energia- ja majanduskriiside temaatika ning seos julgeoleku kriisiga.⁴

---

³ Manfrediga seonduvast olen varem pikalt kirjutanud, Peterist aga mitte, kuna temaga kohtusime harvem. Siin veidi meie koostööst ja sõpruse ajaloost:

Peter töötas samal ajal osakonnajuhatajana Ida-Berliinis sealses Plaaninstituudis. Toimusid instituutide huvirühmade delegatsioonide (kolm inimest + sakslastel ka tõlk) tööalased kohtumised eelnimetatud linnades. Alma-Atas oli muudugi suursündmus – toimus nn sotsialismimaade, sh NL liiduvabariikide Plaaninstituutide delegatsioonide osavõtul suurejooneline ca nädalane konverents (majutus oli ilmselt ühes parimas Alma-Ata hotellis-kõrghoones: ettekanded-diskussioonid, ekskursioonid, rikkalikud õhtusöögid koos kultuuriprogrammiga, ka vaba aeg /siis läksime kord ühe tšehhi kolleegiga linnasauna, kus üks „tüüp“ end aeg-ajalt meiega kauldavuse kaugusele hoidis; ilmselt esindas ta vastavaid organeid ja püüdis meie jutuajamist tšehhiga pealt kuulata/).

Peter'iga kohtusin ka siis, kui ma enam Plaaninstituudis ei töötanud (nii Tallinnas kui Berliinis, samuti Frankfurts /Main/; ühisel väljasõidul olime Peteri initsiatiivil ka Taunuse mägedes). Aeg-ajalt aga helistasime ja vahetasime tähtpäevadel, sh Joulude aegu, perekondlikke õnnitlusi.

2010. aasta oktoobris, kui mul seisis ees kahekuuline DAADI stipendiumiga stažeerimine Saksamaal Greifswaldi Ülikoolis ja Kielis (Maailmamajanduse Instituut, majandusteaduse raamatukogu ZBW ja Kieli Rakendusülikool), peatusin enne Berliinist Greifswaldi sõitu 3-4 päeva Peteri ja tema proua Renate kodus-villas Prierosi (Dahme) linnakeses (ca 1000 elanikku; Berliini kesklinnast ca 30 km, asub Spreewaldis, Dahme-Heidese looduspargis Heidese ja Streganzi järve lähedal. Streganzi järve ääres oli aastatel 1954–1959 Saksa DV presidendi Wilhelm Piecki suveresidents). Peteri villa taga voolas jõeke, mis sealseid järvi ühendas ning Peter lükkas sageli villa taga oleva kanuu jõkke, et siis järvedele sõitma minna (järveni oli sa 70-80 meetrit).

Viimane kord kohtusime Peter'iga kui ta oli Saksa kruisifirma Aida Cruises (firmal on kokku 13 laeva) laevaga „Aidablu“ ca kümme tundi koos oma abikaasa Renate ja õe Susannega Tallinnas (12. juuli 2012). Külastasime minu kodu ja vanemaid ning Tallinna vanalinna ja lahkusime enne laeva väljumist Tallinna sadamas siiras lootuses varsti jälle kohtuda. Paraku see vaid lootuseks jäigi, sest aeg möödus kiirelt ning Peter lahkus meie seast 21. detsembril 2018. Diskussioonid jäid pooleli!? Kuigi vestlesime telefonitsi ja e-maili teel ning Peter oli ka mitmel korral meie ajakirjas avaldatud artiklite retsensent.

⁴ Siinjuures tahaks tähelepanu sellele juhtida, et käesoleval julgeoleku kriisil (Ukrainas 24. veebruaril 2022 /osaliselt juba aastal 2014 alustatud/ alanud Venemaa poolne sõjaline invasioon, agressioon, okupatsioon, küüditamine ja muu sellega seonduv, sh ähvardamine tuumarelvaga ja mitte ainult Ukrainas, vaid ka Euroopa Liidu ja NATO riikidele) on seos nii Teise Maailmasõjaga

Tagasi aastasse 2010 Prierosis: veetsime palju aega ümbruskonnas jalutades ja Berliinis, aga ka Prierosis Peteri kodus vesteldes-diskuteerides. Üks oluline teema oli – Nord Stream 1 gaasijuhe Venemaalt mööda Läänemerd (läänest vaadates: Idameri; rahvusvaheliselt: Balti meri) Saksamaale (Greifswaldi lähedale). Kuna see teema oli alles päevakorral ja värskest aktuaalne, siis oli see ka meil diskussiooni objektiks.

Allakirjutanu oli selle rajatise suhtes pessimistlik ning väitis – see on eeskätt ja pikemas perspektiivis Venemaa poolt poliitiline projekt.

Peter vaidles vastu ja tema meelest oli see kahepoolne ning eeskätt majanduslik projekt ning poliitilise poole välistas ta täielikult.

Vaidlesime pikalt – allakirjutanu peamine argument oli see, et meie idanaabrit Venemaad ei saa usaldada, sest ta pole kunagi oma lubadustest kinni pidanud ega teise poole huvisid arvestanud. Ning kui temale on kasulik, eriti kui ta saab enese huvides

---

kui hilisema nn „külma sõjaga“ (12.03.1947 – 26.12.1991). Laiemas tähenduses nimetatakse külmaks sõjaks otsest sõjalist vastasseisu vältivat konflikti, milles osapooled piirduvad majandusliku, poliitilise ja luuretegevusega üksteise vastu.

- *Kommunistlike kommentaaritorite* väitel oli külm sõda see aeg, mil lääneriigid võtsid omaks teooria, mis nõudis tugevatele positsioonidele asumist ning sotsialismi kukutamist.
- Samal ajal püüdsid külma sõja metoodika ja ideoloogia kujundajad Läänes kaitsta end Moskva väidete eest lihtsalt rakendades kõiki neidsamu võtteid. Ameerika Ühendriigid rakendasid propagandat, sõjalist heidutust ning poliitilist ja majanduslikku toetust oma liitlastele.
- *Moskva raadio* paljudes keeltes Läände suunatud välissaadetele anti veebruaris 1947 vastus *Ameerika Hääle* venekeelsete saadete alustamisega.
- *Kommunistlike parteide kihutustööle ja rahvamajanduse mahajäämusele* sõjast kurnatud Euroopas vastasid Ühendriigid juunis 1947 *Euroopa Taastamise Programmiga (Marshalli plaan)*. Vastukaaluks Ameerika Ühendriikide poolt 1947. aastal algatatud Marshalli plaanile, moodustasid idabloki riigid 1949. aastal *Vastastikuse Majandusabi Nõukogu*.
- 1949. aastal moodustati Ameerika Ühendriikide, Belgia, Hollandi, Islandi, Itaalia, Kanada, Luksemburgi, Norra, Portugali, Prantsusmaa, Suurbritannia, ja Taani poolt sõjaväeline allianss *NATO*.

1955. aastal asutati NSV Liidu, Bulgaaria, Poola, Rumeenia, Saksa DV, Tšehhoslovakkia ja Ungari poolt Varssavis vastukaaluks NATO-le *Varssavi Lepingu Organisatsioon*.

1960. aastate algul puhkes *Ida-Saksamaal kriis*, mis oli taas kord seotud Lääne-Berliiniga. Paljud idasakslased polnud rahul kommunistide valitsemisega Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Ida-Saksamaalt hakkas rahvast palju välja rändama.

1961. aastal ehitati müür, mis eraldas Lääne-Berliini Ida-Berliinist. Berliini müür muutus jagatud Euroopa sümboliks pea kolmekümneks aastaks.

Kriisi kogeti ka teistes idablokki kuulunud Euroopa maades:

- 1956. aastal ajas Nõukogude Liidu sõjavägi laiali ungarlaste kommunistivastase ülestõusu;
- 1968. aastal tungisid Nõukogude tankid Tšehhoslovakkiasse.

1980. aastate keskel said Nõukogude juhid aru, et riik ei suuda enam Ameerika Ühendriikidega relvastumises võistelda. NSV Liit vajab uuendusi nii majanduses kui ka välis- ja sisepoliitikas.

1980. aastate teisel poolel alanud ümberkorraldused riigi olukorra päästmiseks kukkusid läbi. 1980. aastate lõpul ning 1990. aastate alguses lagunes NSV Liit kui ka kogu idablokk. Külma sõda oli selleks korraks lõppenud. [https://et.wikipedia.org/wiki/K%C3%BChl_s%C3%B5da] 17.04.2022

teist poolt survestada, keerab ta lihtsalt gaasikraanid kinni. Ja istuge siis ilma gaasita. Edasi hakkab Venemaa juba oma tingimusi dikteerima.

Peter jäi ikka oma arvamuse ja majanduslike huvide juurde, lisades, et NL on sõbralik ja vastutulelik riik (meenutan: ta elas ju Ida-Saksamaal ning hoopis teiste kogemustega; siiski ütlen õigluse huvides – Peter oli väga hea, tark ja sõbralik inimene ning mingit tobedat sotsialismiplära ta ei rääkinud). Aga ilmselt sinisilmne, nagu enamus Lääne-riikide inimesi, eriti poliitikud.

Täna, kus Ukrainas on sõda, agressioon, invasioon ja küüditamine kogu oma barbaarsue ja õudustega on asi selge – gaasi ja nafta ostmine on kahjulik nii Euroopa Liidule kui Ukrainale, sest nii me ainult „toidame“ vene sõjamasinat. Kraan on Venemaa käes ja ta ähvardab ju lausa tuumarelvaga. Mitmesugustel rahvusvahelistel sanktsioonidel Venemaa suhtes, sh energia, panganduse ja palju muuga seondunult, on kindlasti õigustatud ja peaks kui mitte kohe, siis ajapikku Venemaale ja tema majandusele paljudes valdkondades kaineatavat mõju avaldama.

Kahju, et Peter on meie seast lahkunud, ta ei saa teada, mis Ukrainas toimub ja me ei saa edasi diskuteerida. Paraku on allakirjutanul õigus olnud.⁵

Julgeoleku kriisid enne ja nüüd:

Sellel teemal diskuteerisime Manfrediga pea sellest ajast kui tutvusime, st alates novembrist 1989 (Ida- ja Lääne-Saksamaa ühinesid juba 3. oktoobril, Berliini müür oli aga just nädal varem langenud).

Meie esimesel kohtumisel Manfrediga andisn ma ligi paari tunni jooksul lühiülevaate Eestist, nii alates Molotov-Ribbentropi paktist, sõja eelsetest Venemaa poolsetest Eesti provotseerimistest, sh ka nn „Eesti vabast Nõukogude Liitu astumisest“, Eesti mitmekordsest okupeerimisest, Teisest Maailmasõjast,⁶ sellele järgnenud (sh ka Lääne-

---

⁵ MR: vt ka artikli lõpus olevaid refereeringuid: PS!

⁶ Pärast teist maailmasõda jagati Saksamaa Jalta konverentsil okupatsioonitsoonideks (USA, Briti ja Nõukogude Liidu juhtide vahel. Prantsusmaa ajutise valitsuse juhti, kindral Charles de Gaulle'i ei kutsunud Jaltasse ja Prantsusmaale okupatsioonitsooni andmist ei kavandatud, kuigi kindral oli arvamusel, et ainult Prantsuse okupatsioonitsoon suudaks Prantsusmaa au taastada.

Kuigi Jalta "suur kolmik" – Ameerika Ühendriikide president Franklin D. Roosevelt, Suurbritannia peaminister Winston Churchill ja NLKP KK peasekretär Jossif Stalin ei olnud just de Gaulle'ist heal arvamusel, olid nad sunnitud Prantsusmaale siiski järeleandmisi tegema. Praktelistel ja logistilistel kaalutlustel anti Prantsusmaale Prantsusmaaga piirnevad alad. Nendest aladest moodustati hiljem Rheinland-Pfalzi liidumaa (välja arvatud Saarimaa, mis eraldati ja sai omaette protektoraadiks). Prantsuse okupatsioonitsoon Saksamaal loodi 26. juulil 1945. See hõlmas (ilma Lääne-Berliinita) 42 000 km² suuruse ala, kus elas 5,9 miljonit inimest. Tsooni pealinnaks sai Baden-Baden. Prantsuse okupatsioonitsoon liitus Bizonega 8. aprillil 1948. Selle tagajärjel moodustas Ameerika Ühendriikide, Briti ja Prantsuse ühistsoon Trizone, milles 23. mail 1949 kuulutati välja Saksamaa Liitvabariik (Lääne-Saksamaa).

[https://et.wikipedia.org/wiki/Prantsuse_okupatsioonitsoon_Saksamaal] 17.04.2022

Berliinist, mida varustati eriti blokaadi ajal pea kõigea vaid lennukitega⁷) küüditamistest, pikast nõukogude okupatsioonist, venestamisest, Eesti majanduse

---

Aastatel 1946/47 löid Ameerika ja Briti sõjaväevalitsused nn Bizone'i majandusnõukogu, mis oli nende kahe tsooni ühine demokraatlik haldusstruktuur, mis ühendati Ühinenud Majanduspiirkonnaks. Prantsusmaa järgis seda meedet algal kõhklevalt, isegi veel 1948. aasta aprillis seoses oma okupatsioonitsooniga Edela-Saksamaal.

Prantsuse tsooni ühinemise põhjuseks bizone'iga oli vajadus luua ühtne majanduspiirkond, et saaks kasutada Marshalli plaani. Nii said kolm läänepoolset okupatsioonitsooni (USA, Suurbritannia, Prantsusmaa) ühineda OEEC-ga (Organisation for European Economic Cooperation), mis pidi Euroopas ellu viima Marshalli plaani, kuigi bizone ühelt poolt (esindaja kindral Robertson) ja teiselt poolt Prantsusmaa okupatsioonitsoon (keda esindas kindral Koenig) ühinesid (Trizone) ametlikult kahe erineva territooriumina.

Trizone (ka läänetsoon, naljatamisi ka "Trizonesia") oli pärast Teist maailmasõda tekkinud kolme läänepoolse okupatsioonitsooni ühinemisel. USA ja Suurbritannia leppisid juba 1946. aastal kokku Ameerika ja Suurbritannia okupatsioonitsoonide üksi (ilma Prantsusmaata) ühendamises 1. jaanuaril 1947, et moodustada Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu järel Bizone (ametlikult: Ühinenud Majanduspiirkond). Kuna kokkulepe Nõukogude Liiduga Saksamaa poliitika ühises käsitluses tundus üha võimatum, loobus Prantsusmaa piiritlemise poliitikast lääneliitlaste ühise poliitika kasuks. 1948. aasta märtsi alguses leppisid kolm lääneliitlast kuue riigi (sh Beneluxi riigid) konverentsil Londonis kokku Prantsuse okupatsioonitsooni liitmises Bizone'iga. Saarimaa sinna aga ei kuulunud. Ametlik ühinemine toimus alles aasta hiljem, kui 8. aprillil 1949 allkirjastati leping kolmepoolse kontrolli kohta Saksamaal. See pani aluse tulevasele Lääne-Saksamaa riigile.

Ühinenud Majanduspiirkonnas viisid kolm lääne okupatsioonivõimu 20.–21. juunil 1948 esimese olulise sammuna läbi valuutareformi (uued mündid said jäljendi Bank deutscher Länder). Kolm päeva hiljem andsid Nõukogude okupatsioonivõimud käsu viia Nõukogude tsoonis läbi oma valuutareform ja blokeerisid juurdepääsu Berliinile. Algas Berliini blokaad.

[<https://de.wikipedia.org/wiki/Trizone>] 16.04.2022

⁷ Nõukogude Liidu poolt Lääne-Berliini blokaadi 24. juunist 1948 kuni 12. maini 1949 tuntakse **Berliini blokaadina** (esimene Berliini kriis). Selle blokaadi tulemusena ei olnud lääneliitlastel enam võimalik varustada linna lääneosa, mis oli Nõukogude okupatsioonitsooni (SBZ) enklav, maismaa- ja veeühenduste kaudu. Blokaad oli külma sõja vahend, millega Nõukogude Liit püüdis integreerida Lääne-Berliini ja seejärel kogu Saksamaad oma mõjusfääri. Lääneliitlased seadsid Nõukogude blokaadile vastu Berliini õhustranspordi ja vastublokaadi.

BEA (Suurbritannia riiklik lennufirma) oli lennanud Gatow lennuväljale alates 1946. aastast ja 5. jaanuaril 1950 alustas Air France Berliini lennuliiklust Tempelhofi lennujaama, mis sai 1948. ja 1949. aastal uue tähenduse: koos *Gatowi* lennuväljaga (eksisteeris: 1935–1995) ja hiljem ka *Tegeli* lennujaamaga (eksisteeris: 1948/ 1974–2020) teenis *Tempelhof* (eksisteeris: 1923–2008) Lääne-Berliini blokaadi ajal toiduanete ja kaupade vedu lennukiga Berliini (maandumised: Tegel, Gatow, Tempelhof). Suure osa lastist moodustasid põlevmaterjalid.

Berliini õhustranspordi poolt erinevate Lääne-Saksamaa linnade (oli loodud kolm lennukoridori (õhusild): loodest, läänest ja edelast) ja Berliini vahel tagatud elutähtsad varud kestsid 26. juunist 1948 kuni 12. maini 1949. Tempelhofis tõusid ja maandusid lennukid kohati iga 90 sekundi järel. Nõukogude Liit tühistas Berliini blokaadi, ilma et oleks oma eesmärged saavutanud. 7. oktoobril 1949 kuulutati välja Saksa Demokraatlik Vabariik (Saksa DV; mitteametlikult Ida-Saksamaa). [<https://de.wikipedia.org/wiki/Berlin-Blockade>] 16.04.2022; Ida- ja Lääne-Saksamaa ühinesid 3. oktoobril 1990.

Berliini müür langes 9. novembril 1989. See oli rajatud kui tihedalt piirkindlustussüsteem, mis püsis üle 28 aasta: 13. augustist 1961 kuni 9. novembrini 1989. Berliini müür eraldas mitte ainult Berliini idaosa (Saksa DV pealinn) Berliini lääneosast, vaid sulges kogu Lääne-Berliini igasuguse suhtlemise ümbritseva Saksa DV maa-alaga. Müür oli üks külma sõja ja Saksamaa lõhestamise kirikuulsamaid sümboleid. [https://et.wikipedia.org/wiki/Berliini_müür]

piirangutest jpm, kuni laulva revolutsioonini ja sündmusteni aastal 1989. Lõpetuseks aga ka eesti rahva ootustest, et me taastaksime Eesti Vabariigi ilma Nõukogude Liiduta. Manfred kuulas suure huviga, sest paljudest asjadest, sündmustest polnud ta kuulnud ega tahtnud esialgu uskudagi.

Meie diskussioonid aga algasid ja jätkusid. Nii sellel aastal kui järgnevatel stažeerimistel oli Manfredi kindel soov, et kuigi ma elasin Kielis ülikooli hotellis (kus oli kõik vajalik olemas), et ma nädalavahetustel (reede õhtust kuni esmaspäeva hommikuni oleksin tema külaline Warderis, tema kodus-eramus; Manfred /või tema abikaasa Monika/ tuli alati mulle autoga järgi ja hiljem viis ka hotelli tagasi). Tal oli alati mure, et kas ma ikka saan üksi olles korralikult süüa, just sooja toitu (loomulikult sain!). Aga oli ebaviisaks tema külalislahkusest keelduda. Monika oli suurepärane kokk ja oskas erinevate rahvaste köökide toite väga maitsvalt valmistada!

Õhtusöögid olid traditsioonilised – vähemalt kolmekäigulised (Monikale veiniga ja minule õllega; Manfredile ilma alkoholita). Kui õhtusöök oli lõpetatud, laud koristatud, nõud pesumasinasse pandud, algas õhtusöögi nn teine osa. Manfred tõi lauale kanged napsid ja algasid diskussioonid.

Sageli oli meie vestlus seotud Teise Maailmasõjaga – kumb oli suurem mõrtsukas – kas Hitler või Stalin? Manfred oli algul alati seisukohal, et suurem oli Hitler. Mina ei olnud sellega nõus, vaid olin arvamusel, et mõlemad olid ühesugused timukad ja mõrtsukad. Vaidlesime, tuues välja oma argumente. Kui olime ka mõned napsid teinud ja vastastikuseid argumente esitanud, siis hakkas Manfred oma meelt muutma – muutus veidi nukraks (tuli isegi paar pisarat) ning loovutas mulle õiguse. Nii juhtus pea alati. Mina tegin siit oma järelduse, et pärast sõda oli ilmselt saksa riigi propaganda nii tugev olnud, et nad (st paljud sakslased) tundsid end süüdlastena selles sõjas (pealegi olid nad kaotajad). See kandus ilmselt ka Manfredile.

See kõik oli seotud just julgeoleku kriisidega, st sõja ja agressiooniga, aga ka majanduse sh tooraine ja energia küsimustega. Manfred oli ka suuresti seda usku, et Nõukogude Liit ja hiljem Venemaa, olid igati head ning inimsõbralikud riiklikud moodustised. Minu näited ja argumendid tegelikkusest (kuna olin ju elanud selles repressiooniriigis) võttis ta siiski ajapikku vastu ning muutis oma varasemaid seisukohti. Loomulikult diskuteerisime ka pärast sõja aegadest ja jõudsime tänapäeva, sh Eesti taasiseseisvuse ja selle probleemide ning arengute juurde. Monikal ei olnud sellist ümberkehastumist vaja, tema oli juba alguses Manfredist mõnevõrra teistel, minuga pea sarnastel seisukohtadel.

Jällegi – kui vaatame-kuuleme sündmustest Ukrainas⁸ (lisaks Venemaa poolsed arusaamatud ja vastuolulised põhjendused ning õigustused, valepropaganda, ajaloo moonutused ja võltsingud), on ärevuseks põhjust küllaga, mis veekord näitab, et vene impeeriumi poolt pole mingit sõbralikkust ja tõsist koostööd loota. Nagu paljude Lääne

---

C3%BC%C3%BCr] 18.04.2022; Allakirjutanu oli sel ajal Kielis stažeerimas ning siis õnnestus neid huvitavaid sündmusi jälgida (eeskätt TV-vahendusel, aga ka ajakirjanduse ja kohalike elanike meeolelde kaudu).

⁸ Loe ka teisi Ukrainaga seotud kirjutisi: ajakiri 1-2/2022 ja käesolevas ajakirjas.

riigipeade ja poliitikute ning vaba ajakirjanduse poolt on väidetud, tuleb maailma rahu ja koostöö nimel Venemaa peatada. Kas õnnestub?

Paraku on ka Manfred meie seast lahkunud ning me ei saa jätkata diskussiooni Venemaa „sõbralikkusest ja julgeoleku kindlustamisest“.

Tallinnas, Pirita-Kosel,
märts-juuli 2023

Matti Raudjärv

PS:

Foto: Nord Streami torudest väljuv metaan Läänemerele 27. septembril 2022. (foto: Taani relvajõud / SWNS / Scanpix).
[<https://f9.pmo.ee/Bk-zHIMZEvDlj2uiK4k1s4hl1Nc=/1536x0/nginx/o/2023/04/06/15241828t1h3a2e.jpg>] 8.07.2023

Rootsi julgeolekuteenistus on algatanud Nord Streami torujuhtme intsidendi kohta juurdluse, nimetades seda jämedaks sabotaažiks, teatas agentuur kolmapäevases avalduses. Lisati, et ei saa välistada, et juhtunu taga on võõrvõim.

Venemaa pommitas tõenäoliselt Nord Streami torujuhtmeid allveedroomiga, ütles kaitseallikas, kirjutab The Times. Briti kaitseallika sõnul oli arvatav Venemaa sabotaažirünnak Nord Streami gaasitorudele „tõenäoliselt ettekatsetud ja kavandatud“, kasutades selleks nädalaid enne lõhkemist merre visatud lõhkekeha.

„Oleme valmis vajadusel kiiresti kättesaadavaks tegema mereväeüksused,“ lisas kaitseminister Peter Hultqvist. Samuti kinnitas peaminister, et Rootsi kaitsejõud on valmis oma tegevust olukorraga kohandama.

„Tuvastati kaks detonatsiooni, mis põhjustasid kolm leket,“ ütles Rootsi peaminister Andersson teisipäeva õhtul. „Üks on Rootsi majandusvööndis, kaks Taanis.“ Andersson ütles, et Rootsi ja Taani teabe põhjal peetakse Nord Streami leket tõenäoliselt sabotaažiks.

Eesti välisminister Urmas Reinsalu kommentaar seoses Nord Streami torujuhtmete gaasilekkega: „Olukord Läänemere ruumis on äärmiselt murettekitav. Eesti Vabariik mõistab hukka ründed Euroopa Liidu majandusruumis olevate infrastruktuuri rajatiste vastu. Avaldame solidaarsust liitlastele ja partneritele, kelle majandusvööndis need

rünnakud on toimunud. Peame oluliseks alustada riikidevahelisi konsultatsioone asjaolude tuvastamiseks ning võimalike edasiste sammude kavandamiseks.“⁹

Nord Streami gaasitorude sabotaaži uurimist juhtiv Rootsi prokurör ütles täna, et süüdlane ei ole ikka veel selgunud, kuid peamine eeldatav stsenaarium on mõne riigi otsene roll.

Venemaal Saksamaale gaasi toimetava toru kahes harus avastati septembri lõpus Taanile kuuluva Bornholmi saare lähedal neli lekete. Seismiliste andmete põhjal toimus enne seda kaks veelust plahvatust.

«See on raske juhtum, keeruline juhtum,» ütles riigiprokurör Mats Ljungqvist AFP-le ja rõhutas, et kuriteopaik asub Läänemeres 80 meetri sügavuses.

Torujuhtmed olid geopoliitiliste pingete keskmes, kui Venemaa peatas gaasitarned Euroopasse arvatava kättemaksuna sanktsioonide eest, mis kehtestati tema Ukrainasse tungimise tõttu.

Venemaal Saksamaale gaasi toimetava toru kahes harus avastati septembri lõpus Taanile kuuluva Bornholmi saare lähedal neli lekete. Seismiliste andmete põhjal toimus enne seda kaks veelust plahvatust.

Torujuhtmed olid geopoliitiliste pingete keskmes, kui Venemaa peatas gaasitarned Euroopasse arvatava kättemaksuna sanktsioonide eest, mis kehtestati tema Ukrainasse tungimise tõttu. Rootsi riigiprokurööri Mats Ljungqvisti sõnul ei ole ikka veel selge, kes on sabotaaži taga.

Kahe torujuhtme enamus kuulub Vene gaasifirmale Gazprom, ülejäänud Saksa, Hollandi ja Prantsuse firmadele.

Washington ja Moskva on eitanud seotust Nord Streami plahvatustega, kuid süüdistavad teineteist.¹⁰

Vaid mõni päev enne sabotaažiakti nähti Nord Streami torujuhtmete läheduses raporti järgi kuut Venemaa laeva, millest ühe pardal oli miniallveelaev robotkätega.

Raporti järgi oli 21. septembri öösel Bornholmi lähistel kuus Vene laeva: fregatt, korvett, kaks puksiirpaati, Alpinisti klassi luurelaev ning allveepäästelaev SS-750, millel on oma kraana ja miniallveelaev. AS-26 miniallveelaev on süvavee päästesõiduk, mis suudab tegutseda kuni 1000 m sügavusel. Bornholmi süvikus, kus torujuhtmete plahvatused toimusid, on sügavus vaid 80 meetrit. Allveelaeval on kaugjuhitavad robotkäed, mis suudavad käsitseda kuni 50 kilogrammi raskuseid esemeid.¹¹

ÜRO Julgeolekunõukogu liikmed ei kiitnud esmaspäeval heaks resolutsiooni eelnõu, mis mõistis hukka gaasijuhtmete Nord Stream ja Nord Stream 2 sabotaaži 2022. aasta septembris. Dokumendi poolt hääletas kolm riiki ja 12 jäi erapooletuks ning seega ei saanud see piisaval hulgal poolthääli. Eelnõu koostas Venemaa, mille aasesuursaadiku ÜRO juures Dmitri Poljanski sõnul oli Hiina dokumendi teksti kaasautor.

---

⁹ Ohtuleht.ee, 27.09.2022

¹⁰ Rootsi uurimine: eeldatavalt oli Nord Streami rünnakus mõnel riigil otsene roll. AFP/BNS, Postimees, 6. aprill 2023

¹¹ Paar päeva enne Nord Streami sabotaaži oli torujuhtmete läheduses kuus Vene laeva. The Times/T-online/PM, 27. märts 2023

Resolutsiooni eelnõus märgiti, et veealuste gaasijuhtmete sabotaažiaktid kujutavad endast ohtu rahvusvahelisele rahule ja julgeolekule. Samuti toodi tekstis välja tõhusa, erapooletu, läbipaistva, põhjaliku ja kaasava rahvusvahelise uurimise tähtsust.¹²

Vene mereväe alust SS-750, mille pardal on ka miniallveelaev, pildistati koha juures, kus toimus Nord Streami torujuhtmete plahvatus, teatas Taani kaitseministeerium. Erialust kasutatakse allveeoperatsioonideks ning selle pardal on ka miniallveelaev AS-23 Priz.¹³

* * *

MR: ilmselt peaks selge olema, et gaasijuhtmel Nord Stream ei ole mitte ainult majanduslik, vaid eeskätt poliitiline eesmärk.

---

¹² ÜRO ei võtnud vastu Venemaa eelnõu Nord Streami sabotaaži kohta. BNS, 28. märts 2023

¹³ NORD STREAM) Taani kinnitas Vene laeva nägemist plahvatuse piirkonnas. Postimees, 28. aprill 2023

ÜBER EINIGE GESELLSCHAFTSKRISEN IN EUROPA UND ANDERSWO: VORHER, JETZT UND IN ZUKUNFT Einführende Gedanken zur aktuellen Situation

Heute können wir sicherlich über mindestens drei wichtigste Krisen, Probleme und Risiken sprechen:

- Gesundheitskrisen (Pandemie von Covid-19 und der nachfolgenden Stämme);
- Energie- und Wirtschaftskrisen (Strom, Gas, Steinkohle u. a. Energiequellen sowie deren Einfluss auf die gesamte Wirtschaft, in erster Linie über den Preis);
- Sicherheitskrisen (Aggression, Invasion, Plünderung, Diebstähle, Deportationen, Völkermord u. Ä. gegen den ukrainischen Staat und seine Bürger. Diesem ist bereits vorher fast gleichartige Tätigkeit (obwohl teilweise und in kleinerem Umfang) in Georgien, Berg-Karabach, Transnistrien, Tschetschenien, Syrien u. a. vorangegangen; auch den früheren Zweiten Weltkrieg kann man in diese Reihe einbeziehen).

Vorauselend, in Anbetracht dessen, was geschieht und welche Situation im Jahre 2022 in Europa und in der ganzen Welt herrscht, soll gleich gesagt werden – die Energie- und Wirtschaftskrisen sowie Sicherheitskrisen sind miteinander äußerst dicht verbunden und die Auswirkungen sind gegenseitig integriert.

Der Unterschriebene hat während seines relativ langen Lebens die Möglichkeit gehabt, mit sehr vielen Menschen zu kommunizieren, die Arbeit als Lehrkraft während der fast 50 Jahre hat es ermöglicht, sich mit sehr vielen Kollegen zu unterhalten und zu diskutieren. Viele durch die Arbeit gefundene Bekannte und Freunde sind auch außerhalb von Estland da, beispielsweise in Georgien, Litauen, Schweden, Deutschland, Finnland, der Ukraine, Ungarn, Russland und anderswo. In diesem Artikel werden wir in erster Linie die Gespräche und Diskussionen vorstellen, die ich mit meinen zwei guten und langjährigen deutschen Freunden geführt habe.

Im vorliegenden Kurzartikel werden *die Energie- und Wirtschaftskrise* sowie *die Sicherheitskrise* behandelt, die ihren Anfang früher genommen haben als die Gesundheitskrise. Mit meinen zwei guten und langjährigen Freunden war es leider nicht mehr möglich, über die Letztere zu sprechen, weil sie am Beginn dieser Krise bereits von uns gegangen waren, es handelt sich hierbei nämlich von zwei deutschen Wirtschaftslehrkräften und Wissenschaftlern, Professoren und Doktoren:

- Professor Dr. Peter Karl-Friedrich Hoß (25.04.1937 – 21.12.2018)¹ und
- Professor Dr. Manfred Oskar Eitel Hennies (10.09.1938 – 18.10.2019)².

---

¹ Siehe länger in unserer Zeitschrift: In memoriam, 1–2/2019, S. 109–118.

² Siehe länger in unserer Zeitschrift: In memoriam, 3–4/2019, S. 93–121.

Beide waren in Berlin geboren und haben dort auch das Gymnasium absolviert: Peter im Jahre 1955 und Manfred 1958.

Beide hatten Wirtschaft studiert: Peter an der Hochschule für Ökonomie in Berlin (Diplom-Finanzwirtschaftler, 1962) und Manfred an der Freien Universität Berlin (Diplom-Volkswirt, 1964).

Nach dem Zweiten Weltkrieg, der Blockade von West-Berlin und der Gründung der Deutschen Demokratischen Republik sowie der Bildung von West- und Ost-Berlin lebten sie jedoch in verschiedenen Gesellschaften: Peters Leben und Wirken spielten sich in Ost-Berlin ab, aber Manfreds Leben und Wirken in West-Berlin (das vor allem während der Blockade mit fast allem lediglich über Flugzeuge versorgt wurde). Später übersiedelte Manfred und nahm seine Arbeit in der Region von Frankfurt am Main im früheren West-Deutschland auf.

Peter Hoß habe ich kennengelernt und bin ihm mehrere Male begegnet (in Tallinn, Berlin, einmal auch auf der Konferenz in Alma-Ata) und wiederholt während des Zeitraumes vom Herbst 1982 bis Frühjahr 1984, als ich am Estnischen Planungsinstitut als Leiter des Laboratoriums für Vervollkommnung des Wirtschaftsmechanismus gearbeitet habe.³

Manfred Hennies habe ich im November 1989 in Kiel kennengelernt (um diese Zeit war mein Forschungsaufenthalt an der Universität Kiel), im Dekanat der Fachhochschule Kiel. Danach trafen wir uns fast jede Woche in Kiel oder bei ihm zu Hause in Warder, später beinahe jedes Jahr in verschiedenen Städten in Estland oder Deutschland, sowohl für die Arbeit als auch zum Verbringen des Urlaubs. Über die mit Manfred verbundenen Ereignisse habe ich in den früheren Ausgaben unserer Zeitschrift berichtet.

Danach haben beide an ihrer eigenen Universität weitergearbeitet und es folgte das Schreiben einer Dissertation: Peter verteidigte 1981 seinen Dokortitel an der Humboldt Universität zu Berlin, Manfred verteidigte seinen Dokortitel 1969 an der Freien Universität Berlin. Nach der Arbeit an der Universität waren beide auch für längere Zeit in der Wirtschaftspraxis tätig.

³ Peter arbeitete zu gleicher Zeit als Abteilungsleiter in Berlin am dortigen Planungsinstitut. In den vorhin genannten Städten haben arbeitsbezogene Begegnungen der Delegationen von Interessensgruppen der Institute stattgefunden (drei Personen + bei Deutschen auch der Dolmetscher). In Alma-Ata war es natürlich ein großes Ereignis – es fand eine großzügig angelegte ca. einwöchige Konferenz unter der Teilnahme von Delegationen der Planungsinstitute von sog. sozialistischen Ländern statt, darunter aus den Unionsrepubliken der Sowjetunion (die Unterkunft war im vermutlich besten Hochhaushotel von Alma-Ata: Präsentationen, Diskussionen, Exkursionen, reichhaltige Abendessen mit einem Kulturprogramm, ebenso Freizeit).

Peter traf ich auch dann, als ich nicht mehr am Planungsinstitut arbeitete (sowohl in Tallinn wie auch in Berlin, ebenfalls in Frankfurt am Main und im Taunusgebirge).

Im Oktober des Jahres 2010, als mir ein zweimonatiger Forschungsaufenthalt in Deutschland mit dem Stipendium des DAAD an der Universität Greifswald und in Kiel bevorstand (Institut für Weltwirtschaft, Bibliothek für Wirtschaftswissenschaft ZBW und Fachhochschule Kiel), blieb ich vor der Abfahrt nach Greifswald für 3–4 Tage in der Wohnvilla von Peter und seiner Frau Renate im Städtchen Prieros (Dahme) (ca. 1000 Einwohner; ca. 30 km südlich vom Berliner Stadtzentrum; gelegen im Spreewald, im Naturpark Dahme-Heideseen, in der Nähe vom Heidensee und Streganzer See. Am Streganzer See befand sich in den Jahren 1954–1959 die Sommerresidenz von Wilhelm Pieck, des Präsidenten der DDR).

Das letzte Mal trafen wir uns mit Peter, als er zusammen mit seiner Frau Renate und der Schwester Susanne ca. einen halben Tag mit dem Kreuzfahrtschiff „Aidablu“ in Tallinn war (12. Juli 2012). Wir haben mein Zuhause in Pirita und meine dort lebenden Eltern sowie die Altstadt von Tallinn besucht und uns vor dem Auslaufen des Schiffes am Hafen von Tallinn verabschiedet.

Die Thematik der Energie- und Wirtschaftskrisen und deren Zusammenhang mit der Sicherheitskrise:⁴

Zurück ins Jahr 2010 in Prieros: wir haben viel Zeit damit verbracht, indem wir in der Gegend und in Berlin spazierten, aber auch uns in Prieros unterhielten und diskutierten. Ein wichtiges Thema war – die Gaspipeline Nord Stream von Russland entlang der Ostsee (im Estnischen als Westsee bezeichnet, vom Westen gesehen: Ostsee; international: Baltisches Meer) nach Deutschland (in die Nähe von Greifswald). Da diese Thema erst an der Tagesordnung stand und aktuell war, war es auch ein Objekt unserer Diskussion.

Der Unterschriebene war dieser Einrichtung gegenüber pessimistisch eingestellt und behauptete – das ist in erster Linie und in längerer Perspektive ein politisches Projekt seitens Russland.

Peter widersprach und seiner Meinung nach handelte es sich um ein zweiseitiges und in erster Linie wirtschaftliches Projekt, und die politische Seite schloss er völlig aus.

Wir haben uns lange auseinandergesetzt – das Hauptargument des Unterschriebenen war, dass man unserem östlichen Nachbarn Russland nicht vertrauen kann, weil es seine Versprechen nie eingehalten bzw. die Interessen der anderen Seite berücksichtigt hat. Und wenn es ihm nützlich ist, besonders wenn man zu eigenem Vorteil auf die andere Seite Druck ausüben kann, wird es einfach die Gashähne zudrehen. Und dann sitzen sie ohne Gas. Weiterhin wird es schon beginnen, seine Bedingungen zu diktieren.

Peter blieb jedoch immer noch an seinen Behauptungen über das wirtschaftliche Interesse, hinzufügend, dass die Sowjetunion ein freundlicher und entgegenkommender Staat ist (ich rufe zur Erinnerung: er lebte in Ostdeutschland; ich sage jedoch im Interesse der Gerechtigkeit: Peter war ein sehr guter und freundlicher Mensch und hat nicht irgendwelchen blödsinnigen sozialistischen Unsinn geplaudert).

Heute, wo wir einen Krieg in der Ukraine haben, eine Aggression, Invasion und Deportationen mit all ihrer Barbarei und ihren Schrecken, ist die Sache klar – der Ankauf von Gas und Erdöl ist sowohl für die Europäische Union als auch für die Ukraine schädlich, denn auf diese Weise „ernähren“ wir nur die russische Kriegsmaschine. Das dickere Ende ist in russischer Hand und es droht ja gar mit der Atomwaffe. Die unterschiedlichen internationalen Sanktionen gegen Russland, darunter im Zusammenhang mit Energie, Bankwesen und vielen anderen Bereichen, sind bestimmt gerechtfertigt und dürften, wenn nicht sofort, so doch mit der Zeit in vielen Bereichen einen ernüchternden Einfluss auf Russland und seine Wirtschaft ausüben.

---

⁴ An dieser Stelle möchte ich die Aufmerksamkeit darauf lenken, dass die gegenwärtige Sicherheitskrise (in der Ukraine am 24. Februar 2022 /teilweise schon im Jahre 2014 eingeleitete/ begonnene militärische Invasion, Aggression, Besatzung seitens Russlands und Sonstiges, was damit zusammenhängt, darunter die Bedrohung mit der Atomwaffe und nicht nur in der Ukraine, sondern gezielt auf die Staaten der Europäischen Union und NATO) einen Zusammenhang sowohl mit dem Zweiten Weltkrieg wie auch mit dem späteren sog. „kalten Krieg“ (12.03.1947–26.12.1991) hat. In breiterer Bedeutung wird als **kalter Krieg** ein Konflikt bezeichnet, bei welchem eine direkte militärische Konfrontation vermieden wird, bei dem sich die Parteien auf wirtschaftliche, politische und nachrichtendienstliche Aktivitäten gegeneinander beschränken.

Schade, dass Peter uns bereits verlassen hat, er kann nicht erfahren, was in der Ukraine geschieht und wir können nicht weiter diskutieren. Leider hat der Unterschriebene Recht behalten.

Die Sicherheitskrisen früher und jetzt:

Über dieses Thema haben wir mit Manfred beinahe von dieser Zeit an diskutiert, als wir uns kennengelernt hatten, d. h. seit November 1989 (Ost- und Westdeutschland wurden bereits am 3. Oktober vereinigt, die Berliner Mauer war gerade eine Woche zuvor gefallen /am 9. November/).

Bei unserem ersten Treffen mit Manfred gab ich während beinahe ein paar Stunden einen kurzen Überblick über Estland, so angefangen mit dem Molotow-Ribbentrop-Pakt, mit den russischen Provokationen gegenüber Estland vor dem Krieg, mit dem sog. „freien Eintritt von Estland in die Sowjetunion“, über die mehrfachen Besetzungen von Estland, über den Zweiten Weltkrieg, über dessen Folgen (darunter auch über West-Berlin, das vor allem während der Blockade mit fast allem nur über Flugzeuge versorgt wurde), über Deportationen, über die lange sowjetische Besatzung, über Russifizierung, über Einschränkungen der estnischen Wirtschaft usw., bis zur Singenden Revolution und den Ereignissen des Jahres 1989. Schließlich aber auch über die Erwartungen des estnischen Volkes, dass wir die Republik Estland ohne Sowjetunion wiederherstellen würden. Manfred hörte mit großem Interesse zu, denn er hatte von vielen Sachen und Ereignissen noch nichts gehört und wollte es anfänglich auch nicht glauben.

Jedoch begannen unsere Diskussionen und setzten sich fort, darunter beim Abendmahl zu Hause bei Manfred. Sowohl in diesem Jahr als auch während der folgenden Forschungsaufenthalte in Kiel war es Manfreds fester Wunsch, dass obwohl ich im Hotel der Universität in Kiel wohnte (wo alles Notwendige vorhanden war), dass ich an Wochenenden (von Freitagabend bis Montagmorgen) sein Gast in Warder sein würde, in seinem Privathaus; Manfred /oder seine Gattin Monika/ holte mich immer mit dem Auto ab und brachte mich später auch zum Hotel zurück).

Die Abendessen bei Manfred waren traditionell – mit mindestens drei Gängen (für Monika /die übrigens eine ausgezeichnete Köchin ist/ mit Wein und für mich mit Bier; für Manfred ohne Alkohol). Als das Abendessen beendet war, begann der sog. zweite Teil des Abendessens. Manfred brachte starke Schnäpse auf den Tisch und es begannen die Diskussionen.

Oft waren unsere Gespräche mit dem Zweiten Weltkrieg verbunden – wer war der größere Mörder – Hitler oder Stalin? Manfred bestand anfänglich immer auf dem Standpunkt, dass Hitler der größere war. Ich war damit nicht einverstanden, sondern vertrat der Meinung, dass beide ähnliche Henker und Mörder waren. Wir haben uns gestritten, indem wir unsere Argumente hervorbrachten. Nachdem wir auch einige Schnäpse getrunken und unsere gegenseitigen Argumente vorgetragen haben, begann Manfred seine Meinung zu ändern – er wurde etwas traurig (es kamen sogar ein paar Tränen in seine Augen) und er hat mir Recht gegeben. So geschah es beinahe jedes Mal. Ich kam daraus zu meiner Schlussfolgerung, dass die Propaganda des deutschen Staates nach dem Krieg offensichtlich so stark gewesen war, dass sie (d. h. viele Deutsche) sich

in diesem Krieg schuldig fühlten (darüber hinaus waren sie die Verlierer). Das übertrug sich offensichtlich auch auf Manfred.

Das Ganze war ja gerade mit den Sicherheitskrisen verbunden, d. h. mit Krieg und Aggression, aber auch mit den Fragen der Wirtschaft, d. h. der Rohstoffe und Energie. Manfred hatte auch weitestgehend diesen Glauben, dass die Sowjetunion und später Russland in jeder Hinsicht gute und menschenfreundliche staatliche Gebilde waren. Mit der Zeit hat er jedoch langsam meine Beispiele und Argumente aus der Realität (da ich ja in diesem repressiven Staat gelebt hatte) akzeptiert und seine früheren Standpunkte geändert. Natürlich haben wir auch über die Zeiten nach dem Krieg diskutiert und sind in der Gegenwart angekommen, darunter zur Wiedererlangung der Selbstständigkeit von Estland sowie zu den Problemen und Entwicklungen. Monika, Manfreds Gattin, brauchte eine solche Verwandlung nicht durchzumachen, sie vertrat von Anfang an schon etwas andere Standpunkte als Manfred, fast ähnlich mit den meinen.

Und wiederum – wenn wir die diesjährigen Ereignisse in der Ukraine sehen und hören⁵ (und dazu die seltsamen Begründungen und Rechtfertigungen seitens Russland, falsche Propaganda, Verzerrungen und Fälschungen der Geschichte), gibt es reichlich Grund zur Beunruhigung. Dies zeigt noch einmal, dass von Seiten des Russischen Imperiums keinerlei Freundlichkeit und ernsthafte Zusammenarbeit zu erhoffen sind. So wie es von vielen Staatsoberhäuptern, Politikern sowie von der freien Presse behauptet worden ist, muss Russland gestoppt werden, im Interesse des Weltfriedens und der Zusammenarbeit. Wird es gelingen?

Leider ist auch Manfred von uns gegangen und wir können die Diskussion über Russlands „Freundlichkeit und Gewährleistung der Sicherheit“ nicht fortführen.

In Tallinn, Piritä-Kose,
März–Juni 2022

Matti Raudjärvi

---

⁵ Lesen Sie in der vorliegenden Zeitschrift auch andere Artikel im Zusammenhang mit der Ukraine.

**ABOUT CERTAIN SOCIAL CRISES IN EUROPE AND ELSEWHERE:
EARLIER, NOW AND IN THE FUTURE
Introductory thoughts on the current situation**

Today we can definitely talk about a least three most important crises-problems-risks:

- health care crises (Covid-19 pandemics and the subsequent strains);
- energy crises and economic crises (electricity, gas, coal and other sources of energy and their impact, above all price impact on the whole economy);
- security crises (aggression, invasion, marauding, thefts, deportation, genocide, etc. against the Ukrainian state and its citizens. This has earlier been preceded by almost similar activities (although partly and to a smaller extent), so to say as an introduction, in Georgia, Nagorno-Karabach, Transnistria, Chechnya, Syria, etc; also the earlier World War II can be listed here).

We should point out already now, considering the situation in Europe in 2022 and in the whole world – energy crises and economic crises and security crises are extremely closely interconnected and their impacts are mutually integrated.

The undersigned has had an opportunity during his relatively long life to communicate with very many people, the work as a member of the academic staff has made it possible to talk-discuss with very many colleagues in the course of 50 years. Many acquaintances and friends have been found in connection with work also outside Estonia, e.g. in Georgia, Lithuania, Sweden, Germany, Finland, Ukraine, Hungary, Russia and other places. This article dwells above all on the talks-discussions held with my two good long-term German friends.

This brief article is about the *energy crisis and economic crisis* and the *security crisis* which started earlier than the health care crisis. It was unfortunately not possible to talk about the latter with my two good long-term friends as they had already deceased by the beginning of that crisis, namely the two German academics and researchers of economics, professors, doctors:

- Professor, Dr Peter Karl-Friedrich Hoss (25.04.1937 – 21.12.2018)¹ and
- Professor, Dr Manfred Oskar Eitel Hennies (10.09.1938 – 18.10.2019)².

However, after World War II, blockade of West Berlin and formation of the German Democratic Republic and separation of West and East Berlin they lived in different

---

¹ See in more detail in our journal: In memoriam, 1-2/ 2019, pp. 109–118.

² See in more detail in our journal: In memoriam, 3-4/ 2019, pp. 93–121.

Both had been born in Berlin and also graduated from high school here: Peter in 1955 and Manfred in 1958.

Both had studied economics. Peter in the Berlin School of Economics (Dipl. Financial Economist, 1962) and Manfred in the Free University of Berlin (Dipl. Public Economist, 1964).

After graduation both continued to work at their universities and started to write their theses: Peter defended his doctoral theses at the Humboldt University in Berlin in 1981 and Manfred defended his doctoral theses at the Free University of Berlin in 1969. After working at the university both did also practical work for a long time in economic organisations.

societies. Peter's life and work was in East Berlin and Manfred's life and work in West Berlin (which was supplied particularly during the blockade with almost everything only by aircrafts). Later Manfred went to live and work to the former West Germany, to the Frankfurt am Main area.

I became acquainted with Peter Hoss and met him for several times (in Tallinn, Berlin, once also at a conference in Almaty) and often during the period from autumn 1982 to spring 1984 when I worked as the Head of the Laboratory of Improvement of the Economic Mechanism at the Estonian Planning Institute.³

I got acquainted with Manfred Hennies in November 1989 in Kiel, Germany (I had my fellowship period there at the University of Kiel), at the Dean's Office of the Applied University of Kiel. After that we met almost every week in Kiel or at his home in Warder, later almost every year in Estonia or in different German cities both in connection with work and during holidays. I have written about events related to Manfred in earlier issues of our journal.

The subjects of energy crises and economic crises and they relation with the security crisis:⁴

---

³ Peter worked at the same time as the Head of Department at the Planning Institute in Berlin. Work-related meetings of delegations of stakeholders (three people + an interpreter of the Germans) of the institutes took place in the cities mentioned. The conference in Almaty was certainly a big event – delegations of the planning institutes of socialist countries, including soviet republics participated in a magnificent conference which lasted about a week (with the accommodation in what was probably the best Almaty hotel in a high-riser: presentations, discussions, tours, rich dinners with a cultural programme, also free time).

I met Peter also when I no longer worked at the Planning Institute (both in Tallinn and in Berlin, also in Frankfurt am Main and in Taunus mountains).

In October 2010, before my fellowship with a DAAD scholarship of two months started at the Greifswald University in Germany and in Kiel (Institute for the World Economy, ZBW Library of Economics and the Kiel University of Applied Sciences), I stayed for 3–4 days at the villa of Peter and his wife Renate in **Prioros** (Dahme) town (about 1000 inhabitants) before going on to Greifswald; their home town was located about 30 km south of the Berlin city centre in Spreewald, in the Dahme-Heidensee Nature Park near the lakes Heidensee and Streganz. The President of the Democratic Republic of Germany Wilhelm Pieck had had his summer residence by Lake Streganz in 1954–1959.

I met Peter for the last time when he stopped for a half a day in Tallinn with the cruise ship Aidablu with his wife Renate and sister Susanne (on 12 July 2012). We visited my home at Piritä and my parents who live there, and then the Old Town of Tallinn, and we parted before the cruise ship left the Port of Tallinn.

⁴ I would like to point out here that the current security crisis (the Russian invasion of Ukraine on 24 February 2022, which was partly started already in 2014, the aggression, occupation and other related actions, including threats with nuclear arms and not only in Ukraine but also to EU and NATO member states) is connected both to World War II and the subsequent “Cold War” (12.03.1947–26.12.1991). In the broader meaning, Cold War is a conflict which avoids direct military confrontation and in which the parties are limited to economic, political and intelligence activities against each other. [https://et.wikipedia.org/wiki/K%C3%BClm_s%C3%B5da] 17.04.2022

Back to the year 2010 in Prieros: we spent a lot of time walking in the surroundings and in Berlin but also talking and discussing things in Prieros. One important subject was – the Nord Stream gas pipeline from Russia through the Baltic Sea to Germany (near Greifswald). Since this subject was still on the agenda and topical, we discussed it as well.

The undersigned was pessimistic about the structure and stated that it was above all and in the long term a political project for Russia.

Peter objected and regarded it a mutual and primarily economic project and he completely excluded the political aspect.

We had long debates – the main argument of the undersigned was that our eastern neighbour Russia cannot be trusted as it has never kept its promises or taken the interests of the other party into consideration. And if it is useful for it, particularly if it can exert pressure on the other party in its own interests, it will just turn off the gas taps. And you will sit without gas. And then it will start dictating the conditions.

Peter stuck to his statements about economic interest, adding that the Soviet Union is a friendly and kind country (just to remind you: he lived in East Germany; to be fair, I have to say – Peter was a very good and friendly person and did not talk any silly socialist nonsense).

Now that there is war in Ukraine, aggression, invasion and deportation with all their barbarities and horrors, it is clear – buying gas and oil is harmful both for the EU and for Ukraine and this is how we “feed” the war machine. Russia has the tap and is even threatening with nuclear arms. Several international sanctions against Russia, incl. those related to energy, banking and many other aspects, are certainly justified and should have a sobering effect on Russia and its economy in many areas, if not at immediately then over the time.

It is a pity that Peter has left our midst and cannot know what is happening in Ukraine and we cannot continue our discussions. Unfortunately, the undersigned has been right.

Security crises now and earlier:

We discussed this subject with Manfred almost since the time we met, i.e. since November 1989 (East and West Germany were reunited already on 3 October, and the Berlin Wall had just fallen a week ago, on 9 November).

When I first met Manfred, I gave him a brief overview of Estonia in the course of a few hours, starting from the Molotov-Ribbentrop pact, Russian provocations addressed to Estonia before the war, the so-called “voluntary joining of the Soviet Union by Estonia”, several occupations of Estonia, World War II and the subsequent (incl. West Berlin which was supplied with almost everything only with aircrafts, particularly during the blockade) deportations, long Soviet occupation, Russification, restrictions of the Estonian economy, etc. until the events of the Singing Revolution in 1989. And finally about the expectations of the Estonian people to restore the Republic of Estonia without the Soviet Union. Manfred listened with great interest as he had not heard of many things and events and did not even want to believe them at first.

But our discussions began and continued, including at the dinner table in Manfred's home. Both that year and during other fellowship periods in Kiel, Manfred insisted that I should stay at his home at Warder during weekends (from Friday evening until Monday morning), although I lived in the hotel of the University of Kiel (which was supplied with everything necessary); Manfred or his wife Monika always picked me up by car and took me back to the hotel later).

Dinners at Manfred's home were traditional – at least three courses with wine (for Monika who is an excellent cook) and for me with beer; for Manfred without alcohol). After dinner, so-to-say the second part of the dinner began. Manfred brought strong drinks to the table and the discussions began.

Our conversation was often about World War II – who was worse murderer – Hitler or Stalin? Manfred always thought at first that Hitler was worse. I disagreed and my opinion was that both were similar butchers and murderers. We discussed, presenting our arguments. After we had had a few drinks and given our arguments, Manfred started to change his mind – he became a little sad (even shed a few tears) and agreed that I was right. The same happened almost every time. I concluded from this that after the war the German state propoganda had probably been so strong that they (i.e. many Germans) felt guilty about that war (they had also lost). This had probably had an effect also on Manfred.

All that was related to security crises, i.e. war and aggression but also to economic issues, including raw material and energy. Manfred also largely believed that the Soviet Union and later Russia were good forms of statehood and friendly to people in all respects. Over the time, he accepted my examples and arguments from real life (as I had lived in that repressive state myself) and changed his earlier positions. We certainly discussed also the post-war times and reached the current situation, incl. the regaining of independence and problems and developments of Estonia. Manfred's wife Monika did not need such transformation, she had somewhat different positions from Manfred, almost similar to mine, already at the beginning.

Again – if we look at or listen to the events this year in Ukraine⁵ (besides the weird arguments and justifications of Russia, false propoganda, distortions and falsification of history), there are a lot of reasons to be anxious. This shows again that no friendliness or serious cooperation can be expected from the Russian Empire. As stated by many heads of states and politicians and free media, Russia has to be stopped in the name of peace and cooperation. Will they succeed?

Unfortunately also Manfred has left our midst and we cannot continue our discussion about the “friendliness and ensuring the security” of Russia.

In Tallinn, Pirita-Kose, March-June 2022

Matti Raudjärvi

---

⁵ Read also other articles related to Ukraine in this journal.

KOKKUVÕTTED

ZUSAMMENFASSUNGEN

SUMMARIES

ÖKOSÜSTEEMI TURUVÄLISTE TEENUSTE HINDAMINE: REKREATSIOONITEENUSE VÄÄRTUS EESTI NÄITEL¹

Üllas Ehrlich²

Sissejuhatus

Ökosüsteemi teenuste majandusarvestus ja statistika on uus suund, kus arvepidamise statistika kontseptuaalsed alused ja põhimõtted ei ole kokku lepitud. Viimastel aastatel on pööratud suurt tähelepanu ökosüsteemide teenuste statistika standardite väljatöötamisele. Keskkonnaarvepidamise juhendmaterjali „*The System of Environmental Economic Accounting* (SEEA) raames on loodud uue standardi projekt SEEA *Ecosystem Accounting* (SEEA EA) (<https://seea.un.org/ecosystem-accounting>). Eesti Statistikaametil on koostööpartnerina uue standardi väljatöötamisel oluline roll.

Nii, nagu ökosüsteemide olemasolu on hädavajalik eltingimus looduses liikumisele ja puhkamisele (loodusturismile), on looduses puhkamine ja matkamine teisest küljest ka näitaja, mille abil saab rekreatsiooni teenust pakkuvaid ökosüsteeme väärtustada ja rekreatsiooniteenust rahaliselt hinnata. Käesolevas töös uuritav ökosüsteemi(de) rekreatsiooniteenus teenus kuulub selliste teenuste hulka, millel puudub vahetusväärtus ja seega ka turuhind. Tegemist on turuvälise (ingl.k. *non-market*) teenusega. Samas võib kindlalt väita, et rekreatsiooniteenuse tarbimisega kaasneb tarbijate heaolu kasv. Seega on täidetud väärtuse olemasolu peamine eeldus- heaolu tõus. Selleks, et muuta ökosüsteemide rekreatsiooni väärtus ühemõtteliseks teiste, vahetusväärtust omavate teenustega (metsa puhul näiteks puidu varustusteenus), tuleb sellele leida rahaline ekvivalent. Kui seni tehtud rekreatiivse teenuse uuringud on keskendunud peamiselt turismiga ja eriti majutusteenust pakkuvate firmade käbele ja kasumile, millest osa omistatakse (küllaltki meelevaldselt) ökosüsteemile, siis käesolevas töös lähenetakse ökosüsteemide rekreatiivsele väärtuse rahalise ekvivalendi leidmisele teenust tarbiva indiviidi põhisel, kasutades selleks ökosüsteemidega puhkuse käigus kontaktis olnud aega, omistades aja väärtuse rahalise ekvivalendi ökosüsteemidele rekreatiivsele teenusele.

Töö eesmärgiks oli Eesti ökosüsteemide poolt pakutava rekreatsiooniteenuse mahu ja väärtuse rahalise ekvivalendi väljaselgitamine. Lisaks rekreatsiooniteenuse kogumahule oli eesmärgiks teha kindlaks erinevate ökosüsteemide (mets, soo, rohumaa, rannik) osakaal rekreatsiooniteenuse pakkumises. Arvestades, et ametlik loodusturismi statistika arvestab vaid ööbimisega reise, oli eesmärgiks võrrelda ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse tarbimise kogumahtu ja väärtust vaid ööbimisega reiseid jooksul toimunud teenuse tarbimise ning selle mahu ja väärtusega. Lisaks oli eesmärgiks välja selgitada inimeste nõudlus rekreatsiooniteenuse tarbimisega seotud infrastruktuuri järele kasutades tingimusliku hindamise (ingl. k. *contingent valuation*) meetodit ning

---

¹ Artikli täistekst on toodud publikatsiooni CD-l.

² Üllas Ehrlich; PhD; Majandusteaduskond, Ärikorralduse instituut, Tallinna Tehnikaülikool; Ehitajate tee 5, 19086, Tallinn, Estonia; ullas.ehrlich@taltech.ee

võrrelda välja selgitatud maksevalmidust loodusturismi infrastruktuuri eest tegelikult investeringutega infrastruktuuri.

Autori uurimishüpoteesideks oli, et tegelik ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse tarbimine (ehk loodusturismi maht) on palju suurem kui ainuüksi ööbimisega reiside jooksul toimunud rekreatsiooniteenuse tarbimine. Teriseks peamiseks uurimishüpoteesiks oli, et nõudlus loodusturismiga seotud infrastruktuuri eest ületab selleks tehtavad tegelikud investeringud. Mõlemad hüpoteesid leidsid töö käigus kinnitust

2. Ökosüsteemide rekreatsiooniteenus ja selle tarbimine.

Teenuste puhul on alati olemas teenusepakkuja ja teenuse tarbija. Seega saab majanduse vaatepunktist teenuseid uurida nii teenuse pakkuja kui teenuse tarbija seisukohalt. See kehtib ka ökosüsteemide rekreatsiooni teenuse puhul. Nii saab rekreatsiooni teenuse pakkumise keskse lähenemise puhul uurida looduses puhkamise võimalusi ja vastava infrastruktuuri loomiseks tehtud kulutusi, uurida turismiettevõtete majandusnäitajaid ja muud sellist infot, mille kohta andmeid juba kogutakse. Sellise lähenemise eelis on majanduslike andmete (statistika) olemasolu ja vajaduse puudumine lisakulutuste tegemiseks ökosüsteemide rekreatsiooni teenuse rahalise ekvivalendi leidmisel. Teenuse tarbija keskene lähenemisviis eeldab rekreatsiooniteenuste kasutajate loendamist või intervjuerimist, mis sageli vajab mahukaid spetsialiseeritud uuringuid. Eesti Statistika projektis (Statistics Estonia, 2020) on uuritud ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse mahtu aja väärtuse meetodil, kasutades terviseradade ja matkaradade loendusandmeid. Käesolevas uurimuse jaoks on aga küsitlused rekreatsiooniteenuse tarbijaid, mis võimaldab and hinnangu ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse mahule ja väärtusele tarbijate vaatepunktist. Arvestades, et ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse maht on otseses sõltuvuses lisaks ökosüsteemidega kokku puutunud ajale ka teenuse tarbijate arvuga, on rekreatsiooniteenuse töepärase mahu määramisel äärmiselt oluline kaardistada rekreatsiooniteenuse olemus ja selle tarbijate ring.

Küsimus, kuidas looduses viibimise jooksul toimuvat ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse tarbimist defineerida, ei ole oluline ainult akadeemilisest vaatepunktist, vaid ka majandusarvestuse seisukohalt. Sõltub ju rekreatiivsel eesmärgil looduses viibimise (loodusturismi) nii või teistsugusest definitsioonist, milliste institutsioonide ja inimeste tegevuse missugust osa loodusturismi üle arvestust pidades arvesse võetakse. Viimasest omakorda sõltub aga loodusturismi rahaline maht (väljendatuna käibena, kasumina, loodusturismi poolt genereeritud heaolu rahalise ekvivalendina jne.). Probleem on keerulisem kui esialgu paistab. ÜRO Rahvusvaheline Turismiorganisatsioon (UNWTO) defineerib loodusturismi kui „turismi vormi, mille peamiseks motivatsiooniks on looduse vaatlemine ja väärtustamine“. See suuresti mittetehnokraatlik ja indiviidi tunnetusprotsessist lähtuv definitsioon seab esiplaanile inimese ja looduse suhte ning sellest tekkiva väärtuse, mis eeldaks loodusturismi kajastavas arvestuses ja statistikas samuti lähtumist inimese ja looduse suhetes tekkivast (suuresti turuvälisest) väärtusest. Samas ei toeta seda definitsiooni ei maailma ega ka Eesti turismistatistika, kus aluseks võetakse pigem turism kui majandusharu, so turismiga tegelevate ettevõtete käive, abstraherudes turismi tegelikust mõttest – sellega tegelevate indiviidide (so turistide) heaolu kasvust ning selle rahalisest ekvivalendist.

Mitmed Skandinaavia autorid ei anna loodusturismile ühest definitsiooni, nad iseloomustavad loodusturismi nelja temaatilise tunnuse (tingimuse) abil, millede koosinemisel on tegu loodusturismiga: 1) külastajad looduskeskkonnas, 2) looduskeskkonnast tulenevad (külastus)elamused, 3) tegevuses osalemine, 4) normatiivsed aspektid, mis on seotud jätkusuutliku arenguga ja kohaliku eripära arvestamisega. Ametlikult on Rootsis kasutusel lühem versioon, mis defineerib loodusturismi kui inimeste tegevust, külastades looduslikke piirkondi väljaspool oma (igapäevast) elukeskkonda.

Käesolevas töös on hoidutud looduses viibimisele (mille jooksul toimub kokkupuude ökosüsteemidega ja nende poolt pakutava rekreatsiooniteenuse tarbimine) formaalselt liigselt siduva ja teenuse tarbijate subjektiivset tunnetust ignoreeriva definitsiooni andmine. Pigem on lähtutud seisukohast, et ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse tarbimine toimub juhuil kui tarbija seda sellisena tunnetab.

Autori püstitatud hüpoteesi kohaselt on ei piisa ökosüsteemide rekreatiivse teenuse hindamiseks vaid nn ametlikes ööbimiskohtades öö veetnud turistide poolt tarbitud rekreatsiooniteenuse arvesse võtmisest, nagu välja töötatud ökosüsteemide statistika standardi projekt soovitab. Suhteliselt väikeses riigis nagu Eesti, kus tervise- ja matkarajad jäävad sageli 0,5 kuni 2 tunnise autosõidu kaugusele, toimub suur osa loodusturismist ja selle käigus aset leidvast ökosüsteemidega kokkupuutest ning seega ökosüsteemi rekreatsiooniteenuse tarbimisest ühepäevaste (so ilma ööbimiseta) reiside jooksul. Ainult ööbimisega reiside arvesse võtmine rekreatsiooniteenuse statistika alusena vähendaks ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse tegelikku mahtu, mille kahetsusväärseks tulemuseks oleks selle olulise teenuse mahu ja väärtuse alahindamine.

3. Eesti ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse väärtus

Eesti ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse mahu ja väärtuse väljaselgitamiseks tehtud uuring põhineb laiendatud tingimusliku hindamise (ingl. k. *contingent valuation*) meetodil, mis on maailmas looduse turuväliste teenuste rahalise väärtuse väljaselgitamisel olnud juhtivaks meetodiliseks lähtekohaks juba üle poole sajandi. Ka Eestis on meetodit turuväliste keskkonnateenuste rahaliseks hindamiseks varem kasutatud. Uuring viidi läbi 2022 ja see põhineb rohkem kui 900 indiviidist koosneval valimil, mis on põhiliste sotsiomeetriliste näitajate järgi represenatiivne Eesti täisealise elanikkonna suhtes. Uuring erineb klassikalistest tingimusliku hindamise uuringutest selle poolest, et kui tüüpiliselt lisaks maksevalmiduse küsimusele esitatavad muud küsimused on uuringu seisukohalt väiksema kaaluga (nn kõrvalküsimused) siis käesolevas uuringus oli täiendavatel küsimustel püstitatud eesmärgid arvestades maksevalmiduse küsimusega võrdne kaal.

Keskne näitaja, mida paluti hinnata, oli aasta jooksul looduses rekreatsiooni eesmärgil viibitud aeg ja selle aja jooksul toimunud kontaktide osakaal erinevate ökosüsteemidega. Indiviidide poolt mingile tegevusele (näiteks reisimisele) kulutatud ajale rahalise väärtuse omistamine ja selle väärtuse kasutamine tulude-kulude analüüsis projekti sisendina projekti majandusliku tasuvuse põhjendamiseks on tasuvusuuringutes üldlevinud praktika. Ajaühikule rahalise väärtuse omistamiseks on mitmeid võimalusi,

levinumad neist toetuvad aja alternatiivkasutusele. Käesolevas töös on kasutatud aja väärtuse rahalise ekvivalendina seitse eurot tundi, mis on EL-s tehtavates vastavates uuringute põhjal soovitatud aja keskmise väärtusena kasutada.

Uuringust selgus, et keskmiselt tegi Eesti täiskasvanud elanik 17 rekreatiivse eesmärgiga loodusreisi aastas. Ühe reisi jooksul oldi ökosüsteemidega vahetus kontaktis keskmiselt 6 tundi. Seega võib järeldada, et Eesti inimese keskmine ökosüsteemidega kontaktis oldud aeg (ehk rekreatsiooniteenuse tarbimine) oli keskmiselt 102 tundi aastas. Eraldi küsiti ka nende reise kohta, mille käigus toimus ööbimine. Selliste reise jooksul toimunud kontakt ökosüsteemidega oli vaid 48 tundi, mis on poole väiksem võrreldes rekreatsiooniteenuse tarbimise kogumahuga. Saadus tulemus näitab ilmekalt, et ainult ööbimisega reise jooksul toimuva rekreatsiooniteenuse tarbimise arvestamine statistika alusena ei peegelda teenuse tarbimise kogumahtu tõepäraselt.

Looduses toimuva rekreatsiooni mahu väljaselgitamise kõrval oli uurimuse eesmärgiks ka erinevate ökosüsteemide osakaalu tuvastamine rekreatsiooniteenuse kogutarbimises. See on eriti oluline arvestades, et ökosüsteemi poolt pakutavate teenuste statistika on planeeritud erinevate ökosüsteemide kaupa. Erinevate ökosüsteemide osakaal uuringus osalenute loodusega kontaktis oldud kogujast on toodud tabelis 2. Ootuspäraselt on esikohal mets 38 protsendiga rekreatsiooniteenuse tarbimise kogujast, järgnevad mererand 26 ja jõed ning järved 15 protsendiga. Kasutades aja väärtuse rahalise ekvivalendina 7 eurot tundi, võib väita, et Eesti täisealine elanik tarbis ökosüsteemide rekreatiivset teenust keskmiselt 714 euro eest aastas. Indiviidide nõudlusest teenuse järele saab tuletada teenuse pakkumise ja selle põhjal ka teenuse väärtuse rahalise ekvivalendi.

Tabel 2 Rekreatsiooni eesmärgil erinevate ökosüsteemidega kontaktis oldud aeg ja ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse rahaline ekvivalent *per capita* aja väärtuse meetodil (1 tund = 7 EUR)

Näitaja	Mets	Märg- alad	Rohu- maad	Mere- rannik	Jõed ja järved	Muu	Kokku
Aeg (tundi/aastas/inimese kohta)	38,9	12,2	6,7	26,3	15,2	2,7	102
Ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse rahaline väärtus (EUR/aastas/per capita)	272,3	85,4	46,9	184,1	106,4	19,9	714

Ühe täiskasvanud elaniku poolt keskmiselt tarbitud ökosüsteemi rekreatsiooniteenuse korrutamisel elanike arvuga saame teenuse aastase kogumahu ja selle rahalise ekvivalendi aja väärtuse meetodil. Sellise meetodilise lähenemise kohaselt on Eesti ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse aastane koguväärtus 762 miljonit eurot, millest metsa osakaal on 288 miljonit eurot. Metasle järgneb mererannik 198 ja jõed ning järved 114 miljoni euroga.

Looduses toimuva rekreatsiooni oluliseks faktoriks on vastav infrastruktuur, nagu matkarajad, laudteed (niisketel aladel), infotahvlid, telkimisplatsid, vaatetornid jne.), mis oma olemuselt kuulub avalike kaupade hulka. Üheks uuringu eesmärgiks oli elanike nõudluse väljaselgitamine rekreatsiooni toetava infrastruktuuri järele. Arvestades, et tegu on ökosüsteemi turuvälise (so ilma vahetsuväärtuseta) teenusega, kasutati selle väärtuse rahalise ekvivalendi väljaselgitamiseks tingimusliku hindamise meetodit, küsides maksevalmidust rekreatsiooni infrastruktuuri olemasolu ja kasutamise kui turuvälise kauba eest. Uuringust selgus, et Eesti täiskasvanud elanikkonna maksevalmidus loodusturismi infrastruktuuri eest on ca 24 miljonit eurot aastas. Seda võib tõlgendada kui loodusturismi infrastruktuuri potentsiaali tõsta heaolu, mis õigustab investeringuid vastavasse infrastruktuuri kui (turuvälisesse) ühishüvesse.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk oli väljas selgitada Eesti ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse maht ja väärtus ning Eesti elanikkonna nõudlus rekreatsiooniteenuse tarbimist toetava infrastruktuuri järele. Ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse kui oma olemuselt turuvälise teenuse rahalised hinnagud toetuvad aja väärtuse ja tingimusliku hindamise meetodile. Töös empiiriline osa põhineb tingimusliku hindamise meetodil.

Uuringu tulemusel selgus, et Keskmiselt teeb eesti täiskasvanud elanik rekreatsiooni eesmärgil 17 loodusreisi, millest vaid keskmiselt 4,3 on ööbimisega reisid. Seega peab paika esimene uurimishüpotees, et ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse tarbimise tegelik maht on palju suurem kui ainult ööbimisega reise arvestades. Seega annab ainult ööbimisega reise arvesse võtmine rekreatsiooniteenuse statistika alusena teenuse väärtusest väga moonutatud pildi. Ilmnes, et Eesti elanik viibib rekreatiivsel eesmärgil looduses keskmiselt 102 tundi aastas, mis aja väärtuse meetodit kasutades on 714 eurot aastas. Seega võib väita, et aja väärtuse meetodil on Eesti ökosüsteemide rekreatiivse teenuse rahaline ekvivalent 762 miljonit eurot aastas. Metsa ökosüsteemi rekreatiivsele teenusele kuulub kogumahust 37.6 protsenti ja mere rannikule 25.8 protsenti. Kui arvesse võtta vaid ööbimisega reise, siis oleks rekreatsiooniteenuse väärtuseks 336 eurot aastas, mis on üle kahe korra väiksem rekreatsiooniteenuse kogumahust.

Tingimusliku hindamise uuringu tulemused näitasid, et Eesti elanikkonna aastane maksevalmidus ökosüsteemide rekreatsiooniteenuse tarbimist toetava infrastruktuuri kui avaliku hüve eest on 24.7 miljonit eurot. Tegelikud (tuvastatavad) kulutused rekreatsiooni toetavale infrastruktuurile olid seevastu ca 10 miljonit eurot. Seega peab paika ka teine uurimishüpotees, et maksevalmidus ökosüsteemide rekreatsiooni teenuse kasutamist toetava infrastruktuuri säilitamise eest ületab selleks tehtavaid tegelikke investeringuid.

ENTWICKLUNGSPOLITIK FÜR GRÜNE ENERGIE IN GEORGIEN¹

Revaz Gvelesiani², Irina Gogorishvili³, Eka Sepashvili⁴
Staatliche Universität Ivane Javakishvili Tiflis

Einführung

Die Vermeidung von Risiken, die die Begrenzung des menschlichen Lebensraums beeinträchtigen, erfordert die Einführung solcher Technologien und Verhaltensmechanismen, die weniger Auswirkungen auf die Umweltbedingungen haben. Grüne Energie – etymologisch bezieht sich auf ein solches Energiesystem, bei dem die negativen Auswirkungen auf die Umwelt minimiert werden. Die wissenschaftliche Forschung konzentriert sich seit langem auf die Suche nach Alternativen zu herkömmlichen Kohlenstoff-Energiequellen. In diesem Sinne gibt es viele interessante Ideen, aber bei der Einführung von Nano-Biocomputer-Technologien kann die Weltgemeinschaft die Möglichkeiten der Natur selbst nicht ignorieren, die uns mit minimalem Aufwand und maximalem Nutzen geboten werden.

Zweck des Artikels besteht darin, die Politik zur Entwicklung grüner Energie in Georgien zu analysieren und das Bewusstsein der Bürger für die Notwendigkeit der Nutzung erneuerbarer Energiequellen zur Eindämmung des Klimawandels zu untersuchen. Der Artikel beschreibt die Faktoren, die zur Konvergenz der georgischen Energiepolitik mit den Anforderungen der EU und der internationalen Politik zur Entwicklung grüner Energie beitragen und diese behindern. Die Studie analysiert die allgemeinen rechtlichen Rahmenbedingungen für die Erzeugung, Übertragung, Verteilung, Lieferung und den Handel von Strom aus erneuerbaren Energiequellen.

Methodik

Wir stützen unsere Studie auf die Innovationsdiffusionstheorie. Die Verbreitung von Innovationen ist eine Theorie, die zu erklären versucht, wie, warum und mit welcher Geschwindigkeit sich neue Ideen und Technologien verbreiten. Die Theorie wurde von Everett Rogers in seinem Buch *Diffusion of Innovations* populär gemacht, das erstmals 1962 veröffentlicht wurde (Rogers, Everett M. (1983)). Bei der Politikverbreitung liegt der Schwerpunkt darauf, wie institutionelle Innovationen von anderen Institutionen auf lokaler oder Länderebene übernommen werden. Ein alternativer Begriff ist „politische

---

¹ The full article is available on the CD enclosed with this publication.

² Revaz Gvelesiani, Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor an der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften, Ivane Javakishvili Tbilisi State University; University Street 2, Tiflis, Georgien; revaz.gvelesiani@tsu.ge; Tel.: +995591939090

³ Irina Gogorishvili Ph.D. in Wirtschaftswissenschaften, außerordentlicher Professor an der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der Ivane Javakishvili Tbilisi State University; University Street 2, Tiflis, Georgien; irine.gogorishvili@tsu.ge; Tel.: +995 577720090

⁴ Eka Sepashvili, Ph.D. in Wirtschaftswissenschaften, außerordentlicher Professor an der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften der Ivane Javakishvili Tbilisi State University; University Street 2, Tiflis, Georgien; eka.sepashvili@tsu.ge ; Tel.:+995599100366

Übertragung“, bei dem der Schwerpunkt auf Verbreitungsagenten und der Verbreitung politischen Wissens liegt, wie zum Beispiel bei Stone, Diana (2012: 483-499).

In diesem Artikel wurde eine Umfrage zum Bekanntheitsgrad der staatlichen Politik zur Entwicklung grüner Energie durchgeführt. Von den mehr als 600 Befragten füllten 276 den Fragebogen aus. Der Fragebogen bestand aus 29 Fragen, von denen 15 allgemeiner Natur waren und 14 sich auf das Bewusstsein für grüne Energie bezogen. Die Merkmale der Befragten im Fragebogen sind: Geschlecht, Alter, Wohnort, Einkommen, Ausgabenstruktur, Einkommensveränderung nach Ende der Pandemie, Arten des Zusatzeinkommens, finanzielle Verpflichtungen, Ersparnisse, Bildungsniveau, Eigentumsform. Die Umfrage zur Sensibilisierung für grüne Energie wird in zwei Modellen präsentiert. Basierend auf einer Befragung von Befragten in sozialen Netzwerken und Verarbeitung der Ergebnisse mit dem Computerprogramm IBM SPSS Statistics.

Aktoren, die zur Konvergenz der georgischen Energiepolitik mit den Anforderungen der EU und internationalen Organisationen, die die Politik der Entwicklung grüner Energie bestimmen, beitragen und diese behindern

Georgien ist Mitglied der Internationalen Energiecharta, der Europäischen Energieunion, des NATO-Kompetenzzentrums für Energiesicherheit und anderer internationaler Organisationen. Das Land kooperiert mit dem Internationalen Währungsfonds, der Weltbank, USAID, KfW, EBRD, ADB und anderen Organisationen im Bereich der Stärkung des Energiesektors. Weltweit wird der Klimawandel durch das Rahmenübereinkommen der Vereinten Nationen über Klimaänderungen (UNFCCC) angegangen/überwacht. Durch den Beitritt zur Europäischen Energieunion (die Mitgliedschaft wurde im April 2017 ratifiziert) verpflichtete sich Georgien, die wichtigsten EU-Gesetze im Bereich Energie und Umwelt in die nationale Gesetzgebung aufzunehmen, entsprechende Regulierungsdokumente zu entwickeln und den Energiemarkt zu liberalisieren. Gemäß der Gesetzgebung der „Energieunion“ und zu vereinbarten Bedingungen widersprechen die von Georgien unterzeichneten Abkommen über Öl- und Gaspipelines den Grundsätzen der Union, was den Verhandlungsprozess erschwerte. Die Energieunion bekundete jedoch ihre Bereitschaft, die Vereinbarungen über die Bedingungen für den Gastransit zwischen Georgien und Aserbaidschan bis zum 31 August 2026 nicht zu überarbeiten.

Wie im „Georgia Updated Nationally Defined Contribution“ (Georgia Updated Nationally Determined Contribution (NDC) 2021) angegeben, wird der Aktionsplan zum Klimawandel für einen Zeitraum von 2-3 Jahren aktualisiert, wobei der Nationally Determined Contribution (NDC) berücksichtigt wird, mit der Möglichkeit zukünftiger Anpassungen/Überarbeitungen. Georgien hat sich bedingungslos verpflichtet, dass die Treibhausgasemissionen bis 2030 66 % des Niveaus von 1990, was 32,14 Millionen Tonnen Kohlendioxid entspricht, nicht überschreiten werden, und zwar mit finanzieller und technologischer Unterstützung, wird dieser Wert um 8 % (4,32 Millionen Tonnen Kohlendioxidäquivalent) reduziert, und dies wird ein aktualisierter nationaler Zweck des „national festgelegten Beitrags“ sein.

Zusätzlich zu den oben genannten Vereinbarungen unterzeichneten im April 2020 21 Selbstverwaltungseinheiten Georgiens den Konvent der Bürgermeister und schlossen sich dem Prozess der Entwicklung von Aktionsplänen für nachhaltige Energie (SEAP) an. Im Jahr 2020 wurde ein Entwurf der Energiestrategie Georgiens erstellt, der die aktuelle Situation, Vision, Prioritäten und bestehende Probleme im Energiesektor Georgiens sowie Wege zu deren Lösung beschreibt. Die Strategie ist für den Zeitraum 2020-2030 konzipiert. Die Nutzung lokaler erneuerbarer Energiequellen (Wind-, Solar- und Geothermie) im Land ist zum Hauptaspekt der Entwicklung des Energiesektors geworden. Erneuerbare Energiequellen erzeugten im Jahr 2022 10,85 Milliarden kWh.

Die allgemeinen rechtlichen Rahmenbedingungen für die Erzeugung, Übertragung, Verteilung, Lieferung und den Handel von Strom aus erneuerbaren Energiequelle.

Die georgische Entwicklungspolitik für grüne Energie wird durch die Stromentwicklungspolitik bestimmt, die Folgendes umsetzt: Ministerium für Wirtschaft und nachhaltige Entwicklung. Die Ziele seiner Arbeit sind: Entwicklung staatlicher Politik und Strategie im Bereich Elektrizität (nach Genehmigung durch die zuständigen Behörden) und deren Umsetzung; Georgische Nationale Energie- und Wasserregulierungskommission (GNERC); Versandlizenzen. In Georgia wurde nur eine Dispatch-Lizenz ausgestellt, und der Dispatch-Lizenznehmer ist JSC State Electric Power System of Georgia; Lizenznehmer übertragen. JSC State Electric Power System of Georgia (JSC) und JSC Sakrusenergo; Strommarktbetreiber. JSC „Commercial Electric Power System Operator“ (ESCO) ist ein Betreiber des Strommarktes.

Im Jahr 2019 wurde das Gesetz „Zur Förderung der Erzeugung und Nutzung von Strom aus erneuerbaren Quellen“ verabschiedet, dessen Zweck es ist, einen rechtlichen Rahmen für die Förderung, Förderung und Nutzung von Energie aus erneuerbaren Quellen zu schaffen. Es ist zu beachten, dass dieses Gesetz auf Grundlage der einschlägigen EU-Richtlinie (Richtlinie 2009/28/EG) entwickelt wurde. Das Gesetz zur Energie- und Wasserversorgung wurde 2019 verabschiedet und ist ein wichtiges politisches Instrument in diesem Bereich. Das Dokument deckt alle Aspekte der Energiewirtschaft ab. Im Jahr 2019 wurde das georgische Gesetz „Über die Energiekennzeichnung“ verabschiedet, an dem wesentliche Änderungen vorgenommen wurden (um das Inkrafttreten einiger Artikel des Gesetzes zu verzögern), und als Ablaufdatum der Gesetzesänderungen wurde Januar festgelegt 1. 2025. Der Verabschiedung dieses Gesetzes folgte kein Prozess zur Entwicklung der erforderlichen Ausrüstung, Standards und Kennzeichnungssysteme, und die Verordnung wurde nicht genehmigt. Mit der Erstellung von Programmen zur Verbesserung der Energieeffizienz von Haushaltsgeräten gemäß der Euro-Richtlinie 2010/30/EU wurde noch nicht begonnen. Folglich wurden bei der Steigerung des Marktanteils von Markenprodukten auf 100 % keine Fortschritte erzielt. Auch öffentliche Sensibilisierungsprogramme wie Sensibilisierungskampagnen für Energieeffizienz (z. B. die Sensibilisierungskampagne für „Barbara“-Lampen und Sensibilisierungskampagnen für solare Warmwasserbereitung) wurden nicht gestartet. Am 28. Mai 2020 verabschiedete Georgien das Gesetz zur Energieeffizienz und das Gesetz Georgiens zur Energieeffizienz in Gebäuden auf der Grundlage der Richtlinie 2010/31/EU der Europäischen Union. Die aktualisierte Richtlinie der Europäischen Union über erneuerbare Energiequellen (Richtlinie (EU)

2018/2001, (RED II)) zur Förderung, Produktion und Nutzung erneuerbarer Energiequellen wurde in die Gesetzgebung Georgiens übernommen. Der Gesetzentwurf wird im Herbst dem Parlament zur Genehmigung vorgelegt.

Seit 2020 wurde im Rahmen des Regierungserlasses Nr. 403 vom 2. Juli 2020 „Über die Genehmigung des Programms zur Förderung der Produktion und Nutzung von Energie aus erneuerbaren Quellen (RES)“ ein Mechanismus zur Unterstützung „grüner“ Tarife eingeführt. Derzeit gibt es ein neues Förderprogramm für erneuerbare Energien, das den Verkauf von erneuerbaren Energiekapazitäten auf Auktionen vorsieht. Das neue System führt das Konzept eines Differenzkontrakts (Contract for Difference, CfD) ein, der die Differenz zwischen dem Marktpreis und dem Vertragspreis ausgleicht. Ziel des Programms ist es, die Nutzung erneuerbarer Energiequellen in Georgien zu fördern und Investitionen anzulocken.

Was die Produktion grüner Energie für den Export betrifft, so läuft derzeit das Projekt des Schwarzmeerkabels. Das spezifizierte Projekt sieht die Installation eines Unterwasser-Hochspannungs-Stromübertragungsnetzes vor, das die Stromnetze Georgiens und Rumäniens verbinden wird. Das Projekt wird zur Entwicklung des Sektors erneuerbarer Energiequellen, zur Erhöhung der Transitmöglichkeiten und zum bilateralen Handelspotenzial zwischen der EU und der Südkaukasusregion beitragen. Derzeit erfolgt die technische und wirtschaftliche Konkretisierung des Projekts. Um die Transitrichtung des staatlichen Stromnetzes Georgiens zu entwickeln, wird der 10-Jahres-Plan für die Entwicklung des Stromübertragungsnetzes Georgiens jährlich aktualisiert (der neue Plan deckt den Zeitraum 2023-2033 ab).

Im Jahr 2021 unterzeichneten das Ministerium für Wirtschaft und nachhaltige Entwicklung Georgiens und die Deutsche Entwicklungsbank (KfW) eine Erklärung zur Untersuchung des Potenzials von grünem Wasserstoff in Georgien. In der Nationalen Regulierungskommission für Energie- und Wasserversorgung Georgiens haben bereits vorbereitende Arbeiten begonnen, die eine Art Grundlage für die Erstellung von Entwurfsdokumenten zur Unterstützung der Entwicklung von grünem Wasserstoff bilden werden.

Umfrage zum Bewusstsein für grüne Energie

Zum Hauptproblem (Frage) des ersten Modells mussten wir die Einstellung der georgischen Bürger (Befragten) zum Ersatz von Karbonatressourcen durch erneuerbare Energiequellen verstehen. Mithilfe des zweiten Modells wollten wir herausfinden, wie das georgische Bildungssystem junge Menschen über den Klimawandel und seine Ursachen aufklärt. Von Interesse war auch der Zusammenhang zwischen den Hauptthemen beider Modelle, die das Wissen über die Ergebnisse der Nutzung von Karbonat-Energieressourcen widerspiegeln und ermitteln. Indikatoren: Cronbachs Alpha, ANOVA und R-Quadrat wurden mit dem Programm berechnet.

Model I

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,752	,767	7

Model Summary

Model I	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.747a	.558	.550	.531

ANOVA^a

Model I		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	96,212	5	19,242	68,277	.000b
	Residual	76,093	270	,282		
	Total	172,304	275			

Model II

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,806	,820	7

Model Summary

Model II	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.803a	.644	.638	.524

ANOVA^a

Model II		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	134,181	5	26,836	97,753	.000b
	Residual	74,124	270	,275		
	Total	208.304	275			

Modell I ist relativ konsistent und robust, da Cronbachs Alpha 0,752 und ANOVA Sig 0,000b mit einem R-Quadrat von 0,558 (Mittelwert) beträgt, was zusammen mit Cronbachs Alpha und der Varianzanalyse teilweise die Notwendigkeit bestimmt, die Energieressourcen Karbonat zu ersetzen erneuerbare Energiequellen. Die Regressionsanalyse (R-Quadrat) zeigt, dass Fragen nach Modell I einen Einfluss von 56 % auf die Kernfrage 1.1 haben (d. h. 56 % Einfluss auf das Forschungsziel). Dies deutet darauf hin, dass weniger als die Hälfte der Befragten, aber immer noch ein erheblicher Teil, nicht begeistert von einem vollständigen und flächendeckenden Ersatz der Karbonatressourcen durch erneuerbare Energiequellen sind. Hier haben wir es eindeutig mit einem Mangel an Interessenvertretung und Verständnis für die mit dem Klimawandel verbundenen Risiken zu tun. Gleichzeitig sind die Ergebnisse dennoch positiv und akzeptabel, da es sich um die Meinung der Menschen handelt.

Modell II (im Vergleich zu Modell I) ist konsistenter und zuverlässiger, da Cronbachs Alpha 0,806 und die ANOVA 0,000b beträgt. Gleichzeitig beträgt der Einfluss von Modellfragen auf die Hauptfrage (Frage 2.3.) R Quadrat 0,669, d.h. fast 70 %. Dies deutet darauf hin, dass das Bildungsniveau einen erheblichen Einfluss (70 %) auf die Bedeutung des obligatorischen Ersatzes von Kohlenstoffbrennstoffen durch erneuerbare Energiequellen für die Erhaltung unseres Lebensraums hat (siehe Fragen und Antworten der Befragten im Anhang). Die Unzufriedenheit der Befragten mit der Ausbildung im Bereich grüne Energie ist darauf zurückzuführen, dass Studierende dieser Fachrichtung nur an der Technical University of Georgia studieren.

Abschluss

Nach dem Abschluss des DCFTA-Abkommens mit der Europäischen Union versuchen Regierung und Gesellschaft Georgiens seit 2014, die grundlegenden Anforderungen der Energiepolitik der Europäischen Union zu akzeptieren und umzusetzen. Gleichzeitig gibt es wichtige limitierende Faktoren wie: Finanzdefizit, Mangel an eigenen Energieressourcen, Probleme im Zusammenhang mit dem Technologietransfer und Risiken im Zusammenhang mit der Geopolitik aus Nachbarländern;

In vielen Schwellenländern, darunter auch Georgien, sind die Medien damit beschäftigt, sensationelle Fakten zu sammeln. Diese Situation trägt nicht dazu bei, den „Ärger vor der Tür“ (verursacht durch den globalen Klimawandel) zu beseitigen. Heutzutage sollten sich die Medien darauf konzentrieren, Informationen (erschreckende und alarmierende Fakten und Katastrophen) im Zusammenhang mit der sich verändernden Natur der Welt zu diskutieren. Vielleicht wird dies einen großen Teil der georgischen Gesellschaft beeinflussen und sie werden ihre Meinung (über Karbonatressourcen) und ihr Verhalten völlig ändern;

Aus Gründen des Gerechtigkeitsschutzes sollte der Stromsteuersatz je nach Menge der verbrauchten Energie differenziert werden. Energie, die oberhalb des festgelegten Niveaus verbraucht wird, muss zu einem progressiven Tarif vergütet werden, und Stromverbrauch, der unterhalb des festgelegten Niveaus liegt, muss ebenfalls zu einem degressiven Tarif vergütet werden. In Georgien galt während der COVID-19-Pandemie ein teilweise, aber immer noch ähnlicher Tarif, und zwar recht effektiv. Es ist

wünschenswert, die Bevölkerung durch differenzierte Tarife zum Stromsparen zu bewegen;

Veraltete Technologien für den Bau großer Wasserkraftwerke in Georgien, die erheblich ersetzt werden müssen. Die jüngsten beobachteten Veränderungen in der Natur (mehr Niederschläge, Überschwemmungen, Meeresspiegelveränderungen, terroristische Aktivitäten und mangelnde Qualifikation von Staudambbauern) stellen zusammen genommen die Gefahr deutlich höherer Risiken dar, die Entwicklungsländer und arme Länder (einschließlich Georgien) allein nicht verhindern können. Zu berücksichtigen sind auch die Proteste der georgischen Bevölkerung gegen den Bau eines großen Wasserkraftwerks;

Parallel zum Ausbau von Übertragungsleitungen und -stationen ist es notwendig, die bestehenden Anreizmechanismen für jene Firmen und Familienbetriebe, die versuchen, Wind-, Solar- und Wärmeenergieanlagen eigenständig zu installieren, deutlich auszubauen. Um dies zu erreichen, ist es auch notwendig, die Informationsvermittlung in der Bevölkerung über die neuesten Technologien zur Nutzung erneuerbarer Energiequellen zu stärken;

Das Endergebnis der Studie ist, dass in der georgischen Gesellschaft heute ein unbefriedigendes Maß an Wahrnehmung der extrem hohen Risiken im Zusammenhang mit dem Klimawandel herrscht, was die Menschen daran hindert, die dringende Notwendigkeit zu erkennen, karbonathaltige Energieressourcen durch erneuerbare Energiequellen zu ersetzen. Es sollte auch beachtet werden, dass nach Ausbruch des russisch-ukrainischen Krieges immer mehr georgischen Bürgern klar wird, dass die Abhängigkeit von ständigen Importen von Energieressourcen die Entwicklung des Landes in Frage stellen wird;

Sekundar- und Hochschulsysteme müssen sich zusammen mit den Medien an der Verbreitung wahrheitsgetreuer und transparenter Informationen über den Klimawandel auf der Erde und die Notwendigkeit, Karbonat-Energieressourcen zu ersetzen, beteiligen. Die Lehrpläne zur Eindämmung des Klimawandels in der Welt und in Georgien in weiterführenden und höheren Bildungseinrichtungen müssen vollständig aktualisiert werden. Dazu sollten die nicht bedingten und bedingten Verpflichtungen Georgiens gehören, wie sie im integrierten nationalen Energie- und Klimaplan Georgiens dargelegt sind.

EESTI ETTEVÕTJATE VALMISOLEK ARVESTUSALA PARADIGMA MUUTUSEKS¹

Maret Guldenkoh²; Uno Silberg³; Rando Värnik⁴

Arvestusalapoliitika ja arvestusalavaldkond on tuleviku suunas liikumas. Arvestada tuleb Euroopa Liidu komisjoni „Euroopa roheline kokkulepe“ programmiga ning kliimaneutraalsuse saavutamise raamistiku kehtestamisel seatud ettepanekuga muuta 2050. aastaks kliimaneutraalsus Euroopa Liidus õiguslikult siduvaks.

Arvestusalavaldkond laieneb ja lisaks harjumuslikele aruannetele tuleb peagi hakata esitama kestlikkusaruannet, milles avatakse mõjud nii keskkonnale, töötajatele kui ka kogu organisatsiooni süsteemsele juhtimisele. Ettevõtjad peavad olema valmis arvestusala paradigma muutuseks ning tagama kõik selleks, et majandustegevus oleks jätkusuutlik ning selleks peavad kõik ettevõtjad panustama siseriiklikku rohemajanduse toimimisse. Tulevikus on vaja üle minna reaalarajamajandusele, millega kaasneb masintöötlevate aruandlusüsteemide loomine ning masinloetavate aruannete edastamine nii riigile kui ka Euroopa Liitu.

Artikkel kajastab arvestusalapoliitika tulevikusuundi, millega kaasneb arvestusala paradigma muutus. Artikli eesmärgiks on välja selgitada ettevõtjate valmisolek arvestusala paradigma muutuseks. Artikkel hõlmab teemakohast teoreetilist ülevaadet, Eesti olukorda ja uurimuse tulemusi.

Majandustegevuse seos keskkonnaga

Selleks, et meid ümbritsevat keskkonda kaitsta peab kujundama säästvaid meetmeid ja rakendama erinevaid majanduspoliitilisi hoobasid. Poliitiliste otsuste vastuvõtmisel tagamaks keskkonnakaitsete eesmärgi tuleb arvestada, et need ei tooks kaasa keskkonnale negatiivseid tagajärgi. Seetõttu ei piisa vaid keskkonnamaksude kehtestamisest vaid tuleb teha koostööd erinevate meetmete kombineerimisel. (Keskkonnaministeerium, 2021) Euroopa Liit on pädev tegutsema kõikides keskkonnaga seotud valdkondades, nagu õhu- ja veereostus, jäätmehooldus, kliimamuutused. 2019. aastal sätestati *European Green Deal*. (European Commission, 2019)

Selleks, et parendada ja säästa meid ümbritsevat looduskeskkonda ei piisa vaid keskkonnamaksude kehtestamisest, vaid on vajalik kogu ühiskonna ühtne reageerimine ja loodusressursside jätkusuutlik kasutamine. Lisaks tuleb selle saavutamiseks vastu võtta nii riigisiseseid maksualaseid kui ka finantsvaldkonda käsitlevaid poliitilisi otsuseid. Looduskeskkonda tuleb hoida ja selle tegevuse säilitamiseks on ülemaailmselt

---

¹ Artikli täistekst on toodud publikatsiooni CD-l.

² Maret Guldenkoh, MBA, lecturer, Estonian Academy of Security Sciences and Tallinn University of Technology Estonian Maritime Academy, maretguldenkoh@gmail.com

³ Uno Silberg, Dr. (Econ) Estonian University of Life Sciences, uno.silberg@gmail.com

⁴ Rando Värnik, Prof. Dr. (Econ) Estonian University of Life Sciences, rando.varnik@emu.ee

vastu võetud mitmeid regulatsioone, mis kõik peavad tegutsema ühise eesmärgi nimel. Seetõttu on vajalik täita kõikide regulatsioonide sätteid ning võtta omaks tulevikusuunised tagamaks sellega jätkusuutliku elukeskkonna ja ka jätkusuutliku majandustegevuse.

Kestlikkusaruandluse vajalikkus

Kestlikkusaruandluse direktiiviga (CSRD) luuakse Euroopa Liidu kestlikkuse aruandluse standardid, millega ettevõtjatele kaasnevad aruandekohustused ja nad peavad teada andma kui suur osa nende käibest, kapitaliinvesteeringutest ja kuludest on vastavuses Euroopa Liidu kestliku rahastuse taksonoomiaga (European Commission 2022). Kestlikkuse aruandlus on saanud tuntuks kui ESG (*environmental, social, and corporate governance*) aruanne. Ettevõtjad peavad nüüd oma organisatsiooni üldised strateegiad uue paradigma vaates korrastama ja lisama sinna uut teavet, mis annaks pikemas perspektiivis laiapõhisema ülevaate.

Üleminek uuele strateegiale peab olema järele mõeldud ning nii riikide kui ka asutuste sisesed süsteemid peavad seda tagama. Kui strateegiline lähenemine on vale, võib see hoopiski kaasa tuua majandusliku kasu asemel kahju. Kestlikkusaruandlus (ESG) on CSRD direktiivi kohaselt kohustuslik ettevõtjatele mittefinantsteabe avaldamiseks ühtses aruandluses. Kestlikkuse aruandluse direktiivi eesmärk on luua raamistik ja juhised selleks, et teabe esitlemist saaks standardiseerida.

Nõuded kestlikkusaruande eesmärkide täitmisele on suured, näiteks teatud sektori ettevõtjad peaksid saavutama mingiks ajaks (null) süsinikujalajälje (Dann & Galer 2022, 10). Paljud ettevõtjad maailmas on juba vabatahtlikult kestlikkusaruandlust avalikkusele esitanud. Riigiti üritatakse ühildada kestlikkusega seotud aruandlust traditsioonilise majandustegevuse finants- ja maksuaruandlusega (Foltn & Holtzblatt 2022, 44). Kestlikkusaruandeid ja finantsaruandeid saab esitada nii eraldi kui ka integreeritult. Integreeritud aruandlus toob kaasa arvestusala paradigma muutuse.

Ettevõtjatel on ees uued väljakutsed ja neil tekib kindlasti vastuväiteid uute süsteemide kasutusele võtuks (Kinderman, 2020, 679). Nii või teisiti on vajalik kestlikkusaruandluse sisse viimine kõikjal ning üle-euroopalise digisüsteemide ühildamine aruandluse keskkonnaga. Selline digisüsteemide ühildamine ühtsesse keskkonda, mille kaudu on võimalik saada ettevõtja kohta nii finantsalast kui ka mittefinantsalast teavet, toob kaasa võimaluse hinnata ettevõtja jätkusuutlikkust pikemas perspektiivis.

Arvestusvaldkonna muutus Eestis

Euroopa Liidu arvestuspoliitika üheks eesmärgiks on riikide rahvuslikest eripäradest tulenevate erinevuste vähendamine selleks, et ühtlustada arvestusala aruandlust ehk selleks, et kõikjal EL saadaks finantsaruandlusest üheselt aru ning aruannetest tulenev oleks üheselt mõistetav ja läbipaistev. Seetõttu ongi Euroopa Liidus pidevas muutuses erinevad arvestusala aruandlusdirektiivid. (Güldenkeh, Silberg 2022, 123)

Nüüd tuleb ettevõtjatel keskenduda kestlikkuse direktiivi 2022/2464EU rakendamisele. CSRD direktiivi eesmärgiks on reguleerida ESG aruandlust selgemalt ja ulatuslikumalt

ning liikuda jätkusuutlikuma majanduse poole. Euroopa Liidus hõlmab 2023. aastal direktiivi nõue juba 11 600 ettevõtjat ja laieneb lähiaastatel 49 000 ettevõtjani. Eestis puutub selle direktiiviga otseselt kokku ligi 240 ettevõtjat, kuid kaudselt tunnetavad direktiiviga seonduvat kõik ettevõtjad nii Eestis kui ka Euroopa Liidus. (Kannistu 2021) Kestlikkuse aruande täpne maht ei ole veel selge, see lepitakse kokku eeldatavasti juulis 2023 (Klementsi 2023).

Avaliku huvi omavatele ettevõtjatele ei tohiks äriühingute kestlikkusaruandluse direktiiv (CSRD) üllatuseks tulla, kuna nad juba eelnevalt peavad tegevusaruannetes teada andma negatiivsed keskkonnamõjud ja muud olulised ettevõttesisesed poliitikad või raamistikud. Eestis on avaliku huvi üksuseid seitse, kes oma tegevusaruandes peavad andma täiendavat teavet kestlikkuse kohta. Direktiivi muudatus puudutab kõiki Eesti ettevõtjaid, kelle väärtpapieritega kaubeldakse Euroopa Liidu börsidel (neid on Eestis 33) ja Eestis registreeritud suurettevõtjaid, keda on Eestis 2020 aasta andmete põhjal ca 230. Lisaks puudutab see muudatus ka nende äriühingute koostööpartnereid, kuna äriühing peab avalikustama võimalikud kahjulikud mõjud seoses oma väärtusahelaga, sealhulgas tema enda tegevuse, toodete ja teenuste, ärisuhete ja tarneahelaga seotud peamised tegelikud või võimalikud kahjulikud mõjud keskkonnale. Samas peab riik tagama digitaalsed keskkonnad aruannete esitamiseks, millega omakorda kaasnevad suured väljaminekud riigieelarvest. (Rahandusministeerium 2021)

Direktiivi 2022/2464 kohaselt peab liikmesriik olema suuteline vastu võtma masinloetavat aruandlust, mis peab olema direktiivis sätestatud vormingu kohane. Vastavalt loodavatele standarditele, mis rakenduvad otsekohalduvate määrustena, peab olema ettevõtjatel saadav kestlikkuse informatsioon masinloetav. See tähendab, et direktiivi üle võtmine ning rakendamine näeb ette väga mahukaid arendustöid riigile, riigi arendustööde maksumuse esialgne hinnanguline suurusjärk on 1,65 miljonit eurot ning digitaalsete süsteemide ellu viimine ja testimine võtab aega. (Rahandusministeerium 2021) Kõik tulevikumuudatused toovad kaasa olemasoleva arvestusvaldkonna paradigma muutuse. Uus paradigma on hoopiski laialdasem ja hõlmab tavapärasele majanduskeskkonna indikaatorite kaasamisele ka keskkonda, inimesi ja äriühingute juhtimispõhimõtteid. Ühtne digitaalne aruandlusplatvorm toob kaasa muutused aruannete esitamises.

Arvestusalapoliitika paradigma muutuse toob kaasa ka rakendatav „*Country-by-country reporting*“, mis tuleneb BEPS artiklist 13 ning käsitleb seda, et suurkontsernid, kelle konsolideeritud tulu ületab 750 miljonit aastas, peavad avalikustama tulumaksualast teavet käsitleva aruande, mis peab samuti olema masinloetav (OECD 2021). Reaalajamajanduse visiooni aastateks 2020-2027 üheks eesmärgiks on tehniliste võimaluste loomine selliselt, et saaks tõsta ettevõtlusandmete kvaliteeti ja kättesaadavust ning võimaldada ka nende andmete reaajas vahetamist erinevate osapoolte vahelistes suhetes (Majandus ... 2020).

Selge on, et aruannete liiduülene standardiseerimine ja masinloetavalt esitamine ning kestlikkusaruandluse sisse toomine toob kaasa arvestusalapoliitikas uue paradigma, mida kõik raamatupidamiskohustuslased peavad üle võtma ja tulevikus arvestama.

Metoodika

Selgitamaks välja Eesti ettevõtjate valmisolekut arvestusala paradigma muutuseks (sh kestlikkusaruandluse, digitaliseerimiseks valmisolek ja reaalarajamajandusele ülemineku) viidi läbi küsitlus ettevõtjate seas. Küsitlusest jäeti välja mikroettevõtjad, sest 2021 aastal läbi viidud uuringust selgus, et mikroettevõtjatel puudub suutlikkus nii andmete digitaliseerimiseks kui ka üleminekuks andmete automatiseerimisele (Güldenkoh, Silberg 2022, 131) ja väikeettevõtjad, sest kui üks mikroettevõtja kategooriale sätestatud nõue ei ole täidetud, siis kuulub ettevõtja juba väikeettevõtja kategoorias, ning nendelt saadud tulemused võivad autorite hinnangul suurem määral ühtida mikroettevõtjate seas tehtud uuringu tulemustega.

Küsitluse üldkogumisse jäid keskmise suurusega ettevõtjad ja suurettevõtjad. Registre ja Infosüsteemide Keskuse info põhjal, mis on arvatud 2021. aastal esitatud majandusaasta majandusnäitajate tulemusel, on Eestis suurettevõtjaid 210 ja keskmise suurusega ettevõtjaid 1049 (Registrite ... 2023a). Küsitluse kaasati kõik uuringu üldkogumisse arvestatud ettevõtjaid. Küsitluses kasutati vaid kinniseid küsimusi (19), mõõtmiskaalana kasutati Likerti skaalat. Küsimustikule vastas 43% valimist. Saadud vastuseid saab pidada usaldusväärseks ja need iseloomustavad valimi kategooria ettevõtjate suhtumist. Arvutati keskmine väärtus kokku ja eraldi nii keskmise suurusega kui ka suurettevõtjate keskmine väärtus skaalal.

Tulemused

Analüüsist tuleneb, et enamuse küsitlusest on veendunud, et majanduse jätkusuutlikkuse tagab „green growth“ ja „green economy“ ja on nõus teooriast selgunud asjaoluga, et ESG raamistik aitab tõsta nende organisatsiooni mainet ja suurendada majandustegevuse jätkusuutlikkust, samas ei oska nad selgitada kas kaasaksid ESG strateegia eesmärkide seadmisel finantsjuhte. Enamuse ei poolda keskkonnamaksude kehtestamist, pigem saab nende vastuste põhjal väita, et pooldatakse tootmise ja tarbimisega kaasnevat keskkonnamaksu vähendamist, mis ühtib ka teoreetilise osa tulemustega. Ollakse arvamusel, et ESG nõuete rakendamine on pigem kulukas ja ollakse kõhklevad seisukohal kas ollakse valmis kestlikkusaruandluse esitamiseks ja arvestusala toimivateks muutusteks.

Keegi vastanutest ei arva, et ESG nõuete rakendamisega kaasneks neile mainekahju. Pigem jäädakse neutraalsele seisukohale ESG teabe vabatahtliku avaldamise kohta, samas suurettevõtjate vastuste põhjal saab väita, et nõustatakse sellega, et on varem vabatahtlikult ESG teavet avaldatud. Suurettevõtjad on ESG teavet avaldatud nii aastaraamatus kui ka majandusaasta aruande tegevusaruandes ja nad on veendunud, et digitehnoloogia abil integreeritud aruandlus toob kaasa arvestusala paradigma muutuse.

Kõik vastanutest on ühel meelel, et riik peab üles ehitama efektiivse ja kulutõhusa süsteemi kestlikkusaruandluse masinloetavana esitamiseks ning leiavad 100%-liselt, et riigipoolsed toetusmeetmed digisüsteemidele üleminekuks on neile vajalikud. Samuti on ettevõtjad veendunud, et andmebaaside digitaliseerimine ja ühtne standardiseerimine lihtsustab aruandluse esitlust. Ühe süsteemi kaudu reaalarajaste aruannete esitamine

vähendab organisatsiooni halduskoormust kõikide suurettevõtjate hinnangul, samas keskmise suurusega ettevõtjad jäävad pigem ootavale seisukohale. Kõik vastanud on nõus, et väikeettevõtjad on võimelised kestlikkusaruandluse põhimõtteid omaks võtma, kuid kindlasti vajavad nad nii kestlikkusaruandluse kui ka reaalamajanduse visiooni rakendamisel riigipoolseid toetusmeetmeid.

Kokkuvõte

Analüüsist järeldub, et keskmise suurusega ettevõtjad ja suurettevõtjad Eestis on veendunud, et integreeritud aruandlus koos digitehnoloogia reaalamajanduse rakendamisega toob kaasa arvestusala paradigma muutuse. Suurettevõtjad on selleks valmistunud juba pikemat aega ning nendel on valmisolek CSRD direktiivi rakendamiseks ja ESG aruandluse esitamiseks, sest nad on juba vabatahtlikult avalikkusele esitanud informatsiooni väljaspool finantsaruandlust toimunud tegevuse kohta.

Läbi viidud uuringuga selgusid vastajate hoiakud nii kestlikkusaruandluse kui ka sellega kaasnevate muutuste osas. Ühene hoiak oli selles, et riigipoolsed toetused digisüsteemidele üleminekul on vajalikud ning väikeettevõtjad ei suuda ilma toetusmeetmeteta arvestusala paradigma muutusi rakendada.

Käesoleva artikli autorid on veendunud, et praegu kehtivad süsteemid, kus ettevõtjad peavad esitama mitmeid aruandeid erinevatele asutustele, suurendavad nende tegevuskulu ja halduskoormust ning ühtne digitaalne platvorm, kuhu tuleks esitada vaid üks aruanne, millest siis omakorda teavet saavad kõik huvitatud isikud, peaks vähendama ettevõtjate halduskoormust. Autorite veendumust kinnitas ka teostatud uurimus.

Eelpooltoodust tulenevalt jõudsid artikli autorid järeldusele, et esmalt tuleks lahendada avaliku sektori andmete vahetus reaalamajanduse ja avaliku sektori vahel. Autorid on veendunud, et automatiseerimine lihtsustab finantsarvestust ja ka raamatupidajate, kes igapäevaselt, finantsarvestusega tegelevad, tööd. Kestlikkusaruandluse kõikidele kohustuslikuks muutmise ja reaalamajanduse visiooni ellu viimise planeerimisel tuleb arvesse võtta ettevõtjate suutlikkust üle minna automatiseerimisele. Seetõttu tuleb esmalt toetada suurettevõtjate seas kestlikkusaruandluse esitamise digitaliseerimist ning alles siis kui süsteemid on kontrollitud ja toimivad tõrgeteta, minna üle järgmise kategooria ettevõtjate aruandekohustusele.

TÕHUSAM TERVISHOIUSÜSTEEM LÄBI MODELLEERIMISE¹

Ebe Nõmm²

Sissejuhatus

Selle teadusliku artikli eesmärk on tuvastada kõige optimaalsem tervishoiu rahastamismudel, mis sobib riigi ainulaadse tervishoiu kontekstiga, keskendudes samal ajal traditsioonilise tervishoiu killustatud ja kuluka pakkumise ületamisele. Antud uurimistöö ülesannete hulka kuulub erinevate riikide ja keskkondade hindamine ja võrdlemine, et välja selgitada kõige tõhusam mudel, tehingukulude vähendamine ning agentide ja nende motivatsioonide ning otsustusstiitatsioonide analüüsimine agentide teooria ja mänguteooria abil. Eesmärgi ja ülesannete saavutamiseks viisin läbi põhjaliku tehingukulude teoorial põhineva uuringu, mis selgitab, kuidas ebaefektiivsed lepingud võivad viia ebaefektiivse tervishoiusüsteemi. Lisaks kasutasin agentide teooriat, et mõista erinevate tervishoiu rahastamisega seotud sidusrühmade motivatsiooni, ja mänguteooriat, et analüüsida otsustusprotsesse, mis viivad sotsiaalselt ja individuaalselt kasulike tulemusteni. Uuringu empiirilises segmendis võtsin aluseks OECD iga-aastase tervishoiu andmebaasi 2016-2019 andmed. Selle uuringu andmekogumi uurimiseks kasutasin mitmesuguseid analüütilisi tööriistu, sealhulgas kirjeldavat analüüsi, andmete visualiseerimist, korrelatsioonianalüüsi ja hüpoteeside testimist. Analüüsitulemustest selgus neli tervishoiu finantsmudelit erinevate näitajatega ja erineva mõjutasemega. See uuring annab väärtuslikke teadmisi tervishoiu kõrgematele juhtidele ja poliitikakujundajatele, et nad saaksid teha teadlikke otsuseid ja juhtida oma organisatsioone tõhusamate ja tulemuslikumate tervishoiu rahastamismudelite poole.

Kokkuvõtteks võib öelda, et käesolev uuring täidab uurimislünga ja käsitleb kesket uurimisküsimust, analüüsides põhjalikult tervishoiu rahastamise mudeleid. Tulemused rõhutavad tehingukulude vähendamise ja erinevate sidusrühmade motivatsiooni mõistmise olulisust tõhusamate ja tulemuslikumate tervishoiutulemuste saavutamiseks. Riigid saavad liikuda integreerituma ja kulutõhusama tervishoiusüsteemi poole, rakendades selles uuringus tuvastatud kõige tõhusamat mudelit.

Tervishoiusüsteemid: neli põhimudelit

Tervishoiukulude kasv ei suuda inflatsiooniga sammu pidada. Covid-19 pandeemia sundis valitsusi tegema suuri kulutusi vaktsineerimisprogrammidele ning investeeringutele tervishoiu infrastruktuuri ja personali. Kuid kuidas kavatsed valitsus säilitada või suurendada kulutusi, et lahendada mitte-Covid-ravi mahajäämus ja lahendada ülemaailmsest majanduskasvu aeglustumisest tingitud personaliprobleemid? Maailmapank eeldab, et 2023. aastal tõusevad tervishoiu kogukulud (avaliku ja erasektori kulud kokku) nominaalväärtuses USA dollarites 4,9%, mis on tingitud kulude ja palkade suurenemisest (reaalarvestuses aga kulutused vähenevad, sest ei saa inflatsiooniga sammu pidada). 2022. aastal alanud muster jätkub aastal 2023, mis on seega teine

¹ Artikli täistekst on toodud publikatsiooni CD-l.

² Ebe Nõmm, Estonian Business School (EBS), doktorant, nomm.ebe@gmail.com

järjestikuse reaalarahastuse vähenemise aasta. Tulude ja kulude vahel on lõhe. See sunnib tervishoiuteenuse osutajaid tegema raskeid otsuseid tervishoiuteenuste osutamise osas, vähendades vähemolulisi teenuseid ja pikendades ravijärjekordi. OECD andmed näitavad, et pärast ülemaailmset finantskriisi aastatel 2008–2009 langesid kulutused kõige enam ennetavale hooldusele ja ravimitele. Seega tuleks olla väga ettevaatlik, et sama muster ei korduks (The World Bank, 2023).

Maailma Terviseorganisatsioon (2010) rõhutab funktsionaalse tervishoiusüsteemi kolme põhieesmärgi saavutamise tähtsust: inimeste tervena hoidmine, haigete ravi ja perede kaitsmine raviarvete põhjustatud rahalise hävingu eest. Kuna riike on rohkem kui 200, juhin tähelepanu selle uuringu piiratusele, uuring ei puuduta kindlasti mitte kõiki kasutusel olevaid süsteeme, et mõista, kuidas riigid tervishoiusüsteemiga hakkama saavad. Keskendusin neljale põhisüsteemile, mis ühendavad tervishoiusüsteemide kõik kohalikud variatsioonid (Reid, 2010). Tervishoiusüsteemid on rajanud vaid arenenud tööstusriigid, mida on kokku umbes 40 maailma 200 riigist (Raid, 2010). Tervishoiu rahastamismudel ja raviasutuste kompensatsioonipoliitika on tervishoiusüsteemi kõige fundamentaalsemad ja olulisemad teemad (Luc L. Hagenars, Niek S. Klazinga, Michael Mueller, David J. Morgan, Patrick P.T. Jeurissen, 2017). Tervishoiurahastamise põhimudelid on: Beveridge'i mudel, Bismarki mudel, riikliku ravikindlustuse mudel ja nn. taskumudel (ise maksmine).

Milline mudel on optimaalne?

Sellele küsimusele vastamiseks uurisin kogu olemasolevat teavet, mis mul õnnestus kätte saada. Tulemused sõltuvad lähteandmetest. Igal riigil on oma lähtepunkt ja kontekst, seega on tõhususe parandamise ja tulemuslikkuse säilitamise sammud erinevad. Näiteks postsotsialistlikes riikides oli tervishoiuga seotud põhiprobleem seotud neutraalsuse puudumisega sektoris tegutsevate era- ja avaliku sektori üksuste vahel (Reibling, Ariaans, Wendt, 2019). See tõstatab veel ühe küsimuse: milline mudel annab riigi eeldustest olenevalt parima tulemuse? Seetõttu võivad märgistamissüsteemid olla heidutatavad. Usaldusväärsele eelarvepoliitikale tuginedes tuleks tsüklivastaseid kulutusi paremini ette valmistada ebakindluse ja järgmise kriisi jaoks (WHO, 2016). Lõpuks on see kõik tõhususe parandamiseks, rõhutades tervishoiu rahastamissüsteemi tõhusa juhtimise tähtsust, mis on ülioluline (Leiter, Theurl, 2021).

Meetodika

Riigid kasutavad erinevaid tervishoiu rahastamismudeleid. Neli põhilist süsteemi on: Beveridge'i mudel, Bismarcki mudel, riikliku ravikindlustuse mudel ja nn. taskumudel (ise maksmine) (Reid, 2010). Eesmärk oli saada pilt sellest, kuidas 200 erinevat riiki korraldavad tervishoidu lähtudes kohalikest eripäradest.

Selle artikli algidee koosneb nelja põhimudeli taustast ja jagab nende nelja rühma vahel kõiki ca 200 riigi andmeid. Selleks saame analüüsida nelja mudeli andmeid erinevate näitajate kaudu. Selle analüüsi tulemus näitab, milline süsteem oleks parim.

Eesmärgi saavutamiseks sai koostatud kolm hüpoteesi:

Hüpotees 1: valitsemissektori kulutused elaniku kohta eurodes, ostujõu pariteet ja tervishoiukulud (% SKT-st) on olulised.

Hüpotees 2: valitsemissektori kulutused elaniku kohta eurodes, ostujõu pariteet ning kaupade ja teenuste eksport / protsent sisemajanduse koguproduktist (SKT) on olulised.

Hüpotees 3: valitsemissektori kulutused elaniku kohta eurodes, PPP IKT juurdepääsu ning leibkondade ja üksikisikute kasutus.

Uurimisküsimuse jaoks olen välja toonud kolm peamist tervisesektorit mõjutavate motivatsioonitegurite rühma:

1. Riigi võime panustada tervisesse
2. Riigi majandusvabaduste väljendaja
3. Riigi innovatsiooni taseme väljendaja

Arutelu

Kõigi riiklike ja eraasutuste kulutused tervishoiule on pidevalt kasvanud. Näiteks moodustab see praegu USA-s 18,3% SKT-st ja peaks 2050. aastaks kasvama 33% ni (WHO 2023). 2013. aastal kulutati EL-28 riikides 1353 miljardit eurot ja 2017. aastal 1481 miljardit eurot, mis tähendab 11,7% kasvu. Loogiline järeldus on, et kõige rohkem kulutavad tervishoiule riigid, kus on suurim rahvaarv ja kõrge majandusareng. (EUROSTATI andmebaas). Aastatel 2013–2017 on kulutuste suurim kasv (rahvaarvu järgi) kõige väiksemates riikides, nagu Malta (50%), Eesti (33%), Läti (31%) ja Leedu (27%), aga ka suuremates riikides. (kuid väesemad) riigid nagu Rumeenia (30%) ja Bulgaaria (27%). Tervishoiukulud vähenesid vaid Kreekas. (EUROSTATI andmebaas).

Regressioonanalüüsi tulemused

Valitsussektori kulutused mõjutavad tervishoiukulusid (% SKT-st) 0,89 ühikut, mis on väga suur võrrelduna kaupade ja teenuste ekspordiga (% SKT-st) 0,21 ja PPP IKT juurdepääsuga 0,15. Kokkuvõttes selgub, et valitsemissektori kulutuste kõikumine elaniku kohta eurodes mõjutab tervishoiukulusid (% SKT-st) ja muutuvaid näitajaid samases suunas. (Tabel 2).

Tabel 1. Koefitsiendid ^{a,b}

Mudel	Standardiseerimata koefitsiendid		Standardiseeritud koefitsiendid	t	Sig.
	B	Std. viga	Beeta		
(Konstant)	-4305.597	377.472		-11.406	<.001
Tervishoiukulud % SKT	641.022	19.498	.894	32.877	<.001
Kaupade ja teenuste eksport %_SKT	12.318	1.508	.211	8.169	<.001
PPP IKT juurdepääs	26.621	4.710	.152	5.652	<.001

^a Sõltuv muutuja: Valitsussektori kulutused elaniku kohta eurodes

^b Koostanud autor.

Tulemus ja järeltus

Tabel 2. Mudelite ja tegurite vaheline seos^a

Mudelid	Motivatsiooni tegur 1	Motivatsiooni tegur 2	Motivatsiooni tegur 3
Beveridge mudel (Beveridge)	Väga tugev positiivne	Nõrk positiivne	Nõrk positiivne
Bismarck mudel (Bismarck)	Väga tugev positiivne	Nõrk positiivne	Nõrk positiivne
Riikliku ravikindlustuse mudel (NHI)	Väga tugev positiivne	Nõrk positiivne	Nõrk positiivne
Taskumudel (ise maksmine) (OUP)	Väga tugev positiivne	Nõrk positiivne	Nõrk positiivne

^a Koostanud autor.

Kokkuvõtteks võib öelda, et see põhjalik uurimus on läbi viinud nelja erineva tervishoiu finantsmudeli põhjaliku analüüsi, kasutades erinevaid näitajaid. Uuringust selgus, et kõik need näitajad mängivad erineval määral rolli tervishoiu rahastamise mudeli tõhususe ja tulemuslikkuse kujundamisel. Tulemused heidavad valgust pöördelistele elementidele, mida tuleb mudelite täiustamiseks ja nende funktsioonide optimeerimiseks täiendavalt käsitleda.

Selle analüüsi käigus rõhutab uuring nii poliitilise kui ka tehnilise suutlikkuse asendamatu väärtust mis tahes tervishoiu rahastamise mudeli rakendamisel. Selgub, et nende mudelite rakendamise edukus sõltub oluliselt nende võimete ja vajalike rahaliste võimaluste koosmõjust.

Oluline on mõista, et tervishoiuteenuste kättesaadavust mõjutab majanduslik suutlikkus. Kuid erinevalt teistest sektoritest on tervishoiusüsteem valdkond, kus kogukond ei saa endale lubada pettumust turujõududes. Nendel juhtudel eeldatakse, et poliitiline sekkumine parandab turutõrkeid, suunates süsteemi turuedu poole.

Lõppkokkuvõttes tõstab uuring esile koostöösuhte vajaduse kapitalistliku kasu ja sotsialistliku ühtekuuluvuse vahel (Reisman, 2017). See keeruline tasakaal moodustab eduka tervishoiu rahastamismudeli nurgakivi, ühendades kapitalismi tõhususe sotsialistlike süsteemide poolt toetatud omakapitali ja juurdepääsuga.

See uuring on oluline samm tervishoiu rahastamismudelite mõistmise ja täiustamise suunas. Tulemused pakuvad praktilisi teadmisi, mida tervishoiujuhid, poliitikakujundajad ja administraatorid saavad kasutada oma lähenemisviisi täiustamiseks tervishoiu rahastamisele, liikudes seeläbi integreerituma, tõhusama ja kulutõhusama tervishoiusüsteemi poole.

SAUNA EXPERIENCES IN ESTONIA, BALTIC STATES AND NORDIC COUNTRIES¹²

Matti Raudjärv³ (MR)
University of Tartu⁴

Introduction

Sauna and the customs and use of sauna have been in esteem and topical in Estonia for centuries. However, we can state that using saunas gathered new momentum in Estonia during the second half of 1960s and the first half of 1970s. It became popular with building summer houses mainly for seasonal use where a sauna was an important part of the building. The saunas built and seen in Finland somewhat served as a model. Thus we also started to characterise this type of sauna with the term Finnish sauna.

Finnish sauna is characterised by a tradition of a thousand years and simplicity. The air in sauna is hot and dry, moisture is briefly added by throwing water on the stones of the heater. A sauna is heated until the temperature is 65–95 °C, and the platform has several steps which allow people to choose different temperatures. After each time spent on the sauna platform people can cool themselves with cool water (depending on what is available: shower, bath, pond, stream, river, lake, sea) or in a fresh snowdrift or in the fresh air. The Finnish sauna is intended for longer relaxation.

We can state that an integrated, serious and healthy attitude towards sauna and use of sauna is an issue of cultural policy and eventually economic policy.

The aim of this article is to present the idea of the Year of Sauna also here to our readers and authors (certainly based extensively on and referring to the web site of the Year of

---

¹ The full article is available on the CD enclosed with this publication.

² The idea of the Year of Sauna-came from the journalist Rein Sikk, the organizer is MTÜ Eesti Maaturism (the Estonian Rural Tourism Organization) and “pusher” the *Maaleht* newspaper. Among other things, the Estonian Rural Tourism Organization has developed the Estonian Sauna Map Network in the couple of recent years. During the sauna training at the Lammasmäe Holiday Centre in Kunda, Lääne-Virumaa on 4 May 2022, sauna activists who are members of the organization decided to declare 2023 the Year of Sauna.

On 31 January 2023 the author of this article called the author of the idea of the Year of Sauna, Rein Sikk on the phone, and informed him of the publishing of this article in our journal. He was glad to hear it. I also got the permission (copyright!) to use the logos of the Year of Sauna and other logos in this journal.

³ MR has been a modern sauna user for 50 years (1973–2023). MR considers his earlier period of 20 years of using sauna in 1953–1973 a preliminary sauna use period compared to the quality and possibilities of modern saunas (see also the related links and the summary in English of this article).

⁴ *Emeritus* of the area of Social Sciences, in addition, Chairman of the Management Board, Managing Director of the publishing, conference organisation, consultation and training company Mattimar OÜ, with the main seat at the villa – home office – in Tallinn, from time to time also at the branch home office at the Kaasiku Farm in Lääne-Virumaa and branch home office in Pärnu; contact information: e-mail addresses: mattir@mattimar.ee and matti.raudjarv@ut.ee; Tel.: 56 666 357.

Sauna) and show briefly (which is also our aim) that the people related to the publishing of our journal have been active sauna users for a long time already.

The research tasks for the achievement of this goal are as follows:

- to characterise briefly the activities in the Baltic and Nordic countries and by the International Sauna Association (ISA);
- to give an overview of the personal sauna experience of the author of this article in Estonia and at other places;
- to describe the basic knowledge of sauna and use of sauna;
- to encourage Estonians to preserve and promote the UNESCO intangible cultural heritage of humanity – the smoke sauna.

The author of this article (MR), while respecting the author of the idea of the Year of Sauna, founders of the Kadrina Sauna Club, the Estonian Rural Tourism Organization, the *Maaleht* newspaper and positive activities of other communities in Estonia, has been an active sauna user in our sauna scene together with his friends already since the beginning of 1970s.

* * *

As a comment: The Estonian Minister of Foreign Affairs Urmas Reinsalu participated in the 59th Munich Security Conference in Germany (on 17–19 February 2023) where he met with the Japanese Minister for Foreign Affairs Yoshimasa Hayashi and thanked Japan for taking initiative together with the U.S.A. and other G7 countries and countries with similar positions in helping Ukraine and coordinating the assistance. They also discussed increasing close cooperation, particularly in the field of digitalisation. Reinsalu also welcomed the **New Security Strategy of Japan which emphasized achievement of closer cooperation with the Nordic and Baltic countries.**⁵

A potential association of the Nordic and Baltic countries is talked about from time to time but often the conclusion is that these two groups of countries are still different, some countries have belonged to Western Europe and others to Eastern Europe. Yes, it used to be so but not because of Estonia, Latvia and Lithuania. Such belonging to Eastern Europe and Soviet occupation have been caused by the very countries who are currently emphasizing this difference. Maybe this narrow-mindedness will be overcome in the course of time if things and the situation are considered more broadly and thoroughly.

* * *

*MR: If already a security strategy includes Nordic and Baltic countries together, we could treat these countries together also in other fields, such as economy, etc. We could surely talk here about joint activities of the Baltic-Nordic countries (or the Baltic states and the Nordic countries) in the field of **sauna and use of sauna** at least within ISA, if necessary.*

---

⁵ BLOG | Ursula von der Leyen: the allies will have to double the military support to Ukraine to achieve the full failure of Putin's imperialist plans. Ohtuleht.ee. 18.02.2023

1. Sauna has an important role in Estonia and other Baltic states, the Nordic countries but also in the broader meaning internationally

Estonians are a sauna nation – the first written records of sauna date here already from the beginning of the 13th century in North Estonia. While homes have mostly smaller Finnish saunas which are often heated with electricity, particularly in a city, the spas and tourism farms offer very different and interesting ways to use sauna.

Estonians like saunas so much that they have built them into buses and even into a tank of an old fire-fighting truck, also on rafts where people throw water on the heater, enjoy the company and jump into the river or lake water during rafting. Tourism farms in rural areas may have peculiar sauna customs: you can, for instance, try a sweating tent or a cave or forest sauna. Smoke sauna offers an excellent opportunity to experience ancient traditions, it is heated for approximately a half a day and then one usually spends hours in the sauna. It is not necessary to use soaps or gels as the body becomes clean anyway with repeated throwing of water on the stones, whisking and cooling off. People also praise sauna for making both body and mind clean and light.

Every Estonian spa has a proper sauna complex – in a salt sauna you can scrub your body, a steam sauna is good for your respiratory tract during cold winter, an infrared sauna has an impact on the inside of the body and an aromatherapy sauna is a place for enjoyable relaxation.

Besides Estonia, sauna and the use of sauna are popular and the subject is topical also in other Baltic states – Latvia and Lithuania, and also in the international sense. For instance, on the initiative of Lithuanians, the **XVI International Sauna Congress was organised in Trakai, Lithuania by the Lithuanian Sauna Academy from 30 May to 1 June 2014.**

Also the Nordic countries are sauna countries: Finland, Sweden, Denmark and Norway are members of ISA. Google searches showed that there are enough saunas in homes and summer houses and also in hotels and spas also in Iceland, Åland, the Faeroe Islands and Greenland. A Nordic sauna contains all primal elements of nature, e.g. fire, air, water and earth – hot steam, whisking, cooling off in water or snow and pampering of skin with herbal infusions and creams.

The Nordic countries (poetically also the Norse) is an area which includes Iceland, Norway, Sweden, Finland and Denmark together with Åland (an autonomous county of Finland in the Baltic Sea with a Swedish-speaking population and Swedish as the only official language), the Faeroe Islands (an autonomous part of Denmark in the Northern part of the Atlantic Ocean) and Greenland (an autonomous part of the Kingdom of Denmark in the American continent).

ISA, the association of the sauna organisations and sauna enthusiasts of the world, held another Sauna Congress in cooperation with the Swedish Sauna Academy on the initiative of Swedes on the border between Sweden and Finland, in Haaparanta and Tornio: namely, **on 7–10 June 2018 the XVII International Sauna Congress on the subject “MIDNIGHT SUN and SAUNA” took place in Sweden.**

Last year, Germans were the organisers: **the XVIII International Sauna Congress took place in Stuttgart, Germany on 25–27 October 2022**. Approximately 200 people of 16 nationalities participated.

Thanks to the Estonian Rural Tourism Organization, Estonia finally became a member of the Sauna Association of the world before the Estonian Year of Sauna 2023. The decision so important for Estonians as sauna people was adopted in Copenhagen on 18 June 2022 by Board members of the Sauna Association ISA (International Sauna Association, founded in Germany in 1958 / the founder members were: Austria, Japan, Germany and Finland/; the current president is Risto Elomaa from Finland). Thus Estonia became the 21st member of the association of sauna nations and countries of the world. As at 16.01.2023, ISA had already 27 member organisations (four founder members, 14 national members, nine associate members and two honorary members (individual members).

All sauna enthusiasts have always been welcome at these magnificent sauna events – congresses. The programme has allowed participants to choose between subjects in the work of the Congress according to their interests: by choosing between lectures, workshops and seminars on the subjects of sauna and health; history and culture of sauna; technologies in sauna; or sauna architecture.

2. Personal sauna experience of the author of the article in Estonia and at other places

The author of the article owns the following personal saunas: three Finnish saunas heated with wood and one smoke sauna heated with wood. All saunas are heated from the steam room. All these possibilities for sauna use have also been shared with friends and both the construction and use periods of each sauna bring to mind nice memories.

Thus, the main sauna, “MR’s Finnish sauna at home” at Pirita-Kose is already **50 years old** by the summer of 2023 and we can celebrate the anniversary of half a century of the MR’s sauna. And what’s more:

- in 1993-1995 a smoke sauna was designed (following the model of the smoke sauna at the Soera Farm Museum on Hiiumaa) and built to the property in Tallinn in 1995; and in October 1995, after another fellowship period in Kiel, we used the smoke sauna and whisked there for the first time with my father. Thus, in autumn 2023, the **smoke sauna will already be 28 years old**, in 2025 it will be 30 years old;
- In the course of establishing a forest farm during the regaining of independence of the Republic of Estonia and restitution of lands, a Finnish sauna was built to the summer house – home office (in 2000), so **by now the sauna of the forest farm has been in use for 23 years already** and will be 25 years old in 2025;
- in 2016-2017 when MR ended his active activities on the basis of a contract of employment with the University of Tartu on 31.08.2017 (in the Pärnu College the authorisation agreement ended in 2019), a Finnish sauna was built in the Pärnu

apartment (home office) – the steam room is also used as a laundry drying room), by now **about six years old**, will be 10 years old in 2028.

The actual sauna geography of MR has never been very wide (let us regard it as medium or a little higher). **As not all saunas from the long period are not remembered, the number of different saunas visited may be actually more than 80. During the 50 years in Estonia, more than 80 different saunas have been used, in many of them repeatedly.**

The author of this article values Estonian saunas highly – the quality is not always the same but this is no problem. Sometimes the only differences are in the construction (e.g. optimal height of the steam room) but this is probably caused by certain lack of knowledge. There are 15 counties in Estonia, saunas of two counties, the Põlva and Rapla county, have not been visited yet.

Outside Estonia, the author of this article has visited **saunas in Latvia, Hungary, Kazakhstan, Finland, Russia, Ukraine, Turkey and Greece**. Although I have delivered lectures about five weeks every year for four years (2014–2017) at the universities of Tbilisi, Georgia (Georgian Technical University, Kutaisi State University) (some lectures also at the Telavi State University and Zugdidi State University) and supervised workshops and given consultations (Tbilisi State University) and have also participated and made presentations at the annual conference (Georgian Technical University, Kutaisi State University) and published papers in their scientific journals, I have unfortunately not visited saunas in Tbilisi. This is rather strange but my friends in Georgia are not very interested in saunas. As I have been elected/appointed as a visiting professor of two universities there, **I hope to correct this mistake during my next visit to Georgia and visit saunas in Tbilisi, Georgia.**

The Year of Sauna⁶ in Estonia has been dedicated to everybody who has sauna in the soul: we will remind you of (old) sauna customs, contemplate over sauna culture and highlight companies who provide public sauna services. The initiator of the Year of Sauna is the Estonian Rural Tourism Organization – many events will be organised.

3. What is the basic knowledge of sauna and use of sauna you should have? Estonian smoke sauna as UNESCO intangible cultural heritage of humanity.

According to the organisers, the aim of the Year of Sauna is to promote healthy and social sauna culture. It is good to remember that over the years, problems of body and soul have been treated in sauna – originally in a smoke sauna – people have communicated with souls of ancestors, met friends, delivered babies and washed the dead. The idea of a smoke sauna was also to let old things go.

One should know the following about sauna!

---

⁶ [<https://www.puhkaeestis.ee/et/puhka-eestis/2023-on-eestis-sauna-aasta-loe-mis-tulemas-on>] 26/12/2022

People have never gone to sauna without a whisk and this tradition has fortunately not disappeared even now – a whisk helps to excrete toxins, massages the body, stimulates circulation and accelerates metabolism. A whisk can be made from twigs of many trees and bushes and from plants: juniper, birch, oak, linden and also others, and when making a whisk also a secret wish can be said into it, e.g., an expectation to get rid of a disease. Before whisking, the whisk should be pulled slightly over the heater, then the leaves become soft, all essential oils are released, and the skin gets a good beating.

And certainly the contrasting activity is a part of the sauna, e.g. jumping into a snow drift or into water. It is a natural antidepressant, multivitamin and simply an excellent mood booster.

The Estonian smoke sauna tradition is even included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage of Humanity List. Võro people led by Eda Veeroja at the Mooska Farm have done great work for the valuing of the smoke sauna traditions. It was on their initiative that the smoke sauna traditions of Võrumaa were included in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2014.

Inclusion of smoke sauna in the UNESCO Intangible Cultural Heritage of Humanity List was not achieved only by preservation, promotion and practising of the smoke sauna tradition but the initiator conducts activities actively even now at the Mooska Tourism Farm and welcomes all people interested in smoke sauna traditions to follow them there. There are certainly several types of smoke saunas in Estonia (with different positions of the platform and the heater, heating, etc).

As the name says, smoke has an important role in smoke sauna, so these buildings have no chimney – most smoke is let out through windows and doors before going to the platform. Hot stones keep the sauna warm for many hours⁷ and as always, hot water has to be thrown on them to make steam. The temperature of cold water is low, it does not generate good steam and breaks the stones of the heater.

Whisking has not been a practised during every use of sauna. Country people respect nature and there has to be a serious reason for cutting twigs in the forest for a whisk. Whisking has been a part of treatment or customs since the old times.

Whisking is started when the body is completely warm and the skin surface is clean, about after the third throwing of water on stones, after washing or scrubbing of body. Whisking is started from foot soles, moving gradually upwards. Men start whisking from the right foot and women from the left foot. All body parts are whisked at least three

---

⁷ In the smoke sauna of the author of this article (MR) it is possible to wash oneself properly in warm sauna and sometimes even throw water on stones on the next morning, after having heated the heater for about four hours on the previous day with billets of half a metre long and after having used the sauna for several hours in good company. The sauna heater has been built in such a way that after throwing hot water on hot stones, the steam circulates along the sauna walls through all corners of the steam room on the opposite side of the heater and only then falls on the people who are on the sauna platform.

times. Sauna words keep the whisking and breathing rhythm. After whisking the body (clean), whisk is placed on the ground and the person will step over the whisk to the clean area.

The most common whisks are made from silver birch. Whisking with a birch whisk rejuvenates skin, alleviates pain, cures wounds and strengthens the immune system. It restores the balance between body and soul, and the body will be light and joyous. Whisking with a birch whisk during new moon encourages people to start something. A birch whisk can be used repeatedly, for whisking different people. The best time for making birch whisks is between the new and old Midsummer Day, big days are particularly full of power. A birch whisk is made during waning moon.

Often plants and herbs with curative properties are added to whisks – e.g. mint, oregano, balm, rosemary, black currant, cherry, willow herb, tinfoil, hop, caraway, etc. (MR: also nettle is known as good whisk material).

Recommendations for whisking:

- drink herb tea or mineral water before sauna;
- before starting whisking it is recommended to dip the whisk into warm water to make the leaves nicely soft, or to braise the whisk near the heater;
- before making steam, rinse the body with warm water; do not wash with soap, scrubbing with salt is more preferable;
- lie on the platform and whisk all body parts. Start whisking from foot soles, moving gradually upwards;
- it is recommended to whisk 10–15 minutes and perform 2–3 whiskings during a visit to sauna;
- cool your head and pay attention to how you feel!

MR: so there are many alternatives and choices. Good luck trying, be persistent and have good steam!

Summary and conclusions

Considering the explanations and recommendations given in this article, the author of the article (MR) can state proceeding from his experience with modern high-quality saunas in 1973–2023⁸ that in case of normal use of sauna (not exaggerating with high

---

⁸ Thus, by the end of this year, MR has used sauna for 50 years. MR counts his sauna use experience from 1973 when the building of own home sauna was completed. Impressions from sauna use in earlier years both in Rakvere where I was born (from about 1953 to 1965; I cannot remember earlier times as I was born in 1949) and then in Tallinn (1965–1973), so about 20 years, is a short time compared to later years as the possibilities and the sauna culture are more or less different. The reason is that during the 20 years the main possibility to use sauna was either the municipal general sauna or sauna rented by the hour (which meant one hour of private sauna use for a family with a separate steam room, washing and dressing room). It was also possible to wash there and make good steam. But with the improvement of the quality of life, possibilities for sauna use at home appeared besides the municipal sauna (both in Rakvere and in Tallinn) (mainly only in one-family houses) and in the laundry room at home (or in a laundry room/sauna). But both the municipal saunas and home laundry rooms had lower quality and less privacy than the current saunas. This

temperature, duration of hot steam or food and drinks, also with the stamina competitions), a sauna is a very enjoyable place for relaxation, conversations and other related activities. The rest after sauna is also quite justified. Possibilities, principles and quality of building a sauna surely serve as a basis for normal sauna use.

Photo 1. Smoke sauna in the home garden of MR (Photo by MR)

In the smoke sauna in the North-Western corner of the home garden of MR at Pirita-Kose (Photo 1) and on the swing in front of it and at the outdoor fireplace and smoke oven next to it many friends and colleagues both from Estonia and other countries have been hosted during summer, discussing problems related to the organization of conferences, publishing of the journal and other topical events, sometimes also at the table with smoked flounder, grilled sausages and meat, etc. (Manfred O. E. Hennies /10.09.1938–18.10.2019; Applied University of Kiel, Germany/, Jaan Karu /Tallinn University of Technology/, Sulev Mäeltsemees /Tallinn University of Technology/, Janno Reiljan /08.10. 1951– 23.01.2018; University of Tartu/, Igor Risin /Voronezh State University, Russia/, Jüri Sepp /University of Tartu/, Epp and Tiit Õim /friend from student years/ and several others have participated). Also several other colleagues, many acquaintances, relatives and neighbours have often visited the smoke sauna. Manfred has been a particular fan of sauna as smoke sauna was really exotic for him.

Almost always, the use of sauna has been accompanied by also serious discussions, even mini-workshops, so-to-say, on subjects of the speciality and the whole conduction of studies on economic policy and writing of papers / making presentations.

So – the editorial board of our journal and organising committee of the conference have carried out also other activities besides writing papers and compiling the journal and

---

reflects also the differences and bases of the two social orders. A bath and/or shower surely does not replace a modern sauna. The necessary heat, steam and a whisk are important. One should not go to the extremes and should maintain one's good health.

organising conferences, in this case activities related to sauna, and recommend it also to others. Sauna surely brings you good and constructive ideas and also conversations. During all our conferences (since 1984) also sauna has been in the programme one evening.

For instance, Archbishop of the Estonian Evangelical Lutheran Church Urmas Viilma said in an interview on Estonian TV in December 2022 that he usually goes to sauna before an important sermon or speech to gather his thoughts.
Good steam and good sauna experience to everyone!

Sauna and using saunas can be regarded as a national wealth and cultural value of Estonia. Similarly, it is surely a national wealth and cultural value of all other Baltic countries and Nordic nations, and also for all these people and nations in the world who hold sauna in esteem and value and preserve the related traditions.

If we try to think about and explain the very essence of sauna and the use of sauna, we can say that it is an important part of our cultural policy within Estonian structural policy and in the economic policy of Estonians and also other countries and nations.

* * *

NB! The full article in Estonian (on CD) has the following structure:

Introduction

1. Briefly about the history of use of sauna and on the development of own personal saunas

1.1. About the use of sauna in the Nordic and Baltic countries and about use of sauna internationally (incl. Photo 1)

1.2. Developments of the saunas and use of sauna by the undersigned

2. Main personal sauna experience of the author of the article

2.1. Sauna experience in Estonia (incl. Figure 1 and Table 1)

2.2. Sauna experience outside Estonia (incl. Table 2 and Photo 2)

2.3. Smoke sauna in own home garden (incl. Photo 3)

3. New celebration in Estonia – Year of Sauna – and its events

4. 2023 is a Year of Sauna in Estonia – with enthusiasm and pleasure! (incl. Photo 4)

5. Estonian Sauna Map Network

6. About whisking. Times for making whisks

7. Saunas in Estonia

8. More about whisking and sauna whisks

9. About old sauna customs and practices (reference to M. J. Eisen). Heater stones

Summary

Literature used

PS (Post Scriptum; added later): incl. Photos 5–6 and

A. Members of ISA (International Sauna Association)

B. A new type of sauna appeared in Estonia in the course of 8 years (2013–2021) – sumesauna (incl. Photos 7–12)

* * *

ANNEXES (incl. Photos 13 – 28):

Annex 1: Year of Sauna 2023: By the end of the Year of Sauna there will hopefully be 12 sauna capitals in Estonia (12 months!) (incl. Photo 13)

Annex 2: Estonian historical sauna architecture up to today

2.1. Historical saunas (incl. Photos 14–17)

2.2. Modern and industrially produced saunas (incl. Photos 18–24)

Annex 3: Regular and frequent use of sauna maintains good health (brief abstract of studies), Sources

Annex 4: Modern saunas: sauna enjoyment in Finland on a big wheel, in Helsinki already since summer 2016, and sauna as a modern work of art in Sweden (incl. Photos 25–28)

Annex 5: Text of the Declaration of Sauna Peace

AFTER THE CHANGE OF TIMES: LESS RUSSIA IN GERMAN FOREIGN TRADE?¹

Klaus Schrader
Kiel Institute for the World Economy, Germany²

Times of change in relations with Russia

With the start of the Russian war of aggression against Ukraine on February 24, 2022, Germany, as one of Russia's most important trading partners, had to fundamentally rethink its political and economic relations with Russia. However, the change of times proclaimed by the German chancellor not only meant a redefinition of the military threat situation and the accompanying strengthening of external security, but also the overcoming of economic dependencies. There was no longer any question of a special role for German-Russian economic relations; the break with Russia at the economic level also appeared inevitable. More than a year after the proclamation of this turning point, the question therefore arises whether words have been followed by deeds in the development of German-Russian foreign trade. Has Germany succeeded in substantially reducing its economic ties with Russia?

Russia's declining importance as a trading partner

The times of change proclaimed by the German government in February 2022 is very clearly reflected in German-Russian trade relations after a year of Russia's war against Ukraine. However, the relations changed earlier: German trade with Russia has already been in decline since the occupation of Crimea and the imposition of sanctions by the EU and counter-sanctions by Russia in 2014. Although the EU sanctions at the time were limited, they were a clear indication for companies of the increased political risks in Russian trade. Based on this catalog of sanctions, EU sanctions were gradually expanded in 2022 in response to the Russian aggression to reduce economic dependencies and limit Russia's economic ability to wage war.

The analysis presented shows this prehistory of the change of times as well as the inevitable break in the first year of the war: Until the Crimea crisis, exports to Russia had grown disproportionately, with Russia's share of German exports rising to 3.5 percent (Figure 1). This momentum of business with Russia was broken after 2014, there was a "Crimea effect", which was reflected in a decline of Russian exports to a 2 percent plateau. The sanctions and counter-sanctions at the time and the resulting deterioration in the business climate thus had an early impact. In this respect, there was less at stake in German exports to Russia in 2022 than had been the case eight years earlier. Unlike for the Baltic states and Finland, Russia had never been one of Germany's main export partners. Thus, the collapse in Russia's exports in 2022 meant only a small "drop" for the German economy. The deep slump in 2022, with the value of exports

---

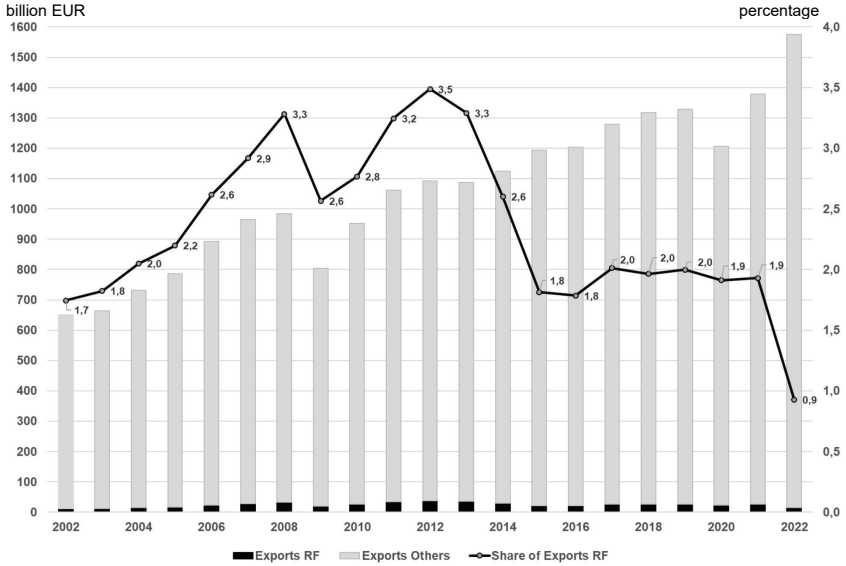
¹ The full article is available on the CD enclosed with this publication.

² Dr. Klaus Schrader, Senior Researcher, Kiel Institute for the World Economy, 24105 Kiel, Kiellinie 66, Germany, klaus.schrader@fw-kiel.de.

falling by 45 percent and the share of Russia’s exports shrinking to 0.9 percent, was not felt by the German economy as a whole. This is because, despite the times of change, total German exports rose to a new record level.

Figure 1:

The development of German goods exports to Russia 2002–2022^a

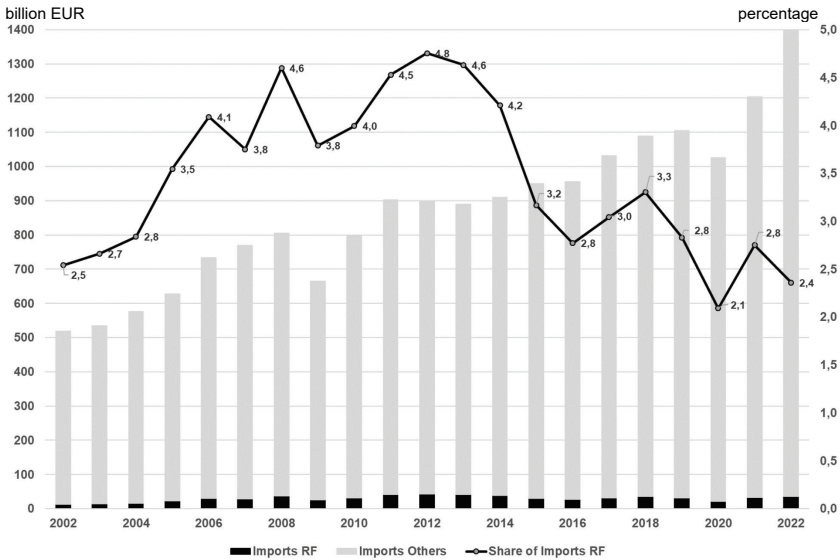

^aLeft axis: exports in billion EUR; right axis: shares of exports to Russia as a percentage of total German exports.

Source: Statistisches Bundesamt (2023a, b); own illustration and calculations.

On the import side, Germany’s and the other EU countries’ trade with Russia also experienced a visible loss of importance in the wake of Russia’s aggression against Ukraine, but this was not as pronounced as for exports. It is true that in the wake of the Crimea crisis, Russia’s share of German imports had fallen from a peak of around 5 percent in 2012 to a range of around 3 percent in subsequent years (Figure 2). Russia was thus not among Germany’s top 10 import partners. In 2022, the year of the war, Russia’s import share declined to 2.4 percent, but the import value actually increased by 6.5 percent — relatively strong forces of inertia were obviously at work on the import side. This applies in the same way to the majority of other EU member states: For 10 member states, the shares of imports from Russia actually increased when comparing 2022 and 2021. These did not include the three Baltic states and Finland, where these shares shrank very significantly — nevertheless their import shares remained comparatively high in the 7 percent range.

Figure 2:
The development of German goods imports from Russia 2002–2022^a

^aLeft axis: imports in billion EUR; right axis: shares of imports from Russia as a percentage of total German imports.

Source: Statistisches Bundesamt (2023a, b); own illustration and calculations.

Hardly any dependencies due to exports to Russia at the industry level

Although the increasing loss of importance of exports to Russia was not reflected in the overall development of German exports, dependencies were greater for individual product groups and the sectors and companies behind them. However, this did not apply to the heavyweights of German exports — road vehicles and mechanical engineering — which had already reduced their business with Russia before the 2022 war year and then cut back further. For example, the Russia shares of “road vehicles” and “electrical machines” were well below the already low overall export share of 0.9 percent. At the end of 2022, there was no substantial dependence on Russian exports in any major sector — not even in the pharmaceuticals industry, despite its counter-trend growth in exports of medicinal products.

Although the loss of business in Russia is certainly painful in individual cases, it is only at company level that this can threaten the existence of a company if there is little regional diversification and a lack of flexibility. However, by the end of 2023 at the latest, the last dependencies should be overcome, even at company level — sanctions and entrepreneurial risk considerations should accelerate this process.

Overcoming dependence on Russia for raw materials

While the German economy had cut back on exports to Russia at an early stage and there were no substantial dependencies, the picture on the import side was different until the outbreak of war. Here, there was an extremely strong concentration on raw materials and raw material-intensive products until 2022. German imports from Russia in 2022 were still dominated by “crude oil and petroleum products” and natural gas, as well as nonferrous metals and “coal and coke”. Crude oil and petroleum products alone accounted for almost half of Germany’s imports to Russia. Although imported volumes fell significantly in 2022, the value of imports did not decline in the same way due to massive price increases. It actually rose for the majority of main product groups — the value of imports from Russia was therefore 6.5 percent higher on average in comparison with the previous year.

Nevertheless, Germany’s dependence on Russian raw materials declined in the war year 2022: In the top 10 import groups, the shares of imports from Russia at the respective total imports of these groups fell almost without exception — the higher import share for fertilizers was the exception. The front-runner in a “ranking of dependence on Russia” in 2022 was again the import of “coal and coke,” where almost 25 percent of imports came from Russia. But this share here fell by 18 percentage points. For the other two heavyweights, “petroleum and petroleum products” and “gas,” Russia’s shares declined by about 5 and 15 percentage points, respectively, yet their shares of imports from Russia, at 19 and 9 percent, remained well above the average of 2.4 percent. This was also true for two other important import groups, fertilizers and nonferrous metals, which also had above-average Russia shares. However, it must be pointed out that this dependency must be viewed in a differentiated manner. For example, it is relatively easy to find other supplier countries on the world market for raw materials such as crude oil and coal, but this is more difficult for pipeline-bound natural gas. At the beginning of the crisis year 2022, Germany was dependent on Russian gas, which was not so easy to overcome.

The special problem of natural gas

Germany’s great dependence on Russian natural gas until the war year 2022 can be seen as its “Achilles heel” in trade with Russia. Because it is tied to pipelines, natural gas supplies could hardly be substituted in the short term, unlike petroleum or coal. This is because Germany has not used the time it has had since the occupation of Crimea in 2014 to become more independent of Russian natural gas. Warnings of political blackmail by the Russian “energy partner” were ignored, and instead the role of cheap Russian natural gas as a transitional energy on the path to decarbonization of the German economy was strengthened.

The actual extent of this dependence cannot be clearly determined. The survey of Russian natural gas imports was complicated by the fact that foreign trade statistics do not clearly record imports of Russian pipeline natural gas for end use in Germany — transit trade or purchases via third countries remain in a “grey zone”. However, using international and German energy statistics, it can be shown that the Russian import share

grew from 35 to 55 percent between 2012 and 2020. The Crimean crisis did not result in a reduction in dependence on Russia — the opposite was true. The construction of LNG terminals was abandoned and direct supply routes from Russia were expanded (“Nord-Stream 2”). Moreover, other raw materials were also increasingly sourced from Russia.

It was the Russian invasion of Ukraine that forced a rethink in Germany: In a few months, independence from Russia as a raw materials supplier was pushed ahead in a rush at high cost and with restrictions on the supply situation. This abrupt turnaround is not so much reflected in import values for petroleum and gas, but rather in import volumes, which fell by 70 percent for gas alone. Russia was able to benefit from higher world market prices until the end of 2022, but by the beginning of 2023 Germany had become independent of Russian natural gas. To an increasing extent, the markets have offered supply alternatives not only for crude oil and coal, but also for natural gas, which can now increasingly be procured in the form of LNG from a growing number of supplier countries. Although the high prices of 2022 resulting from tight supply on commodity markets led to high switching costs in Germany, rising prices have also led to an increase in supply, which has had a dampening effect on prices during 2023. Thus, supply bottlenecks for natural gas have been overcome, but the late turnaround in this market has proved very costly.

Possible learning effects

Since the occupation of Crimea by Russia, German business had reduced its involvement in Russian markets and avoided dependencies. The warning signals were understood by most companies. The persistence of commodity imports from Russia, especially natural gas, can be explained by short-sighted German policies and temptingly low prices. However, it turned out to be advantageous for the German economy that there was hardly any industrial division of labor with Russia. Russia did not play a significant role in the global value chains of German industry. Otherwise, the costs of gaining independence from Russia would have been much higher. Crises such as the Russian war of aggression or the Corona pandemic should, nevertheless, prompt German and European industries to examine their global value chains for crisis resilience. For the globally interconnected German economy in particular, a possible learning effect would be to subject international supply chains to regular stress tests and, depending on the risk situation, to diversify them more regionally. The same applies to the sales markets, where larger concentrations should be avoided.

KROONIKA

CHRONIK

CHRONICLE

**MAJANDUSTEGELANE, TÖÖSTUSJUHT JA MINISTER
JÜRI KRAFT (6.01.1935–15.03.2023)
IN MEMORIAM**

Jüri Kraft (6. jaanuar 1935, Kasepää vald, Tartumaa – 15. märts 2023, Tallinn) oli Eesti aktiivne majandustegelane, tulemuslik tööstusjuht ning endine Eesti NSV riigitegelane, kes lahkus meie seast 88-aastaselt.

Jüri Kraft lõpetas 1954. aastal Mustvee 1. Keskkooli ning 1959. aastal Tartu Riikliku Ülikooli majandusteaduskonna.

Ta oli aastatel 1963–1972 õmblusvabriku Sangar direktor ja 1972–1974 Vilhelmine Klementi nimelise Õmblus- tootmiskoondise direktor. Aastatel 1974–1977 oli Jüri Kraft Eesti NSV kergetööstuse ministri asetäitja ning 1977–1988 Eesti NSV kergetööstuse minister. Tal ei ole mantlipärijat – kui pole ministeeriumi, ei lähe vaja ka ministrit. Tema enda eelkäijaks oli umbkeelne venelane ja ministeeriumi töökeeleks vene keel.

NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi liikmena (1989–1991) tegutses Kraft aktiivselt Molotovi-Ribbentropi pakti avalikustamisel.

Elu viimastel aastatel osales Jüri Kraft aktiivselt heategevuses. Ta kuulus aastaid Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) Tallinna Piiskopliku Toomkoguduse nõukogusse ja juhatusse ning oli EELK Kirikufondi nõukogu liige ning aktiivne annetaja. Ta pidas väga oluliseks Eesti kultuuripärandi säilimist ja säilitamist.

1988. aastast, seoses tööstusega seotud eri ministeeriumide reorganiseerimisega, oli Jüri Kraft ENSV Riikliku Tööstuskomitee esimehe esimene asetäitja. 1989–1993 riikliku kergetööstus- ja kaubanduskontserni Estar president, 1993. aastast nõukogu esimees. 1991 oli ta üks Eesti Koonderakonna asutajaid ning jäi selle liikmeks kuni erakonna likvideerimiseni aastal 2001.

Jüri Krafti fenomen seisnes oskuses tegutseda juhina läbi elu. Ta oli 28-aastane, kui sai õmblusvabriku Sangar direktoriks. Tema tarmukus viis ta vastutama terve Eesti kergetööstuse eest Kommunaarist Kreenholmmini. Tänu Jüri Kraftile said Eestis väga edukaks ja armastatuks kaubamärgid Sangar ja Marat. Ministeeriumile alluvates ettevõtetes oli ligi 40 000 töötajat.¹ Vene ajal viis ta tootmise üle turumajanduse algetele. Laulvas

---

¹ Märkus: mitmete faktide puhul on allikaks olnud: Lomp, K. (2009). Jüri Kraftil ei tulnud midagi kergelt. Elu24. Elukiri. 27. november 2009. [<https://60pluss.postimees.ee/193662/juri-kraftil-ei-tulnud-midagi-kergelt>] 27.03.2023, aga samuti: Jüri Kraft. [https://et.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCri_Kraft] Jüri Krafti meenutused: „Ministrina tuli mul esimestel kuudel rohkem elada Moskvas kui Tallinnas, ministeeriumile alluvatele ettevõtetele tuli välja ajada fonde, raha ja seadmeid. Selle kõige ümber käis pidev tants. Olin Eestis noorim minister ja minusse suhtuti Moskvas hästi. Juba Sangari

revolutsioonis oli tema üks neist, kes Ülemnõukogu saadikuna (1980–1990) allkirjastas 16. novembril 1988 Eesti suveräänsusdeklaratsiooni. Mõned nägid temas vaba Eesti peaministrit, aga ta keeldus. Endine ENSV teenekas kergetööstusminister oli pea tänaseni tegus kergetööstusäris. Eesti iseseisvuse taastamise järel oli Jüri Kraft suuromanik ettevõtetes Sangar (alates 1992 ka nõukogu esimees), Mivar (alates 1995 ka nõukogu esimees), Marat ja Estar ning omas osalusi mitmetes teistes ettevõtetes.

1980. aastad olid pöördelised, Nõukogude Liidu majanduse arengus tekkis seisak. Mihhail Gorbatšov pidas küll tulihingelisi kõnesid, kuid suuremate tegudeni ei jõutud. Muidugi peab märkima, et paljuski just M. Gorbatšovi algatatud *perestroika* ja *glasnost* võimaldasid meil (nagu teistelgi Balti riikidel) taastada iseseisvus. Minister Jüri Kraft, kes oli palju saavutanud, janunes aga positiivsete muudatuste tegemisest.²

---

asedirektorina varustusküsimustega tegeldes mõistsin, et tol ajal kombeks olnud „määrimiseks“ polnud mõtet teha kalleid kingitusi, palju efektiivsem oli püsiv meelepidamine ja tähelepanu. Jätkasin sama joont ka ministrina. Kaunid lilled ja väikesed suveniirid koos südamlike sõnadega avasid nii mõnegi ukse. Sellises käitumises oli annus länelikkust, mida üllataval kombel vägagi hinnati.“

„Uued või rekonstrueeritud vabrikud (Kreenholmi Manufaktuur, Sindi villase riide vabrik, jalatsivabrik Kommunaar, õmblusvabrik Sangar ja Klementi-nimeline õmblustootmiskoondis) löid lahedamaid võimalusi, kergetööstus oli muutunud Eesti suurimaks tööstusharuks, andes 25% tööstustoodangust ja 23% eelarvetuludest. Seega oli kergetööstusministeerium väga suur ehitaja.“

„1981. aastal oli Tallinnas Laevastiku Ohvitseride Majas EKP kongress. Ootamatult valiti ka mind kongressi delegaadiks, samuti sooviti, et võtaksin sõna.

Kõnepuldist rääkisin meil valitsevast olukorrast. Kergetööstus oli pideva kriitika all: me ei tootvat laste sukkpükse, puuvillast pesu, jalatseid ja nii edasi. Tegelikult suutsid meie töötajad toota aastas igale lapsele 16 paari sukkpükse, iga elaniku kohta 15 eset puuvillast pesu, ligi neli paari jalatseid ja 140 meetrit puuvillast riiet. Olime nende näitajatega elaniku kohta maailmas esimese kolme nelja riigi hulgas.

Saal hakkas naerma ning see polnud hea ja südamlik naer. Läksin närvi, aga jätkasin siiski sõnadega: iseasi on see, kuhu meie toodang läheb. See viiakse Eestist välja.

Saal mügises naerda, kuid mul oli muudki südamel. Maal ei jätkunud naistele tööd, paljud noored tüdrukud läksid seetõttu linnu. Noored vallalised mehed ei leidnud enam elukaaslast ja hakkasid igavusest jooma. See tõi kaasa maaelu kängumise. Tegin ettepaneku asutada maale väikeseid tootmisettevõtteid, nagu neid on Lääne-Euroopas. Nii oleks pruudiprobleem olnud lahendatud ja elu maal normaalselt edasi läinud. Saal naeris ka selle jutu peale. Järgmisel päeval oli ajalehes kongressist pikalt juttu. Mind riivasid Rein Otsasoni ja Olev Luguse sõnad: Kraft tahab Eesti põllumajanduse hävitada... Elasin seda raskelt üle.“

² „Mind köitis mõte majanduseksperimenti korraldamisest Eestis ja hiljem kogu Nõukogude Liidu kergetööstuses. Kui eksperimenti alustamiseks vajalikud materjalid kokku sain, anti korraldus kooskõlastada need Eesti võimuladavikuga. See Toompeal käimine kujunes dramaatiliseks. Eksperimenti kohta oli tulnud oma otsusest teatama kümnekond meest, nii minu ametiastme tasandilt kui ka kõrgemalt. Nii suurt põlgust ja ülbust polnud ma kunagi varem kohanud. Kõik hurjutasid, täntitasid, ironiseerisid ja lausa karjusid mu peale. Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja Tregubov oli valmis mind isegi ära ostma, et loobuksin sellest hullumeelsest ideest.

Mis siis muidu nii tasakaalukaid ja soliidseid mehi ärritas? Ajast aega on majanduslik võim olnud üks tähtsamatest võimudest, mina aga tahtsin osa sellest võimust kaotada ja see oli kurjast. Meie oma ministeeriumis ihkasime turumajandust, nemad kõik olid selle vastu. Plaanide koostamine oleks jäänud meile, osa kasumist oleks jäänud ettevõtete endi käsutada, osaliselt oleks rakendunud vaba ekspord ja osa kaubandusest oleks meile üle antud. See oli nende meeste meelest pühaduse rüvetamine, plaanimajanduse alustalade kõigutamine.

Vaatamata majanduslikule edule, ei läinud Jüri Kraftil elu kergemaks: 1987. aastal kutsus Karl Vaino Mihhail Gorbatšovi Eestisse, et teenida kiitust uutmise edendamise eest. Inimestele oli tõepoolest antud suuremaid vabadusi, tegutsesid erarästepad, -juuksurid ja -taksod, igal tänavanurgal müüdi suhkruvatti³ ning Eestis arenes muu väikeettevõtlus.

Moskvas, NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressil, sai Jüri Kraftist eelarvekomisjoni liige. Kui sisepoliitiline olukord Balti riikides ja Nõukogude Liidus oli ärevaks muutunud, pidi ta komisjoni ees mitmel korral selgitusi andma, mida eestlased üldse tahavad ja mida kujutab endast IME (Isemajandav Eesti).⁴

Kuumadel augustipäevadel 1991, nendel pöördelistel aegadel ei olnud enamikul eestlastest raske langetada otsust, millist poolt valida. Erandiks polnud ka Jüri Kraft. Ta

---

Õnneks arvati Moskvas teisiti. Suur riik vajas majanduse päästmiseks hädasti reforme ja Nõukogude Liidu valitsus võttis vastu määruse Eesti kergetööstuse eksperimendi kohta, vastutus pandi isiklikult minule.“

³ „Minule oli kohtumine Mihhail Gorbatšoviga elu tähtsaim sündmus. Talle oli ette nähtud kergetööstusettevõtte külastamine. Eriti tähtsad isikud käisid tavaliselt ikka Klementis. Seal oli juba suur vilumus neid vastu võtta. Seekord aga palus Marati direktor Ants Kapral (15. märts 1941, Tallinn – 11. juuli 2009, Tallinn) tungival, et külaline tuleks nende vabrikusse.

Esialgu läks vastuvõtt nagu õlitatult. Marati kolmandal korrasel aga, kus oli toodangust väljas väike näitus, tekkis tõrge. Seal kogunesid Gorbatšovi ümber töölised, vene naised. Algul räägiti tööst ja olmest, siis ütles üks naine: "Mihhail Sergejevitš, mul ei ole korterit, tahan uut korterit!"

Temale järgnesid teised. Õhk oli elektrit täis. Virila naeratusena pöördus Gorbatšov naiste poole ja ütles, et tema kui NLKP peasekretär ei tulnud Eestisse kortereid jagama. Pärast neid sõnu hakkas ta kiirel sammul eemale astuma, Eesti juhtkond nõrduvalt järele sörkimas. ...

Edasisest ringkäigust keeldus riigijuht kategooriliselt. Siiski õnnestus meil külaline suunata saali, kus oli väljas Marati toodangu näitus ning ootas maitsekalt kujundatud suupistelaud. Kõik hoidusid väljavahastatud külalisest eemale, mina aga pidin olukorrast üle olema, ...

Gorbatšovi ei huvitanud meie seltskond ega Marati toodang, ometi pidin talle vastuvõtuprogrammi järgi tutvustama Eesti kergetööstuse eksperimendi tulemusi. Seisime teineteise vastas, ümberringi poleks teisi nagu olnudki. Pöördusin ta poole palvega istuda. Gorbatšov keeldus. Palusin teist korda väga tungival, kuid ikkagi ta keeldus. Võtsin nüüd kokku kogu oma vaimu ja palusin veel kord. Nüüd ta nõustus, kuigi väga vastumeelselt.

Esimestel minutitel vaatas ta mind tüdinult, pilk hajameelne. Minu jutt ei jõudnud temani, kuid järk-järgult hakkasid ta silmad elavnema ja näost oli näha huvi. Kogu tema olemus muutus. Miks? Rääkisin turumajanduse juurutamise esimesest katsest, väikeettevõtete rajamisest, väliskaubanduse arendamisest ja muust. See jutt muutus talle lõpuks nii huvitavaks, et ükski inimene pole mind nii tähelepanelikult kuulanud kui tookord Mihhail Gorbatšov," meenutas Jüri Kraft.

⁴ Jüri Kraft: „... Baltimaade saadikute toel tegi erakordse töö ära Aleksandr Jakovlev, kelle poolt 24. detsembril 1989 esitatud ettekande järel mõõnis Rahvasaadikute Kongress salaprotoollide olemasolu ja langetas MRP suhtes hukkamõistva otsuse.

Eesti saadikute aktiivne tegevus Moskvas oli püsival maailma meedia tähelepanu keskpunktis. Vaevalt et eestlastel veel kunagi avaneb võimalus suure impeeriumi langemisel etendada nii olulist rolli. Kahjuks pole meie valitsused seni seda tööd mingil määral hinnanud ega tunnustanud neid inimesi, kes kõige otsustavamal ajal panid Kremli aluse Eesti uuestisünnile. Usinalt levitatakse müüti, et eestlased laulsid end vabaks. See on ilus legend, aga enne vabaks saamist tuli ikka ka midagi tõsiselt ära teha.“

isa oli vabatahtlikuna Vabadussõjast osa võtnud ning poeg astus enesestmõistetavalt isa jälgedes.⁵

Jüri Krafti hinnangul oli olukord küllaltki keeruline, sest valitsuse juht Edgar Savisaar oli sõitnud Rootsi, välisminister Lennart Meri aga viibis Soomes. Raadio andis edasi teateid Eesti Ülemnõukogu erakorralise istungjärgu kokkukutsutamise kohta. Paljud poliitikud tunnetasid, et iseseisvuse väljakuulutamiseks on saanud soodne moment. Aga mõisteti sedagi, et putšistidega võitlejad vajavad hädasti toetust. Ohjad võttis nüüd asepeaministrina oma kätte majandusminister Jaak Leimann, kutsudes Toompeale streigikomitee moodustamiseks tegusaid mehi. Ta rääkis ka Jüri Kraftiga.⁶

Paljudes valdkondades aktiivne tegevus väsis inimesi. Eesti majandus ei näidanud ka erilisi edu märke, ilmned paljud kitsaskohad. Ka Jüri Kraft otsustas pärast Eesti iseseisvuse taastamist tagasi tõmbuda.⁷

---

⁵ Minister Jüri Kraft: "1991. aasta 19. augusti hommikul olin puhkusel Keila-Joal ja ehitasin suvilat. Sõitsin viivitamatult linna ja kutsusin kokku kergetööstusettevõtete direktorid. Pidasime edasise üle aru. Otsustasime, et toetame konstitutsiooniliselt valitud valitsust, seega Boris Jeltsinit, kes oli astunud riigipöörajate vastu. Arutasime sedagi, kuidas toimida siis, kui vanameelsed võtavad keskasutused oma kontrolli alla. Et olime regulaarselt korraldanud tsiviilkaitseõppusi, siis teadsime, kuidas käituda vaenlase ootamatu kallaletungi korral. Eriolukorra staabi otsustasime viia Kommunaari hoonetesse Laki tänaval.

Sama päeva õhtupoolikul arutasime Eesti Karate Föderatsiooni juhatuses (olin selle president), kuidas eriväljaõppe saanud mehi paremini kasutada. Juhul, kui Tallinnas oleks tekkinud lähivõitlusi, oleksid need mehed barrikaadidel suutnud palju korda saata."

⁶ Jüri Kraft tunnistas: "Pärast seda kõnet tundsin, et kui lähen ja kui hiljem kujuneb olukord loodetust vastupidiseks, siis pole Siberist pääsu. Mõtlesin raske südamega oma naise ja poegade peale, aga tundsin, et poolele teele ei tohi peatuma jääda. Arutasime, kuidas korraldada kõige suurejoonelisemat üldstreiki Eesti ajaloos, et Venemaa seaduslik valitsus mõistaks meie toetust. Samas koostasime streigi läbiviimise üleskute, mille Vabaduse väljakul Rahvarinde korraldatud miitingul luges ette Talleksi direktor Paul Treier. Väljak oli rahvast ääreni täis ja meeleolu väga isamaaline. Oli palju lippe ja loosungeid ning koore juhatas välisestlane Roman Toi. Väga hästi võeti vastu Venemaa esindaja sõnavõtt, eestlased soovisid kogu hingest demokraatia võitu Venemaal. Keegi ei teadnud, mis saab meist mõne tunni pärast, sest oli teada, et Pihkvast olid tankid Tallinna jõudmas."

Ning jätkas: „Pärast miitingut täiendasime streigiüleskute teksti ja otsustasime kaasata ka ametiühingud. Kutsusime streigikomiteesse nende liidri Siim Kallase, kellel palusime üldstreigi üleskute raadios ette lugeda. Komitee oli nüüd kolmeliikmeline: Paul Treier, Siim Kallas ja mina. Jätkasime streigi organiseerimist, veel hilistel õhtutundidel helistasime Rahvarinde tugigruppidesse ja kutsusime inimesi tänavatele tulema.“

Lisades: „20. augustil kümme-konk minutit enne keskööd võttis ENSV Ülemnõukogu vastu otsuse Eesti riiklikust iseseisvusest, 21. augustil aga toimuski kahetunnine üldstreik. See oli tõeliselt grandioosne üritus, millest võttis osa umbes 250 000 inimest. Paljud olid tulnud maalt ja teistest linnadest. Vabrikusireenid ürgasid, autod andsid signaali, trammid, bussid ja trollid seisid, telefone vastu ei võetud, inimesed seisid tänavatel loosungitega, millelt oli lugeda „Meie streigime!“, "Elagu Jeltsin!" ja nii edasi. Streik tunnistas veel kord, et rahvas suudab alati õige asja eest väljas olla, meie suur ettevõtmine aga avaldas muljet Jeltsinile. Maaile oli see kindlasti üllatuseks, kuid Venemaa tunnustas Eesti iseseisvust.“

⁷ Jüri Kraft: „1990. aastate algul tekkisid tõsised probleemid elanike varustamisel toiduainetega ning Edgar Savisaare valitsus oli sunnitud tagasi astuma. Neil päevil käis grupp saadikuid minu

Jüri Kraft oli seejärel otseselt või kaudselt läbi oma valdusfirmade omanikuna seotud enam kui kümne peamiselt kergetööstuses tegutseva ettevõttega. Augustis 1992 asutas ta ASi Kraft & Pojad⁸: Jüri Kraftile kuulub 50% ning kummalegi pojale 25%.⁹

Jüri Kraft sai vennaga tagasi esivanemate maad Peipsi ääres. Sinna rajati talu, kus kasvavad lihavesised. Omaaegne legendaarne tööstusjuht, nüüd sageli sügiseti Hispaanias elanud Jüri Kraft liigutas kuuskümmend aastat majanduse areenil mägesid ja andis Eesti iseseisvuse taastamisele hoogu. Oma Lahemaa suvekodus pidas ta ka pensionipõlve.

Jüri Kraft kui aktiivne majandustegelane osales taasiseseisvumise järel sageli iga-aastastel Eesti Majandusteaduse Seltsi (EMS¹⁰) talveseminaridel-aastakonverentsidel. Nõukogude ajal Eestis tegutsenud Eesti NSV Majandusteaduste Seltsi I aastakonverents toimus 20. aprillil 1984 ja sellel osales 110 majandusteadlast. Aastast 2006 on toimunud iga-aastased EMSi konverentsid. Näiteks, EMSi V aastakonverents toimus 29.–30. jaanuaril 2010 Viljandis. Allakirjutanul oli seal teise päeva hommikul kohvilauas

---

juures ettepanekuga kandideerida peaministri kohale. Keeldusin kategooriliselt, olin poliitikast väga väsinud. Nüüd mõistan, et tegin vale otsuse. Oleksin ehk suutnud midagi teist teha.

Majanduse allakäiku ei püüdnud tollal keegi takistada. Kõik vana taheti hävitada ja uutelt juhtidel see ka õnnestus. Lausa sihilikult lasti põhja tööstus ja põllumajandus. Elu täielikuks segipaiskamiseks võeti kasutusele erastamine. Skeem oli seejuures lihtne: suurettevõtte lasti kõigepealt põhja, siis otsiti ostja, kellele firma naeruväärselt odava hinna eest maha müüdi. Eelstatud olid välismaalastest ostjad, kuna nende käest ei olnud häbi raha vahelt võtta.

Üsna ilmekas on siin Kommunaari käekäik. Hansapank erastas selle ettevõtte 20 miljoni EVP krooni ehk realselt 4–5 miljoni krooni eest. Paari aasta pärast müüs pank ettevõtte Singapuri ärimeesle 40 miljoni krooni eest edasi. Kergetööstusministeeriumile läks vabriku ehitamine koos seadmetega maksma ligikaudu 30 miljonit dollarit. Iseloomulik on seegi, et praegu hooes tootmist praktiliselt pole.

Aga ehk oli paremgi, et kõrvale astusin. Nõukogude ajal pidi inimene läbi käima pika kadalipu ja alles siis sai temast juhttöötaja. Vaatan praegusi ministreid ja imestan, sest enamik neist on väga elukauged, nad lihtsalt pole suutelised elu edasi viima. ...“

⁸ NB! Hr Jüri Krafti kohta on ilmunud väga sisukas ja huvitav raamat: Laos, M. (2017). Jüri Kraft. Härra seltsimees minister. Maaleht. Eestile elatud elud. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Ekspress Meedia AS, 389 lk. (Esmatrükk: Jüri Kraft & Pojad, 2009)

⁹ Vanem poeg Gunnar Kraft (sünd. 16.03.1964) sai tuntuks 1992. aastal asutatud Investeerimispanga ühe juhina, samuti selle õigusjärglase Optiva Panga nõukogu esimehena aastail 1998–2000 ja seejärel Sampo Panga Balti panganduse direktorina aastail 2000–2002. Alates 2002. aastast tegutses ASi Sangar juhatuse esimehena.

Noorem poeg Märt Kraft (sünd. 3.07.1966) tegutses 1991–1998 ASis Estimpeks ning hakkas seejärel riigiametnikuks: 1998–1999 oli EV Kaitseministeeriumi logistika asekancler ning seal alates EV Siseministeeriumi kancler.

Aastail 1995–2005 Eesti Panga presidendiks olnud ning seal alates Nordea Bank Finlandi Eesti filiaali juhtiv Vahur Kraft on Jüri venna Ülo Krafti poeg.

¹⁰ EMS on 1930–1940 tegutsenud Eesti Majandusteadlaste Seltsi (registris alates 5.08.1930) õigusjärglane. Seega oma osalusega näitas Jüri Kraft ennast igati auväärse ja traditsioonidega seltsi tegevliikmena. Allakirjutanu saab kinnitada, et nii vilistlasi koondava „Hermesi“ kui EMSi korraldatud sündmustel oli Jüri Kraft alati aktiivne ja paljudega suhelda püüdev ning südamlük inimene, kel alati oli mingi idee esitada.

Jüri Kraftiga pea pooleteise tunnine huvitav vestlus, sh ka kergetööstuse majanduseksperimendi ja reformide teemadel.¹¹

Jüri Kraft kui Tartu Ülikooli majandusteaduskonna vilistlane oli aktiivne osaleja ka vilistlaste mittetulundusühingu „Hermes“ (asutatud 9. mail 1997) korraldatud sündmustel nii teaduskonna ruumides, ülikooli peahoone aulas või raamatukogu konverentsisaalis. Alati oli tal sisukaid ja aktuaalseid küsimusi esinejatele esitada ning initsiatiivi, et diskussioonides intrigeerivalt osaleda. On jäänud meelde, et Jüri Kraft toonitas oma sõnavõttudes sageli: „Majanduse aluseks on tootmine ja tööstus.“ Ning tõi häid näiteid oma majanduspraktikast. Tal oli tuliselt õigus ja mis ka jätkuvalt aktuaalne.

Tudengipõlves oli Jüri Kraft rahvatantsijana hinnatud ja pole hiljemgi kultuurilelule võõraks jäänud. Ta on olnud Tormas korraldatavate puhkpilliorkestrite festivali patroon ja kutsunud sealsesse kirikusse laulma Eesti nimekaid lauljaid. Ta on välja andnud meie kultuuriloos suure tähtsusega raamatuid ja püüab kättesaadavamaks muuta meie paremate ooperisolistide esinemisi. Jüri Kraft oli ka mees, kes äratas ellu Eesti Kultuurifilmi.

Tunnustused, mis Jüri Kraft on teeninud:

- 1985 pälvis Jüri Kraft ENSV riikliku preemia. Teda tunnustati kui Eesti kergetööstuses toimunud turumajanduslike reformide läbiviijat
- 2005 Eesti Vabariigi Valgetähe III klassi teenetemärk
- 2007 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja I klassi aumärk ja Rahvusvaheline Töösturite ja Ettevõtjate Kongressi II järgu aumärk
- 2012 Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Teenete Risti III järk
- 2019 Eesti aasta ettevõtja elutöö preemia
- 2021 Tallinna Piiskopliku Toomkoguduse Maarja medal

---

¹¹ Allakirjutanu oli kergetööstuse majanduseksperimendiga vahetult seotud, olles 18. juunist 1984 kuni 5. jaanuarini 1987 Kergetööstusministeeriumi büroos „Mainor“ majanduseksperimendi ja -uuringute osakonna juhataja-peainsener. Ettepaneku sellele kohale asumiseks tegi tollane „Mainori“ direktor Ülo Pärnits (28. juuni 1936, Kudina vald – 21. detsember 2016) mai algul 1984. See kaks ja pool aastat tegelemist kergetööstuse majandusreformidega oli huvitav aeg, kuna osalesin juba teist korda nn üleliidulisel tasandil majanduse ümberkorraldamisega Eestis.

Esimene kord oli tegemist Eesti NSV Liha- ja Piimatööstuse ettevõtetega, et saada meile regionaalselt põhjendatud tingimused majandustegevuse plaanimiseks ja hindamiseks.

Teine kord oli seega siis Eesti kergetööstuse ettevõtted ja ka suhtlemine Moskvas Plaanikomitees. Kuna minu ja osakonna allüksuste ülesanneteks oli igapäevaselt majanduseksperimendi ja reformide läbiviimisega tegeleda, siis pidin aeg-ajalt ka minister Jüri Krafti kabinetis kergetööstuse ettevõtete direktorite nõupidamistel osalema (eeskätt kuulajana, et probleemidega kursis olla). See oli väga huvitav kogemus, kus minister Jüri Kraft karmikäeliselt koosolekut juhatas, direktoritelt aru päris, neid kuulas, nõudlikult õpetas ja suunas. Allakirjutanu tõsisem igapäevane töö toimus aga Mainoris ja ettevõtetes ning tööseminaridel: vähemalt iga paari kuu tagant toimusid väljastpoolt ametiruumes nn majanduseksperimendi seminarid, kuhu olid kutsutud ca 100 inimest kõigist kergetööstuse ettevõtetest ja ministeeriumi osakondadest. Minul tuli alati sisuline ettekanne teha ja olukorrast ülevaade anda. Need õnnestusid. Pärast igakordset seminari tuli Jüri Kraft mind alati kättpidi tänama, öeldes, et oli hea ja ülevaatlik ettekanne ning soovis edu edasiseks. Olin sellest tunnustusest liigutatud.

Aktiivne majandustegelane, tulemuslik tööstusjuht, endine edukas minister ning lõpuks ka ettevõtja, talunik ja pensionär Jüri Kraft oli Mees, kes uskus lõpuni, et raskused on selleks, et neid võita.¹²

Oli tegemist õige Eesti mehega. Au talle!

Jüri Krafti jäid leinama abikaasa Marje ning pojad Gunnar ja Märt peredega. Aga kindlasti ka väga paljud temaga aegade jooksul kokku puutunud inimesed.

Märtsis-aprillis 2023, Pirita-Kosel

Matti Raudjärv¹³

(Lugupeetud Jüri Krafti koostööpartner Mainori¹⁴ päevilt, ajakirja peatoimetaja ja EMSi liige, Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna emeeritus, Georgia (Gruusia) mitme ülikooli külalisprofessor)

---

¹² „... Minu sünnikohas Kasepääs korraldasid punavenelased ja hävituspataljon 1941. aastal vallamaja juures tõelise veresauna. Olen võidelnud selle eest, et süütult hukkunud isikutele püstitada mälestusmärk, aga vallavalitsus lihtsalt keelas mälestusmärgi enne valimisi üles panna,“ jutustas Jüri Kraft.

¹³ Jüri Krafti kohtasin jälle sügisel 1991 Moskvast, lennukis. Nimelt, 1991. aasta oktoobris sõideti mulle Moskvast (oli kavas Saksamaale sõita) autoga otsa (autojuht oli süüdi, aga põgenes). Mõned päevad olin Moskva haiglas, seejärel korraldati minu nõudmisel Tallinnasse viimine lennukiga. Lennukis kohtasin Jüri Krafti (siis ei olnud paraku enam ministeeriumi ega ka ministrit), kes kohe osavõtlikult päris – mis juhtus, et lahased ja kargud? Oli päris lohutav tagasilend. Huvitavad kohtumised olid temaga alati ka „Hermesi“ ja EMSi korraldatud koosviibimistel-seminaridel.

¹⁴ Ülo Pärnits on majanduseksperimendi mõtte lühidalt nii kokku võtnud: „Tollal tekkis kergetööstuses tööstusharu isemajandamine. See hakkas umbes kaheksa või kümme aastat enne isemajandava Eesti projekti pihta. Meile anti Moskvast luba kergetööstuses teha majanduseksperimente. See oli tollal veerand Eesti tööstust ja andis väga suured võimalused. Saime Moskvast hulga eritingimusi. Näiteks võisime ilma Moskva loata sõlmida ise ekspordilepinguid. Ettevõtte kasumist võeti ära teatud osa, mitte kõik jne. 1985. aasta paiku andsime me inimestele võimaluse teha äri. Diil oli selline, et Mainor andis võimaluse ja 20 protsenti tulust anti meile. See oli aeg, kui meile toodi raha kohvritega. See oli puhtalt majandusliku olukorra parendamise projekt. Hiljem kasvas sellele külge ka poliitiline mõde.“

ECONOMIC PROFESSIONAL, INDUSTRY MANAGER AND MINISTER
JÜRI KRAFT (6.01.1935–15.03.2023)
IN MEMORIAM

Jüri Kraft (6 January 1935, Kasepää Rural Municipality, Tartu County – 15 March 2023, Tallinn) was an active economic professional in Estonia, an effective head of industrial enterprises and former statesman of the Estonian S.S.R. who left our midst at the age of 88.

Jüri Kraft graduated from the Mustvee I Secondary School in 1954 and from the Faculty of Economics of the Tartu State University in 1959.

He was the director of the Sangar Sewing Factory in 1963–1972 and director of the Vilhelmine Klementi Sewing Factory in 1972–1974. In 1974–1977, Jüri Kraft was the Deputy Minister of Light Industry of the Estonian S.S.R. and in 1977–1988 the Minister of Light Industry of the Estonian S.S.R. He had no successor –if there is no ministry, no minister is necessary either. His own predecessor had been a Russian who spoke no Estonian, and the working language of the Ministry was Russian.

As a member of the Congress of People’s Deputies of the U.S.S.R. (1989–1991), Kraft actively participated in the public disclosure of the Molotov-Ribbentrop Pact.

In the last years of his life, Jüri Kraft actively participated in charity work. For years he was a member of the Council and Board of the Tallinn St. Mary’s Cathedral Congregation of the Estonian Evangelical Lutheran Church (EELC) and a member of the Council of the EELC Church Foundation and an active donor. He regarded the protection and preservation of the Estonian cultural heritage very important.

Since 1988, in connection with the reorganisation of different ministries related to industry, Jüri Kraft was the First Deputy Chairman of the State Industry Committee of the Estonian S.S.R. 1989–1993 he was the President of the Estar State-owned Light Industry and Trade Group, since 1993 the Chairman of the Supervisory Board. In 1991 he was one of the founders of the Estonian Coalition Party and remained its member until the party was liquidated in 2001.

The phenomenon of Jüri Kraft consisted in having leadership skills all his life. He was 28 years old when he became the director of the Sangar Sewing Factory. His energy took him to take responsibility for the whole light industry of Estonia from Kommunaar to Kreenholm. Thanks to Jüri Kraft the brands Sangar and Marat became very successful and popular. The enterprises subordinated to the Ministry had approximately 40,000 employees. He transferred manufacturing to basic principles of market economy during the Soviet period. During the Singing Revolution he was one of the deputies of the Supreme Soviet (1980–1990) who signed the Declaration of Sovereignty of Estonia on 16 November 1988. Some saw him as the Prime Minister of free Estonia but he declined. The former Minister of Light Industry of the Estonian S.S.R. who had great merits was active in light industry business almost until now. After regaining of independence of Estonia, Jüri Kraft was the major shareholder in the Sangar (since 1992 also Chairman

of the Supervisory Board), Mivar (since 1995 also Chairman of the Supervisory Board), Marat and Estar companies and held shares in several other companies.

1980s were a decade of fundamental changes, the development of the economy of the Soviet Union stagnated. While Mikhail Gorbachev gave passionate speeches, no major actions were taken. We certainly have to note that it was the *perestroika* and *glasnost* initiated by M. Gorbachev that enabled us (like also other Baltic countries) to regain our independence. However, Minister Jüri Kraft who had achieved so much wanted to carry out positive changes. With economic success the life of Jüri Kraft did not get easier: In 1987, Karl Vaino invited Mikhail Gorbachev to Estonia to get praised for the promotion of perestroika. People had really been given more freedom, private tailors, hairdressers and taxis were in business, cotton candy was sold on every street corner.

In Moscow, at the Congress of the People's Deputies of the U.S.S.R, Jüri Kraft was appointed to the post of a member of the Budgetary Committee. When the situation of domestic policy had become anxious in the Baltic States and in the Soviet Union, he had to explain to the committee for several times about what is that the Estonians want and what is the economic self-management IME (Self-managing Estonia).

During the hot August days in 1991, these epoch-making times, it was not difficult for most Estonians to decide which side to take. Jüri Kraft was no exception either. His father had participated in the War of Independence as a volunteer and the son took it for granted to follow father's footsteps.

In many fields of activities, active actions make people tired. The Estonian economy did not show particular signs of success either, many shortcomings became evident. Also Jüri Kraft decided to withdraw after regaining of independence of Estonia.

During that period, Jüri Kraft was directly or indirectly as the owner of his holding companies related to more than ten enterprises operating mainly in the field of light industry. In August 1992 he established the company AS Kraft & Pojad: Jüri Kraft owns 50% and his two sons each 25%.

To Jüri Kraft and his brother, lands of their ancestors on the coast of Lake Peipus were restituted. They built a farm there to raise beef cattle. The once legendary industry manager Jüri Kraft now often lived in Spain in the autumn, having moved mountains in the economy for 60 years and given an impetus to the regaining of independence of Estonia. He spent his retirement years also in his summer home at Lahemaa.

Jüri Kraft as an active economic professional often participated in annual winter workshops, annual conferences of the Estonian Economic Association (EMS) after Estonia regained its independence. The I Annual Conference of the Estonian Economic Association which had operated in the Soviet period was held on 20 April 1984 with the participation of 110 economists. Annual EMS conferences have been held since 2006. For instance, the V Annual Conference of EMS took place in Viljandi on 29–30 January 2010. The undersigned had an interesting conversation with Jüri Kraft there for almost

one and a half hours at the coffee table on the morning of the second day, including on the subject of the economic experiment of light industry¹.

Jüri Kraft as an alumnus of the Faculty of Economics of the University of Tartu participated actively also in the events organised by the Hermes Non-profit Organisation of alumni (established on 9 May 1997) in the premises of the Faculty, in the Assembly Hall of the main building of the university or conference hall of the library. He had also substantial and topical questions to ask from presenters, and had initiative to participate intriguingly in the discussions. I remember that Jüri Kraft often emphasised in his speeches: “Production and industry are the basis for the economy”, and brought good examples from his practical work in the economy. He was so right and it is topical also now.

During his student years, Jüri Kraft was an excellent folk dancer and participated actively in cultural life also later. He was a patron of the brass band festivals organised at Torma and invited well-known Estonian singers to sing in the church there. He published books of great importance for our cultural history and made concerts of our best opera singers available to the public. Jüri Kraft was also the man who revived the Estonian Culture Film.

Acknowledgements received by Jüri Kraft:

- In 1985 Jüri Kraft received the state award of the Estonian S.S.R. He was given credit as the implementer of market economy reforms in Estonian light industry.
- In 2005 the Order of the White Star, Third Class, of the Republic of Estonia.
- In 2007 the Order of Honour, First Class, of the Estonian Chamber of Commerce and Industry and the Order of Honour, Second Class, of the International Congress of Industrialists and Entrepreneurs (ICIE).
- In 2012 the Cross of Merit, Third Class, of the Estonian Evangelical Lutheran Church.
- In 2019 the Lifetime Work Award of the Entrepreneur of the Year of Estonia.
- In 2021 the St. Mary’s Medal of the Tallinn St. Mary’s Cathedral Congregation.

Active economic professional, effective head of industrial enterprises, former successful minister and finally also entrepreneur, farmer and pensioner Jüri Kraft was a man who believed up to the end that difficulties are there to be overcome. He was a right Estonian man. Honour and glory to him!

---

¹ The undersigned had been directly connected with the economic experiment of light industry, being the Head of the Department of Economic Experiment and Economic Studies of the Mainor Office of the Ministry of Light Industry from 18 June 1984 to 5 January 1987. The Director of Mainor Ülo Pärnits (28 June 1936, Kudina Rural Municipality – 21 December 2016) made me the proposal to take this post at the beginning of May 1984.

Two and a half years of work with the economic reforms of light industry were an interesting time, besides, this was the second time for me to participate in the economic restructuring in Estonia on the level of the Soviet Union (the first time /1978–1981/ was related to regional aspects of economic activities of enterprises of meat and dairy industry).

Jüri Kraft was mourned by his wife Marje and sons Gunnar and Märt with families. But certainly also by many people who had had contacts with him during his life.

At Pirita-Kose, in March 2023

Matti Raudjärv

(Cooperation partner of esteemed Jüri Kraft from the days of Mainor, Chief Editor of the journal and member of the Estonian Economic Association, *emeritus* of the area of Social Studies of the University of Tartu, visiting professor of several Georgian universities)

Sünnipäevalised-juubilarid – seotud meie ajakirja väljaandmise ja rahvusvahelise teaduskonverentsi korraldamise ning toetamise ja mentorlusega

Geburtstagskinder und Jubilare, die mit der Herausgabe unserer Zeitschrift und der Organisation der internationalen Wissenschaftskonferenz sowie mit Unterstützung und Mentoring verbunden sind

Birthdays and jubilees – related to the publishing of our journal and organisation, supporting and mentoring of the international scientific conference

MANFRED OSKAR EITEL HENNIES saanuks 85-aastaseks
(10.09.1938 – 18.10.2019)

Kieli Rakendusülikooli emeriitprofessor dr. rer. pol. Manfred Oskar Eitel Hennies saanuks tänavu 85-aastaseks.

Ta oli meie rahvusvaheliste teaduskonverentside kaas-korraldaja ja pikaajaline aktiivne osaleja (alates esimesest rahvusvahelisest konverentsist 1996 kuni 2016) ning kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ toimetaja ja ajakirja paljude artiklite autor. Värskas olid meil konverentsid aastani 2012. Seejärel asusime vahelduse mõttes Jänedale konverentse korraldama

Värska perioodi viimastel aastatel Manfred enam meie ajakirjale artikleid ei kirjutanud ja konverentsidel ettekannetega ei esinenud. Ta oli küll Värskas kohal koos abikaasa Monikaga, osales mõnedel diskussioonidel, kuid peamiselt puhkas – tervendas end Spaas, sõitis jalgrattaga, jalutas looduses jms. Tihedalt suhtlesime perioodil november 2015 kuni jaanuar 2016, kui stažeerisin järjekordselt Saksamaal Kieli Maailmamajanduse Instituudis.

Jänedal ta ei osalenud, sest tervis hakkas ilmselt halvenema. Manfred oli koos abikaasaga Eestis jälle oktoobris 2016. Nad saabusid siia oma beeži sõiduautoga Mercedes Benz (Elegance) läbi Taani, Rootsi ja Soome, viibisid kümne päeva jooksul Kagu-Eestis, Tartus (Janno Reiljani 65. sünnipäevale ja emeriteerumisele pühendatud teaduskonverentsil Toomel) ning Tallinnas, peatudes allkirjutanu kodus. Vestlesime paljudel, ka konverentsi, ajakirja ja tuleviku teemadel ning külastasime mitmeid huvitavaid kohti. Seejärel lahkusid nad Tallinnast lennukiga Hamburgi. See oli nende viimane kord Eestit külastada.

On hea, et mul õnnestus teda pärast seda veel kahel korral näha: *Esimene kord*, külastades Monikat ja Manfredit nende kodus Warderis augustis-septembris 2018, kui Manfred sai 80-seks. Lisaks unustamatud väljasõidud purjejahtidega seilajatele tuntud Helgoland'i saarele, mitmesse piirkonda Schleswig-Holsteinis,

meenutamaks varasemaid aegu, aga samuti külaskäigud Manfredi ja Monika lähedaste ning sõprade juurde Kesk-Saksamaale Frankfurti (Main) ja Taunuse¹ ümbrusesse.

Teine kord külastasin koos oma emaga Manfredit-Monikat 2019 juunis (reis oli emale lohutuseks, sest abikaasa ja isa lahkus meie seast sama aasta jaanuaris). Ka sellest reisist on palju häid muljeid ja mälestusi.

Seejärel kujunes kurvaks sündmuseks aga ootamatu asjaolu – 18. oktoobril 2019 tavalisest varasemal hommikul ärgates läks Manfred oma kodu aeda. Monika, ärganud hiljem, majas ringi vaadanud ja seejärel aeda läinud, leidis Manfredi surnuna sellel kohal, kuhu Manfred oma pikaajalise truu sõbra, koer Deisi oli matnud. Ehmatus ja traagika olid suured! Monika helistas ka allakirjutanule ning teatas toimunust.

Rohkem kui neli kuud pärast teist külastust külastasin Saksamaad ja Warderit ka kolmas kord, kuid siis paraku juba Manfredit viimsele teele saates...

1. novembril 2019 toimus Manfredi tuhaga urni ärasaatmine tema kodukandi keskuse, Nortorfi kesklinna kalmistu kabelis ja seejärel ühine koosviibimine Warderi külarestoranis. Manfrediga jätsid huvasti lähedased, sõbrad, kolleegid, tuttavad ja paljud Warderi küla elanikud.

Ka meie ühine kolleeg, käesoleva ajakirja toimetuskolleegiumi pikaegne, paljude artiklite autor ja nii Värskas kui Jänedal konverentsil osaleja-ettekandja Greifswaldi ülikooli professor dr Armin Rohde oli Manfredit viimsele teekonnale saatmas.

Hiljem, 7. novembril toimus perekondlik urnimatus Kesk-Saksamaal Hesseni liidumaal Oberurseli väikelinna (ca 20 km Frankfurtist /Main/ põhja poole) kalmistul. Sinna on maetud ka Manfredi ema ja isa.

Allakirjutanul on järgmisel reisel Saksamaale kindel eesmärk ka Oberurseli linna ja sealset kalmistut külastada.

Pikemalt ajakirja numbrites: 1-2/2018 ja 1-2/2019

Ajakirja ja konverentside toimkondade nimel,

Matti Raudjärv (sõber ja kolleeg, alates 1989)

P.S: Allakirjutajana meenutaksin mõnda toredat juhtumit, mis on Manfrediga seotud:

- Esimesed huvitavad hetked olid Manfrediga siis kui ta pärast TTÜ majandusteaduskonna ja Kieli Rakendusülikooli majandusvaldkonna vahel 1990 sügisel sõlmitud koostöölepingut tuli koos Monikaga Tallinnasse jaanuaris 1991 ca kolmeks nädalaks loenguid pidama ja seminare

---

¹ Frankfurtis elab Manfredi noorem tütar Bettina oma perega.

Taunuse mägede lähedases väikeasulas elavad Monika õde Anne-Mari ja tema abikaasa Karl. Samuti elab seal Manfredi lapsepõlve mängu- ja koolikaaslane ning sõber Berliini aegadest. Ka Manfredi kauaaegne sõber, skulptor ja graafik Janke elab ja töötab Taunuse nõlvadel.

Nimetatud inimetega olid Manfredil-Monikal ja ka allakirjutanul järjekordsed muljet avaldavad ning südamlikud kohtumised.

juhendama. Allakirjutanu oli tema peavastuvõtja, tegevuse korraldaja ja abiline. Lõpetanud Tallinnas loengud, sõitsime Tartusse kus ta ka ülikooli majandusteaduskonnas paaril päeval loenguid pidas. Ja seejärel sõitsime Võru-Kubijale mõneks päevaks puhkama – talveilmast, pakasest ning lumest rõõmu tundma.

Loengud toimusid Mustamäel kuuenda õppekorpuse suurimas auditooriumis (nad elasid samas lähedal TTÜ üliõpilaste ühiselamute kõrval olevas majas nn külaliskorteris). Esiteks õppis Manfred veidi eesti keelt² ja alustas loenguid eesti keeles tervitades ning siis üks-kaks lühikest lauset meie emakeeles lausudes. Mõneks järgnevas loenguks õppis veel täiendavalt eesti keelt, mida siis loengus kasutas!

Kuuendas korpuses oli küll garderoob, kuid seal ei olnud riidehoidjat. Seega võeti üleriided auditooriumisse kaasa. Manfredil oli uhke, poole sääreni ulatuv kanada hundinahast karvane kasukas ja kuna auditooriumis ei olnud nagisid, siis ta viskas oma väärt naturaalse nahkse pealisrõiva üsna hooletult auditooriumi nurka.

Loengut pidades oli vahel tal vaja tahvli ülesse äärde kirjutada aga ei ulatunud (kuigi Manfred oli üle keskmise pikkusega, aga tahvel oli veidi kõrgel). Polnud probleemi – ta võttis kähku tooli, ronis kahe jalaga toolile, kirjutas vajaliku tahvlile ning jätkas loengut toolil seistes. Toolilt ronis ta maha alles siis kui oli vaja juba allapoole kirjutada. Kuulajatel oli nende piasiasjade pärast päris lõbus ja Manfred saavutas kohe auditooriumiga suurepärase kontakti;

- Olin ühel aastal juuni lõpunädalal järjekordselt Saksamaal Kieli nädalat külastamas (täpset aastat ei mäleta). Manfred oli mulle nagu tavaliselt autoga Hamburgi lennujaama vastu tulnud ning me sõitsime seejärel tema koju Warderisse. Manfred oli suur koerte sõber ja tal oli belgia lambakoer, Deisi nimeks. Teel vestlesime ning Manfred teatas, et kuna on soe ja palav suvi ning koeral ei olnud mõnus olla, siis ta pügas koeral kõik karvad maha ja Deisi häbeneb nüüd oma kasukata olekut. Soovitas mul sellele tähelepanu mitte pöörata. Koju jõudes ja värvast hoovi sisenedes tuli Deisi meile sõbralikult vastu. Kuidagi vaistlikult ta tajus, et midagi on minu poolt teisiti kui varem (kuigi ma ei rääkinud midagi kasukast) ning seostas seda ilmselt oma kasukaga ning tõepoolest tõmbus häbenenuna veidi kõrvale ja langetas pea, püüdes seda peita (tark koer!). Mõne aja pärast kui ma tema olematule kasukale enam tähelepanu ei pööranud, st ei vaadanud, olime endiselt sõbrad. Deisi suri diabeeti ja Manfred mattis oma hea sõbra kodusse ilusate puude alla. Deisi oli koer, kelle Manfred ka ülikooli kaasa võttis kui ta seal loenguid pidas ja tema abikaasa veel Frankfurtis (Main) töötas (Deisi oli loengute ajal Manfredi kabineti-büroos);
- Manfred ei emeriteerunud ülikoolist kohe kui tal see võimalus avanes, vaid sihipäraselt hiljem, alles märtsis 2004 ja seejärel tegi ta veel kuni 2010 suvesemestri lõpuni õppetööd (peamiselt eksamite vastuvõtt ja mõned loengud). Ta seostas oma emeriteerumise mõningase edasilükkamise sellega, et tal oli kindel soov oodata seni, kuni allakirjutanu on järjekordselt Tartu Ülikoolis korraliseks õppejõuks valitud. Tal oli kindel seisukoht – kui allakirjutanu on uut perioodi ülikoolitööd alustanud, siis võib tema rahulikult õppetööst kõrvale jääda. Kõik läks nii, nagu Manfred lootis ning tal õnnestus ka oma kirjalik hinnang-soovitus allakirjutanu kandideerimiseks ülikoolile saata;
- Oma viimase loengu lõpetas ta ka enesele ootamatult (nii nagu tema tudengid hiljem rääkisid): Manfred pidas loengut; soojade ilmade tõttu olid auditooriumi suured aknad pärani; kõlas Manfredi lemmiku, Hamburgis elava väga tuntud saksa laulja, rockmuusiku, kirjaniku ja maalikunstniku Udo Lindenbergi (17.05.1946) lahkumislaul; Manfred, emotsionaalne inimene, vehkis hoogsalt kätega ning siis kõlas ... klaasiklirin – Manfred oli suure akna klaasi oma küünarnukiga sisse löönud!

---

² Tõin talle saksa-eesti ja eesti-saksa sõnaraamatud ning harjutasime pisut ka rääkimist. Kõige tähtsam – tal oli eesti keele vastu huvi ja ilmselt enese ees ka kohustus ning auasi veidi meie keeles rääkida (sest mina olin tema, tema kolleegidega ja ka saksa üliõpilastega saksa keeles, st nende emakeeles rääkinud)!

Seega – Manfred oli oma pikaajalise, aktiivse ja tulemusliku õppetöö suure mürtsuga lõpetanud ning erru läinud!

M. R.

* * *

Mitveranstalter der Konferenz und langjähriger aktiver Teilnehmer (seit der ersten internationalen Konferenz, 1996 bis 2016) und Redakteur der internationalen wissenschaftlichen Zeitschrift „Estonische Gespräche über Wirtschaftspolitik“ Professor emeritus (Fachhochschule Kiel, Deutschland) Dr **Manfred Oskar Eitel Hennies** wird 85 Jahre Alt (**10.09.1938 – 18.10.2019**)

Mit Hochachtung,
die Arbeitsteams der Zeitschrift und der Konferenzen

* * *

Co-organizer of the conference and long-term active participant (since the first international conference, 1996–2016) and Editor of publications-journal „Estonian Discussions on Economic Policy“ Professor emeritus (Applied University of Kiel, Germany) Dr **Manfred Oskar Eitel Hennies** – 85 years (**10.09.1938 – 18.10.2019**)

Sincerely,
Organizing committee of the conference and
editorial board of the journal

* * * * *

PETER JOACHIM FRIEDRICH – 85 (3.03.1938)

Meie konverentsidel aktiivne osaleja (alates aastast 2006 kuni 2014 ja 2017–2018) ning kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ toimetuskolleegiumi liige ja ajakirja paljude artiklite autor ning kaasautor, samuti suurepärase retsensent, Münchener Bundeswehri Ülikooli (Saksamaa LV) emeriitprofessor dr (alates 01.05.2006 Tartu Ülikooli majandusteaduskonna erakorraline professor, vanemteadur ja konsultant) **Peter Joachim Friedrich** sai 3. märtsil 2023 85-aastaseks.

Soovime viljakale kolleegile ja töömehele tervist, edu ja õnne edasistes tegevustes

Pikemalt ajakirja numbris: 1-2/2018

Lugupidamisega, ajakirja ja konverentside toimkonnad

* * *

Aktiver Teilnehmer der Konferenz (seit dem Jahr 2006 bis 2014 und 2017 – 2018) sowie Mitglied des Redaktionskollegiums der dreisprachigen internationalen Wissenschaftszeitschrift „Estonian Discussions on Economic Policy“, ebenfalls Autor und Co-Autor von mehreren Artikeln der Zeitschrift, Emeritprofessor der Universität der Bundeswehr München (Bundesrepublik Deutschland) (und später außerordentlicher Professor und leitender Wissenschaftler an der Universität Tartu) Dr. **Peter Joachim Friedrich** wurde 85 Jahre alt (**03.03.2023**).

Wir wünschen unserem fruchtbaren und arbeitsamen Kollegen Gesundheit, Erfolg und Glück bei seinen weiteren Tätigkeiten.

Mit Hochachtung,
die Arbeitsteams der Zeitschrift und der Konferenzen

* * *

Active participant in the conference (from 2006 to 2014 and 2017 – 2018) and a member of the editorial board of the international scientific journal *Estonian Discussions on Economic Policy* in three languages and author/co-author of many articles in the journal, professor emeritus of the University of the Bundeswehr Munich (Federal Republic of Germany) (and later visiting professor and senior researcher of the University of Tartu) Dr **Peter Joachim Friedrich** had his 85th birthday (on **03.03.2023**).

We wish our productive and hard-working colleague good health, success and happiness in his future activities.

Sincerely, Organizing committee of the conference and editorial board of the journal

* * * * * * * *

MART SÕRG – 80 (17.05.1943)

Ta lõpetas 1967. aastal Tartu Riikliku Ülikooli majandusteadlasena rahanduse ja krediidi erialal kaugõppes. 1973. aastal kaitses ta sealsamas majanduskandidaadi kraadi rahanduse, raharingluse ja krediidi erialal. 1989. aastal kaitses ta majandusdoktori kraadi Leningradi Finantsinstituudis.

Aastail 1962–1967 oli ta NSVL Riigipanga krediidiinspektor ja vanemkrediidiinspektor, aastail 1967–1969 Rapla Rajooni Põllumajandusvalitsuse plaanifinantsosakonna juhataja asetäitja, 1970–1975 juhataja

1975. aastal asus ta tööle Tartu Ülikooli, 1975–1980 oli ta rahanduse ja krediidi kateedri vanemõpetaja, 1980–1990 dotsent, alates 1990. aastast professor ja tänane emeriitprofessor.. Ta oli 1988–1990 ja 1996–1999 Tartu Ülikooli majandusteaduskonna

teadusprodekaan, 1990–1993 dekaan. Ta on olnud ka rahanduse ja arvestuse instituudi juhataja.

Aastail 1990–1993 ja 1995–2001 oli ta Tartu Ülikooli nõukogu liige, 1997–2001 Tartu Ülikooli akadeemilise komisjoni liige.

Sõrg on olnud ka Eesti Panga Nõukogu liige aastatel 1990–1998 ning esimees aastatel 1998–2003.

Tunnustused: 2003 Tartu Ülikooli teenetemärk; 2006 Riigivapi III klassi teenetemärk.

Konverentsi aktiivne osaleja (aastatel 1994 – 2008 ja 2011) ning kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ toimetuskolleegiumi liige ja ajakirja paljude artiklite autor ning retsensent Tartu Ülikooli emeriitprofessor dr **Mart Sõrg** saab 80-aastaseks.

Soovime viljakale kolleegile ja töömehele tervist, edu ja õnne edasistes tegevustes.

Lugupidamisega,
ajakirja ja konverentside toimkonnad

* * *

Aktiver Teilnehmer der Konferenz (in den Jahren 1994 – 2008 und 2011) sowie Mitglied des Redaktionskollegiums der dreisprachigen Wissenschaftszeitschrift „Estonian Discussions on Economic Policy“, ebenfalls Autor und Rezensent von vielen Artikeln der Zeitschrift, Emeritprofessor der Universität Tartu Dr. **Mart Sõrg** wurde 80 Jahre alt (**17.05.2023**).

Mit Hochachtung,
die Arbeitsteams der Zeitschrift und der Konferenzen

* * *

Active participant in the conference (in 1994 – 2008 and in 2011) and a member of the editorial board of the international scientific journal *Estonian Discussions on Economic Policy* in three languages and author and peer reviewer of many articles in the journal, professor emeritus of the University of Tartu Dr **Mart Sõrg** had his 80th birthday (on **17.05.2023**).

We wish our productive and hard-working colleague good health, success and happiness in his future activities.

Sincerely,
Organizing committee of the conference and editorial board of the journal

* * * * * * * * *

ÜLLAS EHRLICH – 60 (9.12.1963)

Üllas Ehrlich (sündinud 9.detsembril 1963) on eesti ökoloog ja majandusteadlane. Õppis aastatel 1982–1989 Tartu Riikliku Ülikooli bioloogia-geograafia teaduskonna bioloogiaosakonnas geneetikat, lõpetas 1989. aastal. 1993–1995 õppis magistriõppes Tartu Ülikooli geograafia instituudis ja kaitses magistrikraadi inimgeograafia alal 1995. aastal.

Seejärel õppis Tartu Ülikooli geograafia instituudis doktoriõppes aastatel 1997–2003. Doktorikraadi kaitses inimgeograafiast 2007. aastal.

Töötab Tallinna Tehnikaülikoolis 1990–...: TTÜ Eesti Majanduse Instituudis nooremteadur 1990–1994; teadur 1994–1997 ja vanemteadur 1997–2005. TTÜ majandusteaduskonnas Majandusuuringute teaduskeskuses erakorraline teadur 2005–2007 ja vanemteadur 2007–2009; avaliku sektori majanduse instituudi professor 2009–2013; majandusteaduskonna dekaani kt 2009, oli TTÜ majandusteaduskonna viimane valitud dekaan 2010–2016; ärikorralduse instituudi keskkonnaökonomika õppetooli keskkonnaökonomika õppetooli professor 2013–2016; ärikorralduse instituudi professor 2017–2020; aastast 2021 on ta Ärikorralduse instituudi dotsent jätkusuutliku väärtusahela juhtimise valdkonnas. Aastal 1994 oli ta Soomes Rovaniemi Ülikooli külalisteadur.

Üllas Ehrlich oli 2009 kuni õppetooli ja professuuri likvideerimiseni 2020 Eesti esimene ja seni ainus keskkonnaökonomika professor. Tema oli üks esimesi, kes pani Eestis aluse turuväliste ökosüsteemi teenuste rahalisele hindamisele.

Lisaks on tema vähem tuntud tegevusvaldkond suure infrastruktuuri objektide tasuvusanalüüsid. Näiteks põhinevad Kukruse-Jõhvi neljarealise maantee lõik, Tallinn-Tartu maantee rekonstrueeritud väljasõit ja Saaremaas süvasadama ühendustee tema tasuvusarvutustel.

Meie konverentsi kaaskorraldaja ja pikaajaline osaleja (alates 2010) ning kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ toimetaja ja ajakirja paljude artiklite autor/ kaasautor TTÜ dotsent dr **Üllas Ehrlich** saab 60-aastaseks.

Soovime heale kolleegile tervist, edu ja õnne edasistes tegevustes.

Lugupidamisega,
ajakirja ja konverentside toimkonnad

* * *

Der Mitveranstalter unserer Konferenzen und langjähriger aktiver Teilnehmer (seit 2010), Autor, Rezensent und Redakteur von vielen Artikeln der Zeitschrift „Estonian

Discussions on Economic Policy“, Professor der Technischen Universität Tallinn (TUT) Dr. **Üllas Ehrlich** wurde 60 Jahre alt (**09.12.2023**).

Von 2009 bis zur Auflösung des Lehrstuhls und der Professur im Jahr 2020 war Üllas Ehrlich der erste und bisher einzige Professor für Umweltökonomie in Estland. Er war einer der ersten, der den Grundstein für die finanzielle Bewertung nicht marktbezogener Ökosystemleistungen in Estland legte.

Darüber hinaus sind Wirtschaftlichkeitsanalysen großer Infrastrukturobjekte sein weniger bekanntes Tätigkeitsfeld. So basieren beispielsweise der Abschnitt der vierspurigen Straße Kukruse-Jõhvi, die rekonstruierte Ausfahrt der Straße Tallinn-Tartu und die Tiefhafenverbindungsstraße Saaremaa auf seinen Wirtschaftlichkeitsberechnungen.

Mit Hochachtung,
die Arbeitsteams der Zeitschrift und der Konferenzen

* * *

Co-organiser and long-term active participant of our conferences (since 2010), author, peer reviewer and editor of the journal *Estonian Discussions on Economic Policy*, professor of the Tallinn University of Technology (TUT) Dr **Üllas Ehrlich** – 60 years (**09.12.2023**).

Üllas Ehrlich was Estonia's first and until now the only professor of environmental economics in 2009 until the chair and professorship were abolished in 2020. He was one of the first to lay the foundation for financial evaluation of non-market ecosystem services in Estonia.

In addition, his lesser-known field of activity is cost-benefit analyses of large infrastructure objects. For example, the section of the Kukruse-Jõhvi four-lane road, the reconstructed exit of the Tallinn-Tartu road and the connection road to the deep harbor in Saaremaa are based on his profitability calculations.

We wish our productive and hard-working colleague good health, success and happiness in his future activities.

Sincerely,
Organizing committee of the conference and
editorial board of the journal

30 AASTAT KIRJASTUS-, KONVERENSI-, KONSULTATSIOONI- JA KOOLITUSFIRMA MATTIMAR OÜ ASUTAMISEST

Mattimar OÜ sai tegevusloa-tunnistuse Tallinna Linnavalitsusest 12. oktoobril 1993. Omanik ja asutaja, juhatuse liige, tegevdirektor Matti Raudjärv töötas sel ajal Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) majandusteaduskonnas majanduspoliitika õppetooli juhataja ja sama õppetooli professorina (alates 1992). Selle ameti kõrval kutsuti aastal 1996 teda osalise koormusega tööle ka Tartu Ülikooli (TÜ) majandusteaduskonna majanduspoliitika õppetooli. Aastal 1998 jäi töökohaks vaid TÜ majandusteaduskond ning järgnevatel aastatel ka TÜ Pärnu Kolledž ja aastaid hiljem ka TÜ Narva Kolledž. Kahes viimases sai oma õppe- ja teadustöö ka aastal 2019 lõpetatud, kuna lepingud lõppesid (vt allpool) ning pensioniga oli juba aastal 2012 saabunud.

Ettevõtte loomise vajadus tekkis seetõttu, et 1994. aastal oli kavas korraldada pärast 10-aastast vaheaega II majanduspoliitika-alane teaduskonverents.¹ Firma loomine oli ajendatud ka sellest, et konverentsi ja teadusartiklite publitseerimine oli seotud rahastamise ja raamatupidamisliku asjaajamisega, mis oli sellises suures ülikoolis nagu TTÜ küllaltki bürokraatlik. Väikese erafirma puhul oli bürokraatia aga välistatud ning asjaajamine toimus kiirelt ja operatiivselt.

Mattimar OÜ asutamine pani osaliselt aluse tänaseks juba aastakümneid toimunud rahvusvahelistele mitme päevastele konverentsidele ja kolmekeelsele rahvusvahelisele teadusajakirjale. Sellele tegevusele oli tugevaks aluseks ja toetuseks ka allakirjutanu stažeerimine Saksamaa Liitvabariigis Kieli Ülikoolis ja Frankfurti Ülikoolis 1989. aasta oktoobri lõpust kuni 1990. aasta veebruari alguseni. Töö, suhtlemine ja aeg saksa ülikoolides andis olulisel juurde uusi teadmisi, täiendavaid kogemusi teadus- ja õppetöös ning palju häid kolleege ja sõpru. Lisaks praktilised kogemused turumajandusest ja majanduspoliitikast, silmaringi laienemine ning teiste rahvaste kultuuri keskkonnaga tutvumine.

Firmal on olnud viljakas koostöö paljude artiklite autoritega, tõlkide ja tõlkijatega, retsensentidega, trükikojaga „Miniprint OÜ“, IT spetsialistidega, Värskas Sanatooriumi AS-ga ja Jänedas Mõis OÜ-ga, saksa teaduskirjastusega Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH, konverentside ja ajakirja toimkondadega, kultuurikollektiividega ja paljude teiste abistajate ning kaasalõpetajate. Kõigile neile südamlilikud tänud!

Stažeerimine andis allakirjutatule ka täiendava tõuke konsultatsiooni- ja koolitusala tegevuse korraldamise arendamisele Eestis, sh eesti erakõrgkoolides ja ettevõtetes-

---

¹ Esimene (I) teaduskonverents oli toimunud mai lõpus 1984 kolmepäevase nn laevakonverentsina (marsruudil: Tartu-Värskas /Emajõgi, Peipsi ja Pihkva järv/; Värskas-Pihkva-Värskas /Pihkva järv, Velikaja jõgi ka Pihkva Emajõgi/; Värskas-Tartu /Pihkva ja Peipsi järv, Emajõgi/). Konverentsitöö toimus valdavalt laeval selle sõidu ajal kolmes sektsioonis ning toitlustamine ja ööbimine olid Värskas korraldatud; avaplenaaristung oli Tartus Toomel TÜ Ajaloomuuseumis ja lõppplenaaristung Värskas ning hästi korda läinud, mistõttu osalejad nõudsid uue, järjekordse konverentsi korraldamist allakirjutanu poolt.

organisatsioonides, mis hakkas firma poolselt toimuma.² Selle alane tegevus hõlmas korduvalt ka koolitusreise eesti ettevõtete juhtidele-spetsialistidele, näiteks Saksamaale, Austriasse ja Šveitsi, sealsetesse ettevõtetesse ja messidele.

Konsultatsiooni- ja koolitusreise Eestis, Soomes ja Rootsis on korduvalt korraldatud ka näiteks kolleegidele Voroneži Riiklikust Ülikoolist (Venemaa). Samu reise Eestis on korraldatud ka georgia ja saksa kolleegidele. Pandemia ja sõda Ukrainas on peatanud varasema konsultatsiooni- ja koolitustegevuse kolleegidele teistest riikidest (kavandatud olid Voroneži kolleegidele, näiteks reisid Norrasse jms).

Firma on tegelema ka metsandusega, sh noore metsa istutamise ja kasvatamisega Kaasiku metsatalus (Lääne-Virumaal Tapa vallas ja Järvamaal Järva vallas) ning ka investeerimisega kodukontoris Piritas-Kosel ja selle harukontoris Tapa vallas ja Pärnu linnas. Kavandamisel on koostöö oma tütre Mari-Liisi disainifirmaga.

Kuna Mattimar OÜ asutaja on oma õppetöö Eestis lõpetanud (tööleping Tartu Ülikooliga lõppes augustiga 2017 ja käsundusleping juuniga 2019), siis olles juba pensionieas ja Tartu Ülikoolis ka emeriteerunud 1. märtsist 2021, on piisavalt aega just Mattimar OÜ asjadega tegeleda. Ka teadustegevusega, artiklite kirjutamisega ja teaduskonverentsidel esinemistega (viimastel aastatel Interneti teel) enese nn vormis hoidmiseks saab tegeleda ning õppetöö Georgia ülikoolides peaks jätkuma (seni peatunud pandemia ja sõja tõttu Ukrainas). Kõige selle kõrval on vaja tegeleda ka hobidega ja osaliselt ka puhata.

Kuna tütrepoeg Julius Marcus on oma õpinguid ülikoolis alustanud, siis edaspidi (kui tema plaanid on aastate pärast selgemad), on võib-olla mõistlik ka teda Mattimar OÜ tegevusse lülitada ning kaugemas perspektiivis firma talle üle anda (muidugi juhul kui temal on selleks huvi).

Käesoleval ajal on põhitegevuseks ajakirja väljaandmine ning asjaolude selginemisel ka konverentside korraldamine. Lisaks aeg-ajalt ka „aktiivne logelemine“, sõpradega suhtlemine ja oma kinnisvaraga vajalikul määral tegelemine.

27.–29. juunil aastal 2024 oleks aeg 32. teaduskonverentsi läbiviimiseks (eeldusel, et rahvusvaheline olukord selgineb /pandemiad, sõda Ukrainas jms/) ja kolleegid teistest riikidest saavad vabamalt oma kodumaalt Eestisse reisida ning 2024. aastal ilmub meie teadusajakirja XXXII aastakäik.

Juulis 2023, Piritas-Kose kodukontoris

Lugupidamisega, Matti Raudjärv

(Mattimar OÜ tegevjuht, ajakirja „Eesti majanduspoliitilised väärtused“ peatoimetaja ning ettevõtetemajanduse ja majanduspoliitika teaduskonverentside peakorraldaja)

---

² Näiteks enne Eesti Vabariigi taasiseseisvumist toimusid põhitöö välised konsultatsioonid ja koolitused valdavalt ühingu „Teadus“ vahendusel (osa saadud tulust läks ühingule). Kuna ühing lõpetas tegevuse 1990. aastate alguses, siis uutes tingimustes oli oma firma kaudu tege- vus oluliselt mõistlikum.

30 YEARS FROM THE ESTABLISHMENT OF THE MATTIMAR OÜ (Ltd) PUBLISHING, CONFERENCE, CONSULTATION AND TRAINING COMPANY

Mattimar OÜ received the activity license from the Tallinn City Government on 12 October 1993. The owner and founder, Member of the Management Board, Managing Director Matti Raudjärv was then working as the Head of the Chair of Economic Policy of the Faculty of Economics of the Tallinn University of Technology (TUT) and professor of the same chair (since 1992).

It was necessary to establish a company because it was planned in 1994 to organise the II Scientific Conference on Economic Policy after an interval of 10 years.¹ The company was established also because organisation of the conference and publishing of research papers was related to financing and accounting procedures which were rather bureaucratic in such a large university as TUT. In a small private company the bureaucracy was excluded and the transactions were performed fast and operatively.

Establishment of Mattimar OÜ partly laid the foundation to the international conferences of several days held annually for decades by now and to the international scientific journal in three languages. The fellowship months of the undersigned in the Federal Republic of Germany, at the University of Kiel and the University of Frankfurt from the end of October 1989 until the beginning of February 1990, served as a strong foundation to these activities. The work, communication and time at the German universities added considerable new knowledge, broadened the mind and gave additional experience in research and teaching, and many new colleagues and friends. Besides, practical experience in market economy and economic policy, broadening of the mind and getting acquainted with the cultural environment of other nations.

The company has had fruitful cooperation with many authors of papers, interpreters and translators, peer reviewers, the Miniprint OÜ publishing house, IT specialists, Väraska Sanatoorium AS and Jäneda Mõis OÜ, the German publisher Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH of scientific literature, organising committees of the conferences and editorial boards of the journal, cultural groups and many other people who have helped and contributed. Heartfelt thanks to all of them!

The fellowship time also gave additional motivation to the undersigned to develop with the company the organisation of consultation and training activities in Estonia, including in Estonian private establishments of higher education and enterprises and

---

¹ The first (I) scientific conference had been held at the end of May 1984 as a three-day ship conference so-to-say (on the route: Tartu-Väraska /Emajõgi, lakes Peipus and Pskov/; Väraska-Pskov-Väraska /Lake Pskov, Velikaya River and Pskov, Emajõgi River/; Väraska-Tartu /lakes Pskov and Peipus, Emajõgi River/). The conference work took place mainly on the ship in three sections, and the catering and accommodation had been arranged at Väraska, the opening plenary meeting was in Tartu, in the History Museum of the University of Tartu on Toome Hill, and the final plenary meeting at Väraska, and it was a success, therefore the participants requested organisation of another, next conference by the undersigned.

organisations.² These activities included also several training trips for heads and specialists of Estonian companies, for instance to Germany, Austria and Switzerland, to visit the enterprises and fairs.

Several consultation and training trips to Estonia, Finland and Sweden have been arranged also, for instance, to colleagues from Voronezh State University (Russia). The same tours in Estonia have been arranged also to colleagues from Georgia and Germany. The pandemics and the war in Ukraine have stopped the earlier consultation and training activities for colleagues from other countries (trips to Norway had been planned to colleagues from Voronezh, etc.).

The company has also been engaged in forestry, including planting and growing new trees at the Kaasiku Forest Farm (in Tapa Rural Municipality in the Lääne-Virumaa County and in Järva Rural Municipality in the Järvamaa County) and investing in the home office at Pirita-Kose and its branch offices.

As the founder of Mattimar OÜ has ended his academic work in Estonia (the contract of employment with the University of Tartu ended in August 2017 and the authorisation agreement in June 2019), he has enough time to take care of the activities of Mattimar OÜ, being at retirement age and having become also *emeritus* at the University of Tartu on 1 March 2021.

Currently the main activity is the publishing of the journal, and if the circumstances become clearer, also organisation of conferences. In addition, from time to time “active idling”, communication with friends and taking care of his real estate as much as necessary.

On 27–29 June 2024 it would be time for the conduction of the XXXII scientific conference (assuming that the international situation becomes clearer /pandemics, war in Ukraine, etc./) and colleagues from other countries have more freedom for travelling to Estonia from their homeland, and in 2024 the XXXII volume of our scientific journal will be published.

In July 2023, at the home office at Pirita-Kose

Sincerely,

Matti Raudjärv (Managing Director of Mattimar OÜ,
Chief Editor of the journal *Estonian Discussions on Economic Policy*, and
main organiser of the scientific conferences on business administration and economic policy)

---

² For instance, before regaining of independence of the Republic of Estonia, the consultations and training events outside one’s main job were mainly organised through the Teadus (Science) Society (the society kept a part of the earnings). As the society ended its activities at the beginning of 1990s, it was much more reasonable to do this work in the form of own company.

ENNO LANGFELDT – 27. juuni 2016: 18 aastat õppetööd on lõppenud!

Professor dr Enno Langfeldt on juba hulk aastaid pensionil; kirjutanud meie ajakirjale sisukaid artikleid, osalenud aktiivselt meie konverentsidel Värskas ning retsenseerinud meie ajakirja autorite artikleid heal tasemel. Ta on pika perioodi meie ajakirja toimetuskollegiumi liige olnud.

27. juunil 2016 pidas ta hüvastijātu loengu Kieli Rakendusülikooli majandusosakonnas ja ta saadeti nii üliõpilaste kui kolleegide poolt südamlikult pensionile.¹

Pärast 20 aastat õpetamist Kieli Rakendus-kõrgkoolis (Rakendusülikoolis) pidas prof. dr Enno Langfeldt oma viimase loengu enne teenitud pensionile jäämist selle aasta juunis. Loengu teemaks oli Euroopa Keskpanga praegune rahapoliitika. Prof. dr Enno Langfeldt kasutas hüvastijätuloengut ka selleks, et anda osakonna kolleegidele ja töötajatele teada oma kogemustest 30-aastasest õpetamisest.

Üldiselt võib koolitatud pankur vaadata tagasi peaaegu 50-aastasele töökogemusele ärivaldkonnas. Pärast panganduspraktika lõpetamist Deutsche Bank Kielis asus ta õppima majandust ka Schleswig-Holsteini Liidumaa pealinnas, mille lõpetas viis aastat hiljem.

70-ndate aastate keskel alustas professor dr Enno Langfeldt tööd Kieli Maailmamajanduse Instituudis – perioodil, mil ta täiendas oma uurimistööd rahapoliitika, majandusanalüüsi ja -prognoosimise ning varimajanduse valdkonnas. Prof. dr. Enno Langfeldt töötas Kieli Rakenduskõrgkoolis alates 1998. aastast.

Professor dr Enno Langfeldt andis ka intervjuu: Ta rääkis oma hüvastijätuloengu katkenditest ning kolleegide lugudest ja õnnitlustest ning oma karjääri nurgakividest, ka sellest, kuidas tal õnnestus muuta oma hobi elukutseks ja kuidas üliõpilaskond on tema karjääri jooksul muutunud.²

---

¹ Hüvasti professor dr. Enno Langfeldt (tõlge saksa keelest, MR.). [<https://www.fh-kiel.de/fachbereiche/wirtschaft/impressionen-2016/verabschiedung-von-professor-dr-enno-langfeldt/>] 27.04.2022

² Hüvastijätt osakonnast: Intervjuu prof dr Enno Langfeldtiga: [<https://www.fh-kiel.de/fachbereiche/wirtschaft/impressionen-2016/abschied-aus-dem-fachbereich-interview-mit-prof-dr-enn-o-langfeldt-kopie-2/>] 27.04.2022

Fotol: pensionile lahkuv majanduspoliitika professor Enno Langfeldt oma kabinetis viimast intervjuud andmas.

Hüvastijätuks kinkis Kieli Rakendusülikooli president professor dr Udo Beer majanduspoliitika professorile omalt poolt üriku:

Fotol: president professor dr Udo Beer ja professor dr Enno Langfeldt pärast loengut.

Pärast 30 aastat majandus-, rahandus- ja avaliku halduse professorina läks professor dr Enno Langfeldt väljateenitud pensionile.

Ka meie ajakirja toimkond ja konverentsi korraldajad tänavad Ennot suurepärase koostöö eest ning soovivad talle head tervist, edu ja õnne oma edasises tegevuses.

Ajakirja ja konverentsi toimkonna nimel lugupidamisega,
Matti Raudjärv

PS: ülevaate on koostanud Matti Raudjärv, tuginedes professor dr Enno Langfeldti kolleegide allikatele:

tekst: Nicole Bianga, fotod: Marius Siedliski („Verabschiedung von Professor Dr. Enno Langfeldt“ /avaldatud: 21.07.2016/ ja „Abschied aus dem Fachbereich: Interview mit Prof. Dr. Enno Langfeldt (Kopie 2)“ /avaldatud: 21.12.2016/)

* * *

Alljärgnevalt on toodud paar fotot Kieli Rakendusülikoolist ja Campusest (seal, eriti majandusõppe osakonnas, on palju kordi stažeerimise käigus ja teistel külastustel ka Matti Raudjärv viibinud ning töötanud):

*Fotol: keskel Kieli Rakendusülikooli hoonete kompleks-Campus Neumühlen-Dietrichsdorffis Ida-Kielis; eesolevas puna-valges kõrghoones asub majandusõppe osakond, selle katusel on näha valge ehiits teleskoobi ja abiruumidega. Majandusõppe osakonna kõrval paremal madalamas hoones asub rektoraat ja teised haldustüksused.*³

Paljud üliõpilased ja õppejõud, kes elavad Kieli Läänekaldal ja sellest eemal asuvates linnaosades, kasutavad õppetööle minekuks jalgratast ja Kieli linna transpordi hulka kuuluvat nn ve تراممی-laeva, mis pendeldab iga paari tunni tagant lääne- ja idakalda vahet. Nii on see juba aastakümneid olnud. Autoga tulejatele on Campuses avarad parkimisplatsid.

*Fotol: keskel Kieli Rakendusülikooli õppehoonete kompleks-Campus Kieli fjordi idakaldal (fjord vasakul ülal, fjordist eespool paremal asub nn Ida-sadam /valdavalt kaubaveod/ ja sadamast ülespoole Kieli soojusjaam; taga ülal kaugemal on näha Kieli laht); Campuse parempoolses pikas hoones asub majandusõppe osakond.*⁴

* * *

³ [https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.kn-online.de%2Flokales%2Fkiel%2Fdie-wunschliste-der-fachhochschule-kiel-LCPHQTO52YMCQVWL5XHGSJ3O5A.Html&psig=AOvVaw0a7etSHSKmx22NAlkXwjAd&ust=1667823664420000&source=images&cd=vfe&ved=0CAoQjRxqFwoTCOCvkLnFmfsCFQAAAAAdAAAAABAa] 6.11.2022

⁴ [https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.kn-online.de%2Flokales%2Fkiel%2Ffh-kiel-platzmangel-mit-vorteilen-Z6UHZJESALTQRWDSN2W6CYQCQ4.html&psig=AOvVaw0a7etSHSKmx22NAlkXwjAd&ust=1667823664420000&source=images&cd=vfe&ved=0CAoQjRxqFwoTCOCvkLnFmfsCFQAAAAAdAAAAABAa] 6.11.2022

ENNO LANGFELDT – 27. Juni 2016: 18 Jahre Unterricht sind vorbei!

Professor Dr. Enno Langfeldt ist seit vielen Jahren im Ruhestand; schrieb sinnvolle Artikel für unser Magazin, nahm aktiv an unseren Konferenzen in Värskä teil und rezensierte die Artikel der Autoren unseres Magazins auf gutem Niveau.

Am 27. Juni 2016 verabschiedete sich Professor für Volkswirtschaftslehre, Finanz- und Verwaltungswissenschaften Dr. Enno Langfeldt anlässlich seines bevorstehenden Ruhestandes vom Fachbereich Wirtschaft mit einer Abschiedsvorlesung.

Nach 18 Jahren Tätigkeit als Professor am Fachbereich Wirtschaft hielt Prof. Dr. Enno Langfeldt seine Abschiedsvorlesung im kollegialen Rahmen.

Der Einladung folgten neben den Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern des Fachbereichs auch seine ehemaligen Kollegen aus dem Institut für Weltwirtschaft der Universität Kiel, wo Prof. Dr. Enno Langfeldt vor seiner Zeit an der Fachhochschule über 20 Jahre lang tätig war. Er verabschiedete sich mit seiner Königsdisziplin: einer letzten Vorlesung über die aktuelle Geldpolitik der Europäischen Zentralbank sowie einem kleinen Rückblick auf die Eckpfeiler seiner Berufskarriere.

Interessiert hörten sich die Anwesenden Professor Langfeldts Ausführungen zur aktuellen Geldpolitik der Europäischen Zentralbank an und diskutierten im Anschluss über die vorgestellte Thematik.

Nach 20 Jahren Lehrtätigkeit an der Fachhochschule Kiel hielt Prof. Dr. Enno Langfeldt im Juni diesen Jahres seine vorerst letzte Vorlesung vor seinem wohlverdienten Eintritt in den Ruhestand. Thema der Vorlesung war die aktuelle Geldpolitik der Europäischen Zentralbank. Prof. Dr. Enno Langfeldt nutzte die Abschiedsvorlesung aber auch, um im Kreis seiner Kolleginnen und Kollegen sowie Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern des Fachbereichs über seine Erfahrungen aus 30 Jahren Lehrtätigkeit zu berichten.

Insgesamt blickt der gelernte Bankkaufmann auf fast 50 Jahre Berufserfahrung im Bereich der Wirtschaft zurück. Nach Abschluss seiner Banklehre bei der Deutschen Bank in Kiel nahm er ebenfalls in der Landeshauptstadt Schleswig-Holsteins das wirtschaftswissenschaftliche Studium auf, das er fünf Jahre später abschloss.

Mitte der 70er Jahre begann Professor Dr. Enno Langfeldt am Institut für Weltwirtschaft zu arbeiten - eine Zeit, die seine Forschungsarbeiten in den Bereichen der Geldpolitik, Konjunkturanalyse und –prognose sowie Schattenwirtschaft vorantrieben. Seit dem Jahr 1998 war Prof. Dr. Enno Langfeldt an der Fachhochschule Kiel tätig.

Eingebettet in Ausschnitte aus seiner Abschiedsvorlesung sowie Erzählungen und Glückwünschen seiner Kolleginnen und Kollegen erzählte Prof. Enno Langfeldt uns in einem persönlichen Interview von den Eckpfeilern seiner Karriere, wie er es schaffte sein Hobby zum Beruf zu machen und wie sich die Studierendenschaft im Laufe seiner Karriere verändert hat.

Zum Abschied überreichte Präsident der Fachhochschule Kiel Prof. Dr. Udo Beer dem Wirtschaftsprofessor seine Urkunde.

Nach 30 Jahren als Professor für Volkswirtschaftslehre, Finanz- und Verwaltungswissenschaften geht Prof. Dr. Enno Langfeldt in den wohlverdienten Ruhestand.

Auch die Redaktion unseres Magazins und die Organisatoren der Konferenz danken Enno für die hervorragende Zusammenarbeit und wünschen ihm für seine weitere Tätigkeit Gesundheit, Erfolg und Freude.

Mit freundlichen Grüßen im Namen der Zeitschrift
und des Konferenzkomitees,

Matti Raudjärv

PS: Die Rezension wurde von Matti Raudjärv erstellt, basierend auf den Quellen von Professor Dr. Enno Langfeldts Kollegen:

Text: Nicole Bianga, Fotos: Marius Siedliski („Verabschiedung von Professor Dr. Enno Langfeldt“ /veröffentlicht: 21.07.2016/ und „Abschied aus dem Fachbereich: Interview mit Prof. Dr. Enno Langfeldt (Kopie 2)“ /veröffentlicht: 21.12.2016/)

* * *

Die vorbereitete Übersicht enthält Fotos von Enno und seinen Kollegen, sowie ein paar Fotos von der FH Kiel und dem Campus (auch Matti Raudjärv hat dort während seines Praktikums und anderer Besuche viele Male übernachtet und gearbeitet, insbesondere im Fachbereich Wirtschaftswissenschaften Studien).

ENNO LANGFELDT – June 27, 2016: 18 years of teaching is over!

Professor Dr. Enno Langfeldt has been retired for many years; wrote meaningful articles for our magazine, actively participated in our conferences in Värnska and reviewed the articles of the authors of our magazine at a good level.

On June 27, 2016, he gave a farewell lecture at the Department of Economics at the Kiel University of Applied Sciences and was cordially retired by both students and colleagues.

After 20 years of teaching at Kiel University of Applied Sciences, Prof. Dr. Enno Langfeldt gave his last lecture before his well-deserved retirement in June this year. The theme of the lecture was the current monetary policy of the European Central Bank. Prof. Dr. Enno Langfeldt also used the farewell lecture to inform the colleagues and staff of the department about his experience of 30 years of teaching.

In general, a trained banker can look back on almost 50 years of experience in the business field. After completing his banking internship at Deutsche Bank in Kiel, he also studied economics in the capital of Schleswig-Holstein, which he graduated five years later.

In the mid-70s, Professor Dr. Enno Langfeldt started working at the Kiel Institute for the World Economy - a period in which he supplemented his research in the field of monetary policy, economic analysis and forecasting, and the shadow economy. Prof. dr. Enno Langfeldt worked at Kiel University of Applied Sciences since 1998.

Prof. Enno Langfeldt also gave an interview in which he talked about excerpts from his farewell lecture and the stories and congratulations of his colleagues, as well as the cornerstones of his career, also about how he managed to turn his hobby into a profession and how the student body has changed during his career.

As a farewell, the President of the Kiel University of Applied Sciences, Professor Dr. Udo Beer, presented the economics professor with a Document.

After 30 years as a professor of economics, finance and public administration, Professor Dr. Enno Langfeldt took a well-deserved retirement.

The editorial board of our magazine and the organizers of the conference also thank Enno for the excellent cooperation and wish him good health, success and happiness in his future activities.

Sincerely, on behalf of the Journal and
the Conference Committee,

Matti Raudjärvi

PS: the review was prepared by Matti Raudjärv, based on the sources of professor Dr. Enno Langfeldt's colleagues:

Text: Nicole Bianga, photos: Marius Siedliski ("Farewell to Professor Dr. Enno Langfeldt" /published: July 21, 2016/ and "Farewell from the department: Interview with Prof. Dr. Enno Langfeldt (copy 2)" /published: December 21.2016/)

* * *

The prepared overview contains photos of Enno and his colleagues, as well as a few photos of Kiel University of Applied Sciences and the Campus (Matti Raudjärv has also stayed and worked there many times during his internship and other visits, especially in the department of economic studies).

**MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSID
EESTIS (1984 – 2022 ... 2023)**

**WISSENSCHAFTLICHE KONFERENZEN ÜBER
WIRTSCHAFTSPOLITIK IN ESTLAND (1984–2022 ... 2023)**

**SCIENTIFIC CONFERENCES ON ECONOMIC
POLICY IN ESTONIA (1984–2022 ... 2023)**

I	1984	Ühiskondliku tootmise intensiivistamise probleemid Eesti NSV-s
II	1994	Majandusteadus ja majanduspoliitika Eesti Vabariigis
III	1995	Majanduspoliitika teooria ja praktika Eesti Vabariigis
IV	1996	Aktuaalsed majanduspoliitika küsimused Euroopa Liidu riikides ja Eesti Vabariigis /I ja II/ Aktuelle wirtschaftspolitische Fragen in den Ländern der Europäischen Union und in der Republik Estland /I und II/ Topical Problems of the Economic Policy in the Member States of the European Union and the Republic of Estonia /I and II/
V	1997	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga Die Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Integration mit der Europäischen Union Economic Policy of the Republic of Estonia and Integration with the European Union
VI	1998	Eesti Vabariigi integreerumine Euroopa Liiduga – majanduspoliitika eesmärgid ja abinõud Die Integration der Republik Estland mit der Europäischen Union – Ziele und Mittel der Wirtschaftspolitik Integration of the Republic of Estonia into the European Union – Goals and Instruments of Economic Policy
VII	1999	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
VIII	2000	Eesti Vabariigi majanduspoliitika tulemuslikkus ja Euroopa Liit Wirksamkeit der Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Effectiveness of the Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
IX	2001	Harmoniseerimine ja vabadus Eesti Vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa Liiduga Harmonisierung und Freiheit der Wirtschaftspolitik Estlands in EU-Integrationsprozess Harmonisation and Freedom in the Economic Policy of Estonia integrating with the European Union

- X 2002 Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale
Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die
Wirtschaftspolitik Estlands
Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy
of Estonia
- XI 2003 Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu
Die Wirtschaftspolitik Estlands auf dem Weg in die Europäische
Union
Estonian Economic Policy on the Way Towards the European Union
- XII 2004 Eesti majanduspoliitilised perspektiivid Euroopa Liidus
Wirtschaftspolitische Perspektiven Estlands als Mitglied der
Europäischen Union
Economic Policy Perspectives of Estonia in the European Union
- XIII 2005 XIII majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIII. wirtschaftspolitische Konferenz
13th Scientific Conference on Economic Policy
- XIV 2006 XIV majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIV. wirtschaftspolitische Konferenz
14th Scientific Conference on Economic Policy
- XV 2007 Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus
Die Wirtschaftspolitik Estlands – drei Jahre in der Europäischen Union
Economic Policy of Estonia – three Years in the European Union
- XVI 2008 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2008
Economic Policy in the EU Member States – 2008
- XVII 2009 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2009
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2009
Economic Policy in the EU Member States – 2009
- XVIII 2010 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2010
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2010
Economic Policy in the EU Member States – 2010
- XIX 2011 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2011
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2011
Economic Policy in the EU Member States – 2011
- XX 2012 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2012
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2012
Economic Policy in the EU Member States – 2012
- XXI 2013 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2013
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2013
Economic Policy in the EU Member States – 2013
- XXII 2014 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2014
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2014
Economic Policy in the EU Member States – 2014
- XXIII 2015 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2015
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2015
Economic Policy in the EU Member States – 2015

- XXIV 2016 Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2016
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2016
Economic Policy in the EU Member States – 2016
- XXV 2017 **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2017:**
Juubelikonverents – 25; (29.06-01.07.2017)
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2017:
Jubiläumskonferenz – 25; (29.06-01.07.2017)
Economic Policy in the EU Member States – 2017: Jubilee
conference – 25; (29.06-01.07.2017)
- XXVI 2018 **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2018:**
Eesti Vabariik – 100 / 100 aastat eestikeelset rahvuslikku
Tehnikaülikooli Eestis; (28.-30.06.2018)
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2018:
Republik Estland – 100 / 100 Jahre von der Gründung der
estnischsprachigen nationalen Technischen Universität; (28.-
30.06.2018)
Economic Policy in the EU Member States – 2018: Republic
of Estonia – 100 / 100 years of the Estonian-language national
University of Technology in Estonia; (28.-30.06.2018)
- XXVII 2019 **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2019:** Eesti
Vabariik– 15 aastat EL-s ja NATO-s / 100 aastat eestikeelset
Tartu Ülikooli / 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse
(1699–1710); (3.-5.07.2019)
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2019:
Republik Estland – 15 Jahre in EU und in NATO / 100 Jahre
estnischsprachige Universität Tartu / Vor 320 Jahren zog die
Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710); (3.-5.07.2019)
Economic Policy in the EU Member States – 2019: Republic
of Estonia – 15 years in EU and in NATO / 100 years of the
Estonian-language University of Tartu / 320 years from the
temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–
1710); (3.-5.07.2019)
- XVIII 2020¹ **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2020:** 100
aastat Tartu rahust / 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest
Põhiseadusest; (25.-27.06.2020)

---

¹ Konverents jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Lähemalt vaata kirjutist käesoleva ajakirja Kroonika osas (XXVIII konverents).

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz. Siehe näher im Chronikteil der vorliegenden Zeitschrift (XXVIII. Konferenz).

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants. For more details, see the article in the Chronicles part of this journal (XXVIII Conference).

		<i>Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2020: 100 Jahren der Friedensvertrag Tartu / 100 Jahren die erste Verfassung der Republik Estland; (25.-27.06.2020)</i>
		<i>Economic Policy in the EU Member States – 2020: 100 years from the Peace Treaty of Tartu / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia; (25.-27.06.2020)</i>
XXIX	2021 ²	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2021: 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest / Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond – 80 / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartu-Värskas / 25 aastat regionaalse kolledži, Tartu ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus; (1.-3.07.2021)
		<i>Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2021:</i> 30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland / Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät für Technische Universität Tallinn – 80 / Vor 25 Jahren fand die erste International Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt / Vor 25 Jahren wurde das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet; (1.-3.07.2021)
		<i>Economic Policy in the EU Member States – 2021:</i> 30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia / School of Business and Governance of Tallinn University of Technology – 80 / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu–Värskas / 25 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu; (1.-3.07.2021)
XXX	2022 ³	Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2022: Tartu Ülikool – 390 aastat (anno 1632)/

² Konverents jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Ettevalmistused olid aga teatud ja konverentsi toimikond oli korraldamiseks valmis.

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz.

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants.

³ Konverents jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Lisaks soodustas konverentsi ära jäämist paraku ka sõda Ukraina pinnal Venemaa invasiooni ja agressiooni tõttu alates 24. veebruarist 2022 (24.02 on Eesti Vabariigi aastapäev!). Sellega seoses on paljud meie potentsiaalsed autorid teistest riikidest ja ka Eestist oma tegevustes sh artiklite kirjutamisel, tugevasti häiritud. Samuti on problemaatiline olnud reaalne ja ohutu võimalus Eestisse konverentsile sõita.

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz. Darüber hinaus trug auch der Krieg an der Oberfläche der Ukraine aufgrund der russischen Invasion und Aggression vom 24. Februar 2022 (24.02 ist der Jahrestag der Republik Estland!) zur Absage der Konferenz bei. Auch die tatsächliche und sichere Grundlage für die Befugnis, zur Konferenz nach Estland zu reisen, war problematisch.

30 korda konverentsidest: *Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022); XXX aastakäiku ajakirja/ Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn/ Agressioon Ukrainas; (30.06-2.07.2022)*

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2022: *Universität Tartu – 390 Jahre (anno 1632)/ 30 Mal von Konferenzen: in Värška (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift/ Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine; (30.06-2.07.2022)*

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2022: *University of Tartu – 390 years (anno 1632)/30 times from conferences: in Värška (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal/ The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022/ Aggression in Ukraine; (30.06-2.07.2022)*

XXXI 2023⁴

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2023: *Eesti pealinn Tallinn – Euroopa roheline pealinn 2023 / 30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamisel (29.06 – 1.07.2023) / 2023 on Eestis sauna-aasta*

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants. In addition, the war on the surface of Ukraine due to the Russian invasion and aggression from February 24, 2022 (24.02 is the anniversary of the Republic of Estonia!), also contributed to the cancellation of the conference. The real and safe basis of power to travel to Estonia for the conference has also been problematic.

⁴ **Konverents** jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Lisaks soodustas konverentsi ära jäämist paraku ka sõda Ukraina pinnal Venemaa invasiooni ja agressiooni tõttu alates 24. veebruarist 2022 (24.02 on Eesti Vabariigi aastapäev!). Sellega seoses on paljud meie potentsiaalsed autorid teistest riikidest ja ka Eestist oma tegevustes sh artiklite kirjutamisel, tugevasti häiritud. Samuti on problemaatilise olnud reaalne ja ohutu võimalus Eestisse konverentsile sõita.

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz. Darüber hinaus trug auch der Krieg an der Oberfläche der Ukraine aufgrund der russischen Invasion und Aggression vom 24. Februar 2022 (24.02 ist der Jahrestag der Republik Estland!) zur Absage der Konferenz bei. Auch die tatsächliche und sichere Grundlage für die Befugnis, zur Konferenz nach Estland zu reisen, war problematisch.

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants. In addition, the war on the surface of Ukraine due to the Russian invasion and aggression from February 24, 2022 (24.02 is the anniversary of the Republic of Estonia!), also contributed to the cancellation of the conference. The real and safe basis of power to travel to Estonia for the conference has also been problematic.

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2023: Tallinn, die Hauptstadt Estlands – die grüne Hauptstadt Europas 2023 / 30 Jahre seit der Gründung des Unternehmens für Publikationen, Konferenzen, Beratung und Ausbildung – Mattimar OÜ (GmbH) (29.06 – 1.07.2023) / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland

Economic Policy and Business Administration in the EU-Member States – 2023: Tallinn, the capital of Estonia – the green capital of Europe 2023 / 30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd) publishing, conference, consultation and training company (29.06 – 1.07.2023) / 2023 is the year of the sauna in Estonia

LOODETAV TULEVIKUINFORMATSIOON (2024–2029)

järgmistel lehekülgedel:

EVENTUELLE PLANUNG FÜR ZUKÜNFTIGE KONFERENZEN

(2024–2029) auf den nächsten Seiten:

EXPECTED FUTURE INFORMATION (2024–2029) on the next pages:

Kui õnnestub organisatsiooniliselt ja finantsiliselt, siis edaspidi näeks tänane korraldustoimkond konverentse järgmiste pühendumustega:¹

Falls es organisatorisch und finanziell möglich sein wird, schlägt das heutige Organisationskomitee vor, dass kommende Konferenzen folgenden Jahrestagen oder kulturellen Ereignissen gewidmet sein werden:²

If it works out in organisational and financial terms, the Organising Committee would like to dedicate the future conferences to the following anniversaries:³

**XXXII 2024 (Eesti-Estland-Estonia):
27.-29.06.2024**

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2024: Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa liidu liige olnud/ Eesti ülikoolilinn Tartu – Euroopa kultuuripealinn/ 40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai 1984)/ Konverentsi seeria algataja ja ajakirja asutaja Matti Raudjärv – 75

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2024: Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union/ Estnische Universitätstadt Tartu – Kulturhauptstadt Europas/ 40 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (Mai 1984)/ Initiator der Konferenzreihe und Gründer der Zeitschrift Matti Raudjärv – 75

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2024: Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years/ Estonian University City Tartu – European Capital of Culture/ 40 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (May 1984)/ Initiator of the conference series and founder of the journal Matti Raudjärv – 75

2024 – Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa liidu liige olnud

2024 – Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union

2024 – Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years

2024 – Eesti ülikoolilinn Tartu – Euroopa kultuuripealinn

2024 – Estnische Universitätstadt Tartu – Kulturhauptstadt Europas

---

¹ Teretunud on ka artiklid, mis on otseselt või kaudselt vastava aasta all teemadega seotud.

² Auch Beiträge, die sich direkt oder indirekt auf die Unterthemen des jeweiligen Jahres beziehen, sind willkommen.

³ Articles that are directly or indirectly related to the sub-themes of the respective year are also welcome.

2024 – Estonian University City Tartu – European Capital of Culture

2024 – 40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest

2024 – 40 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift

2024 – 40 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of Journal

2024 – Konverentsi seeria algataja ja ajakirja asutaja Matti Raudjärv – 75

2024 – Initiator der Konferenzreihe und Gründer der Zeitschrift Matti Raudjärv – 75

2024 – Initiator of the conference series and founder of the journal Matti Raudjärv – 75

XXXIII 2025 (Eesti-Estland-Estonia):

26.-28.06.2025

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2025:

Euroopa haridusruum 2025 / Eesti, Läti ja Leedu liituvad Euroopa Liidu riikide elektrivõrguga /Eesti pealinn Tallinn – Euroopa spordipealinn 2025 / Põordeline aasta 2025 Euroopa automaailmas

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2025:

Europäischer Bildungsraum 2025 / Estland, Lettland und Litauen werden sich dem Stromnetz der Europäischen Union anschließen /Tallinn, die Hauptstadt von Estland, ist die europäische Hauptstadt des Sports im Jahr 2025 / Jahr der Umwälzung 2025 in der europäischen Autowelt

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2025:

European Education Area 2025 / Estonia, Latvia and Lithuania join the electrical grid of EU Member States / Tallinn, the capital of Estonia, is the European capital of sports in 2025 / 2025 as an important turning point in the European automotive sector

2025 – Euroopa haridusruum 2025

2025 – Europäischer Bildungsraum 2025

2025 – European Education Area 2025

2025 – Eesti, Läti ja Leedu liituvad Euroopa Liidu riikide elektrivõrguga; NB! Moldova ja Ukraina ühendati mandri-Euroopa elektrisüsteemiga juba Ukraina sõja ajal, märtsis 2022

2025 – Estland, Lettland und Litauen werden sich dem Stromnetz der Europäischen Union anschließen; NB! Moldau und die Ukraine wurden bereits während des Ukraine-Krieges im März 2022 an das kontinentaleuropäische Stromnetz angeschlossen

2025 – Estonia, Latvia and Lithuania join the electrical grid of EU Member States;

NB! Moldova and Ukraine were connected to the Continental European Grid already during the war in Ukraine, in March 2022

2025 – Eesti pealinn Tallinn – Euroopa spordipealinn 2025

2025 – Tallinn, die Hauptstadt von Estland, ist die europäische Hauptstadt des Sports im Jahr 2025

2025 – Tallinn, the capital of Estonia, is the European capital of sports in 2025

2025 – Põordeline aasta 2025 Euroopa automaailmas (hübrid- ja elektriautod, biokütused)

- 2025 – Jahr der Umwälzung 2025 in der europäischen Autowelt (Hybrid- und Elektroautos, Biokraftstoffe)
- 2025 – 2025 as an important turning point in the European automotive sector (hybrid and electric cars, biofuels)

NB! NB! NB!

- 3.-6.07.2025 toimub Tallinnas Eesti XXVIII üldlaulu- ja XXI tantsupidu!*
- 3.-6.07.2025 – das estnische XXVIII. Lied- und die XXI. Tanzfeier finden in Tallinn statt!*
- 3.-6.07.2025 – Estonian XXVIII Song and XXI Dance Celebration will take place in Tallinn!*

**XXXIV 2026 (Eesti-Estland-Estonia):
25.-27.06.2026**

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2026: 30 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2026: Vor 30 Jahren wurde der regionale College, das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2026: 30 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu

2026 – 30 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus

2026 – Vor 30 Jahren wurde der regionale College, das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet

2026 – 30 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu

**XXXV 2027 (Eesti-Estland-Estonia):
1.-3.07.2027**

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2027: 35 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2027); XXXV aastakäiku ajakirja

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2027: 35 Mal von Konferenzen: in Värška (1984, 1994–2012) und in Jäneda (2013– 2027); XXXV Jahrgänge der Zeitschrift

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2027: 35 times from conferences: in Värška (1984, 1994–2012) and in Jäneda (2013 –2027); XXXV year of issue journal

2027 – 35 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2027); XXXV aastakäiku ajakirja

2027 – 35 Mal von Konferenzen: in Värskä (1984, 1994–2012) und in Jäneda (2013–2027); XXXV Jahrgänge der Zeitschrift
2027 – 35 times from conferences: in Värskä (1984, 1994–2012) and in Jäneda (2013–2027); XXXV year of issue journal

**XXXVI 2028 (Eesti-Estland-Estonia):
29.06-01.07.2028**

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2028: Eesti Vabariik – 110 (24. veebruar 1918)/ 110 aastat eestikeelset rahvuslikku Tehnikaülikooli Eestis (17. september 1918)

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2028: Republik Estland – 110 (24. Februar 1918)/ 110 Jahre von der Gründung der estnischsprachigen nationalen Technische Universität (17. September 1918)

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2028: Republic of Estonia – 110 (24. February 1918)/ 110 years of the Estonian language national University of Technology in Estonia (17. September 1918)

2028 – Eesti Vabariik – 110 (24. veebruar 1918)
2028 – Republik Estland – 110 (24. Februar 1918)
2028 – Republic of Estonia – 110 (24. February 1918)

2028 – 110 aastat eestikeelset rahvuslikku Tehnikaülikooli Eestis (17. september 1918)
2028 – 110 Jahre von der Gründung der estnischsprachigen nationalen Technische Universität (17. September 1918)
2028 – 110 years of the Estonian language national University of Technology in Estonia (17. September 1918)

NB! NB! NB!⁴

2028 suvel toimuvad Tallinnas XXVIII. üldlaulu- ja XXI. tantsupidu ning XIV. noorte laulu- ja tantsupidu!

---

⁴ Aastal 2023 suvel toimunud noorte laulu- ja tantsupeo ajal ja pärast hakati organisatsioonide vahel arutama, et võib-olla võiks 2027 ja 2029 aasta peod ühendada aastal 2028. Põhjus – eraldi peod toimuks liiga sageli ning nende korraldamine oleks mõnevõrra keeruline nii osalejatele kui korraldajatele. Selle nn segaduse põhjuseks oli Covid-19 (2020-2021).

Während und nach der Jugendgesangs- und Tanzparty im Sommer 2023 begannen die Organisatoren zu diskutieren, ob die Partys von 2027 und 2029 vielleicht im Jahr 2028 zusammengelegt werden könnten. Der Grund: Es würden zu oft getrennte Partys abgehalten und ihre Organisation würde dies verhindern sowohl für die Teilnehmer als auch für die Organisatoren etwas schwierig. Die Ursache dieser sogenannten Verwirrung war Covid-19 (2020-2021).

During and after the youth song and dance party held in the summer of 2023, the organizers started to discuss that maybe the parties of 2027 and 2029 could be combined in 2028. The reason – separate parties would be held too often and their organization would be somewhat difficult for both the participants as for the organizers. The cause of this so-called confusion was Covid-19 (2020-2021).

Im Sommer 2028 finden in Tallinn die XXVIII. allgemeine Gesangs- und XXI. Tanzparty und die XIV. Jugend-Lied- und Tanzparty statt!

In the summer of 2028, the XXVIII. general song and XXI. dance party and the XIV. youth song and dance party will take place in Tallinn!

XXXVII 2029 (Eesti-Estland-Estonia):

28.-30.06.2029

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2029: Eesti Vabariik– 25 aastat EL-s ja NATO-s (2004) / 110 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli (1919) / 330 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710) / 45 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2029: Republik Estland – 25 Jahre in EU und in NATO (2004) / 110 Jahre estnischsprachige Universität Tartu (1919) / Vor 330 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710) / 45 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (1984)

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2029: Republic of Estonia – 25 years in EU and in NATO (2004) / 110 years of the Estonian-language University of Tartu (1919) / 330 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710) / 45 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (1984)

2029 – Eesti Vabariik– 25 aastat EL-s ja NATO-s (2004)

2029 – Republik Estland – 25 Jahre in EU und in NATO (2004)

2029 – Republic of Estonia – 25 years in EU and in NATO (2004)

2029 – 110 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli (1919)

2029 – 110 Jahre estnischsprachige Universität Tartu (1919)

2029 – 110 years of the Estonian-language University of Tartu (1919)

2029 – 330 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710)

2029 – Vor 330 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710)

2029 – 330 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710)

2029 – 45 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)

2029 – 45 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (1984)

2029 – 45 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of the journal (1984)

* * *

Jätksuutlikkuse huvides võiks järgnevatel aastatel edasi toimuda nii konverents kui ilmuda ajakiri:

- 2030 – XXXVIII konverents ja 28. aastakäik ajakirja; 46 aastat esimesest, nn laeva-konverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)
- 2031 – XXXIX konverents ja 29. aastakäik ajakirja; 47 aastat esimesest, nn laeva-konverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)
- 2032 – XL konverents ja 40. aastakäik ajakirja; 48 aastat esimesest, nn laeva-konverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)
- 2033 – XLI konverents ja 41. aastakäik ajakirja; 49 aastat esimesest, nn laeva-konverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)
- 2034 – XLII konverents ja 42. aastakäik ajakirja; **50 aastat esimesest, nn laeva-konverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)**

* * *

- 2035 – XLIII konverents ja 43. aastakäik ajakirja
- 2036 – XLIV konverents ja 44. aastakäik ajakirja
- 2037 – XLV konverents ja 45. aastakäik ajakirja

INFORMATSIOON ajakirja toimkonnalt

Käesolev rahvusvaheline teadusajakiri-publikatsioon ilmub aastast 2007 (üks number aastas) ja aastast 2011 (kaks numbrit aastas).¹ Ajakiri arenes välja järjepidevuse alusel aastatel 1984–2006 ilmunud teadusartiklite kogumikest. Artiklite temaatika on seni hõlmanud paljude riikide majanduspoliitikat ning selle valdkondi nii ühe kui ka mitme riigi näitel ning nende omavahelistes suhetes ja võrdlustes. Lisaks Eestile on avaldatud artiklites uuritud paljude riikide majanduspoliitikat nagu **Georgia, Hiina, Iirimaa, Jaapan, Kanada, Kreeka, Leedu, Läti, Norra, Rootsi, Saksamaa LV, Slovakkia, Soome, Šveits, Taani, Tšehhi Vabariik, Ukraina, Ungari, USA, Venemaa Föderatsioon, Ühendkuningriik** (22 riiki). Vähemal määral on käsitletud ka mitmeid teisi riike. Kajastust on leidnud järgmiste piirkondade, ühenduste või valdkondade majanduspoliitika: Euroopa ja Euroopa Liit, Euroopa Liidu regioonid, Euroopa rohelised pealinnad, Balti riigid ja Skandinaavia regioon, Ida- ja Kesk-Euroopa, Põhja-Euroopa, OECD-riigid jmt.

NB!

Alates aastast 2022 laendasime ajakirja sisulist poolt – st võtame juba 2021. aasta teisest poolest avaldamiseks senisest enam vastu ettevõtte ja ettevõtlusega seotud teadusartikleid eemärgiga anda head võimalused samuti nendele teadlastele ja praktikutele, kes ettevõttemajanduse uurimisega tegelevad, seda nii Eestis kui teistes riikides. See annaks võimalused ka ettevõttemajanduse probleeme paremini majanduspoliitikaga siduda ja integreerida. Sisu poolest oleks tegemist eelretsenseeritud ning viidatud rahvusvahelise ettevõttemajanduse ja majanduspoliitika teadusajakirjaga (ajakirja pealkiri ja avaldamistingimused jäävad endisteks, artikleid võtame vastu ootusvalt, aasta läbi).

*Artiklite esitamise tähtsajad, mis tuuakse välja aasta lõppudel ja alguses meie poolt levitatavates **Infokirjades**, on eeskätt nendele autoritele, kes on huvitatud meie konverentsidel osalemisest ja esinemisest kesksuvel (iga-aastaselt: juuni lõpp – juuli algus) ning enne konverentsi ilmuvas ajakirjas oma artikli avaldamisest.*

Lisaks traditsioonilistele majanduspoliitika valdkondadele on artiklites kajastamist leidnud ka avaliku sektori rahandus; regionaalne areng ja kohalike omavalitsuste arenguprobleemid, eelkõige haldusreformi vajadused ja võimalikud suunad; Euroopa Liidu finantssüsteem; Euroopa Liidu toetusmehhanismid ja -mudelid; rahapoliitika ja valuutakursid; euroruumi probleemid; finants- ja majanduskriis; majanduse globaliseerumine; ettevõtluse arengut toetavad erinevad majanduspoliitikad; J. M. Keynesi seisukohad ja paljud teised kompleksvaldkonnad.

Seni on avaldatud artiklite autorid esindanud järgmisi riike: **Austria, Eesti, Georgia, Hiina, Läti, Saksamaa, Slovakkia, Tšehhi Vabariik, Ukraina, Ungari ja Venemaa**

---

¹ Aastatel 2007–2014 oli ajakirja inglise keelne nimetus „Discussions on Estonian Economic Policy“. Eeskätt täpsuse, sh artiklite senise kajastuse ja ka edaspidise laiema majanduspoliitilise geograafia huvides täpsustasime aastast 2015 ajakirja nime ning selleks on nüüd inglise keeles – „Estonian Discussions on Economic Policy“. Ajakirja eesti ja saksa keelne nimi jäid endisteks, ühtlasi on säilinud publikatsiooni järjepidevus.

Föderatsioon. Lisaks nimetatud riikidele olid enne 2007. aastat avaldatud artiklite autorite kaudu esindatud ka **Belgia, Leedu, Poola, Prantsusmaa, Soome, USA ja Ühendkuningriik** (seega kokku 18 riigi esindajad).

Ajakirja toimkond soovib, et ajakirjas käsitletavate artiklite majanduspoliitiline geograafia laieneks tulevikus veelgi. Ajakirjas avaldatud artikleid kajastavad ja levitavad seni järgmised rahvusvahelised andmebaasid: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Essentials™, EconBib, ECONIS, ESO, SCOPUS, SSRN.** Juba aastaid on väljaande tellijaks olnud ka Washingtonis asuv 1800. aastal asutatud maailma suurim, **USA Kongressi raamatukogu.** Artiklite elektroonilistele väljaannetele omistatakse **DOI** number – DOI: 10.15157/edep

Lugupidamisega ning edukate koos- ja kaastöösoovidega, Teie ajakirja toimkond

* * *

INFORMATION des Redaktionsteams

Das vorliegende internationale Wissenschaftsmagazin erscheint seit 2007 (ein Mal pro Jahr) und seit 2011 (zwei Mal pro Jahr).² Die Zeitschrift hat ihre Ursprünge in den Sammelbänden von wirtschaftswissenschaftlichen Beiträgen, die in den Jahren 1984–2006 kontinuierlich erschienen. Die Thematik umfasst die Wirtschaftspolitik verschiedener Länder mit ihren vielfältigen Bereichen. Man geht vor allem auf die jeweiligen wirtschaftlichen Verflechtungen mit anderen Nationen ein und vergleicht sie untereinander. Neben Estland gibt es noch eine Reihe von anderen Ländern, die in den Artikeln auf ihre Wirtschaftspolitik hin untersucht werden wie **China, Deutschland, Dänemark, England, Finnland, Georgien, Griechenland, Irland, Japan, Kanada, Lettland, Litauen, Norwegen, Russische Föderation, Schweden, die Schweiz, die Slowakei, Tschechische Republik, Ukraine, Ungarn, die USA.** Im geringeren Umfang sind auch einige andere Länder in Beiträgen vertreten. Ebenso ist die Wirtschaftspolitik aus Sicht größerer und kleinerer Regionen thematisiert worden, z. B. Europa und die Europäische Union, einzelne Regionen der Europäischen Union, Europas Grüne Hauptstädte, die Baltischen Staaten und Skandinavien, Mittel- und Osteuropa, Nordeuropa, OECD-Staaten u.a.m.

NB!

*Ab dem Jahr 2022 werden wir **den inhaltlichen Teil der Zeitschrift erweitern** – d. h., dass wir bereits ab der zweiten Hälfte des Jahres 2021 zahlreicher als bis jetzt Wissenschaftsartikel zur Veröffentlichung annehmen werden, die mit Unternehmen und Unternehmertum verbunden sind, mit dem Ziel, gute Möglichkeiten auch jenen*

---

² In den Jahren 2007–2014 lautete der englische Titel des Magazins „Discussions on Estonian Economic Policy“. Im Interesse der Genauigkeit und der breiteren geographischen Dimension der Beiträge wurde 2015 der englische Titel in „Estonian Discussions on Economic Policy“ geändert. Der Titel des Magazins in estnischer und deutscher Sprache blieb unverändert, gleichzeitig ist die Kontinuität der Zeitschrift erhalten geblieben.

Wissenschaftlern und Praktikern zu offerieren, die sich mit der Forschung der Betriebswirtschaft beschäftigen, und das sowohl in Estland wie in anderen Ländern. Dies würde uns auch Möglichkeiten bieten, die Probleme der **Betriebswirtschaft** besser mit der Wirtschaftspolitik zu verbinden und zu integrieren. Vom Inhalt her würde es sich um **eine vorrezensierte und referenzierte Wissenschaftszeitschrift für internationale Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik** handeln (der Titel der Zeitschrift und die Veröffentlichungsbedingungen bleiben die gleichen, die Artikel werden laufend, während des ganzen Jahres entgegengenommen).

Die Fristen für die Einreichung von Artikeln, die in den an Jahresenden und Jahresanfängen von uns verbreiteten **Informationsschriften** angegeben werden, sind vor allem für jene Autoren vorgesehen, die an der Teilnahme an unseren Konferenzen und an einem Auftritt im Mittsommer (alljährlich: Ende Juni – Anfang Juli) sowie an einer Veröffentlichung des eigenen Artikels in der vor der Konferenz erscheinenden Zeitschrift interessiert sind.

Zusätzlich zu den klassischen Feldern der Wirtschaftspolitik wird in den Artikeln auch auf folgende Themengebiete eingegangen: Finanzwesen der öffentlichen Hand, regionale Entwicklung und Entwicklungsprobleme der kommunalen Selbstverwaltungen, Notwendigkeit einer Verwaltungsreform und mögliche Reformwege, Finanzsystem der EU, EU-Förderungsmechanismen und ihre Modelle, Geldpolitik und Währungskurse, Probleme der Eurozone, Finanz- und Wirtschaftskrise, Globalisierung der Wirtschaft, wirtschaftspolitische Instrumente zur Unternehmensförderung, Standpunkte von J. M. Keynes.

Unsere Autoren kommen aus **China, Deutschland, Estland, Georgien, Lettland, Österreich, Russische Föderation, der Slowakei, Tschechische Republik, Ungarn und Ukraine**. Vor 2007 sind Beiträge auch von **amerikanischen, belgischen, englischen, finnischen, französischen, litauischen und polnischen** Autoren erschienen.

Der Wunsch des Redaktionsteams ist, dass sich der Autorenkreis geographisch weiter vergrößert. Die im Magazin publizierten Beiträge sind in folgenden internationalen Datenbanken verfügbar: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Essentials™, EconBib, ECONIS, ESO, SCOPUS, SSRN, + US-Kongressbibliothek**.

Elektronische Veröffentlichungen von Artikeln erhalten eine **DOI-Nummer** – DOI: 10.15157/edep

Wir hoffen auf eine weitere erfolgreiche Zusammenarbeit,
Ihr Redaktionsteam

* * *

INFORMATION from the editorial team

This international research journal (publication) has been published since 2007 (once a year) and 2011 (twice a year).³ The journal developed as a successor of collections of research papers published in 1984–2006. The subjects of the papers have covered economic policies and their subject areas of many countries on the basis of case studies from one or several countries and considering their mutual relations and comparisons. Besides Estonian economic policy, the papers have treated economic policies of many countries, such as **Canada, China, Czech Republic, Denmark, Finland, Georgia, Germany, Greece, Hungary, Ireland, Japan, Latvia, Lithuania, Norway, Russian Federation, Slovakia, Sweden, Switzerland, Ukraine, United Kingdom, U.S.A.** Also, other countries have been studied to a lesser extent. Economic policies of the following regions, associations or subject areas have been treated: Europe and the European Union, EU regions, European green capitals, the Baltic States and the Scandinavian region, Eastern and Central Europe, Northern Europe, OECD countries, etc.

NB!

Starting from 2022 we will expand the range of topics of the journal – i.e. already from the second half of 2021 we will accept more research papers related to enterprises and business activities in order to afford good opportunities also to researchers and experts of the field studying business administration both in Estonia and other countries. It would also make it possible to link and integrate business administration problems better with economic policy. In essence it would be a peer-reviewed and indexed international scientific journal of business administration and economic policy (the journal title and the conditions for publishing will remain the same, we will accept papers all the year round).

*The deadlines for the submission of papers that will be set at the beginning and end of each year in the **Information letters** we will be sending out are above all for the authors who are interested in participation in our conferences and making presentations in summer (annually: end of June – beginning of July) and publishing their papers in the journal that will be published before the conference.*

In addition to traditional areas of economic policy the papers have treated also the issues of finances of the public sector; regional development and development problems of local municipalities, above all the need for and possible directions of the administrative reform; the financial system of the EU; the support structures and support models of the EU; monetary policy and currency exchange rates; eurozone problems; financial and economic crisis; globalisation of the economy; different economic policies to support business development; positions of J. M. Keynes, and many other complex areas.

---

³ In 2007–2014 the English name of the journal was “Discussions on Estonian Economic Policy”. Above all, for more accuracy concerning the topics of papers published until now, including in the interests of broader geography of economic policy in future, we specified the name of the journal from 2015 and it will be “Estonian Discussions on Economic Policy” in English. The name of the journal in German and Estonian remained the same, and the continuity of the publication was maintained.

Authors of papers published until now have represented the following countries: **Austria, China, Czech Republic, Estonia, Georgia, Germany, Hungary, Latvia, Russian Federation, Slovakia and Ukraine.** Besides the abovementioned countries also **Belgium, Finland, France, Lithuania, Poland, United Kingdom and U.S.A.** were represented by authors of papers published before 2007.

The editorial team would like to see in the future an even broader geography of economic policy of papers published in the journal. Papers published in this journal are presented and distributed by the following international databases: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Essentials™, EconBib, ECONIS, ESO, SCOPUS, SSRN, + US Congress Library.** Electronic publications of articles are assigned a **DOI** number – DOI: 10.15157/edep

With best wishes and looking forward to successful cooperation and contributions,
Editorial Team of the journal

* * *

21.02.2017 anti rahvusvahelise uuringu tulemusel Euroopas ettevõttele Mattimar OÜ varasemate aastate tegevuste eest Usaldusväärse Ettevõtte Sertifikaat – laitmatu reputatsiooni, eetilise ja usaldusväärse tegevuse ning klientidele pühendumise eest. Sertifikaat „Usaldusväärne Ettevõte“ sai alguse Poolas 2013. aastal ning on tänaseks populaarseks ja lugupeetuks nii ettevõtjate kui ka klientide seas saanud, olles üks nimekamaid, mida Euroopas väljastatakse.⁴

See on rahvusvaheline märk, mis ühendab ettevõtteid kaheksas Euroopa riigis (märts 2017). Uuring viidi läbi valdavalt Euroopa Liidu liikmesriikide (Bulgaaria, Eesti, Poola, Rumeenia, Serbia /ei ole EL liige/, Slovakkia, Tšehhi, Ungari) rohkem kui 218 000 ettevõtte seas. Seni on Sertifikaadi saanud ca 1200 ehk 0,55 % uuritavatest ettevõtetest. Uuringute tegemiseks on loodud innovaatiline ja originaalne tarkvara-programm, mis põhineb algoritmil ja määratleb nn arvamuste koefitsiendi.

---

⁴ Statistika näitab, et üle poolte klientidest, kes peavad valima kahe tundmatu ettevõtte sarnase pakkumise vahel, valivad ettevõtte, kellel on sertifikaat „Usaldusväärne Ettevõte“.

* * *

Als Ergebnis einer in Europa durchgeführten entsprechenden internationalen Untersuchung wurde dem Unternehmen Mattimar OÜ (GmbH) am **21.02.2017** für die Tätigkeit früherer Jahre, für seine tadellose Reputation, ethische und vertrauenswürdige Arbeit und Kundenwidmung das Zertifikat des zuverlässigen Unternehmens verliehen. Das Zertifikat „Zuverlässiges Unternehmen“ (“Usaldusväärne ettevõte”) wurde 2013 in Polen eingeführt und bis zum heutigen Tag ist es zu einer populären und geschätzten Auszeichnung sowohl unter Unternehmern als auch Kunden geworden. Es handelt sich um eines der am meisten namenhaften Zertifikate, die in Europa verliehen werden.⁵

Diese internationale Auszeichnung vereint Unternehmen in acht europäischen Ländern (März 2017). Die oben genannte Untersuchung wurde unter mehr als 218 000 Unternehmen der EU-Länder (Bulgarien, Estland, Polen, Rumänien, Serbien (ist nicht EU-Mitglied), Slowakei, Tschechien und Ungarn) durchgeführt. Bisher ist das Zertifikat an ca. 1200 oder 0,55 % der untersuchten Unternehmen verliehen worden.

* * *

On **21.02.2017** the company Mattimar OÜ (Ltd) received the Certificate of a Trustworthy Enterprise on the basis of an international survey, for its activities in earlier years – for its flawless reputation, ethical and trustworthy activities and dedication to clients. The Certificate „Trustworthy Enterprise“ (“Usaldusväärne ettevõte”) was initiated in Poland in 2013 and has become popular and respected both among entrepreneurs and clients, being one of the most renowned certificates issued in Europe.⁶

It is an international mark which has been issued to enterprises in eight European countries (by March 2017). The survey was conducted among more than 218,000 enterprises from mainly EU Member States (Bulgaria, Estonia, Poland, Romania, Serbia (not an EU Member State), Slovakia, Czech Republic, Hungary). By now, approximately 1,200, i. e. 0.55% of the enterprises surveyed have received the certificate. Innovative and original software based on an algorithm has been created for the survey, to determine the coefficient of opinions.

---

⁵ Wie die Statistik zeigt, entscheidet sich mehr als die Hälfte der Kunden bei zwei unbekanntem und ähnlichen Unternehmen für das Unternehmen mit dem Zertifikat „Zuverlässiges Unternehmen“ („Usaldusväärne ettevõte“).

⁶ According to the statistics, more than a half of the clients who have to choose between similar offers from two unknown enterprises, choose the enterprise which has the Certificate “Trustworthy Enterprise” (“Usaldusväärne ettevõte”).